

# MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY



Vedecký časopis pre medzinárodné  
politické, ekonomické, kultúrne  
a právne vzťahy

Ročník VI.

2/2008

# **Medzinárodné vzťahy**

Vedecký časopis  
pre medzinárodné politické, ekonomické, právne a kultúrne vzťahy  
Fakulty medzinárodných vzťahov  
Ekonomickej univerzity v Bratislave

Medzinárodné vzťahy 2/2008, ročník VI.

# Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis

pre medzinárodné politické, ekonomické, právne a kultúrne vzťahy  
Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

**Redakcia:**

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave  
Dolnozemska cesta 1  
852 35 Bratislava  
Tel.: 00421 2 624 11 856  
E-mail: lipkova@euba.sk

**Hlavná redaktorka:**

prof. Ing. Ludmila Lipková, CSc.

**Redakčná rada:**

prof. Ing. Vítazoslav Balhar, CSc.  
prof. Dr. Otmar Höll  
prof. PhDr. Zuzana Lehmannová, CSc.  
JUDr. Ing. Juraj Králik, CSc.  
prof. PhDr. Peter Kulašik, CSc.  
doc. PhDr. Ján Lid'ák, CSc.  
Ing. Ladislav Lysák, DrSc.  
doc. PhDr. Milan Márton, CSc.  
doc. Ing. Miroslav Mečár, CSc.  
Mgr. Boris Mattoš  
prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.  
doc. Ing. Pavel Nezval, PhD.  
prof. Dr. Joachim Osinski  
JUDr. Peter Rusiňák, PhD.  
doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.  
prof. JUDr. Ľudovít Tóth, CSc.  
PhDr. Peter Weiss, CSc.  
prof. Ing. Dana Zadražilová, CSc.  
doc. Mykola Palinčák, PhD.  
doc. Mykola Sidak, PhD.

**Výkonný redaktor:**

Ing. Richard Woltemar

**Jazyková redaktorka:**

PhDr. Katarína Strelková, CSc.

**Vydavateľ:**

Vydavateľstvo EKONÓM

**Registračné číslo:**

2761/2002

ISSN 1336 – 1562

**Obsahové zameranie**

**Variability of Contents**

**Vedecké články**

**Scientific articles**

**Diskusie**

**Discussion**

**Názory**

**Opinions**

**Prehľady**

**Surveys**

**Informácie**

**Information**

**Tézy doktorandov**

**Doctorand's Thesis**

**Recenzie**

**Reviews**

# Obsah

# Content

## Vedecké články

**TRANSFORMAČNÍ VÝKON ČESKÉ EKONOMIKY**  
Ing. Lenka Fojtíková, PhD. \_\_\_\_\_ 7

**VYBRANÉ ASPEKTY VOLENÉHO POHYBU PRACOVNÝCH SÍL PO VSTUPE NOVÝCH ČLENSKÝCH ŠTÁTŮ DO EURÓPSKEJ ÚNIE**  
Ing. Beata Lipková, PhD. \_\_\_\_\_ 13

**VZŤAH MEDZINÁRODNÉHO A EURÓPSKEHO PRÁVA NA PRÍKLADE BILATERÁLNYCH INVESTIČNÝCH ZMLÚV ČLENSKÝCH ŠTÁTŮ EÚ**  
JUDr. Ing. Milan Budjač \_\_\_\_\_ 21

**EKONOMICKÉ DÔSLEDKY LIBERALIZÁCIE LETECKEJ DOPRAVY**  
Ing. Martin Grančay \_\_\_\_\_ 37

## Diskusie

**FINANČNÁ KRÍZA A OBCHODNÉ FINANCOVANIE**  
Ing. Eva Jančíková, PhD. \_\_\_\_\_ 49

**VPLYV KULTÚRY NA EKONOMICKÝ ROZVOJ V ÍRSKEJ REPUBLIKE**  
PhDr. Ildikó Némethová \_\_\_\_\_ 60

**ENERGETICKÁ POLITIKA EURÓPSKEJ ÚNIE**  
Ing. Richard Woltemar \_\_\_\_\_ 69

## Názory

**NEZÁVISLOSŤ JUŽNÉHO OSETSKA. OPRÁVNENÁ ?**  
JUDr. Halina Martyniv, PhD. \_\_\_\_\_ 92

## Prehľad

**HISTORICKÁ REFLEXE K POČÁTKŮM EVROPSKÉ INTEGRACE V ZÁPADNÍ EVROPE**  
Ing. Michal Tvrdoň, PhD. \_\_\_\_\_ 100

**EKONOMICKÝ VÝVOJ SLOVENSKA PRED VSTUPOM DO EUROZÓNY**  
Ing. Vladimír Hniličan, PhD. \_\_\_\_\_ 110

**PROBLÉMY HOLANDSKA VO VZŤAHU K EURÓPSKEJ ÚNII**  
Ing. Samuel Kováč \_\_\_\_\_ 132

## **Informácie**

### **POHĽAD NA HISTÓRIU A VÝVOJ FRANCÚZSKEJ HOSPODÁRSKEJ DIPLOMACIE**

Ing. Katarína Majtánová, PhD. \_\_\_\_\_ 147

### **MALAJZIA – ČLENSKÝ ŠTÁT ASEAN**

Mgr. Júlia Hurná \_\_\_\_\_ 157

## **Tézy doktorandov**

### **PRÍPADOVÉ ŠTÚDIE ZAVEDENIA ENVIRONMENTÁLNYCH DANÍ A ENVIRONMENTÁLNEJ DAŇOVEJ REFORMY VO VYBRANÝCH KRAJINÁCH EÚ**

Ing. Lucia Gálová \_\_\_\_\_ 167



**ABSTRAKT**

Jednou z možností sledování tvaru otevřenosti ekonomiky je provádění analýzy komoditní struktury zahraničního obchodu. Cílem předkládaného článku je pomocí statistických dat nastínit změny, ke kterým docházelo v komoditní struktuře dovozu, resp. vývozu ČR v letech 1993-2006 a zjistit pomocí propočtů jaký transformační výkon dosahovala česká ekonomika v uvedených letech a jakého efektu transformace bylo dosaženo. Jinými slovy, jak se měnila komoditní struktura českého vývozu, resp. dovozu v průběhu transformace české ekonomiky i po jejím vstupu do Evropské unie.

**ABSTRACT**

There is one of the possibilities how to analyze the shape of the openness of economy, it is the analyzing of commodity structure of the external trade. The object of the article is show on changes in commodity structure of the Czech exports and imports by the help of statistics in the period of 1993-2006 and determine the transformation performance of the Czech economy. Videlicet, how the commodity structure of the Czech exports and imports have been changed during the transformation process of the Czech economy and after its entrance to the European Union.

**Klíčová slova:**

Zahraněční obchod, Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), monopol zahraničního obchodu, liberalizace obchodu, Standardní mezinárodní klasifikace zboží (SITC), transformační výkon ekonomiky, transformační efekt.

---

**Úvod**

Politické změny ve společnosti, které se v Československu odehrály v listopadu roku 1989, byly základním podnětem k nastartování ekonomické transformace. Smyslem ekonomické transformace v Československu a později v České republice, byla přeměna systému fungování centrálně plánované ekonomiky na tržní ekonomiku. Ekonomická reforma byla zahájena v roce 1991 a vycházela z vládního návrhu, který se přikláněl k tzv. šokové terapii. Nicméně samotný proces transformace trval více jak deset let a měl zásadní vliv na řadu ekonomických oblastí, zahraniční obchod nevyjímaje. Cestou radikální liberalizace zahraničního obchodu a liberalizací kursové politiky byl zcela zásadně změněn systém fungování zahraničního obchodu a ke změnám docházelo i v samotném charakteru zahraničně obchodní politiky. Došlo k odstranění státního monopolu zahraničního obchodu a státního devizového monopolu, a státní plány vývozu a dovozu byly nahrazeny klasickými nástroji zahraničně obchodní politiky, které byly do této doby používány pouze sporadicky, zejména vůči vyspělým západním zemím.

Taktéž rozdělení ČSFR na dva samostatné státy postihlo, mimo jiné, oblast zahraničního obchodu. V roce 1992 probíhala jednání mezi představiteli dvou nejsilnějších politických stran v ČSFR, tj. HZDS a ODS, která směřovala k zániku československé federace. Jednání skončila tak, že vláda ČSFR dne 25. října 1992 schválila návrh zákona o zániku federace a poslanecká sněmovna tento zákon o měsíc později přijala. Česká a Slovenská Federativní republika (ČSFR) jako samostatný stát Čechů a Slováků k 31. 12. 1992 zanikl, a od 1. 1. 1993 byla zavedena na hranicích mezi oběma nově vzniklými státy – Českou republikou



(ČR) a Slovenskou republikou (SR) celní a pasová kontrola. ČR si musela vytvořit novou ekonomickou vazbu ke slovenskému hospodářství.

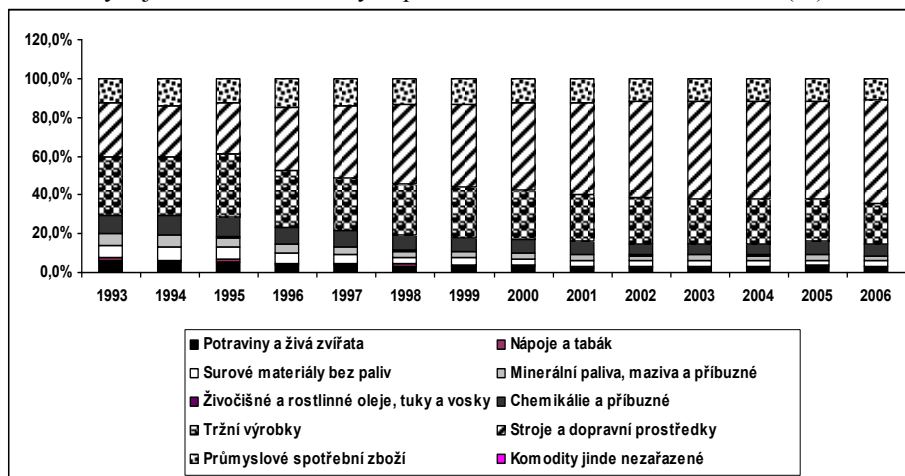
Kromě těchto vnitřních–tuzemských politických a ekonomických faktorů, ovlivňovaly úroveň a strukturu zahraničního obchodu ČR ještě tzv. vnější faktory, které působily ve světové ekonomice v tomto období. K těm hlavním událostem patřil zejména rozpad RVHP v roce 1991, což pro Českou republiku znamenalo ztrátu východních trhů a potřebu nalézt nová odbytíště pro své výrobky, tj. přeorientovat své obchody zejména na vyspělé západní trhy, vyznačující se větší náročností na kvalitu a technické zpracování výrobků, ale i vyšší úrovní platební morálky a politickou stabilitou v zemi.

Demokratizace společnosti a zahájení ekonomických reforem ovlivnilo pozitivním způsobem postoj některých západních zemí vůči České republice. Jak uvádí *Jirges a Plchová* (1993), koncem roku 1990 začalo třináct západoevropských států a USA zohledňovat celkovou hospodářskou situaci v Československu a vyhovělo žádosti federální vlády zařadit ČSFR mezi země, na které se dočasně vztahovalo poskytování tzv. Všeobecného systému preferencí. Navíc ze strany USA byla Československu v roce 1991 obnovena doložka nejvyšších výhod. Značný význam pro rozvoj obchodní spolupráce mělo pro ČR nepřerušované členství v GATT a probíhající liberalizační jednání v rámci jeho Uruguayského kola. K nalezení nových trhů pro české výrobky přispěly rovněž integrační procesy v Evropě a podepisování dvoustranných, resp. vícestranných preferenčních smluv.

### 1 Změny v komoditní struktuře zahraničního obchodu ČR

Změny v teritoriální orientaci obchodní spolupráce ČR byly doprovázeny změnami v komoditní struktuře českého vývozu a dovozu. Na rozdíl od změn v teritoriální struktuře, kde docházelo k poměrně rychlému navázání obchodních kontaktů, zejména se skupinou hospodářsky vyspělých zemí, změny v komoditní struktuře zahraničního obchodu ČR byly provázány s celkovou restrukturalizací ekonomiky. Tento proces byl náročný nejen časově, ale i finančně a závisel především na objemu a struktuře přímých zahraničních investic, které do Česka v tomto období proudily. Za tímto účelem bylo potřeba nejprve vytvořit institucionální podmínky, jenž měly zabezpečit ochranu těchto investorů a zajistit fungující právní stát. Následující grafy 1 a 2 zachycují postupné změny, ke kterým docházelo v komoditní struktuře českého vývozu, resp. dovozu v letech 1993–2006. Konkrétní výpočty ke grafu jsou součástí přílohy, uvedené na závěr příspěvku.

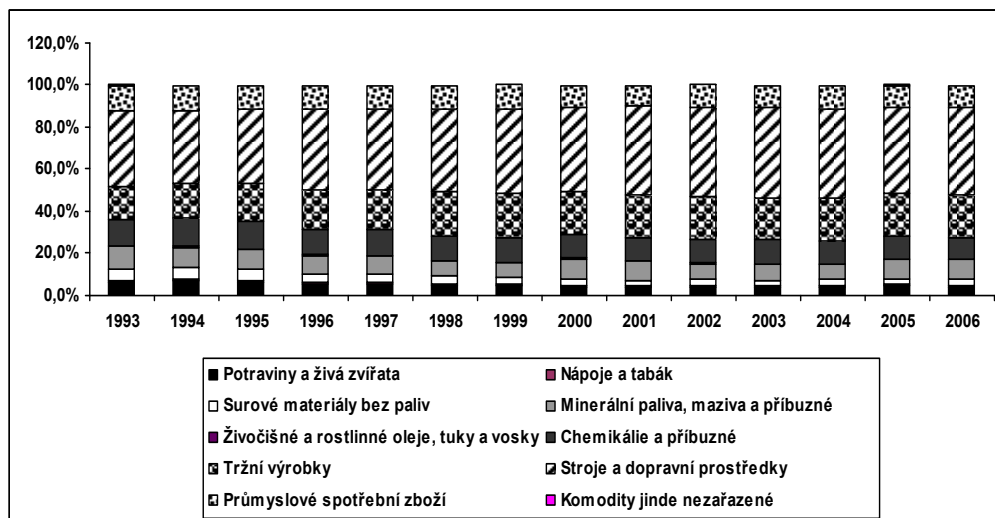
Graf 1: Vývoj komoditní struktury exportu zboží ČR v letech 1993–2006 (%)



Pramen: Výpočty a grafická úprava vlastní. Výpočty ke grafu jsou součástí přílohy.

Zobrazený sloupcový graf 1 zobrazuje podíl jednotlivých komoditních skupin na celkových vývozech ČR v letech 1993-2006. Komoditní skupinou se rozumí skupina SITC, rev. 3. (Standardní mezinárodní klasifikace zboží). V rámci této klasifikace jsou výrobky zařazovány do deseti skupin (SITC 0-9),<sup>1</sup> jenž je možno dále rozčlenit do podskupin. Z podílů znázorněných v grafu je zřejmé, že v roce 1993 byla v Česku hlavní vývozní skupinou SITC 6, tj. tržní výrobky. Do této skupiny spadá celá řada různorodých výrobků, od výrobků z kůže, papíru, textilií až po výrobky z oceli, neželezných kovů, ale i železo a ocel aj. Druhou významnou exportní skupinou Česka byly již v roce 1993, stroje a dopravní prostředky (SITC 7). I tato skupina zahrnuje rozmanitou řadu výrobků, tj. speciální stroje, používané v průmyslu, elektrické stroje, dopravní prostředky, silniční vozidla, ostatní dopravní prostředky, ale i kancelářské stroje a zařízení pro zpracování dat, telekomunikační zařízení aj. Třetí nejvýznamnější skupinou ve vývozech ČR v tomto období bylo průmyslové spotřební zboží (SITC 8, tj. například nábytek, matrace, hodinky, obuv, odborná aparatura aj.). Podíl těchto tří skupin na celkových vývozech Česka činil v roce 1993 více jak 70 %, a tyto tři skupiny dominují v českých vývozech doposud. V roce 2006 činil jejich podíl na celkových vývozech ČR 85,0 %. Přesto v průběhu uplynulých 13 let některé změny v komoditní struktuře českého vývozu nastaly. Zatímco podíl skupiny SITC 6 v jednotlivých letech postupně klesal, v případě SITC 7 docházelo k opačnému trendu a jeho podíl se zpravidla zvyšoval (z 27,6 % v roce 1993 na 53,1 % v roce 2006). Podíl skupiny SITC 8 zůstával po sledovanou dobu zhruba na stejné úrovni (v roce 1993 -12,6 %; v roce 2006 – 11,0 %). Ostatní výrobky zaujímaly v českých vývozech nevýznamnou pozici. Ke kvalitativnímu posunu v českém exportu docházelo zejména od druhé poloviny 90. let, kdy se postupně zvyšoval podíl položek s vyšším stupněm zpracování, což bylo dle zprávy ČNB (1998) ve značné míře spojeno s hospodářskými aktivitami podniků se zahraniční majetkovou účastí.

**Graf 2: Vývoj komoditní struktury importu zboží ČR v letech 1993-2006 (%)**



Pramen: Výpočty a grafická úprava vlastní. Výpočty ke grafu jsou součástí přílohy.

<sup>1</sup> SITC 0 – potraviny a živá zvířata; SITC 1 – nápoje a tabák; SITC 2 – suroviny bez paliv; SITC 3 – minerální paliva a maziva; SITC 4 – živočišné a rostlinné tuky a oleje; SITC 5 – chemikálie; SITC 6 – průmyslové zboží (tržní výrobky); SITC 7 – stroje a dopravní prostředky; SITC 8 – průmyslové spotřební zboží; SITC 9 – komodity jinde nezařazené.

V českých dovozech zboží dominovaly v roce 1993 především stroje a dopravní prostředky (36,1 %), dalšími významnými skupinami byly tržní výrobky (15,9 %), chemikálie (12,1 %), průmyslové spotřební zboží a minerální paliva (11,7 % a 11,1 %). Těchto pět skupin SITC se podílelo na celkových dovozech ČR téměř 87 %. V průběhu let 1993-2006 pak docházelo k dílčím změnám v jejich podílech na celkových dovozech ČR. Zatímco v dovozech minerálních paliv a chemikálií byl zaznamenán pokles podílu, v případě tržních výrobků, strojů a dopravních zařízení došlo k nárůstu jejich podílu na celkových dovozech Česka. V roce 2006 se tyto dvě výrobní skupiny podílely na celkových dovozech Česka 61,5 %. Ostatní výrobní skupiny i v tomto případě, zaujímaly v českých dovozech pouze nevýznamný podíl. Vývoj komoditní struktury importu ČR je zobrazen v grafu 2. I přes rozmanitou strukturu výrobků, které tyto dvě skupiny zahrnují se dá konstatovat, že dovozy realizované ČR v průběhu transformačního období byly uskutečňovány, zejména pro účely výrobní spotřeby a budování nové infrastruktury v ČR, čímž přispívaly k modernizaci české ekonomiky.

## 2 Transformační výkon české ekonomiky

Součástí analýzy komoditní struktury zahraničního obchodu bývá také často jeho transformační výkon, tedy schopnost ekonomiky zhodnocovat dovezené surovinové a materiálové vstupy ve formě větší či menší proporce přidané hodnoty, realizované exportem výrobků zpracovatelského průmyslu. *Jirges a Plchová* (1993) uvádějí, že transformační efekt ekonomiky lze posuzovat porovnáním vývozu hotových výrobků na obyvatele s objemem dovozu surovin na obyvatele. Výpočet transformačního efektu v ČR za období 1993-2006 byl proveden dosazením příslušných hodnot do vzorce (1):

$$TrE^i = EX^i_{(HV/obyv.)} - IM^i_{(S/obyv.)}$$

kde:  $TrE^i$  ..... transformační efekt  $i$ -té země,

$EX^i_{(HV/obyv.)}$  ..... vývoz hotových výrobků na obyvatele  $i$ -té země,

$IM^i_{(S/obyv.)}$  ..... dovoz surovin na obyvatele  $i$ -té země.

*Hamarnehová* (2005), ale i *Cihelková* (2007) aj. zařazují do skupiny „hotových výrobků“ komodity ze skupin SITC 5+6+7+8, a do skupiny „surovin“ započítávají komoditní skupiny SITC 2+3. Výpočty uvedené v tabulce 1 vycházejí z metodiky těchto autorů a zobrazují jednak transformační výkon české ekonomiky v letech 1993-2006, a následně transformační efekt, který je posuzován z hlediska své dynamiky v čase.

**Tabulka 1: Transformační efekt české ekonomiky v letech 1993-2006 (Kč)**

Rok	Vývoz hotových výrobků / obyv. (Kč)	Dovoz surovin / obyv. (Kč)	Transformační efekt (Kč)
1993	33 215	5 964	27 251
1994	36 755	6 401	30 354
1995	46 310	7 952	38 358
1996	49 790	9 058	40 732
1997	59 728	10 350	49 378
1998	71 656	9 367	62 289
1999	78 965	9 372	69 593
2000	97 700	15 509	82 191
2001	112 042	16 213	95 829
2002	111 878	13 571	98 307
2003	122 108	14 580	107 528

<b>2004</b>	153 535	17 151	136 384
<b>2005</b>	165 137	21 396	143 741
<b>2006</b>	189 769	25 178	164 591

Pramen: Dovoz a vývoz podle tříd SITC, rev. 3 [online]. 2006. [cit. 08-07-20]. ČSÚ. Dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/6006-06> Výpočty vlastní.

Výsledky analýzy prokázaly, že česká ekonomika byla schopna v letech 1993-2006 zhodnocovat dovezené materiálové vstupy. Hodnota dovezených surovin představovala ve výše uvedených letech v průměru necelých 14 % hodnoty vyvezených hotových výrobků. Nicméně jak uvádí *Cihelková* (2007), v 90. letech vzrostl transformační výkon české ekonomiky, avšak ve srovnání s výkonností zemí OECD, ČR stále dosahuje relativně nízkou úroveň. Dynamika zahraničního obchodu v ČR dosáhla v letech 1993-2006, více jak šesti násobného efektu transformace. Liberalizace obchodu a vstup ČR do EU mohl přispět k tomuto vývoji, avšak rozhodující vliv měl postupný růst konkurenceschopnosti českých výrobků na zahraničních trzích, zejména u výrobků s vyšší přidanou hodnotou, a to především ve skupině strojů a dopravních zařízení (skupina SITC 7). Tato skupina výrobků se v roce 2006 podílela na celkových vývozech ČR více jak polovinou (53,1 %). Transformační pokles podílu skupin SITC 2 a 3 (což je patrné z grafů 1 a 2), dokumentuje nejen snížení surovinové náročnosti českého průmyslu, ale i celkový pokles podílu českého dovozně náročného průmyslu na struktuře tvorby HDP.

## ZÁVĚR

Vývoj transformačního výkonu české ekonomiky v letech 1993-2006 naznačuje, pozitivní trend v komoditní skladbě českého vývozu a transformačním výkonu české ekonomiky. ČR se podařilo zařadit mezi země, které jsou známy, resp. jejich firmy, výrobou zboží s vyšší přidanou hodnotou, o jejichž umístění na světovém trhu dnes již nerozhoduje pouze prodejní cena, ale také kvalita a spolehlivost dodávek. V této souvislosti lze vyjádřit názor, že na tomto úspěchu má svůj podíl i stát, který přijímá potřebná legislativní a institucionální opatření, jenž přispívají k rozvoji podnikání a obchodní výměny s dalšími státy. Je však třeba uvést, že některá opatření, která byla ze strany státních úředníků v dřívějších letech přijata, nebyla později všemi hodnocena kladně (např. investiční pobídky pro zahraniční investory) a také přicházela se zpožděním (přijetí antidumpingového zákona a zákona o použití vyrovnávacích opatření apod.). Ve stejném čase, kdy se firmy učily podnikat, se zástupci státu učili jednat s třetími zeměmi na zcela nových zásadách a přijímat taková opatření, která by přinesla viditelný a měřitelný efekt (podpora exportu a vytváření proexportních koncepcí a strategií aj.). Vývoj obchodní bilance ČR, která se od r. 2005 vyvíjí kladně naznačuje, že výrobci z ČR jsou konkurenceschopní. V souvislosti se současným poklesem vývozu ČR, který je spojen s propadem zahraniční poptávky, jako jednoho z důsledků finanční krize ve světě, je potřeba více se zaměřit na diverzifikaci komoditní struktury českého vývozu.

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. CIHELKOVÁ, E. a kol. *Nový regionalismus. Teorie a případová studie (Evropská unie)*. Praha: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-808-8.
2. CIHELKOVÁ, E. et.al. *Světová ekonomika nové jevy a perspektivy*. Praha: C.H. Beck, 2001. 1. vyd. ISBN 80-7179-311-6.
3. CIHELKOVÁ, E. a kol. *Světová ekonomika. Regiony a integrace*. Praha: Grada Publishing, spol. s r. o., 2002. 1. vyd. ISBN 80-247-0193-6.
4. CIHELKOVÁ, E. *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-804-5.
5. ČNB [online]. <http://www.cnb.cz/cs/index.html>

6. DYBA, K. *Transformace české ekonomiky a integrace s EU*. Centrum pro studium demokracie a kultury. Revue Politika 7/2003.
7. HAMARNEHOVÁ, I. *Aktuální otázky zahraničního obchodu ČR po vstupu do EU*. Professional Publishing, 2005. ISBN 80-86419-83-5.
8. HOLMAN, R. *Transformace české ekonomiky: V komparaci s dalšími zeměmi střední Evropy*. CEP, 2000.
9. HOLUB, A. et. al. *Zapojení české ekonomiky do EU: dynamika, restrukturalizace a mezinárodní ekonomické vztahy*. Praha: VŠE, 2001. ISBN 80-245-0206-2.
10. JIRGES, T. a PLCHOVÁ, B. *Zahraniční obchod a národní ekonomika – teoretické přístupy a implikace pro českou ekonomiku*. Praha: VŠE Praha, 1996. ISBN 80-7079-867-X.
11. KINDLEBERGER, CH. P. *Zahraniční obchod a národní hospodářství*. Praha: Svoboda, 1968.
12. KRUGMAN, P. R., OBSTFELD, M. *International Economics. Theory and Policy*. New York: HarperCollins Publishers Inc., 1991. The second edition. ISBN 0-673-52186-9.
13. *Statistické ročenky ČR 1995-2004*. ČSÚ [online]. <http://www.czso.cz/>
14. PIPEK, J. a kol. *Mezinárodní obchod*. Praha: VŠE, 1994. ISBN 80-79079-595-6.
15. PLCHOVÁ, B. a JIRGES, T. *Zahraniční obchod a národní hospodářství České republiky*. Praha: VŠE, 1993. ISBN 80-7079-867-X.
16. ŽÍDEK, L. *Transformace české ekonomiky. 1989-2004*. Praha: C. H. Beck, 2006. 1. vyd. ISBN 80-7179-922-X.

#### **KONTAKT**

Ing. Lenka Fojtíková, PhD.  
 Ekonomická fakulta  
 Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava  
 E-mail: lenka.fojtikova@vsb.cz

**ABSTRACT**

Článok sa zaoberá voľným pohybom pracovníkov, ktorý predstavuje základnú slobodu zaručenú právom ES. V prvej časti je pozornosť venovaná právu občanov slobodne sa pohybovať na území ktoréhokoľvek členského štátu s cieľom zamestnať sa a usadiť sa so svojimi rodinnými príslušníkmi v tomto štáte. Základným princípom spojeným s voľným pohybom pracovníkov je zákaz priamej alebo nepriamej diskriminácie na základe národnosti. Súčasne zabezpečuje rovnaké zaobchádzanie, čo sa týka daňových a sociálnych výhod. Druhá časť článku je venovaná prechodnému usporiadaniu voľného pohybu pracovníkov, ako aj ekonomickým a sociálnym dôsledkom tejto slobody po rozšírení.

**KLúčové slová:** voľný pohyb pracovníkov, rovnaké zaobchádzanie, pracovný trh, ekonomický a sociálny dopad

**ABSTRAKT**

The article deals with free movement of workers as a fundamental freedom guaranteed by EC law. In its first part the attention is devoted to the right of EU nationals to move freely to another EU Member State to take up employment and reside there with their family members. The basic principle connected with free movement of workers is the prohibition of direct or indirect discrimination against EU workers on the basis of nationality. It also includes equal treatment as regards tax and social advantages. The second part of article deals with transitional arrangements on the free movement of workers and economic and social impacts of this freedom after enlargement in 2004 and in 2007.

**Key words:** free movement of workers, equal treatment, labour market, economic and social impact

---

## 1 Zavedenie voľného pohybu pracovných síl

Jedným zo základných pilierov fungovania jednotného trhu EÚ je voľný pohyb osôb, ktorý zahŕňa voľný pohyb pracovníkov, právo podnikania, ako aj slobodu voľného pohybu všetkých občanov Únie. O voľný pohyb pracovníkov sa v rámci budovania jednotného trhu usilovalo Spoločenstvo už koncom 50. rokov 20. storočia, o čom svedčí skutočnosť, že už Rímska zmluva (Zmluva o EHS) v článku 3 uvádzala zavedenie tejto slobody.

V oblasti voľného pohybu osôb sa v počiatkoch integračného procesu liberalizácia vzťahovala na pracovníkov a samostatne zárobkovo činné osoby. Podstata tejto ekonomickej slobody spočívala v poskytnutí možnosti vyhľadania lepších životných a pracovných podmienok a súčasne mala realizácia voľného pohybu pracovných síl umožniť, aby ich presun medzi členskými štátmi pomohol zaostalejším oblastiam s vysokou nezamestnanosťou a zároveň, aby sa zabezpečili potrebné pracovné sily pre prosperujúce oblasti. V konečnom dôsledku malo po odstránení bariér dôjsť k vytvoreniu európskeho pracovného trhu, na ktorom sa bude stretávať ponuka a dopyt pracovných síl<sup>2</sup>. Sloboda pohybu pracovných síl bola úplne zavedená v októbri 1968, keď sa pracovníkom priznala územná mobilita (právo odísť z ktoréhokoľvek členského štátu do iného členského štátu s cieľom zamestnať sa v ňom aj s rodinnými príslušníkmi), profesionálna mobilita (uchádzať sa o ponúkané pracovné miesto za rovnakých ekonomických a sociálnych podmienok ako domáci pracovníci) a sociálna mobilita

---

<sup>2</sup> URBAN, L.: Evropský vnitřní trh a příprava ČR na začlenění. 2002. s. 63

(začlenenie do spoločnosti prijímajúcej krajiny a právo na pobyt aj po ukončení pracovného pobytu). V roku 1961 Rada schválila princíp slobodného zriaďovania podnikov a výkonu slobodných povolání vo všetkých členských štátoch EHS<sup>3</sup>. Tento princíp nadobudol účinnosť od 1. januára 1970, ale jeho aplikácia bola oveľa zložitejšia v prípade profesií, ktoré upravujú nariadeniami členských štátov. Najväčšou prekážkou v tejto oblasti bolo neuznávanie kvalifikácie pracovníkov dosiahnutej v materskej krajine, čo do značnej miery obmedzilo voľný pohyb pracovných síl.

Voľný pohyb osôb zakladá individuálne žalovateľný právny nárok občana EÚ voľne sa pohybovať a zdržiavať na území členských štátov, t.j. voľný vstup, výstup, voľba miesta bydliska a pracovného miesta, usadenia sa a pobytu. V súčasnosti je sloboda voľného pohybu osôb zakotvená v článkoch 39-48 Zmluvy o ES, ktoré sa vzťahujú na pracovníkov a právo podnikania pre osoby samostatne zárobkovo činné.

### **Podstata voľného pohybu pracovníkov a princíp rovnakého zaobchádzania**

Sloboda voľného pohybu pracovníkov (fyzických osôb) je zakotvená v článkoch 39-42 Zmluvy o ES (Pracovníci). Pod pojmom „pracovníci“ sa chápu zamestnanci, teda osoby v pracovnom pomere, ktoré vykonávajú nesamostatnú činnosť na základe pokynov a za odmenu podľa vykonanej práce vrátane práce na čiastočný úväzok<sup>4</sup>. Sloboda voľného pohybu pracovníkov sa začala realizovať po roku 1968, na základe nariadenia Rady o voľnosti pohybu pracovníkov v rámci EHS.

Príslušné ustanovenia Zmluvy o ES zabezpečujú voľný pohyb pracovníkov vnútri EÚ. Akákoľvek diskriminácia pracovníkov členských štátov Únie založená na štátnej príslušnosti je zakázaná. Zásada nediskriminácie pracovníkov sa vzťahuje na rovnaké zaobchádzanie v otázkach dostupnosti k zamestnaniu, pracovných a zamestnaneckých podmienok, odmeny za prácu, výpovede, opätovného zamestnania a sociálnych výhod. Sociálnymi výhodami sa rozumie príplatky, pôžičky, zľavy a sociálna pomoc. Zo zásady rovnakého zaobchádzania vyplýva, že pracovníci z iných členských štátov majú rovnaké práva ako pracovníci hostiteľskej krajiny. Súčasne platí, že sa nemôže byť požadovať žiadne pracovné povolenie.

Výnimku z tejto zásady, ktorá je zakotvená v prístupových zmluvách uzavretých s novými členskými štátmi, tvorí prechodné obdobie, keď štáty EÚ 15<sup>5</sup> môžu uplatňovať obmedzený prístup na svoj pracovný trh. Okrem toho, v prípadoch, keď je to nutné, sa môže vyžadovať pre výkon určitej práce požadovaná úroveň jazykovej znalosti. Zamestnávateľia však nemôžu podmieňovať nábor pracovníkov požiadavkou znalosti jazyka, ktorým sa hovorí v hostiteľskej krajine.

Hostiteľská krajina musí poskytnúť pracovníkovi z iného členského štátu rovnaké pracovné podmienky, čo sa vzťahuje na mzdy a úroveň odmeňovania, prepúšťania z práce, preloženie na iné pracovné miesto, či prístup k profesijnému tréningu a vzdelávaniu. Pracovníkovi z iného členského štátu teda musia byť poskytnuté rovnaké sociálne a daňové výhody, aké tento štát poskytuje svojim domácim pracovníkom.

Výnimky z tejto zásady sa môžu uplatniť v prípade požiadaviek na zabezpečenie verejného poriadku, verejnej bezpečnosti a ochrany zdravia ľudí.

Okrem uvedených výnimiek, keď sa môžu uplatniť obmedzenia na voľný pohyb pracovníkov zahrnuje táto sloboda nasledovné práva pracovníkov:

- uchádzať sa o zamestnanie ponúkané v ktoromkoľvek členskom štáte,
- s týmto cieľom sa voľne pohybovať po území Spoločenstva,

<sup>3</sup> GAUCHON, P. at al: La Triade dans la nouvelle économie mondiale. 1992 s. 295

<sup>4</sup> ADÁMKOVÁ, V.; CIHELKOVÁ, E.: Vnitřní trh EU. 2000. s. 20

<sup>5</sup> pozn. EÚ 15 – členské štáty, ktoré tvorili EÚ pred 1. májom 2004

- právo rezidencie – pracovník má právo pobývať v členskom štáte s cieľom vykonávať zamestnanie v súlade s legislatívou daného štátu,
- zostať na území členského štátu aj po ukončení zamestnania.

**Právo rezidencie** upravuje smernica k rezidenčným právam pre občanov EÚ (č. 2004/38/ES). Na základe tejto smernice sa na migrujúcich pracovníkov vzťahuje len jednoduchá registrácia, aj to len v prípade, že ju prijímajúca krajina považuje za potrebnú. Pracovník z iného členského štátu Únie tak nepotrebuje získať v hostiteľskej krajine povolenie k pobytu. Potreba registrácie závisí od dĺžky pobytu migrujúceho pracovníka v danom členskom štáte. V prípade, že zamestnanie bude trvať menej ako tri mesiace, registrácia nie je potrebná. Ak bude migrujúci pracovník zamestnaný v hostiteľskej krajine viac ako tri mesiace, môže tento členský štát Únie požiadať pracovníka o registráciu na príslušnom národnom úrade.

**Právo trvalého pobytu** získavajú migrujúci pracovníci na základe vyžiadania od príslušného národného úradu v prípade, že sa zdržiavajú v hostiteľskej krajine najmenej päť rokov. V určitých prípadoch môžu získať pracovníci právo trvalého pobytu aj skôr, a to v nasledovných prípadoch:

- ak migrujúci pracovník dosiahol dôchodkový vek (resp. predčasný odchod do dôchodku) a pracoval v hostiteľskej krajine najmenej 12 mesiacov a súvisle sa tu zdržiaval viac ako tri roky,
- ak migrujúci pracovník skončil prácu v dôsledku trvalej neschopnosti pracovať a zdržiaval sa v hostiteľskej krajine dlhšie ako dva roky (podmienka dĺžky pobytu sa neuplatňuje, ak je pracovník neschopný vykonávať prácu v dôsledku úrazu pri práci alebo choroby z povolania),
- ak bol migrujúci pracovník súvisle zamestnaný a zdržiaval sa v určitom členskom štáte najmenej tri roky a v súčasnosti dochádza za prácou do iného členského štátu, pričom si v pôvodnom hostiteľskom štáte udržiava pobyt.<sup>6</sup>

Voľný pohyb pracovníkov, resp. výkon určitých činností podlieha popri výnimkách vyplývajúcich z požiadaviek na ochranu verejného poriadku, verejnej bezpečnosti a zdravia aj niektorým ďalším obmedzeniam. Tieto obmedzenia súvisia s tým, že výkon určitých činností je vyhradený len občanom danej krajiny. Ide o činnosti, ktoré sú spojené s výkonom štátnej moci: armáda, polícia, sudy, finančná správa, diplomatická služba. Na druhej strane sa tieto obmedzenia nevzťahujú na iné oblasti spravované štátom (zdravotníctvo, školstvo, podniky verejného sektora poskytujúce služby – pošty, železnice a pod.), kde je v zásade voľný prístup k pracovným miestam.

Na osoby, ktoré získali miesto v niektorom z členských štátov EÚ, sa vzťahuje aj právo pobytu ich rodinných príslušníkov v danom štáte. Rodinní príslušníci (manželia, manželky, deti) majú bez ohľadu na štátnu príslušnosť právo u pracovníka bývať a vykonávať nesamostatnú pracovnú činnosť. Za rovnakých podmienok ako domáci občania právo na rovnaké zaobchádzanie, napr. v oblasti vzdelávania a sociálnych výhod. Právo hľadať si prácu v inom členskom štáte má každý občan Únie a podľa Európskeho súdneho dvora môže pracovník zostať v hostiteľskom štáte na obdobie, ktoré umožní pracovníkovi vyhodnotiť ponuky na trhu práce, pričom národné úrady a inštitúcie v tejto oblasti musia poskytnúť migrujúcemu pracovníkovi rovnakú asistenciu ako svojim občanom.

## 2 Podstata práva podnikania

Sloboda voľného pohybu osôb sa okrem pracovníkov vzťahuje na osoby, ktoré vykonávajú samostatnú zárobkovú činnosť (živnostníci, podnikatelia, osoby vykonávajúce

<sup>6</sup> Měsíčník EU aktualit – září 2006: Voľný pohyb pracovníku v rozšířené Evropské unii a princip rovného zacházení. s. 11, dostupné na <http://www.csas.cz.eu>



slobodné povolania). Na samostatnú zárobkovú činnosť sa vzťahujú články 43-48 Zmluvy o ES, ktoré ustanovujú voľnosť podnikania v ktoromkoľvek členskom štáte Únie. Právo podnikania zahŕňa právo začať a vykonávať samostatnú zárobkovú činnosť, ako aj zriaďovať a riadiť podniky za rovnakých podmienok, aké sú stanovené pre vlastných príslušníkov členského štátu, kde sa podnikanie uskutočňuje<sup>7</sup>. Aj tu platí zásada nediskriminácie a rovnakého zaobchádzania. Rovnako, ako v prípade fyzických osôb, ktoré sú príslušníkmi členských štátov, sa v danej oblasti zaobchádza so spoločnosťami, ktoré vznikli podľa práva niektorého členského štátu a majú svoje sídlo, ústrednú správu, či hlavné miesto podnikateľskej činnosti vo vnútri EÚ. Pod pojmom „spoločnosti“ sa rozumejú spoločnosti založené podľa občianskeho alebo obchodného práva (vrátane družstevných spoločností), ako aj iné právnické osoby verejného alebo súkromného práva s výnimkou nezábokových. Obchodná spoločnosť z akejkoľvek krajiny EÚ môže otvárať svoje reprezentácie, organizačné zložky alebo dcérske spoločnosti v iných členských štátoch. Toto podnikanie (tzv. sekundárne podnikanie) je plne chránené právom ES a môže byť využité aj na založenie spoločnosti v členskom štáte, ktorý kladie najmenej obmedzujúce podmienky, ako aj k výkonu vlastnej podnikateľskej činnosti prostredníctvom pobočiek v iných členských štátoch EÚ. Spoločnosť sa môže do iného členského štátu Únie presídlieť aj so svojou hlavnou aktivitou alebo ústrednou správou (tzv. primárne podnikanie). V takomto prípade však nemôže ísť o formálnu preregistráciu z daňových dôvodov, pretože prenos sídla do iného členského štátu nie je možný bez straty právnej subjektivity v krajine, ktorú spoločnosť opúšťa.

Rovnako, ako pri voľnom pohybe pracovníkov, existujú aj v prípade slobody podnikania obmedzenia, ktoré sú spojené s výkonom verejnej moci, alebo činnosti, o ktorých rozhodne Rada. Súčasne sa na slobodu podnikania môžu vzťahovať tiež obmedzenia spojené so zabezpečením verejného poriadku, verejnej bezpečnosti a ochrany zdravia.

### **Rozšírenie voľného pohybu osôb na ekonomicky neaktívne osoby**

Voľný pohyb osôb sa pôvodne podľa Rímskej zmluvy vzťahoval len na dve skupiny osôb, t.j. na pracovníkov a samostatne zárobkové osoby. Po prijatí Jednotného európskeho aktu (1986) sa rozšíril okruh osôb, ktoré mohli tieto slobody využívať na osoby žijúce z nezávislých príjmov, na dôchodcov a na študentov.

Maastrichtskou zmluvou bola do Zmluvy o ES začlenená skupina článkov (čl. 17-22), ktoré sa týkajú občianstva v EÚ. Tým bol voľný pohyb osôb rozšírený aj na oblasti neekonomickej činnosti. Občanom EÚ je každá osoba, ktorá má štátnu príslušnosť niektorého členského štátu. S výhradou obmedzení a podmienok stanovených v Zmluve o ES sa občan Únie má právo voľne pohybovať a pobývať na území členských štátov, voliť a byť volený vo miestnych voľbách a do Európskeho parlamentu v členskom štáte, v ktorom pobýva, za rovnakých podmienok, ako štátny príslušník tohto štátu.

Zásada rovnakého zaobchádzania platí pre občana Únie aj v prípade ochrany diplomatickými a konzulárnymi orgánmi ktoréhokoľvek členského štátu na území tretej krajiny, v ktorej členský štát, ktorého je štátnym príslušníkom, nemá svoje zastúpenie. K ďalším právam občana EÚ patrí petičné právo k EP, právo obracať sa na ombudsmana, ako aj právo obracať sa na každý orgán alebo inštitúciu EÚ.

### **3 Sociálny aspekt voľného pohybu pracovníkov**

Voľný pohyb pracovných síl v rámci jednotného trhu EÚ si vyžaduje aj sociálne zabezpečenie osôb pracujúcich v inom členskom štáte, bez ktorého by sloboda usídľovania a poskytovania služieb, ako aj právo uchádzať sa o zamestnanie v inom členskom štáte nemohli byť realizované v praxi. Migrujúcim pracovníkom je poskytnutá záruka, že nestratia

---

<sup>7</sup> ADÁMKOVÁ, V.; CIHELKOVÁ, E.: Vnitřní trh EU. 2000. s. 22

svoje práva, ktoré získali vo svojej domovskej krajine. Sociálne zabezpečenie osôb migrujúcich za prácou sa opiera o tieto zásady:

1. sociálne poistenie platia osoby migrujúce za prácou len v jednom členskom štáte
2. neprichádzajú o práva získané v predchádzajúcich obdobiach, t.j. vyplácajú sa im dôchodky nadobudnuté v ktoromkoľvek členskom štáte, aj keď sa zdržiavajú v inom členskom štáte
3. sčítajú sa všetky nároky vzniknuté za života v rôznych členských štátoch na starobný dôchodok
4. poskytujú sa rovnaké dávky v prípade nemoci, platenej dovolenky, príspevky na deti a pod.

Systémy poistenia (sociálne, nemocenské, dôchodkové) jednotlivých členských štátov sú navzájom koordinované tak, aby si migrujúci pracovník nezhoršoval svoje sociálne postavenie, pričom sféra sociálneho zabezpečenia zostáva v rukách jednotlivých členských štátov EÚ.

### **Uznávanie kvalifikácie medzi členskými štátmi EÚ**

Uľahčenie realizácie voľného pohybu osôb predpokladá vzájomné uznávanie výsledkov odborného vzdelania (diplomov, osvedčení a iných dokladov o kvalifikácii) migrujúcich pracovníkov. Uznávanie kvalifikácie pracovníka dosiahnutej v materskej krajine sa stalo problémom, ktorý do istej miery obmedzuje voľnosť pohybu osôb. Doposiaľ existuje len niekoľko harmonizovaných európskych úprav štandardnej kvalifikácie a jej preukazovania (lekárske a veterinárske profesie, architekti, právnici, dopravcovia). V iných profesiách určujú požiadavky na kvalifikáciu samotné členské štáty, čo v určitých prípadoch sťažuje voľný pohyb pracovníkov migrujúcich za prácou (napr. v oblasti stavebno-technických prác). Zmluva o ES (čl. 47) obsahuje ustanovenie, ktoré je základom pre realizáciu vzájomného uznávania diplomov, osvedčení a iných dokladov o kvalifikácii.

Legislatíva Spoločenstva v tejto oblasti prešla určitým vývojom, ktorý zaznamenal prechod od „starého prístupu“ k „novému prístupu“ v otázkach vzájomného uznávania kvalifikácie migrujúcich pracovníkov.

V období uplatňovania „starého prístupu“ sa prijímali smernice, ktoré v niekoľkých vybraných profesiách (lekári, zdravotné sestry, veterinári, architekti, právnici, dopravcovia) presne určovali podmienky na uznávanie diplomov a osvedčení získaných v iných členských štátoch. V roku 1985 bola prijatá smernica o požiadavkách na kvalifikáciu pracovníkov v pohostinstvách, automobilových servisoch a v stavebníctve. Tento prístup k vzájomnému uznávaniu kvalifikácie medzi členskými štátmi prostredníctvom prijímania smerníc sa ukázal ako časovo veľmi náročný.

Úsilie členských štátov ES dobudovať jednotný trh prinieslo v tejto oblasti uplatňovanie „nového prístupu“. Smernica z roku 1988 zaväzuje členské štáty zásadne uznávať vysokoškolské diplomy, pokiaľ odborné vzdelanie trvalo aspoň tri roky. V roku 1992 bol nový prístup rozšírený na vysvedčenia o dosiahnutom stredoškolskom vzdelaní a odbornom výcviku v dĺžke trvania najmenej troch rokov.

Systém vzájomného uznávania kvalifikácie je založený na posúdení dokladov predložených migrujúcou osobou povereným orgánom v prijímajúcom štáte. V prípade, že rozdiely medzi požadovanou a dokladovanou kvalifikáciou sú zanedbateľné, je potrebné povolenie vydané. Ak to príslušný orgán prijímajúcej krajiny považuje za potrebné, uznanie kvalifikácie môže byť podmienené rozdielovou skúškou alebo ďalšou odbornou praxou.

### **4 Voľný pohyb pracovníkov po rozšírení Európskej únie v rokoch 2004 a 2007**

Možnosti prístupu pracovníkov z členských štátov EÚ<sup>8</sup> sú obmedzené stanovením prechodných usporiadaní, ktoré tvoria súčasť ich prístupových zmlúv k Európskej únii. Prijatie

---

<sup>8</sup> pozn. EÚ 8 – členské štáty, ktoré vstúpili do EÚ 1. mája 2004 bez Malty a Cypru

prechodných období (2+3+2 roky) na uzavretie pracovných trhov zo strany členských štátov EÚ 15 poukazuje na skutočnosť, že tieto štáty Únie mali obavy z otvorenia svojich pracovných trhov, ktoré boli spojené s obavami z rastu nezamestnanosti a vytvárania mzdového dumpingu. Pre obdobie prvých dvoch rokov po pristúpení (1. máj 2004 – 30. apríl 2006) mohli občania nových členských štátov EÚ 8 (okrem Malty a Cypru), na území štátov, ktoré obmedzenia uplatňujú, pracovať len na základe pracovného povolenia (diferencovaného podľa podmienok daného členského štátu). To však neznamená možnosť zákazu práce pre pracovníkov z nových členských štátov v krajinách EÚ 15.

V prípade Cypru dohoda o pristúpení k EÚ neobsahuje žiadne reštrikcie na voľný pohyb pracovníkov, v prípade Malty existuje len možnosť uplatnenia ochranného dodatku. Nové členské štáty môžu uplatniť reštrikčné opatrenia voči tomu členskému štátu EÚ 15, ktorý sám reštrikcie voči nemu uplatňuje. Z nových členských štátov, ktoré do Únie vstúpili v roku 2004, uplatňovalo voči členským štátom EÚ 15 recipročné opatrenia Poľsko (voľný prístup od 17.1.2007), Slovinsko (voľný prístup od 25.5.2006) a Maďarsko (uplatňovanie zjednodušenej procedúry od 1.1.2008).

Po uplynutí prvej fázy prechodného obdobia môže členský štát EÚ 15 uplatňovať národné opatrenia zamedzujúce prístup na svoj národný trh práce len v prípade, že má skúsenosti s jeho vážnym narušením. Pracovníkom z nových členských štátov treba dať prednosť pred pracovníkmi z tretích krajín. Pokiaľ pracovník z nového členského štátu získal pracovné povolenie, musí sa voči nemu uplatňovať princíp rovnakého zaobchádzania. Bezprostredne po rozšírení EÚ otvorili 1. mája 2004 svoje pracovné trhy len tri členské štáty – Veľká Británia, Írsko a Švédsko, ku ktorým sa postupne pridali Fínsko (1. mája 2006), Grécko (1. mája 2006), Španielsko (1. mája 2006), Portugalsko (1. mája 2006), Taliansko (27. júla 2007), Holandsko (1. mája 2007) a Luxembursko (1. novembra 2007). Francúzsko otvorilo svoj pracovný trh ôsmim novým členským štátom od 1. júla 2008. Dánsko a Belgicko uplatňujú obmedzenia v rôznej miere. Rakúsko a Nemecko, ktoré priamo susedia s novými členskými štátmi, predpokladajú uzavretie pracovného trhu až do konca prechodného obdobia, teda do 30. apríla 2011. Pre Bulharsko a Rumunsko otvorili z EÚ 15 svoj pracovný trh len Švédsko a Fínsko. Z nových členských štátov uplatňujú voči týmto krajinám reštrikcie len Maďarsko a Malta. Pre Bulharsko a Rumunsko sa prechodné obdobie uplatňovania obmedzeného prístupu na pracovné trhy všetkých členských štátov skončí 31. decembra 2013.

### **Ekonomické a sociálne dopady voľného pohybu pracovníkov po rozšírení EÚ**

Správa Európskej komisie, zverejnená v novembri 2008<sup>9</sup>, uvádza, že mobilné pracovné sily z členských štátov, ktoré vstúpili do Únie v roku 2004 a 2007, pozitívne ovplyvnili ekonomiky prijímajúcich štátov a nenarušili závažným spôsobom ich pracovné trhy. Priemerný podiel štátnych príslušníkov z EÚ 10 žijúcich v EÚ 15 vzrástol z 0,2 % v roku 2003 na 0,5 % na konci roku 2007, pričom za rovnaké obdobie sa rovnako zvýšil podiel štátnych príslušníkov Bulharska a Rumunska žijúcich v EÚ 15, t. j. z 0,2 % na 0,5 %<sup>10</sup>. Údaje tiež ukazujú, že pracovné sily väčšinou odchádzajú do iného členského štátu len na dočasnú dobu. V správe Eurostatu<sup>11</sup>, uverejnenej v novembri 2008 sa uvádza, že v roku 2006 z troch miliónov imigrantov, ktorí sa usadili v niektorom z členských štátov EÚ 27, tvorili imigranti z členských štátov Únie 40 % (1,2 miliónov) a zvyšných 60 % (1,8 miliónov) imigranti z tretích krajín.

Vo svojej správe Európska komisia uvádza, že dôsledky mobility pracovníkov z nových členských štátov mali jednoznačne pozitívny vplyv na hospodársky rast v Únii. Na

<sup>9</sup> Commission of the EC: The impact of free movement of workers in the context of EU enlargement. COM (2008) 765 final

<sup>10</sup> Tamtiež

<sup>11</sup> Eurostat: News Release 162/2008. Immigration in the EU 27 in 2006

základe štúdií venovaných tejto problematike uvádza, že mobilita pracovníkov z krajín EÚ 8 v rokoch 2004 – 2007 zvýšila HDP rozšírenej EÚ približne o 0,1 % v krátkom období a o 0,28 % z dlhodobého hľadiska (keď sa výrobné možnosti prispôbali dodatočnej ponuke pracovnej sily). Mobilita pracovníkov z Bulharska a Rumunska zvýšila z krátkodobého hľadiska HDP Únie o 0,15 % a o 0,27 % z dlhodobého hľadiska v tom istom období. Štúdia súčasne potvrdzuje neutrálny vplyv na HDP per capita v prijímajúcich členských štátoch v krátkom období a mierne pozitívny vplyv v dlhom období. Okrem toho mobilita pracovnej sily z nových členských štátov Únie napomáhala znižovanie inflačných tlakov vo väčšine prijímajúcich krajín, hoci prispela k dočasnému zvýšeniu inflácie v odosielajúcich krajinách.

Vplyv voľného pohybu pracovníkov z nových členských štátov na úroveň miezd a zamestnanosti bol podľa dostupných výskumov miezd pracovníkov prijímajúcich krajín a zamestnanosti v týchto členských štátoch veľmi malý.

Ďalším z pozitívnych dopadov migrácie pracovníkov sú remitencie, ktoré sú podstatným zdrojom príjmov domovského štátu a napomáhajú zvyšovanie hospodárskeho rastu podporou agregátneho dopytu a financovaním investícií do vzdelania, ako aj k začatiu kapitálovo náročných činností. Najväčší vplyv na rast HDP majú remitencie v Rumunsku, Bulharsku, Poľsku a pobaltských štátoch.

V niektorých členských štátoch emigrácia mladej pracovnej sily vyvoláva znepokojenie v súvislosti s únikom mozgov a nedostatkom pracovnej sily. Podľa EK niektoré štúdie poukazujú na skutočnosť, že emigrácia prispela k nedostatku pracovníkov v niektorých členských štátoch, hlavne v pobaltských krajinách a v Poľsku. V mnohých krajinách bol však nedostatok pracovnej sily spôsobený inými faktormi, ako je emigrácia, predovšetkým vysoký hospodársky rast, relatívne nízka participácia pracovného trhu, najmä mladšej a staršej populácie a nízka medzinárodná mobilita. Okrem toho sa nedostatok pracovnej sily vzťahuje len na určité sektory ekonomiky (stavebníctvo, hotely a reštaurácie) a profesie (napr. zdravotníctvo).

V súvislosti so sociálnymi dopadmi v dôsledku voľného pohybu pracovných síl Komisia poukazuje na skutočnosť, že existujú rozdiely v životných podmienkach medzi migrujúcimi pracovníkmi a pracovníkmi v prijímajúcej krajine, zahrňujúce vyššie riziko chudoby, ťažšie dosiahnutie vzdelania pre ich deti, rozdiely v zdravotnej starostlivosti a iných sociálnych službách.

Po uplynutí prechodného obdobia, v ktorom členské štáty EÚ 15 môžu uplatniť obmedzenia prístupu pracovníkov z nových členských štátov na svoje pracovné trhy, bude Európska komisia prísne dohliadať na dodržiavanie zakladajúcich zmlúv, podľa ktorých je voľný pohyb pracovníkov základným právom každého občana Únie.

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ADÁMKOVÁ, V. - CIHELKOVÁ, E. 2000: *Vnitřní trh Evropské unie*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2000. 60 s. ISBN 80-245-0056-6
2. GAUCHON, P.; HAMON, D.; MAURAS, A. 2002. *La Triade dans la nouvelle économie mondiale*. Presses Universitaires de France, 1992. 6, avenue Reille, 75014 Paris. 4 édition; 2002, septembre. 837 s. ISBN 2 13 0531164
3. NOVÁČKOVÁ, D. et al. 2004. *Základy európskeho práva a vnútorný trh Európskej únie*. Bratislava: Eurounion, 2004. 293 s. ISBN 80-88984-58-0
4. URBAN, L. 2002. *Evropský vnitřní trh a příprava České republiky na začlenění*. Praha: Linde 2002. 247 s. ISBN 80-7201-330-0
5. Dokumenty EÚ:
6. Commission of the European Communities: The impact of free movement of workers in the context of EU enlargement. Report on the first phase (1 January 2007 – 31 December 2008) of the Transitional Arrangements set out in the 2005 Accession

Treaty and as requested according to the Transitional Arrangement set out in the 2003 Accession Treaty. Brussels, 18. 11. 2008. COM (2008) 765 final.

7. Internetové zdroje:
8. Volný pohyb pracovníků je přínosem pro evropské hospodářství. IP/08/1729, dostupné na: <http://europa.eu/rapid/pressReleaseAction.do?reference=IP/08/1729&format=HTML..>
9. Eurostat: Immigration in the EU27 in 2006. Eurostatnewsrelease 162/2008 – November 2008, dostupné na: <http://ec.europa.eu/eurostat>
10. Měsíčník EU aktualit, září 2006. Volný pohyb pracovníků v rozšířené Evropské unii a princip rovného zacházení. Dostupné na : <http://www.csas.cz/eu>

Článek bol spracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0802/08 – Migračná politika Európskej únie.

#### **KONTAKT**

Ing. Beata Lipková, PhD.

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

E-mail: [tomkova@euba.sk](mailto:tomkova@euba.sk)

## VZŤAH MEDZINÁRODNÉHO A EURÓPSKEHO PRÁVA NA PRÍKLADE BILATERÁLNYCH INVESTIČNÝCH ZMLÚV ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EÚ

---

JUDr. Ing. Milan Budjač

### ABSTRAKT

Bilaterálne investičné zmluvy predstavujú významnú súčasť medzinárodného práva a v podmienkach členských štátov Európskej únie aj sféru, ktorá je príznačná rozhodujúcim vzťahom s európskym právom. V príspevku poukazujeme na medzinárodnoprávnu povahu bilaterálnych investičných zmlúv ako foriem podpory a ochrany medzinárodných investícií, zvyrazňujeme ich pozíciu v kontexte uplatňovania európskeho práva – najmä pravidiel Spoločnej obchodnej politiky a voľného pohybu kapitálu a analyzujeme problematiku ustanovenia bilaterálnych investičných zmlúv. V závere analyzujeme čl. 307 ZES ako rozhodujúce ustanovenie upravujúce vzťah medzinárodného a európskeho práva v spojení s problematikou bilaterálnych investičných zmlúv členských štátov EÚ.

Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA 1/4563/07 „Vzťah medzinárodného a európskeho práva“.

### ABSTRACT

Bilateral investment treaties represent an important part of international law and in conditions of the European Union's member states also an area, which is characteristic through the categorical relation with european law. In the paper we point out the international legal character of bilateral investment treaties as forms of support and protection of international investment, we single out the position of the treaties in the context of european law's realisation – especially of the rules of common trade policy and rules of free movement of capital and we analyse the problematical and questionable provisions of bilateral investment treaties. At the close we analyse the article 307 of the EC Treaty as the governing provision, which regulates the relation of international and european law in connection with the topic of bilateral investment treaties of the EU member states.

---

### 1 Úvodom k medzinárodnoprávnej povahe a genéze bilaterálnych investičných zmlúv

*Bilaterálne investičné zmluvy* (Bilateral investment treaties - „BITs“) sú najpočetnejšou kategóriou a najčastejšie využívaným prostriedkom reglementácie pomerov v oblasti úpravy režimu medzinárodných investícií. Ako odvodzujeme z ich názvu, ide o dvojstranné medzinárodné dohody suverénnych štátov, predmetom ktorých je úprava režimu podpory, no predovšetkým záruk vzájomného investovania.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného, bilaterálne investičné zmluvy je tak a priori nevyhnutné vnímať ako osobitný druh medzinárodných zmlúv<sup>12</sup>, ktorých relevantný vznik, zmenu a zánik upravujú platné pravidlá Viedenského dohovoru o zmluvnom práve<sup>13</sup>, pričom z hľadiska ich komplexnej klasifikácie ide o medzinárodné zmluvy:

---

<sup>12</sup> Podľa Mráza „medzinárodnou zmluvou (international treaty) sa obvykle rozumie dohoda medzi štátmi alebo medzinárodnými organizáciami, ktorou sa zakladajú, menia alebo rušia ich vzájomné práva a záväzky podľa medzinárodného práva“. Mráz, S.: Medzinárodné právo verejné. Banská Bystrica: PrF UMB, 2007. s. 267

<sup>13</sup> Viedenský dohovor o zmluvnom práve (ďalej len „Viedenský dohovor“) bol prijatý 23. mája 1969 na multilaterálnej konferencii vo Viedni, pričom platnosť nadobudol 27. januára 1980 a Československá socialistická republika sa jeho zmluvnou stranou stala 28. augusta 1987 – Viedenský dohovor bol publikovaný v Zbierke zákonov Vyhláškou ministra zahraničných vecí

- hospodárske<sup>14</sup>,
- bilaterálne,
- mierové,
- s opakujúcim sa plnením
- písomné,
- uzatvorené spravidla v úplnej forme<sup>15</sup>,
- verejné,
- rezortné/prezidentské<sup>16</sup>,
- rovné,
- kontraktuálne<sup>17</sup>,
- zatvorené a
- časovo neobmedzené.<sup>18</sup>

---

č. 15/1988 Zb.. Z pohľadu tejto právnej úpravy považujeme za potrebné zdôrazniť najmä ustanovenia týkajúce sa spôsobilosti každého štátu uzatvárať medzinárodné zmluvy (čl. 6), ustanovenia upravujúce inštitút nadobudnutia platnosti zmluvy (čl. 24) a prirodzene ustanovenia tretej a piatej časti dohovoru – týkajúcej sa dodržiavania, výkonu a výkladu zmlúv, a rovnako neplatnosti, zániku a prerušenia výkonu zmlúv.

<sup>14</sup> Hospodárske medzinárodné zmluvy predstavujú najrozsiahlejšiu kategóriu medzinárodnoprávnych zmluvných aktov medzi štátmi, pričom medzi hospodárske medzinárodné zmluvy zaraďujeme: hospodárske zmluvy všeobecnej povahy, obchodné dohody, platobné dohody, dohody o zabránení dvojitému zdaneniu, **dohody o podpore a ochrane investícií**, zmluvy v oblasti dopravy.

<sup>15</sup> Za medzinárodné zmluvy uzatvorené v úplnej forme považujeme dohody uzatvorené menom štátnych orgánov na to splnomocnených ústavou príslušného štátu, tzn. hlavou štátu alebo vládou. Proces uzatvárania medzinárodných zmlúv v úplnej forme zahŕňa dva právne akty – autentifikáciu zmluvy a ratifikáciu medzinárodnej zmluvy, pričom právna záväznosť predmetnej zmluvy spočíva na jednom dokumente.

<sup>16</sup> Formovanie slovenskej zmluvnej praxe výrazným spôsobom ovplyvnila novela Ústavy SR č. 90/2001 Z. z., ktorej zmeny a doplnky čl. 102 ustanovili oprávnenie prezidenta preniesť právomoc dojednávať *všetky* medzinárodné zmluvy na iné štátne orgány. Vychádzajúc z daného ústavného základu prezident SR vydal – **s výhradou iného rozhodnutia v jednotlivých prípadoch**. Pre úplnosť uvádzame, že pred prijatím predmetnej novelizácie Ústavy SR prezident rovnako disponoval právom delegovať svoju právomoc, avšak v obmedzenejšej miere, nakoľko prezident mohol na vládu, príp. jej členov preniesť právomoc dojednávať len tie medzinárodné zmluvy, na ktoré nebol potrebný súhlas Národnej rady Slovenskej republiky.

<sup>17</sup> Kontraktuálne medzinárodné zmluvy sú medzinárodnoprávnymi aktmi, ktoré obsahujú zvláštne vzájomné subjektívne práva a povinnosti dohodnuté zmluvnými stranami. Na rozdiel od právotvorných zmlúv, zmluvy kontraktuálne sú spravidla zmluvami bilaterálnymi alebo plurilaterálnymi a uzavretými. Medzi kontraktuálne medzinárodné zmluvy zaraďujeme zmluvy o vzájomnej pomoci, o pôžičke, o spoločnom využití prírodných zdrojov, o spolupráci a pod.

<sup>18</sup> Uvedená klasifikácia je v niektorých „bodoch“ relatívna, nakoľko je nutné ju vnímať cez prizmu vnútroštátneho právneho poriadku štátov a ich zmluvnej praxe.

Je zrejmé, že bilaterálne investičné zmluvy v medzinárodnoprávnom zmysle svojou právnou povahou predstavujú zmluvné akty, pri koncipovaní ktorých sa naplno uplatňuje zmluvná sloboda, najmä vo vzťahu k voľbe kontrahenta a následne aj vo vzťahu k obsahu tohto aktu. Z pohľadu aplikačnej praxe sú tieto medzinárodné zmluvy spravidla odvodené a nachádzajú svoj relevantný základ v prvotných rámcových všeobecných zmluvách regulujúcich medzinárodné ekonomické vzťahy príslušných krajín (napr. zmluvy o priateľstve a porozumení a pod.).

Z pohľadu svojej medzinárodnoprávnej genézy dvojstranné investičné zmluvy pôvodne zahŕňali dva typy zmlúv:

- jednak zmluvy označované ako zmluvy o usadzovaní a zriaďovaní podnikov (i),
- jednak zmluvy o priateľstve, obchode a plavbe medzi krajinami (ii).

Uvedené zmluvné typy sa vzťahovali v osobnej rovine na príslušníkov jednej zmluvnej strany, vykonávajúcich investičné aktivity na území druhej zmluvnej strany a zahŕňali rozsiahlu úpravu ich vstupu a pobytu na území štátu, rovnakého zaobchádzania, ochrany investícií a pod.

V nasledovnom období na vyššie uvedené zmluvy „nadviazali“ typické tzv. dohody o podpore a vzájomnej ochrane investícií, ktoré predstavujú klasické bilaterálne investičné zmluvy aj v súčasnosti.

Osobitne v otázkach genézy bilaterálnych investičných zmlúv možno rozoznávať tri generácie dohôd o ochrane a podpore investícií, pričom ich klasifikačným kritériom je rozsah záväzkov hostiteľského vo vzťahu k investorom. Historicky najstarší typ dohôd predstavujú tzv. *dohody európskeho typu (i)*, uzatvárané prvotne v 60. -tych a 70. -tych rokoch minulého storočia, ktorých cieľom bolo zabezpečiť ochranu investícií proti vyvlastneniu a ekvivalentným opatreniam hostiteľského štátu, pričom však ponechávali hostiteľskému štátu právomoc kontrolovať a povoľovať investície v súlade s jeho hospodárskymi prioritami; nimi zavedený režim zaobchádzania sa uplatňoval na čas od zriadenia investície (postinvestičnú fázu). V poradí druhú generáciu dohôd tvorili tzv. *dohody amerického typu (ii)*, ktoré sa vyznačovali vysokým štandardom ochrany investícií a v porovnaní s dohodami európskeho typu rozširovali princíp národného zaobchádzania na preinvestičnú ako aj na postinvestičnú fázu realizácie investícií. Tretiu generáciu dohôd o ochrane a podpore investície predstavujú niektoré dohody zavádzajúce tzv. *nové disciplíny (iii)*, spočívajúce v zrušení podmienok a opatrení pôvodne podmieňujúcich zriaďovanie investície zo strany jednotlivých štátov – ich charakteristickým znakom je tak prepájanie pravidiel liberalizácie obchodu a investícií.

Prvá bilaterálna investičná zmluva vôbec bola uzatvorená medzi Nemeckom a Pakistanom v roku 1959. V danom období bolo uzatváranie týchto špecifických medzinárodnoprávných aktov reakciou západoeurópskych krajín exportujúcich investície na snahy rozvojových krajín vydobýť si – prostredníctvom vyvlastňovania a znárodňovania zahraničných investícií – národnú nezávislosť založenú na dominujúcej ekonomickej báze. Primerane uvedeným podmienkam a diskusiám o národnej suverenite, práve rozvojových krajín na zabezpečenie národného blahobytu a v kontexte s ich požiadavkou aktívne participovať na globálnych rozhodovacích procesoch s cieľom ustanoviť tzv. nový ekonomický poriadok, vznikol v rámci zmluvnej praxe 70. –tych rokov minulého storočia relevantný priestor na postupné uzatvorenie prvej vlny bilaterálnych investičných zmlúv. Práve v tomto období investične exportne orientované krajiny začali realizovať svoj „bilaterálny investičný program“, in concreto:



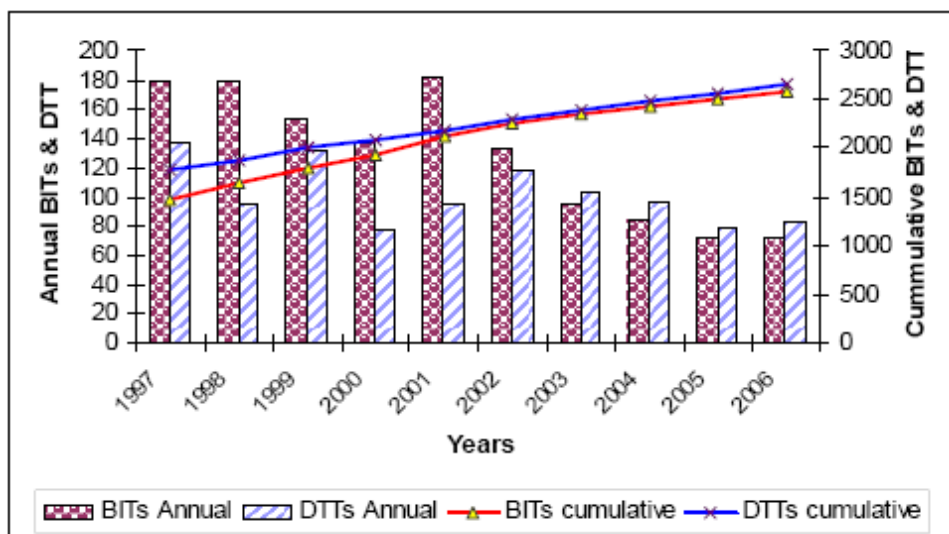
- v roku 1977 začali s „investičnými“ negociáciami Spojené štáty americké, ale prvú bilaterálnu investičnú zmluvu uzatvorili až v roku 1982;
- Francúzsko uzatvorením bilaterálnej investičnej zmluvy s Tunisom v roku 1972;
- Veľká Británia uzatvorením bilaterálnej investičnej zmluvy s Egyptom v roku 1975;
- Rakúsko uzatvorením bilaterálnej investičnej zmluvy s Rumunskom v roku 1976 a;
- Japonsko uzatvorením bilaterálnej investičnej zmluvy s Egyptom v roku 1977.

V priebehu rokov 1989 – 1999 došlo k uzatvoreniu takmer päťkrát viac bilaterálnych investičných zmlúv, ako v predchádzajúcich rokoch a ich počet dosiahol 1340. V tejto súvislosti je zrejmé, že dynamika bilaterálnej investičnej zmluvnej aktivity štátov akcelerovala v dôsledku rozpadu Sovietskeho zväzu a následnej ekonomickej transformácie krajín Strednej a Východnej Európy.

Pokiaľ ide o súčasný stav a rozvojové trendy vo sfére medzinárodných investičných zmlúv ako takých, tieto pravidelne vo svojich monitoroch zverejňuje Konferencia OSN o obchode a rozvoji (ďalej len „UNCTAD“).

V oblasti bilaterálnych investičných zmlúv bol v roku 2006 v porovnaní s rokom 2005 zaznamenaný mierny pokles počtu týchto kontraktov. Uvedenú skutočnosť dokumentuje nasledovný graf, ktorého vertikálne stupnice znázorňujú jednak ročný počet kontrahovaných bilaterálnych zmlúv v sledovanom období (Annual BITs), a jednak vo väzbe na naznačenú trajektóriu aj celkový počet uzatvorených bilaterálnych investičných zmlúv (Cummulative BITs).

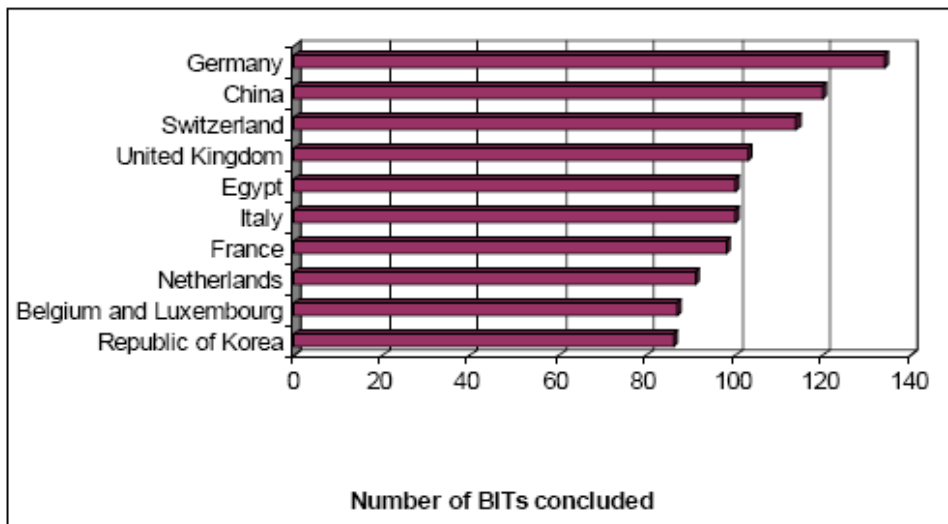
Graf č.1 : Počet uzatvorených bilaterálnych investičných zmlúv v rozmedzí rokov 1997 - 2006



Zdroj: Recent developments in International Investment Agreements. IIA Monitor No. 3. UN, 2007. s. 2.

Nasledujúci graf dokumentuje štruktúru desať najlepších („top“) krajín podľa počtu v súčasnosti uzatvorených bilaterálnych investičných zmlúv.

Graf č. 2 : Desať najlepších ekonomík v počte uzatvorených bilaterálnych investičných zmlúv (stav ku koncu r. 2006)



Zdroj: Recent developments in international investment agreements. IIA Monitor No. 3. UN, 2007. s. 3.

Z uvedeného grafu vyplýva, že v počte kontrahovaných „BITs“ vedie celosvetovo Nemecko s celkovým počtom uzatvorených bilaterálnych investičných zmlúv presahujúcim 130, nasledované Čínou, Švajčiarskom, Spojeným kráľovstvom, Egyptom, Talianskom, Francúzskom, Holandskom, Belgickom a Luxemburgom a Kórejskou republikou.

Povedané možno zhrnúť takto: v dnešnom poňatí bilaterálne zmluvy na báze inter partes reprezentujú politickú vôľu krajín stimulovať medzinárodné investície kreovaním široko koncipovaných rámcov bilaterálnej investičnej činnosti<sup>19</sup>, ktoré ipso facto zaraďujeme medzi podstatné elementy formovania priaznivého investičného prostredia jednotlivých krajín.

Význam bilaterálnych investičných zmlúv spočíval historicky najmä v skutočnosti, že tieto sa stali významným prostriedkom prekonania dlhodobo trvajúcich rozporov medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami medzinárodného spoločenstva o ich predstavách „nového ekonomického poriadku“. Svojou povahou a konštrukciou tak v daných kondíciách medzinárodných ekonomických vzťahov bilaterálne investičné zmluvy stelesňovali jediný kompromisný nástroj formovania únosnej miery reglementácie medzinárodných investičných aktivít – a v istom zmysle ho predstavujú aj dodnes.

<sup>19</sup> Uvedené potvrdzuje napríklad prístup kontrahentov k vymedzeniu pojmu „investície“. Pozri a porovnaj napríklad jednotlivé bilaterálne investičné zmluvy Slovenskej republiky, ktoré tieto tendencie potvrdzujú a sú pritom výrazom ustálenej zmluvnej praxe.

## 2 Bilaterálne investičné zmluvy v právno-aplikačnom kontexte európskeho práva

Nevyhnutnosť riešiť otázku bilaterálnych investičných zmlúv v kontexte vymedzenia vzájomného vzťahu medzinárodného a európskeho práva<sup>20</sup> vyplynula zo skutočnosti, že aj v súčasnosti existuje pomerne početná skupina týchto zmlúv, ktorých kontrahentmi sú na jednej strane členské štáty EÚ a na strane druhej tretie krajiny, resp. ide o skupinu bilaterálnych investičných zmlúv, ktorých kontrahentmi sú členské štáty EÚ navzájom.<sup>21</sup> Zatiaľ čo v prvom prípade hovoríme o tzv. extra – EÚ bilaterálnych investičných zmluvách, v druhom prípade ide o tzv. intra – EÚ bilaterálne investičné zmluvy.<sup>22</sup> Pre obe skupiny je príznačné, že zakotvujú práva a povinnosti členských štátov a pokiaľ ide o ich právny režim treba skonštatovať, že podliehajú pravidlám, ktoré zakotvuje primárne a sekundárne komunitárne právo.<sup>23</sup>

V nasledujúcom texte pristúpime k právnej analýze bilaterálnych investičných zmlúv (ďalej len „BIZ“), resp. ich vybraných ustanovení cez prizmu ich súladu s relevantnými ustanoveniami komunitárneho práva<sup>24</sup>.

Pri analyzovaní právneho režimu BIZ v intenciách uplatňovania práva ES/EÚ je nevyhnutné interpretovať predovšetkým relevantné ustanovenia primárneho a sekundárneho komunitárneho práva.

V rovine zakladajúcich zmlúv ES/EÚ sú východiskovými ustanovenia reglementujúce **Spoločnú obchodnú politiku EÚ (1)**. Spoločná obchodná politika EÚ je upravená v čl. 131 a nasl. Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva v platnom znení (ďalej len „ZES“).<sup>25</sup>

---

<sup>20</sup> V naznačenom kontexte je nesporne prínosné skúmať aj vzťahy medzinárodného a európskeho práva vo sfére formovania prehlbujúcej sa európskej administratívnej spolupráce. Ako uvádza Gogová, M. (2005): „Rozvoj spoločného európskeho správneho práva mal v minulom polstoročí svoje ohnisko v úsilí o sformovanie uznávaného kompatibilného správno-právneho štandardu v medzinárodnom kontexte prehlbujúcej sa európskej regionálnej spolupráce a integrácie. Európske správne právo našlo v súvislosti s európskou politickou a hospodárskou integráciou svoju novú identitu – stalo sa nástrojom, ktorým disponujú predovšetkým medzinárodné organizácie orientované na spoluprácu v Európe (Rada Európy) a tiež integračné organizácie (spoločenstvá) zamerané na oblasť európskeho „vládnutia“ (Európske spoločenstvá/Európska únia).“

<sup>21</sup> Zoznam bilaterálnych investičných zmlúv kontrahovaných jednotlivými krajinami je dostupný na: <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=2344&lang=1>.

<sup>22</sup> Je zrejmé, že situácia vo sfére bilaterálnych investičných zmlúv členských štátov sa zásadným spôsobom zmenila v dôsledku pristúpenia desiatich nových členských krajín v roku 2004 a rovnako pristúpením Bulharska a Rumunska v roku 2008. Na základe uvedených skutočností sa predmetná skupina medzinárodných zmlúv subsumovaných okamihom pristúpenia ich kontrahentov pod právny režim Spoločenstiev rozšírila o bilaterálne zmluvy novo pristúpených členských štátov.

<sup>23</sup> K tomu pozri ďalej.

<sup>24</sup> Ako v tejto súvislosti uvádza Gogová, M. (In: Sociálno-ekonomická revue, 2007): „Komunitárne právo je súčasne najvýznamnejším prameňom správneho práva ES/EÚ ako neoddeliteľnej súčasťou európskeho správneho práva, nakoľko zahŕňa aj podstatnú časť úpravy spravovacích právnych vzťahov vnútri a navonok ES/EU. Upravuje napr. ciele a úlohy Európskych spoločenstiev, právne prostriedky, mechanizmy a procedurálne postupy ich napĺňania, sústavu nadnárodných orgánov ES/EÚ a ich verejnosprávne kompetencie, a rovnako pravidlá ich vzájomnej spolupráce v oblasti právno-realizačných a právno-aplikačných aktivít.“

<sup>25</sup> V rovine investičných aktivít a ipso facto aj vo sfére ochrany medzinárodných investícií nadobúda zásadný význam energetická politika EÚ, jej právna báza a širší zmluvný kontext jej

Pri analýze predmetných ustanovení je potrebné vychádzať najmä z dikcie **čl. 133 ods. 1**, v zmysle ktorého spoločná obchodná politika vychádza z jednotných zásad, **najmä** vo vzťahu k zmenám colných sadzieb (i), uzatváraníu colných a obchodných dohôd (ii), zjednocovaniu liberalizačných opatrení (iii), vývoznjej politiky (iv) a opatrení na ochranu obchodu (v), napríklad opatrenia v prípade dumpingu a dotácií. Nasledujúce ustanovenia inkorporované v cit. článkoch upravujú najmä procedurálny postup rozhodovania orgánov ES/EÚ a prijímania aktov sekundárneho práva vo vymedzených oblastiach.

Vzhľadom na nami skúmanú problematiku a v kontexte právomocí orgánov ES/EÚ pri uzatváraní dohôd vo sfére spoločnej obchodnej politiky však zásadný význam implikuje ust. **čl. 133 ods. 5 pododsek 4**, v súlade s ktorým platí, že uvedeným odsekom 5 nie je dotknuté právo členských štátov ponechať v platnosti a uzatvárať dohody s tretími krajinami alebo medzinárodnými organizáciami, pokiaľ sú takéto dohody v súlade s právom Spoločenstva a ostatnými príslušnými medzinárodnými dohodami. Ako vyplýva z uvedeného ustanovenia rozhodujúcim kritériálnym elementom, zakladajúcim vzťah medzinárodnoprávnych aktov zmluvnej povahy a prameňov európskeho práva vo sfére koncipovania zmluvnej bázy pravidiel spoločnej obchodnej politiky je tak „**súlada s právom Spoločenstva a ostatnými príslušnými medzinárodnými dohodami**“.<sup>26</sup>

Osobitne významné je však aj **vymedzenie vecnej pôsobnosti ustanovených pravidiel spoločnej obchodnej politiky EÚ**, ktoré sú podľa názoru Európskeho súdneho dvora (ďalej len „ESD“) limitované vo vzťahu k „vonkajšiemu“ obchodu. Vo svojom stanovisku 1/94 a 2/92 ESD pristúpil k interpretácii pravidiel spoločnej obchodnej politiky reštriktívne, nakoľko vyslovil názor, že do rámca pôsobnosti jej pravidiel subsumujeme cezhraničné vzťahy zahŕňajúce tovarovú výmenu a s ňou úzko späté činnosti. Z uvedeného stanoviska ESD možno vyvodíť, že priame investície<sup>27</sup> nespádajú priamo do rámca pravidiel spoločnej obchodnej politiky a EÚ má v tomto zmysle obmedzenú kompetenciu, resp. v danom prípade možno hovoriť o národnej kompetencii členských štátov a reštriktívne poňatej kompetencii orgánov ES/EÚ.

Medzinárodné investičné zmluvy a osobitne bilaterálne investičné zmluvy sú nástrojom podpory a ochrany medzinárodných investícií, vnímaných ako formy transferu zahraničného kapitálu – ipso facto – cez prizmu potenciálnej inkompatibility je nevyhnutné v nasledujúcom texte vymedziť právny rámec Spoločenstva aj vo sfére **voľného pohybu kapitálu (2)**.

---

postupného formovania reprezentovaný najmä Zmluvou o energetickej charte. Ako uvádza Bezáková, T. (2007): „Energetická politika, ako ju poznáme dnes na úrovni štátov, nie je súčasťou zmluvy o EÚ.“, avšak „S postupným vytváraním jednotného trhu s elektrinou a zemným plynom vzniká/vznikala aj komunitárna dimenzia energetických politik jednotlivých členských štátov EÚ, pretože akékoľvek rozhodnutie jedného štátu, má cez mechanizmus voľného trhu vplyv aj na ostatné krajiny.“ V súvislosti s formovaním právnej bázy politiky Bezáková, T. (2008) uvádza: „Rozhodujúci význam pri implementovaní uvedených opatrení má legislatíva EÚ, ktorá vo sfére bezpečnosti energetických dodávok zavádza nový európsky verejnoprávny štandard...“

<sup>26</sup> Uvedený operatív súladu je rozvinutý v ust. čl. 307 ZES, o ktorom sa zmienime v ďalšej časti príspevku.

<sup>27</sup> K vymedzeniu investícií pozri bližšie BUDJÁČ, M., BEZÁKOVÁ, T.: Priame zahraničné investície – nositeľ regionálneho rozvoja súčasnosti? In: *Zborník anotácií a CD nosič z medzinárodnej vedeckej konferencie „Trendy hospodárskeho a sociálneho rozvoja v krajinách EÚ - Investičný rozvoj a jeho vplyv na znižovanie disparít regiónov“*, FSEV TnUAD 5 - 6.12.2006 Trenčín.

Pre voľný pohyb kapitálu sú rozhodujúce ustanovenia **čl. 56 a nasl. ZES**. Napriek skutočnosti, že v súlade s ust. čl. 56 sú zakázané všetky obmedzenia pohybu kapitálu medzi členskými štátmi a tretími krajinami a rovnako všetky obmedzenia platieb medzi členskými štátmi a medzi tretími krajinami, zmluva vytvára priestor pre uplatňovanie určitých ochranných opatrení.

V zmysle ust. čl. 57 ods. 2 platí, že s cieľom dosiahnuť voľný pohyb kapitálu medzi členskými štátmi a tretími krajinami v čo najväčšom rozsahu a pri rešpektovaní ostatných kapitol tejto zmluvy, môže Rada na návrh Komisie kvalifikovanou väčšinou hlasov prijať opatrenia o pohybe kapitálu do tretích krajín a z tretích krajín v oblasti priamych investícií – vrátane investícií do nehnuteľného majetku(i), usadenia sa (ii), poskytovania finančných služieb (iii) alebo prístupu cenných papierov na kapitálové trhy (iv). Pričom platí, že pri opatreniach prijatých podľa tohto odseku, ktoré sú v oblasti liberalizácie pohybu kapitálu do tretích krajín alebo z tretích krajín v práve Spoločenstva krokom späť, sa vyžaduje jednomyselnosť. Ako vyplýva z uvedeného práve oblasť priamych investícií je sférou, ktorá podlieha uplatňovaniu prípadných opatrení, a teda aj obmedzení voľného pohybu kapitálu, ktoré zmluva označuje ako „krok späť“.

Ďalšie obmedzenia v súvislosti s voľným pohybom kapitálu ustanovuje čl. 60 ods.1, keď s odkazom na ust. čl. 301 ZES<sup>28</sup> Rada EÚ môže prijať potrebné naliehavé opatrenia v oblasti pohybu kapitálu a platieb so zreteľom na tretie krajiny. Následne v zmysle odseku 2 čl. 60 platí, že členský štát môže z vážnych politických dôvodov a z dôvodov naliehavosti prijať jednostranné opatrenia voči tretej krajine týkajúce sa pohybu kapitálu a platieb, pričom však Komisia a ostatné členské štáty musia byť o týchto opatreniach informované najneskôr do dátumu, keď nadobudnú platnosť. V tomto prípade ide o opatrenia, ktoré prijímajú štáty v prípade, že Rada EÚ neprijme opatrenia podľa ods. 1 a bez toho, aby bol dotknutý článok 297ZES<sup>29</sup>.

Osobitný význam v uvedenom kontexte majú prechodné ustanovenia k ustanoveniam o hospodárskej a menovej politike, predovšetkým čl. 119 a 120 ZES. V zmysle cit. ustanovení je možné uplatniť ochranné opatrenia v prípade, že v platobnej bilancii členského štátu vznikne náhla kríza, resp. členský štát má v platobnej bilancii ťažkosti alebo mu v tejto súvislosti hrozia vážne ťažkosti v dôsledku celkovej nerovnováhy jeho platobnej bilancie alebo druhov meny, ktoré má k dispozícii, a takéto ťažkosti by mohli ohroziť až fungovanie spoločného trhu alebo postupné uskutočňovanie spoločnej obchodnej politiky.

---

<sup>28</sup> Ust. čl. 301 ZES: „Ak je v spoločnej pozícii alebo jednotnej akcii prijatej podľa ustanovení Zmluvy o Európskej únii týkajúcej sa spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky stanovený určitý postup, aby Spoločenstvo prerušilo alebo obmedzilo čiastočne alebo úplne hospodárske vzťahy s jednou alebo viacerými tretími krajinami, Rada prijme nevyhnutné naliehavé opatrenia. Rada koná kvalifikovanou väčšinou na návrh Komisie.“

<sup>29</sup> Ust. čl. 297 ZES: „Členské štáty sa navzájom poradia o spoločných vhodných opatreniach, ktorými sa má zabrániť, aby fungovanie spoločného trhu neovplyvnili opatrenia, ktoré musí členský štát prijať v prípade vážnych vnútorných nepokojov ohrozujúcich verejný poriadok, v prípade vojny alebo vážneho medzinárodného napätia vytvárajúceho vojnové nebezpečenstvo, alebo aby si členský štát splnil záväzky, ktoré prijal s cieľom zachovať mier a medzinárodnú bezpečnosť.“

## PROBLEMATICKÉ USTANOVENIA BILATERÁLNYCH INVESTIČNÝCH ZMLÚV ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EÚ NA PRÍKLADE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Z pohľadu koncipovania obsahu a štruktúry bilaterálnych investičných zmlúv<sup>30</sup> možno skonštatovať, že najproblematickejšími sú vo vzťahu k vyššie analyzovanému právnemu rámcu primárneho práva ich **ustanovenia týkajúce sa transferu kapitálu (a)**, avšak rovnako aj **ustanovenia o národnom zaobchádzaní a doložkách najvyšších výhod (b)**.

**Ad. a)** Pri transfere kapitálu ide o tzv. **ustanovenia o prevode**, ktorých účelom je zaručiť investorom druhej zmluvnej strany po splnení finančných záväzkov voľný prevod platieb vrátane istiny a výnosov spojených s ich investíciami. Dané prevody spravidla zahŕňajú najmä čistý zisk, kapitálové výnosy, dividendy, úroky, licenčné poplatky, poplatky a iné bežné príjmy získané z investícií, výnosy získané z predaja alebo celkovej alebo čiastočnej likvidácie investícií, peňažné prostriedky zo splatenia úverov spojených s investíciami, príjmy občanov alebo rezidentov druhej zmluvnej strany, ktorí majú povolené pracovať v súvislosti s investíciami na území daného štátu, dodatočné finančné prostriedky potrebné na udržiavanie alebo rozvoj existujúcich investícií, a rovnako náhradu škody a kompenzáciu pri vyvlastnení. V súlade so všetkými uvedenými plneniami a ich prevodmi zvyčajne platí, že všetky sa uskutočnia vo voľne zameniteľnej mene a bez zbytočného odkladu v rámci garancie oprávnených záujmov investorov.

Práve uvedené ustanovenia sa stali aj predmetom úpravy v podmienkach zmluvnej praxe Slovenskej republiky („SR“).<sup>31</sup>

Napríklad *Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rumunska o podpore a vzájomnej ochrane investícií publikovaná v Zbierke zákonov ako príloha Oznámenia MZV č. 244/1999 Z. z.* ustanovovala vo svojom čl. 6 Prevody nasledovné:

„1. Každá zmluvná strana, na území ktorej uskutočňujú investície investori druhej zmluvnej strany, poskytne týmto investorom voľný prevod platieb vzťahujúcich sa na investície. Prevod zahŕňa najmä:

- a) kapitál a dodatočné sumy na udržanie alebo zväčšenie investícií,
- b) zisky, úroky, dividendy a iné bežné príjmy,
- c) sumy na splatenie pôžičiek,
- d) licenčné alebo iné poplatky,
- e) výnosy z predaja alebo z likvidácie investícií,
- f) príjmy fyzických osôb podliehajúce právnym predpisom zmluvnej strany, na území ktorej sa uskutočnili investície.

---

<sup>30</sup> K tomu pozri bližšie: VITTEKOVÁ, A., BUDJAC, M.: Vybrané otázky medzinárodných investičných zmlúv. In: *Zborník anotácií a CD nosič z medzinárodnej vedeckej konferencie „Trendy hospodárskeho a sociálneho rozvoja v krajinách EÚ - Investičný rozvoj a jeho vplyv na znižovanie disparít regiónov“*, FSEV TnUAD 5 - 6.12.2006 Trenčín. Trenčín: FSEV TnUAD, 2006. ISBN CD 80-8075-187-0

<sup>31</sup> K tomu pozri bližšie: MRÁZ, S., BUDJAC, M.: Niekoľko úvah k bilaterálnym investičným zmlúvam v právnom poriadku SR. In: *Nová ekonomika*. Vedecký časopis Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave, č. 3/2007, roč. 6. Reg. Číslo 2759/2002. s. 19 – 33. ISSN 1336-1732

2. Na účely tejto dohody sa za výmenný kurz určí oficiálny kurz na bežné transakcie platný v deň prevodu, ak sa nedohodlo inak.“

V súlade s vyššie analyzovanými ustanoveniami ZES bolo nevyhnutné v rámci procesu harmonizácie bilaterálnych investičných zmlúv s komunitárnymi záväzkami SR negotovať a prijať dodatok k predmetnej zmluve týkajúci sa ustanovenia o prevodoch.

V tomto zmysle bol prijatý *Dodatkový protokol medzi slovenskou republikou a Rumunskom k Dohode medzi Slovenskou republikou a Rumunskom o podpore a vzájomnej ochrane investícií podpísanej 3. marca 1994, ktorý bol publikovaný v Zbierke zákonov ako príloha Oznámenia MZV č. 26/2007 Z. z.* Ustanoveniami Dodatkového protokolu bol vyššie uvedený článok 6 ods. 1 doplnený novým textom:

„1. Bez dopadov na opatrenia prijaté Európskou úniou každá zmluvná strana, na území ktorej sa uskutočňujú investície investormi druhej zmluvnej strany, poskytne týmto investorom voľný prevod platieb vzťahujúcich sa na investície a tento zahŕňa najmä:“

Uvedeným ustanovením došlo k zosúladieniu sporného ustanovenia bilaterálnej investičnej zmluvy s ustanoveniami primárneho práva EÚ.

V dikcii súčasne uzatváraných bilaterálnych investičných zmlúv sú už ustanovenia o prevode finančných prostriedkov koncipované aj so zreteľom na „vnútroštátne“ povinnosti investorov a oprávnené záujmy hostiteľského štátu a jeho štátnych orgánov. V tomto zmysle tak platí, že zmluvná strana je oprávnená zabrániť prevodu alebo ho obmedziť prostredníctvom spravodlivého, nediskriminačného a v dobrej viere uplatneného vykonávania svojich zákonov v spojitosti napríklad s:

- prijímaním bezpečnostných opatrení na primerané časové obdobie, ktoré sa môžu prijímať za výnimočných okolností, ako sú vážne makroekonomické ťažkosti alebo vážne ťažkosti s platobnou bilanciou v prípade hostiteľskej zmluvnej strany alebo akejkoľvek colnej, ekonomickej a menovej únie, spoločného trhu, zóny voľného obchodu alebo regionálnej ekonomickej organizácie, ktorej je členom alebo sa ním môže stať;
- bankrotom, insolventnosťou alebo ochranou práv veriteľov;
- emitovaním, obchodovaním alebo uskutočnením transakcií s cennými papiermi, termínovanými obchodmi, opciami alebo derivátmi;
- trestnými činmi alebo priestupkami a uplatnením náhrady škody z trestného činu;
- zaistením výkonu rozsudkov, príkazov alebo odmien vo vnútroštátnych procesoch, ako napríklad súdne a iné alternatívne spôsoby rozhodovania sporov, alebo
- sociálnym zabezpečením, verejnými dôchodkovými systémami vrátane verejných dôchodkových fondov, dôchodkových a poisťných zamestnaneckých programov a pod.

Je však nesporné, že nakoľko všetky vyššie uvedené opatrenia predstavujú, aj keď oprávnený zásah do práv prevodu investorov, musia implikovať atribút spravodlivosti racionality a primeranosti, pričom ipso facto nesmú byť svojvoľné alebo neospravedlivo diskriminačné, práve naopak musia byť urobené v dobrej viere, na obmedzené časové obdobie

a osobitne platí, že nesmú presahovať rámec potrebný na napravenie situácie súvisiacej s platobnou bilanciou. Zároveň sa s aplikáciou predmetných opatrení spája notifikačná povinnosť, v zmysle ktorej je zmluvná strana, uplatňujúca dané opatrenia, povinná informovať druhú zmluvnú stranu vopred a čo najskôr predložiť časový plán na ich odstránenie.

**Ad. b)** V otázkach ustanovení o národnom zaobchádzaní a doložkách najvyšších výhod koncipovaných ako esenciálnych súčastí bilaterálnych investičných zmlúv vzniká rovnako rozpor s komunitárnymi záväzkami členských štátov.

Národné zaobchádzanie a doložka najvyšších výhod predstavujú štandard správania, ktorý poskytne každá zo zmluvných strán na svojom území investíciám a výnosom investorov druhej zmluvnej strany, ktoré je riadne a spravodlivé a nie menej priaznivé, než aké za porovnateľných okolností poskytuje investíciám a výnosom jej vlastných investorov alebo investíciám a výnosom investorov ktoréhokoľvek tretieho štátu podľa toho, ktoré je výhodnejšie. Rovnako platí, že každá zo zmluvných strán poskytne na svojom území investorom druhej zmluvnej strany riadne a spravodlivé zaobchádzanie a nie menej priaznivé, než aké za porovnateľných okolností poskytuje investorom ktoréhokoľvek tretieho štátu.

Práve podstata a realizácia uvedených ustanovení zakladá rozpor s ustanoveniami komunitárneho práva, nakoľko jednak doložka najvyšších výhod predstavuje nástroj obchodnej politiky štátov zameraný na posilnenie ich vzájomnej spolupráce<sup>32</sup>, ktorý je však v súlade s ust. čl. 133 ZES vo výlučnej kompetencii Spoločenstva (i), a jednak uplatňovaním predmetných ustanovení dochádza v obchodných vzťahoch kontrahentov z dôvodu neaplikovania obmedzení v národnom zaobchádzaní de facto k extenzii pôsobnosti a aplikovateľnosti výhod určitého stupňa ekonomickej integrácie aj na krajiny, ktoré nie sú členmi EÚ, a teda v tomto prípade nie sú zúčastnené na jej jednotnom trhu. Uvedená skutočnosť potvrdzuje tvrdenia a predpoklady o rušivom pôsobení ustanovení o národnom zaobchádzaní a doložkách najvyšších výhod na realizáciu vnútorného trhu EÚ.

V ustanoveniach cit. *Dodatkového protokolu* došlo doplnením ods. 4 čl. 3 k inkorporovaniu nasledovnej klauzuly zosúladijúcej Dohodu s komunitárnymi záväzkami SR:

„4. Ustanovenia o nediskriminácii, národnom zaobchádzaní a doložke najvyšších výhod v tejto dohode sa nebudú aplikovať na všetky súčasné alebo budúce výhody poskytnuté ktoroukoľvek zmluvnou stranou na základe svojho členstva alebo asociácie v colnej, hospodárskej alebo menovej únii, spoločnom trhu alebo zóne voľného obchodu svojim vlastným investorom, členským štátom takejto únie, spoločného trhu, zóny voľného obchodu alebo akejkoľvek tretej krajine.“

Povedané možno zhrnúť tak, že v dikcii súčasne uzatváraných bilaterálnych investičných zmlúv – pokiaľ ide o ustanovenia o národnom zaobchádzaní a doložke najvyšších výhod, tieto súčasne ustanovujú, že dané inštitúty nemožno vykladať tak, že zaväzujú zmluvnú stranu investorom druhej zmluvnej strany poskytovať výsady, ktoré vyplývajú z účasti zmluvnej strany na realizácii určitého stupňa ekonomickej integrácie.

### **3 Uzatváranie bilaterálnych investičných zmlúv v kontexte dodržiavania komunitárných záväzkov členských štátov EÚ**

V úvode tejto časti si môžeme položiť otázku, či vzhľadom na nevyhnutnosť súladu medzinárodných – v tomto prípade bilaterálnych investičných zmlúv s primárnym právom EÚ toto nestanovuje jednotnú právnu úpravu otázky uzatvárania investičných zmlúv členských štátov? Odpoveď na danú otázku možno získať iba dôkladnou analýzou prameňov

---

<sup>32</sup> K tomu pozri bližšie výklad In: LIPKOVÁ, E. A KOL.: Medzinárodné hospodárske vzťahy. Bratislava: Sprint, 2002. ISBN 80-88848-70-9, a rovnako tak v neskorších vydaniach).



komunitárneho práva – tak primárneho, ako aj sekundárneho. S ohľadom na skutočnosť, že primárnemu komunitárnemu právu sme sa venovali v predchádzajúcom texte, pristúpime teraz k analýze prameňov sekundárneho práva.

Vzhľadom na analyzované ustanovenia a nevyhnutnosť koherencie so záväzkami vyplývajúcimi z členstva v EÚ sekundárne právo ustanovuje viaceré notifikačno-konzultačné povinnosti členských štátov, ktorých cieľom je zaviesť na báze ex ante a ex post de facto mechanizmy kontroly uzatvárania investičných zmlúv.

V rovine ex ante uvedenú procedúru reglementuje **Rozhodnutie Rady č. 69/494/EEC** o postupnej štandardizácii dohôd vzťahujúcich sa na obchodné vzťahy medzi členskými štátmi a tretími krajinami a o rokovaní dohôd spoločenstva, ktoré formuluje nasledovné zásady koncipovania medzinárodných kontraktov hospodárskej povahy:

- generálne platí: dohody nesmú vytvárať prekážku výkonu spoločnej obchodnej politiky;
- dohody musia inkorporovať odvoláciu klauzulu, s výpovednou lehotou 3-12 mesiacov;
- akákoľvek nekompatibilita dohôd navrhovaných na predloženie s právom Európskeho spoločenstva musí byť odstránená;
- ustanovenia, ktoré nie sú pokryté ustanoveniami dohôd Európskeho spoločenstva môžu byť ponechané, zároveň však nesmú nepriaznivo ovplyvňovať fungovanie spoločnej obchodnej politiky;
- je nevyhnutné prihliadať, akým spôsobom a v akom rozsahu je premietnutá spolupráca s príslušnou krajinou do zmlúv, ktoré má EÚ uzatvorené, ako aj to, k akým zmenám dôjde vo vzťahu k teritóriu pristúpením k týmto zmlúvam;
- rovnako sa musí prihliadať na ustanovenia zmlúv, ktorými je vytvorená spolupráca a režim vzájomného obchodu medzi EÚ a tretími krajinami.

Na báze ex post je koncipované **Rozhodnutie Rady 74/393/ECC**, ktorým sa stanovuje konzultačný postup pre dohody o spolupráci medzi členskými štátmi a tretími krajinami, v zmysle ktorého členské štáty informujú Komisiu a ostatné členské štáty o dohodách, ktoré sa vzťahujú na hospodársku a priemyselnú spoluprácu, a ktoré navrhujú prerokovať alebo obnoviť s tretími krajinami. Hlavným cieľom konzultácií je zabezpečiť, aby dohody, záväzky a opatrenia boli v súlade so spoločnou politikou a najmä spoločnou obchodnou politikou, pričom súčasne, ako ďalší účel možno vnímať vytvorenie priestoru na diskusiu a výmenu postojov členských štátov.

### **ČLÁNOK 307 ZES AKO VÝCHODISKO FORMOVANIA VZŤAHU PLATNÝCH MEDZINÁRODNOPRÁVNÝCH ZÁVÄZKOV A KOMUNITÁRNYCH ZÁVÄZKOV ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EÚ**

V závere nášho príspevku sa budeme venovať analýze ustanovenia čl. 307 ZES, ktorý v kontexte spracovávanej problematiky považujeme za rozhodujúce, de iure formujúce vzťahy existujúcich medzinárodnoprávných a asociovaním, resp. pristúpením konštituovaných komunitárnych záväzkov členských štátov EÚ.

Čl. 307 ZES tak v zmysle uvedeného predstavuje generálne ustanovenie prechodného charakteru (tzv. **conflict clause**), cez prizmu ktorého sa posudzujú existujúce medzinárodnoprávne záväzky členských štátov EÚ, ktoré vznikli pred 1. januárom 1958, resp. pred dňom pristúpenia štátu k EÚ.

V zmysle ust. čl. 307 ZES platí nasledovné:

„Ustanovenia tejto zmluvy neovplyvnia práva a povinnosti vyplývajúce z dohôd uzavretých pred 1. januárom 1958 alebo pre prístupujúce štáty pred dňom ich prístupu medzi jedným alebo viacerými členskými štátmi na jednej strane a jedným alebo viacerými tretími krajinami na strane druhej.

V prípade, že tieto dohody sú nezlučiteľné s touto zmluvou, členský štát alebo príslušného štáty podniknú vhodné opatrenia na odstránenie zistených nezlučiteľností. Ak je to potrebné, členské štáty si na dosiahnutie tohto cieľa môžu poskytnúť vzájomnú pomoc a zaujať spoločný postoj.

Pri uplatňovaní dohôd uvedených v prvom odseku zoberú členské štáty do úvahy, že výhody poskytnuté v tejto zmluve každým členským štátom, obsiahnuté v tejto zmluve, tvoria neoddeliteľnú súčasť založenia Spoločenstva, a sú preto neoddeliteľne spojené s vytvorením spoločných orgánov, poverením týchto orgánov právomocami a poskytovaním rovnakých výhod všetkými členskými štátmi.“

Ako vyvodzujeme z dikcie čl. 307 ZES ide o klauzulu upravujúcu pravidlá aplikovateľné pre dohody uzatvorené členskými štátmi EÚ a tretími krajinami, nakoľko vo vzťahu k režimu medzinárodných zmlúv uzatvorených medzi členskými krajinami navzájom ponímajú ustanovenia ZES ako absolútnu prioritu.<sup>33</sup>

Výkladom predmetného ustanovenia sa zaoberal ESD v prípade *Burgoa*<sup>34</sup>, keď skonštatoval, že čl. 307 ZES je generálnej povahy a je aplikovateľný na akúkoľvek medzinárodnú dohodu uzatvorenú medzi členským štátom a tretím štátom, ktorá môže mať vplyv na aplikovanie ZES, pri splnení vyššie uvedenej temporálnej kondície, bez ohľadu na jej vecnú pôsobnosť.

ESD vyložil, že pod pojmom práva rozumieme práva tretích krajín a pod pojmom povinnosti, povinnosti členských štátov z predmetných zmlúv vyplývajúce. Súd ďalej judikoval, že v súlade so zásadami medzinárodného práva je zrejme, že platnosť ZES nijako neovplyvňuje záväzky členských štátov, práva tretích krajín z medzinárodných zmlúv uzatvorených pred nadobudnutím platnosti ZES, resp. pred prístupím daných štátov, rešpektovať a povinnosti z nich vyplývajúce plniť. Ako vyplýva z daného výkladu, v zmysle predmetného ustanovenia je dominantná pozícia pravidiel a zásad medzinárodného práva, osobitne zásady „*pacta sunt servanda*“. V tomto zmysle tak platí, ako konštatoval ESD, že čl. 307 by neplnil svoj účel, keby ním zároveň nebola založená povinnosť orgánov Spoločenstiev, nebrániť v plnení povinností členských štátov vyplývajúcich zo skôr uzatvorených zmlúv. Práve uvedená povinnosť orgánov Spoločenstiev má umožňovať členskému štátu plnenie jeho skôr vzniknutých záväzkov, avšak bez toho, aby bolo Spoločenstvo vo vzťahu k príslušnému tretiemu štátu viazané. Uvedené závery zároveň súd potvrdil konštatovaním, že článok 307 ods. 1 (predtým čl. 234 ods. 1) nemôže prívodiť žiadnu zmenu povahy práv, ktoré môžu vyplývať zo skôr uzatvorených medzinárodných zmlúv.

Aplikačný rozmer čl. 307 zvyrazňuje aj zodpovedanie otázky, či sa členský štát môže úspešne brániť argumentáciou, že nemôže vo vzťahu k Spoločenstvu a ostatným členským štátom plnohodnotne plniť svoje povinnosti vyplývajúce z práva ES/EÚ v dôsledku existencie záväzkov založených skôr uzatvorenou medzinárodnou zmluvou s tretím štátom.

V prípade *Komisia proti Taliansku*<sup>35</sup> talianska vláda tvrdila, že nemôže vo vzťahu ku intrakomunitárnemu obchodu plniť svoje zmluvné záväzky z titulu záväzkov zo Všeobecnej

<sup>33</sup> Z dikcie čl. 307 a rovnako ani z dostupnej judikatúry ESD nemožno vyvodit' akúkoľvek extenziu pôsobnosti článku na medzinárodné dohody uzatvorené členskými štátmi po ich prístupí.

<sup>34</sup> C-812/79, *Attorney General v. Juan C. Burgoa*. ECR (1980) 2787.

<sup>35</sup> Case 10/61 *Commission of the European Economic Community v. Italy*, 1962.

dohody o clách a obchode („GATT“). ESD judikoval, že v prípadoch regulovaných ZES, práve táto poníma aplikačnú prioritu pred dohodami uzatvorenými pred jej vstupom do platnosti, zahŕňajúc aj dohody štátov v rámci GATT. Z rozhodnutia súdu vyplynul jednoznačný záver, že článok 307 nemôže byť aplikovaný ako základ akýchkoľvek obchodných reštrikcií v rámci Spoločenstva.

Výkladom čl. 307 ods. 2 sa ESD zaoberal v rozhodnutí *Komisia proti Portugalsku*<sup>36</sup>, v ktorom zdôraznil, že pojem „vhodné opatrenia“ zahŕňa povinnosť aktívne pôsobiť s cieľom uviesť záväzky štátov do súladu so záväzkami Spoločenstva. Zároveň uviedol, že v prípade problémov týkajúcich sa harmonizovania predmetných záväzkov, nemožno ani vylúčiť možnosť vypovedania sporných zmlúv. Súd ďalej konštatoval, že v prípade vypovedania zmluvy, ktoré je v rozpore so záujmami zahraničnej politiky členského štátu, článok 307 (čl. 234) upravuje aj vzťah záujmov zahraničnej politiky členského štátu a zahraničnej politiky Európskych Spoločenstiev, ktorý je založený na skutočnosti, že záujmy členského štátu nemôžu „prevážiť“ nad komunitárnym záväzkom obsiahnutým v čl. 307 a v tomto zmysle tak platí, že členský štát nemôže argumentovať, že prípadné vypovedanie medzinárodnej zmluvy bude škodlivé pre jeho zahranično-politické záujmy.

## ZÁVER

Pri posudzovaní vzťahu medzinárodného a európskeho práva v otázkach bilaterálnych investičných zmlúv je treba vychádzať z ich právnej povahy, avšak predovšetkým z predmetu právnej reglementácie, ktorý implikujú a jeho vzťahu k relevantnému primárnemu a sekundárnemu právu ES/EÚ.

Bilaterálne investičné zmluvy sú zmluvami hospodárskeho charakteru, ktoré v danom kontexte klasifikujeme ako obchodné zmluvy. Aplikáciou vyššie uvedeného kritéria tak možno dospieť k parciálnemu záveru, že pri bilaterálnych investičných zmluvách členských štátov EÚ vzhľadom na koncipovanie a dikciu primárneho európskeho práva je daná tzv. zmiešaná kompetencia Spoločenstiev a ich členských štátov. Uvedená skutočnosť v rozhodujúcej miere formuje aj podobu vzťahu medzinárodného a európskeho práva v otázke koncipovania, uzatvárania a uplatňovania bilaterálnych investičných zmlúv členských štátov EÚ a jej výrazom je v danom prípade predovšetkým dikcia ustanovenia čl. 307 ZES, zakotvujúca na jednej strane prioritu existujúcich medzinárodnoprávných záväzkov členských štátov EÚ, avšak na strane druhej aj ich povinnosť harmonizácie záväzkov so ZES, a to pri zachovaní jej absolútnej aplikačnej priority.

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BACULÍKOVÁ, N.: Ekonomická efektívnosť ako determinant úspešnosti podnikateľského subjektu. In: „*Jak úspěšně podnikat v příhraničních regionech Jihovýchodní Moravy*“ – VI. Mezinárodní konference - 16. května 2008. EPI, Kunovice: 2008. ISBN 978-80-7314-145-5.
2. BACULÍKOVÁ, N., CEHULA, M.: *Determinanty potenciální konkurenceschopnosti polnohospodářských prvovýrobců SR*. In: Zborník z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie „Medzinárodné vzťahy 2007 – Energetická politika EÚ a boj proti klimatickým zmenám“, FMV EU Bratislava a zastúpenie európskej komisie na Slovensku, Smolenice 29.-30. 11. 2007. Bratislava: Ekonóm, 2007. ISBN 978-80-225-2437-7.
3. BALAŠ, V. – ŠTURMA, P.: Kurs mezinárodního ekonomického práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-150-4.

---

<sup>36</sup> Case 62/98 Commission of the European Communities v. Portugal, ECR (2000).

4. BEZÁKOVÁ, T.: Energetická politika EÚ. In: *Almanach: aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Roč. 2, č. 2 (2007), s. 43-54. ISSN 1337-0715.
5. BEZÁKOVÁ T.: Energetická bezpečnosť Európskej únie. In: *Zborník abstraktov a CD nosič príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie „Medzinárodné vzťahy 2007“*, 29.–30. 1. 2007 Smolenice. Bratislava: Ekonóm, 2007. ISBN 978-80-225-2437-7
6. BUDJAČ, M., BEZÁKOVÁ, T.: Niekoľko úvah k inštitútu vyvlastnenia v slovenskom právnom poriadku a jeho vzťahu k realizácii a ochrane medzinárodných investícií. In: *Zborník abstraktov a CD nosič príspevkov zo VI. medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov „Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov“*, FMV EU 8.-9.6.2007 Bratislava. Bratislava: Ekonóm, 2007. ISBN 978-80-225-2410-0
7. BUDJAČ, M., BEZÁKOVÁ, T.: Priame zahraničné investície – nositeľ regionálneho rozvoja súčasnosti? In: *Zborník anotácií a CD nosič z medzinárodnej vedeckej konferencie „Trendy hospodárskeho a sociálneho rozvoja v krajinách EÚ - Investičný rozvoj a jeho vplyv na znižovanie disparít regiónov“*, FSEV TnUAD 5. - 6.12.2006 Trenčín. ISBN 80-8075-188-9 EAN 9788080751883 ISBN CD 80-8075-187-0.
8. GOGOVA, M.: Základné otázky konštituovania Európskeho správneho práva. In: *Sociálno-ekonomická revue*. Vedecký časopis Fakulty sociálno-ekonomických vzťahov TnUAD v Trenčíne, č.1 /2007 roč. 5. Trenčín: FSEV TnUAD, 2007. ISSN 1336-3727.
9. GOGOVA, M.: K niektorým otázkam Európskeho správneho práva, str. 42 – 49. In: *Vedecké aspekty vstupu SR do EÚ*, 19.11.2004 Bratislava. Bratislava: Ekonóm, 2005. ISBN 80-225-1974-4.
10. GOGOVA, M.: Rovnaké zaobchádzanie medzi mužmi a ženami v oblasti odmeňovania za prácu v európskom práve a v judikatúre Súdneho dvora Európskych spoločností. In: *Medzinárodné vzťahy 2006*, 30.11. – 1.12.2006 Bratislava. Bratislava: Ekonóm, 2007. ISBN 978-80-225-2353-0.
11. GOGOVA, M.: Niekoľko úvah k aproximácií práva Slovenskej republiky v oblasti voľného pohybu zamestnancov s právom Európskych spoločností/Európskej únie. In: *Zborník Aktuálne trendy na trhu práce a v politike zamestnanosti*. Trenčín: FSEV TnUAD, 2007. ISBN 978 – 80 – 8075 – 195 – 1.
12. JURÍK, R.: Právo regulácie medzinárodných ekonomických vzťahov. Bratislava: FMV, 2007. Doktorandská dizertačná práca.
13. LIPKOVÁ, Ľ.: Medzinárodné hospodárske vzťahy. Bratislava: Sprint, 2002. ISBN 80-88848-70-9.
14. MRÁZ, S.: Medzinárodné právo verejné. Banská Bystrica: PrF UMB, 2007.
15. MRÁZ, S., BUDJAČ, M.: Niekoľko úvah k bilaterálnym investičným zmluvám v právnom poriadku SR. In: *Nová ekonomika*. Vedecký časopis Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave, č. 3/2007, roč. 6. Reg. Číslo 2759/2002. s. 19 – 33. ISSN 1336-1732.
16. SORNARAJAH, M.: *The International Law on Foreign Investment*. UK: Cambridge University Press, 2004.
17. ŠTURMA, P.: *Mezinárodní dohody o ochraně investic a řešení sporu*. Praha: Linde, 2001. ISBN 978-80-7201-222-3 268 s.
18. VITTEKOVÁ, A., BUDJAČ, M.: Vybrané otázky medzinárodných investičných zmlúv. In: *Trendy hospodárskeho a sociálneho rozvoja v krajinách EÚ - Investičný rozvoj a jeho vplyv na znižovanie disparít regiónov*, FSEV TnUAD 5 - 6.12.2006 Trenčín. Trenčín: FSEV TnUAD, 2006. ISBN CD 80-8075-187-0.

19. Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Rumunska o podpore a vzájomnej ochrane investícií. (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí č. 244/1999 Z. z.).
20. Dodatkový protokol medzi Slovenskou republikou a Rumunskom k Dohode medzi Slovenskou republikou a Rumunskom o podpore a vzájomnej ochrane investícií podpísanej 3. marca 1994, (príloha Oznámenia MZV č. 26/2007 Z. z.).
21. UNCTAD: Recent developments in International Investment Agreements. IIA Monitor No. 3. UN, 2007. Dostupné elektronicky na:  
[http://www.unctad.org/en/docs/webiteia20076\\_en.pdf](http://www.unctad.org/en/docs/webiteia20076_en.pdf).
22. UNCTAD: Latest developments in investor-State dispute Settlement. IIA MONITOR No. 1 (2008). Dostupné elektronicky na:  
[http://www.unctad.org/en/docs/iteia20083\\_en.pdf](http://www.unctad.org/en/docs/iteia20083_en.pdf)
23. <http://ec.europa.eu>
24. <http://curia.europa.eu>

Článok bol spracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/4563/07 – Vzťah medzinárodného práva a európskeho práva.

#### **KONTAKT**

JUDr. Ing. Milan Budjač  
Katedra medzinárodného práva  
Fakulta medzinárodných vzťahov  
Ekonomická univerzita v Bratislave  
e-mail: [budjac@euba.sk](mailto:budjac@euba.sk)

## ABSTRAKT

Liberalizácia leteckej dopravy predstavuje nový stupeň globalizácie spoločnosti. Dopady, ktoré liberalizácia prináša, členíme na priame, nepriame, indukované a katalytické. Ich veľkosť závisí od mnohých faktorov, predovšetkým od hodnoty multiplikátora, stupňa nasýtenosti trhu, stupňa liberalizácie iných odvetví a iných. Na strane ponuky prináša liberalizácia vyššiu efektívnosť prostredníctvom úspor z rozsahu, priestoru a z hustoty siete. Na strane dopytu, pasažieri profitujú z širšej ponuky letov, vyššej frekvencie, lepšej nadväznosti letov a z nových business modelov, akým bol nástup nízkonákladových dopravcov v EÚ v druhej polovici 90. rokov 20. storočia.

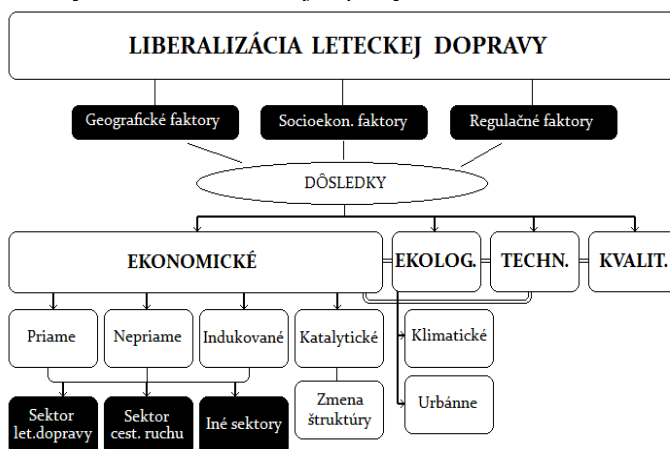
## ABSTRACT

Air transport liberalization constitutes a new level of globalization. The impacts it brings can be divided into direct, indirect, induced and catalytic. The magnitude of impacts is determined by various factors, including the liberalization multiplier, market saturation and the degree of liberalization of other sectors. Airlines profit from increased effectivity derived from economies of scale, economies of scope and density economies. On the demand side, the passengers enjoy better range of available destinations, higher frequency of service and new business models, such as was the entrance of low cost carriers to the EU market in the second half of the 90s.

## ÚVOD

Liberalizácia leteckej dopravy predstavuje postupné odstraňovanie dezignačných, kapacitných, frekvenčných, cenových a iných prekážok v poskytovaní leteckých služieb s cieľom vytvoriť systém leteckej dopravy organizovaný na základe voľného trhu, kde sú všetky základné ekonomické otázky zodpovedané vzájomným pôsobením síl ponuky a dopytu, bez priamych zásahov štátu. Vo väčšine odbornej literatúry sa stretávame s členením dôsledkov liberalizácie leteckej dopravy na ekonomické a ekologické. Podľa nášho názoru je do uvedeného delenia nutné pridať aj kategóriu ostatných, zahŕňajúcu dôsledky technologického charakteru a iné kvalitatívne zmeny.

Diagram 1: Dôsledky liberalizácie leteckej dopravy



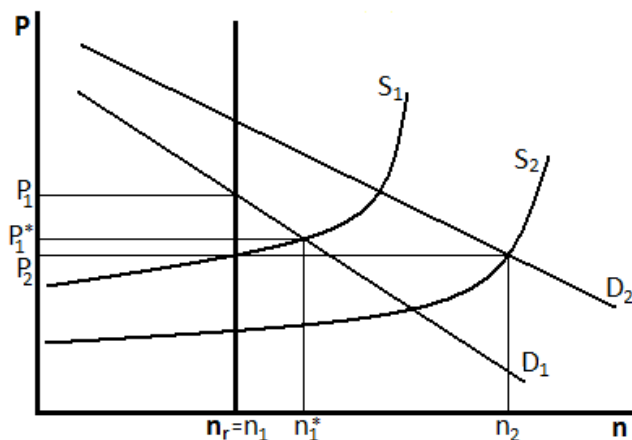
Prameň: vlastné spracovanie.

Diagram 1 schematicky znázorňuje jednotlivé dimenzie dôsledkov liberalizácie leteckej dopravy vrátane vzťahov a súvislostí medzi nimi. Dôsledky liberalizácie sú implikované nielen samotnými zmenami v regulačnom rámci, ale aj ostatnými exogénnymi faktormi. Medzi najdôležitejšie z nich patria geografické a socioekonomické charakteristiky regiónu, resp. regiónov, medzi ktorými prebieha liberalizácia. Významnými prvkami sú vzdialenosť, veľkosť a hustota populácie, geografické prekážky pozemnej doprave, kúpna sila obyvateľstva, celková ekonomická situácia a pod.

### 1 Liberalizácia a jej vplyv na krivky ponuky a dopytu

Z makroekonomického hľadiska liberalizácia predstavuje prijatie opatrení, ktoré vedú k posunu krivky ponuky a dopytu po leteckej doprave doprava, ako je znázornené v diagrame číslo 2.

Diagram 2: Jednoduchý graf liberalizácie leteckej dopravy



*Prameň: BUTTON, K. – DREXLER, J.: The Implications on Economic Performance in Europe of Further Liberalization of the Transatlantic Air Market, 2006, s. 52.*

Vychádzajme z typického protekcionistického trhového usporiadania, pri ktorom sa na leteckú dopravu medzi danými dvomi štátmi vzťahujú kapacitné a cenové limity a obmedzenia aliančnej spolupráce. Ponuka je daná krivkou  $S_1$  a dopyt krivkou  $D_1$ . Kapacitné obmedzenie je stanovené na úrovni  $n_r$ ; letecké spoločnosti tak môžu za určité časové obdobie prepraviť iba  $n_r$  pasažierov. Keďže dopyt pri danej kapacite prevyšuje ponuku, cena leteniek presiahne rovnovážnu úroveň  $P_1^*$  a vytvorí sa v hladine  $P_1$ . Letecké spoločnosti pri úrovni cien  $P_1$  dosahujú vysoký zisk a nie sú nútené hľadať prostriedky na zvýšenie svojej efektivity.

Liberalizácia leteckej dopravy, spočívajúca v odstránení kapacitných reštrikcií bude mať účinok na počet pasažierov, ceny leteniek aj zisk aerolínií. Cena leteniek klesne na rovnovážnu úroveň  $P_1^*$  a počet pasažierov vzrastie na  $n_1^*$ . Klesne aj zisk sektora, ktorý bol predtým garantovaný štátnou reguláciou kapacity. Ak chcú leteckí dopravcovia zostať konkurencieschopní, musia neustále znižovať náklady a zvyšovať efektivitu.

Predpokladajme, že štáty sa následne dohodnú na úplnej liberalizácii leteckej dopravy. To umožní leteckým spoločnostiam prevádzkovať letecké služby medzi akýmikoľvek dvomi bodmi za nimi určenú cenu a bez obmedzenia kapacity a frekvencie. Uvedené slobody sa spolu s povolením aliančnej spolupráce premietnu do posunu kriviek ponuky a dopytu. Možnosť aerolínií koordinovať svoje aktivity prostredníctvom reštrukturalizácie sietí a harmonizácie letových plánov bude viesť k úsporám z rozsahu, priestoru a hustoty – dokážu prepraviť vyššie množstvo pasažierov pri rovnakých nákladoch. Krivka ponuky sa preto posunie doprava z  $S_1$  na  $S_2$ . Posun krivky dopytu doprava z  $D_1$  na  $D_2$  možno zdôvodniť otvorením nových destinácií,

zavedením programov typu *frequent flyer* a iných služieb, ktoré rozšíria počet pasažierov využívajúcich služby leteckej dopravy pri danej cenovej hladine.

Z diagramu je zrejmé, že pri zachovaní podmienky *ceteris paribus* vedie liberalizácia leteckej dopravy k zvýšeniu počtu pasažierov a zníženiu nákladov aerolínií. Kauzalita medzi stupňom liberalizácie a počtom prepravených pasažierov je preto silná. Vplyv na ceny leteniek je ale nejednoznačný. Determinuje ho tvar kriviek ponuky a dopytu a veľkosť ich posunu. V spojitosti so zníženými nákladmi aerolínií môžeme predpokladať aj pokles cien leteniek, napriek tomu uvedená závislosť neplatí absolútne.

## 2 Elasticita dopytu po leteckej doprave

Aby sme pochopili relatívnu heterogenitu zmien v magnitúdach leteckých dopravných výkonov ako dôsledku liberalizácie, je treba skúmať elasticitu dopytu. Elasticita dopytu je „percentuálna zmena dopytu, ktorá nastáva vplyvom percentuálnej zmeny niektorého faktora dopytu.“<sup>37</sup> Dvomi najvýznamnejšími, a v prácach teoretikov najobširnejšie rozpracovanými druhmi elasticity, sú priama cenová elasticita a dôchodková elasticita.<sup>38</sup>

Elasticite dopytu po leteckej doprave sa venuje niekoľko štúdií. Veľmi významný zdroj údajov predstavujú predovšetkým práce kanadských vedcov Gillena, Morrisona, Stewarta<sup>39</sup> a konzultantskej spoločnosti InterVISTAS<sup>40</sup>, ktoré sú syntézou empirických výskumov a ekonometrických modelov iných autorov.

<sup>37</sup> HOLKOVÁ, V. a kol.: Mikroekonómia, 2003, s. 114.

<sup>38</sup> Priama cenová elasticita dopytu vyjadruje citlivosť požadovaného množstva daného statku na jeho vlastnú cenu. Definujeme ju na základe koeficientu, ktorý vyjadruje vzťah relatívnej zmeny v objeme dopytu po určitom statku k relatívnej zmene jeho ceny. Koeficient priamej cenovej elasticity ( $E_{ii}$ ) udáva, o koľko percent sa zmení množstvo statku, ak sa zmení cena tohto statku o 1%.

$$\text{Priama cenová elasticita } (E_{ii}) = \frac{\% \text{ zmeny dopytu}}{\% \text{ zmeny ceny}}$$

Koeficient priamej cenovej elasticity môže nadobúdať 5 typov hodnôt:

$E_{ii} = 0$  – nulová elasticita, t.j. dopyt na zmenu ceny nereaguje;

$E_{ii} < 1$  – neelastický dopyt, t.j. 1%-ný pokles/rast ceny vedie k rastu/poklesu dopytu o menej ako 1%;

$E_{ii} = 1$  – jednotková elasticita, t.j. dopyt klesá/rastie proporcionálne s rastom/poklesom ceny;

$E_{ii} > 1$  – elastický dopyt, t.j. 1%-ný pokles/rast ceny vedie k rastu/poklesu dopytu o viac ako 1%;

$E_{ii} = \infty$  – nekonečná elasticita, t.j. za danú cenu sa predá ľubovoľné množstvo statku.

Dôchodková elasticita dopytu udáva, o koľko percent sa zmení dopyt po statku  $i$ , ak sa zmení dôchodok spotrebiteľa o 1%.

$$\text{Dôchodková elasticita } (E_{ii}) = \frac{\% \text{ zmeny dopytu}}{\% \text{ zmeny dôchodku}}$$

Na základe hodnôt, ktoré nadobúda koeficient dôchodkovej elasticity, rozoznávame nasledovné druhy statkov:

$E_{ii} > 0$  – normálne statky; v rámci nich:

$E_{ii} < 1$  – nevyhnutné statky, dopyt po ktorých klesá pomalšie ako dôchodok;

$E_{ii} > 1$  – luxusné statky, dopyt po ktorých klesá rýchlejšie ako dôchodok;

$E_{ii} < 0$  – inferiorné statky, t.j. statky, dopyt po ktorých so zvyšujúcim sa dôchodkom klesá.

Prameň: HOLKOVÁ, V. a kol.: Mikroekonómia, 2003, s. 114-120.

<sup>39</sup> GILLEN, D. – MORRISON, W. – STEWART, G.: Air Travel Demand Elasticities, 2003. Dostupné na [http://www.fin.gc.ca/consultresp/Airtravel/airtravStdy\\_e.html](http://www.fin.gc.ca/consultresp/Airtravel/airtravStdy_e.html).



Základným problémom pri skúmaní elasticity dopytu po leteckej doprave je vysoký rozptyl jej hodnôt v závislosti od faktorov času, vzdialenosti destinácií a dôvodu cesty. Spravidla je dlhodobá elasticita dopytu vyššia ako krátkodobá, pretože dlhé časové obdobie umožňuje spotrebiteľovi upraviť svoje očakávania a zmeniť spotrebiteľské návyky. S rastúcou vzdialenosťou dopravy klesá elasticita dopytu – kým u krátkych vnútroštátnych letov existuje možnosť alternatívnych spôsobov dopravy, u transkontinentálneho cestovného ruchu je letecká doprava de facto jedinou možnou voľbou. Výnimku z uvedeného pravidla tvoria lety na krátke vzdialenosti medzi bodmi oddelenými prírodnou prekážkou (napr. vnútorné lety na Aljaške a Sibíri). Rozhodujúcim je tiež dôvod cesty: z krátkodobého hľadiska je elasticita dopytu u pasažierov cestujúcich z obchodných dôvodov (t.j. u pasažierov triedy business) nízka – naplánované zahraničné cesty nie je možné zrušiť. Z dlhodobého hľadiska však možno časť osobných obchodných stretnutí nahradiť videokonferenciami a zostávajúce lety presunúť do triedy economy. Elasticita dopytu u letov v triede economy je preto menej závislá od časového faktoru ako u letov v triede business.<sup>41</sup>

Hodnoty *priamej cenovej elasticity dopytu* po leteckej doprave sa najčastejšie pohybujú v pásme 0,7-1,2. Štúdia Gillena, Morrisona a Stewarta identifikuje ako najelastickjší segment krátko turistické lety so strednou hodnotou elasticity 1, 52.<sup>42</sup> Pokles ceny leteniek o 1% tak povedie k rastu dopytu o 1,52%. Naopak, najmenej elastickým je segment medzinárodných dlhých business letov, so strednou hodnotou 0, 27 – pokles ceny leteniek o 1% tu povedie k rastu dopytu iba o 0, 27%. Z uvedeného vyplýva, že liberalizácia leteckého trhu vedúca k poklesu cien leteniek, bude mať vždy pozitívny vplyv na počet prepravených pasažierov, avšak jeho magnitúda bude najväčšia u krátkych turistických letov. Údaje o elasticite ostatných segmentov, ako aj údaje o elasticitách zo všetkých nasledujúcich štúdií, sú uvedené v prílohe.

Výskum InterVISTAS prináša do problematiky elasticity dopytu v leteckej doprave prvok stupňa agregácie.<sup>43</sup> Cieľom je porovnať zmeny dopytu vyvolané percentuálnou zmenou ceny leteniek pre tri stupne agregácie:

- a) *zmena ceny pri jednom spojení* – ak stúpne cena na trase A-B, pričom ostatné ceny zostávajú nezmenené. Pasažier, aby sa vyhol vyššej cene, môže zvoliť alternatívne letisko, t.j. použiť reláciu A-B<sub>2</sub> alebo A<sub>2</sub>-B.
- b) *zmeny ceny na národnej úrovni* – ak stúpne cena všetkých leteckých spojení z krajiny X. Pasažier sa môže vyhnúť vyššej cene zvolením odletového letiska v zahraničí alebo použitím alternatívneho spôsobu dopravy.
- c) *zmena ceny na nadnárodnej úrovni* – ak stúpne cena všetkých leteckých spojení zo skupiny krajín (napr. z Európskej únie). Pre pasažiera je mimoriadne ťažké vyhnúť sa takto zvýšenej cene.

InterVISTAS prichádza s podľa nášho názoru očakávaným záverom, že so zvyšujúcim sa stupňom agregácie zmeny cien sa znižuje priama cenová elasticita dopytu.

---

<sup>40</sup> InterVISTAS: Estimating Air Travel Demand Elasticities, 2007. Dostupné na [www.iata.org/NR/rdonlyres/0E7F6834-2506-498B-9CB9-DCA198FA3BC/0/Intervistas\\_Elasticity\\_Study\\_2007.pdf](http://www.iata.org/NR/rdonlyres/0E7F6834-2506-498B-9CB9-DCA198FA3BC/0/Intervistas_Elasticity_Study_2007.pdf).

<sup>41</sup> Lety v triedach business a first predstavujú samostatnú, veľmi dôležitú problematiku v civilnom letectve. Vzhľadom na vysokú maržu prinášajú títo pasažieri veľkú časť príjmov leteckých spoločností, pričom akýkoľvek pokles spôsobuje aerolíniám významné zhoršenie ich finančnej pozície.

<sup>42</sup> GILLEN, D. – MORRISON, W. – STEWART, G.: Air Travel Demand Elasticities, 2003. Dostupné na [http://www.fin.gc.ca/consultresp/Airtravel/airtravStdy\\_e.html](http://www.fin.gc.ca/consultresp/Airtravel/airtravStdy_e.html).

<sup>43</sup> Orig. „level of aggregation“. Pozri. InterVISTAS: Estimating Air Travel Demand Elasticities, 2007. Dostupné na [www.iata.org/NR/rdonlyres/0E7F6834-2506-498B-9CB9-DCA198FA3BC/0/Intervistas\\_Elasticity\\_Study\\_2007.pdf](http://www.iata.org/NR/rdonlyres/0E7F6834-2506-498B-9CB9-DCA198FA3BC/0/Intervistas_Elasticity_Study_2007.pdf).

Pri zmene ceny pri jednom spojení je predpokladaná elasticita 1, 4; pri zmene ceny na národnej úrovni je hodnota elasticity 0,8; najmenej elastický je dopyt v prípade zmeny ceny na nadnárodnej úrovni – 0,6. Teoreticky možno na základe uvedeného výskumu tvrdiť, že čím širší je záber liberalizácie, tým menší percentuálny rast počtu pasažierov prináša. Takéto chápanie elasticity by však bolo nesprávne. Je nutné komparovať efekt vytvárania a efekt odvracania dopytu, ktorý každá liberalizácia (resp. každá zmena v cenách) prináša.<sup>44</sup>

Z agregátneho hľadiska uvádzajú Gillen, Morrison a Stewart po preskúmaní 103 štúdií z rôznych zdrojov a orientovaných na rôzne svetové regióny medián *dôchodkovej elasticity dopytu* po leteckej doprave na úrovni 1,14.<sup>45</sup> Odhady R. Doganisa sú odlišné – priemerná dlhodobá dôchodková elasticita dopytu dosahuje 2,00.<sup>46</sup> Podľa Doganisa tak 3-percentný rast celosvetového HDP bude viesť k 6-percentnému nárastu objemu osobnej leteckej dopravy. Autor však zároveň konštatuje, že „v poslednom čase [predovšetkým v súvislosti so vznikom nízkonákladových dopravcov] možno badať slabnutie kauzálneho vzťahu medzi leteckou dopravou a hospodárskym rastom.“<sup>47</sup> Preto, aby sme zobjektivili vplyv štrukturálnych zmien a – rovnako ako pri cenovej elasticite – odstránili faktor zovšeobecnenia, je nutné sledovať dôchodkovú elasticitu na parciálnej úrovni. Konzultantská spoločnosť InterVISTAS sleduje dôchodkovú elasticitu v troch dimenziách: z hľadiska dĺžky letu, stupňa agregácie a typu krajiny.<sup>48</sup> Z ich analýzy môžeme vyvodit' nasledovné závery:

- koeficient dôchodkovej elasticity rastie so zvyšujúcou sa dĺžkou letu;
- koeficient dôchodkovej elasticity je vyšší v rozvojových krajinách a nižší v hospodársky vyspelých krajinách;
- koeficient dôchodkovej elasticity klesá so zvyšujúcou sa úrovňou agregácie;
- koeficient dôchodkovej elasticity nadobúda takmer pre všetky trhy hodnotu medzi 1,5 a 2,5 – čo potvrdzuje pozíciu leteckej dopravy ako luxusného statku.

Ak vychádzame z predpokladu, že liberalizácia má dopad na ceny leteniek aj veľkosť dôchodku, pri meraní vplyvov liberalizácie na počet pasažierov je nutné zohľadniť oba druhy elasticít. Hodnoty cenovej a dôchodkovej elasticity sa pritom navzájom odlišujú a často majú opačný trend. Kým priemerná cenová elasticita so zvyšujúcou sa dĺžkou letu klesá, priemerná dôchodková elasticita rastie. Kvantifikácia dopadov liberalizácie na počet pasažierov preto závisí od elasticít na danom trhu.

Všeobecne môžeme na základe štúdia elasticít tvrdiť, že krivka dopytu po leteckej doprave má typický klesajúci tvar a s rastúcou úrovňou dôchodku sa posúva doprava nahor. D. Bhadra s R. Schaufelem to interpretujú ako dôsledok pravidla, že so zvyšujúcim sa dôchodkom

---

<sup>44</sup> Napr. ak klesne cena leteniek medzi Londýnom a New Yorkom o 1 percento a spôsobí tak nárast počtu pasažierov na danej relácii o 1,4%, je možné predpokladať, že časť z nich sú pasažieri, ktorí by inak využili inú reláciu (napr. Manchester-New York alebo Londýn-Boston). Pokles cien leteniek tak vytvoril nový dopyt na linke Londýn-New York a prebral časť pasažierov z iných liniek. V prípade, ak klesne cena leteniek do USA zo všetkých európskych letísk súčasne, efekt vytvárania dopytu bude následkom nižšej elasticity percentuálne menší, ako by tomu bolo v prípade poklesu cien u jediného spojenia. Na druhej strane bude však nižší aj efekt odlákania dopytu z iných trhov, nakoľko geograficky bude substitúcia mimoeurópskeho letiska európskym finančne a časovo opodstatnená iba pre malý počet pasažierov.

<sup>45</sup> GILLEN, D. – MORRISON, W. – STEWART, G.: Air Travel Demand Elasticities, 2003. Dostupné na [http://www.fin.gc.ca/consultresp/Airtravel/airtravStdy\\_e.html](http://www.fin.gc.ca/consultresp/Airtravel/airtravStdy_e.html).

<sup>46</sup> DOGANIS, R: The Airline Business, 2006, s. 17.

<sup>47</sup> DOGANIS, R: The Airline Business, 2006, s. 18.

<sup>48</sup> InterVISTAS: Estimating Air Travel Demand Elasticities, 2007. Dostupné na [www.iata.org/NR/rdonlyres/0E7F6834-2506-498B-9CB9-DCA198FA3BC/0/Intervistas\\_Elasticity\\_Study\\_2007.pdf](http://www.iata.org/NR/rdonlyres/0E7F6834-2506-498B-9CB9-DCA198FA3BC/0/Intervistas_Elasticity_Study_2007.pdf).

rastú aj náklady obetovaného času.<sup>49</sup> S rastúcou úrovňou dôchodku preto pasažieri uprednostňujú rýchlu leteckú dopravu pred pomalšími alternatívnymi druhmi.

### 3 Prístupy k skúmaniu dôsledkov liberalizácie

K skúmaniu ekonomických dôsledkov liberalizácie leteckej dopravy možno pristupovať z rôznych hľadísk. K tejto téme existuje pomerne veľký výber odbornej literatúry, analyzujúcej problematiku za použitia širokého spektra matematických, štatistických, ekonometrických aj empirických metód. K. Button a J. Drexler rozdeľujú prístupy k výskumu dopadov liberalizácie do troch skupín:<sup>50</sup>

- *dotazníkový výskum* – uskutočňuje sa prostredníctvom zisťovania názoru cestujúcej verejnosti a expertov na danú problematiku. Aj keď môže relatívne presne zachytiť trendy v správaní subjektov na strane ponuky aj dopytu, často sa vyznačuje nedostatočnou objektivitou. Dôležité je venovať pozornosť výberu vzorky respondentov, aby sa účasť v dotazníkovom výskume nestala prostriedkom lobbingu.
  - *analýza za použitia multiplikátorov* – prebieha prostredníctvom tvorby keynesiánskych multiplikátorov alebo na čiastkovej úrovni za použitia analýzy vzťahov medzi vstupmi a výstupmi (input-output analysis). Problémom je voľba vhodného časového obdobia<sup>51</sup> a stanovenie adekvátnej hodnoty multiplikátorov.
  - *ekonometrická analýza* – spočíva v tvorbe komplexných matematicko-štatistických modelov. Jej pozitívom je vysoká schopnosť separovať účinky v zmenách jednotlivých faktorov, v záujme priblíženia k zachovaniu predpokladu *ceteris paribus*. Nedostatkom je problém voľby najvhodnejšieho modelu, vysoká náročnosť na disponovanie presnými dátami a zložitá kvantifikácia niektorých veličín.
- Rozdielny prístup možno zvoliť aj k samotnej kategorizácii dopadov liberalizácie.

Jednotliví autori rozdeľujú dopady liberalizácie na:

- priame, nepriame, indukované a katalytické;<sup>52</sup>
- primárne, sekundárne, terciárne a trvalé;<sup>53</sup>
- dopady na sektor letectva, dopady na cestovný ruch a katalytické dopady;<sup>54</sup>
- dopady na obchod a dopady na konkurenčnú súťaž;<sup>55</sup>
- dopady na konkurenciu, zníženie nákladov a diferenciáciu nákladov;<sup>56</sup>

<sup>49</sup> BHADRA, D. – SCHAUFLELE, R.: Impact of United States-European Union Open Aviation Area. ..., 2008, s. 19.

<sup>50</sup> BUTTON, K. – DREXLER, J.: The Implications on Economic Performance in Europe. ..., 2006, s. 12.

<sup>51</sup> Faktor časového obdobia je v leteckej doprave mimoriadne dôležitý, a zároveň komplikovaný. Kauzalita vzťahov príčina-následok je zaťažená časovým posunom, ktorý sa dá ťažko predpovedať. Tým, že sa komplexné letecké poriadky sa tvoria dvakrát ročne, a to s niekoľkoročným predstihom, dnešné zmeny v regulácii leteckej dopravy sa v plnej miere premietnu do ponuky leteckých služieb až s niekoľkoročným oneskorením. Kvantifikovať toto oneskorenie je problém.

<sup>52</sup> Katalytické dopady sa následne rozdeľujú na dopady na stranu ponuky a dopady na stranu dopytu. (Eurocontrol: The Economic Catalytic Effects of Air Transport in Europe, 2005, s. 11.) Toto delenie uznáva aj IATA (Air Transport Action Group: The Economic and Social Benefits of Air Transport 2008) a InterVISTAS (InterVISTAS: The Economic Impact of Air Service Liberalization, 2006, s. 5).

<sup>53</sup> BUTTON, K – TAYLOR, S.: International Air Transportation and Economic Development, 2000, s. 214. Tiež BUTTON, K. – DREXLER, J.: The Implications on Economic Performance in Europe. ..., 2006, s. 11.

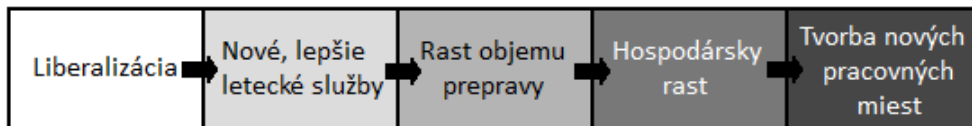
<sup>54</sup> InterVISTAS: The Economic Impact of Air Service Liberalization, 2006, s. 81.

<sup>55</sup> FORSYTH, P. – KING, J. – RODOLFO, Ch.L.: Open Skies in ASEAN, 2006, s. 147.

- úspory nákladov, zníženie cien a zvýšenie ponuky služieb.<sup>57</sup>

Všetky uvedené členenia (ako aj mnohé ďalšie) zachytávajú tú istú magnitúdu zmien prostredníctvom metodologicky rôznych pohľadov. Podľa nášho názoru je systematicky najvhodnejšie skúmať ekonomické dopady liberalizácie z hľadiska ich rozdelenia na priame, nepriame, indukované a katalytické. (Pozri diagram 2.) Toto delenie implicitne vychádza z predpokladu, že liberalizácia leteckej dopravy automaticky povedie k zvýšeniu leteckých dopravných výkonov. Ako je uvedené v diagrame 3, predpokladá sa tu existencia kauzálnej súslednosti medzi liberalizáciou, rastom prepravných výkonov, všeobecným hospodárskym rastom a rastom zamestnanosti.<sup>58</sup>

Diagram 3: Kauzálny vzťah medzi liberalizáciou a hospodárskym rastom



Prameň: *InterVISTAS: The Economic Impact of Air Service Liberalization*, 2006, s. 11.

Sila vzťahu medzi rastom objemu prepravy a hospodárskym rastom je pritom pre každú ekonomiku špecifická a závisí od faktorov ako úroveň zamestnanosti, sklon k importu a sklon k vytlačaniu ostatných druhov dopravy v prospech leteckej.

#### 4 Klasifikácia ekonomických dôsledkov liberalizácie

**Priame dopady** liberalizácie „vyplývajú bezprostredne z konania subjektov vykonávajúcich skúmané činnosti.“<sup>59</sup> V leteckej doprave to znamená akékoľvek zvýšenie zamestnanosti, pridanej hodnoty alebo celkového produktu, ktoré bolo priamo vyvolané zvýšením výkonov leteckej dopravy. Priame dopady preto zahŕňajú široké spektrum hospodárskych aktivít, vrátane samotného poskytovania leteckej prepravy, letiskových činností, pozemných služieb, výroby a údržby lietadiel, leteckých prevádzkových služieb a všetkých súvisiacich kancelárskych činností. Označme ich *D*.

**Nepriame dopady** definujeme ako dopady „zahŕňajúce dodávateľskú sieť subjektov vykonávajúcich skúmanú primárnu činnosť.“<sup>60</sup> Vyšší objem poskytovaných leteckých služieb prináša vyššiu spotrebu paliva a nutnosť zvýšenia objednávok palubných spotrebných statkov. Zväčšenie pohybu pasažierov na letiskách generuje vyšší obrat letiskových maloobchodníkov, ktorý musí byť pokrytý zvýšením dodávok. Takisto aj rast dopytu po lietadlách vedie k novej

<sup>56</sup> ELEK, A. – FIDLAY, C. – HOOPER, P. – WARREN, T.: *Open Skies or Open Clubs?...*, 1999, s. 150.

<sup>57</sup> ROBYN, D. – REITZES, J. – MOSELLE, B.: *Beyond Open Skies...*, 2005, s. 58.

<sup>58</sup> Tento predpoklad je prijateľný, nakoľko ho podporuje viacero empirických aj ekonometrických analýz. Ako príklad uveďme štúdiu *InterVISTAS*, ktorá kvantifikuje dôsledky liberalizácie pre 5 odlišných medzinárodných trhov: USA-Veľká Británia, intra-EÚ, Spojené arabské emiráty-Európa, Austrália-Nový Zéland a Malajzia-Thajsko. Vo všetkých prípadoch prichádza k záveru, že liberalizácia zvyšuje letecké prepravné výkony o 12-50% a má potvrdený významný vplyv na zamestnanosť a hospodársky rast. (Pozri *InterVISTAS: The Economic Impact of Air Service Liberalization*, 2006, s. 18-58.) Štúdia George Mason University vykonaná v USA kvantifikuje príspevok rozvoja letiska na hub k zamestnanosti v regióne na 12 tisíc miest. (BUTTON, K. – DREXLER, J.: *The Implications on Economic Performance in Europe...*, 2006, s. 11.)

<sup>59</sup> *InterVISTAS: The Economic Impact of Air Service Liberalization*, 2006, s. B-2.

<sup>60</sup> *InterVISTAS: The Economic Impact of Air Service Liberalization*, 2006, s. B-4.

aktivite u výrobcov súčiastok. Pri nepriamych dopadoch teda ide o vyvolané liberalizáciou zvýšenie nákupov aerolínií, letísk, výrobcov lietadiel a ostatných letiskových hotelov a maloobchodov. Nepriame dopady zahŕňajú tiež služby call centier a aktivitu stavebných spoločností rozširujúcich letiskovú infraštruktúru. Nepriame dopady označme ako  $I$ . Je zrejmé, že ich veľkosť je v rozhodujúcej miere determinovaná magnitúdou priamych dopadov, preto ich môžeme zapísať ako  $I = a.D$ , kde  $a$  je koeficient, vyjadrujúci silu priamej úmery.

Špecifickou skupinou sú **indukované dopady**. Vznikajú, ak „tí, ktorí sú priamo alebo nepriamo zamestnaní v sektore leteckej dopravy použijú svoje dôchodky na nákup statkov a služieb.“<sup>61</sup> Ide o klasický princíp makroekonomického multiplikátora, ktorý prebieha v nekonečných stále sa znižujúcich cykloch. V prípade, ak liberalizácia vedie k vzniku  $n$  nových priamych a nepriamych pracovných pozícií v leteckej doprave a subdodávateľských odvetviach, zvýši sa národný dôchodok o  $\Delta Y = \sum_{i=1}^n w_i$ , kde  $w_i$  je mzda  $i$ -teho pracovníka. Časť tohto dôchodku je následne použitá na spotrebu a časť na úspory. Dôležitými veličinami sú tu preto sklon  $k$  spotrebe ( $c$ ) a sklon  $k$  úsporám ( $s$ ). Dôchodok použitý na spotrebu o veľkosti  $c.\Delta Y$  následne predstavuje príjem iných trhových subjektov, ktoré ho opätovne použijú na spotrebu a úspory. Proces sa bude opakovať donekonečna. Hodnotu celkového multiplikačného efektu tak možno zjednodušene vyjadriť ako  $\beta.\Delta Y = \Delta Y / s$ , kde  $\beta$  je multiplikátor. Indukované dopady ( $N$ ) preto vypočítame ako  $N = \beta.(D + I)$ , po úprave  $N = \beta.(D + a.D)$ .

Najširšiu a zároveň najrozmanitejšiu skupinu predstavujú **katalytické dopady**. Sú to „čisté ekonomické dopady (na zamestnanosť, príjmy, verejné financie a pod.), ktoré vyplývajú z príspevku leteckej dopravy pre cestovný ruch a obchod (dopady na stranu dopytu) a z dlhodobého príspevku rastu v používaní leteckej dopravy k produktivite a HDP (dopady na stranu ponuky).“<sup>62</sup> Katalytické dopady tak zachytávajú všetky prínosy pre národnú ekonomiku, ktoré sú spojené s leteckou dopravou, ale nemožno ich zaradiť k priamym, nepriamym ani indukovaným dopadom. Trhové subjekty následkom zmien priamo vyvolaných liberalizáciou upravujú svoje správanie – jednotlivci podniknú zahraničné cesty, ktoré by inak nepodnikli, podniky rozširujú svoje spádové oblasti, menia produkčné techniky a pod. Vzhľadom na rozmanitosť tejto skupiny je výpočet veľkosti katalytických dopadov mimoriadne náročný a potenciálne nepresný. Ide skôr o ukazovatele kvality, ako o kvantifikovateľné indikátory. Označme ich  $C$ .

Medzi základné katalytické dopady liberalizácie leteckej dopravy možno zaradiť.<sup>63</sup>

a) *Katalytické dopady na stranu dopytu*

- Dopady na cestovný ruch – zvýšenie počtu prepravených pasažierov podporuje spotrebu v sektore cestovného ruchu, počnúc hotelovými a reštauračnými zariadeniami, končiac zábavný priemysel a mestskú dopravu. To je dôležitý faktor predovšetkým pre mnohé rozvojové krajiny, ktorých ekonomický rast je do veľkej miery závislý od cestovného ruchu.
- Dopady na vnútorný a medzinárodný obchod – nové spojenia a vyššie frekvencie leteckých služieb umožňujú prístup na nové trhy, a tým aj tvorbu nového dopytu po existujúcich produktoch.

b) *Katalytické dopady na stranu ponuky*

- Dopady na investície – blízkosť medzinárodného letiska a dostupnosť kvalitných leteckých služieb je na základe mnohých výskumov jedným z najdôležitejších faktorov pri rozhodovaní transnacionálnych korporácií o umiestňovaní investícií

<sup>61</sup> Eurocontrol: The Economic Catalytic Effects of Air Transport in Europe, 2005, s. 11.

<sup>62</sup> Eurocontrol: The Economic Catalytic Effects of Air Transport in Europe, 2005, s. iv.

<sup>63</sup> Podľa Air Transport Action Group: The Economic and Social Benefits of Air Transport 2008; Eurocontrol: The Economic Catalytic Effects of Air Transport in Europe, 2005; InterVISTAS: The Economic Impact of Air Service Liberalization, 2006.

v zahraničí, resp. pri rozhodovaní o sídle spoločnosti.<sup>64</sup> Bel s Fagedom udávajú 4-percentné zvýšenie počtu sídiel veľkých firiem v regióne pri 10-percentnom náraste ponuky interkontinentálnych letov.<sup>65</sup>

- Dopady na produktivitu – rozšírenie trhov prináša podnikateľským subjektom možnosť efektívnejšieho alokovania výrobných faktorov prostredníctvom dosahovania úspor z rozsahu. Lepšia sieť leteckých spojení umožňuje tiež znížiť náklady na skladovanie využívaním systému just in time.
- Dopady na ponuku práce – kvalitné letecké dopravné spojenie má potenciál prilákať do regiónu kvalifikovanú pracovnú silu. Ide najmä o tzv. týždenných migrantov, pre ktorých predtým neexistovala reálna možnosť migrácie z dôvodu vzdialenosti medzi regiónmi. Prirodzene, migrácia je obojsmerný tok, preto môže prísť aj k odlevu kvalifikovanej pracovnej sily.
- Dopady na trhovú štruktúru – trvalým a rozhodujúcim katalytickým dopadom na stranu ponuky je zmena trhovej štruktúry. Zlepšenie prístupu domácich producentov na zahraničné trhy a zahraničných producentov na domáce trhy vytvára predpoklady efektívnejšej konkurencie. Mení sa matica komparatívnych výhod regiónu a s ňou aj jeho hospodárska štruktúra. Ide o dlhodobé, trvalé zmeny. Rozvoj hi-tec odvetví je v súčasnosti v regiónoch bez kvalitného leteckého spojenia nemožný.

Súhrn priamych, nepriamych, indukovaných a katalytických dopadov liberalizácie leteckej dopravy na ekonomiku (vyjadrených formou zmeny HDP) možno zapísať ako

$$\Delta HDP = D + I + N + C + e, \quad (1)$$

kde  $e$  predstavuje ostatné nepredvídateľné náhodné dopady. Po úprave dostaneme

$$\begin{aligned} \Delta HDP &= D + a.D + \beta.(D + a.D) + C + e \\ \Delta HDP &= (1 + a + \beta + a.\beta).D + C + e \end{aligned}$$

Substituujeme člen  $(1 + a + \beta + a.\beta)$  za  $\psi$ :

$$\Delta HDP = \psi.D + C + e \quad (2)$$

$\psi$  budeme nazývať multiplikátorom liberalizácie leteckej dopravy. V prípade, ak jeho hodnota je 0, output sa mení iba v dôsledku katalytických a náhodných dopadov. Situácia, keď  $\psi=0$ , však znamená, že liberalizácia neprinesla žiadne priame a nepriame dopady, preto aj hodnota katalytických dopadov bude nulová. Ak  $\psi=1$ , priame dopady nevyvolajú žiadne nepriame ani indukované dôsledky. Táto situácia je zjavne čisto hypotetická, pretože si iba ťažko možno predstaviť si trhové podmienky, pri ktorých by rast sektora leteckej dopravy nevyvolal rast aj v príbuzných odvetviach. Aj v prípade nízkonákladových dopravcov, ktorí neponúkajú na palube žiadne služby, sa zvýšený počet pasažierov musí premietnuť vo zvýšenej spotrebe paliva, čo už predstavuje nepriamy dopad.

Vzhľadom na rozdielne elasticity jednotlivých segmentov leteckej dopravy, konečná rovnica vyjadrujúca celkové dôsledky liberalizácie musí byť súčtom dopadov jednotlivých segmentov:

<sup>64</sup> Zoznam týchto výskumov, pozri: InterVISTAS: The Economic Impact of Air Service Liberalization, 2006, s. 86-87.

<sup>65</sup> BEL, G. – FAGEDA, G.: Getting There Fast..., 2005, s. 20.

$$\Delta HDP = \sum_{i=1}^n \Delta HDP_i = \sum_{i=1}^n (\psi_i \cdot D_i + C_i) + e \quad (3)$$

Z rovnice je zrejmé, že celkové dopady liberalizácie sú determinované tromi faktormi: hodnotou multiplikátora  $\psi_i$ , veľkosťou priamych dopadov  $D_i$  a veľkosťou katalytických dopadov  $C_i$ . Všetky tieto faktory sú od seba relatívne nezávislé a sú ovplyvňované desiatkami parametrov. Tabuľka 1 prináša prehľad najdôležitejších z nich.

Tabuľka 1: Faktory ovplyvňujúce veľkosť dopadov liberalizácie a ich determinanty

Multiplikátor $\psi_i$	Priame dopady $D_i$	Katalytické dopady $C_i$
Sklon k spotrebe	Kapacita letiskovej infraštruktúry	Stupeň liberalizácie trhu práce
HDP/capita	Obchodný model aerolínií	Daňové a colné zaťaženie
Zamestnanosť	Stupeň nasýtenosti trhu	Marketing v cestovnom ruchu
	Cenová elasticita dopytu/ponuky	Existujúca trhová štruktúra
	Geografické faktory	Iná infraštruktúrna vybavenosť

*Prameň: vlastné spracovanie.*

Štúdia vypracovaná Oxford Economics pre ATAG aproximuje vplyv leteckej dopravy na zamestnanosť a HDP. V r. 2006<sup>66</sup> letecká doprava generovala 5,5 milióna priamych pracovných miest, 6,3 milióna nepriamych, 2,9 milióna indukovaných a 17,2 milióna katalytických v oblasti cestovného ruchu. Celkom tak letecká doprava prispela k tvorbe 31,9 milióna pracovných pozícií a ďalšie milióny boli katalyticky generované v oblasti obchodu. Z hľadiska tvorby HDP predstavovali priame vplyvy 408 mld. USD, nepriame 465 mld. USD, indukované 220 mld. USD a katalytické v oblasti cestovného ruchu 389 mld. USD. Celkový podiel prínosu leteckej dopravy k svetovému HDP (vrátane katalytických účinkov na oblasť obchodu) možno vyčísliť na 3,6 bilióna USD, teda asi 7,5% svetového HDP. Z tejto štatistiky vyplýva, že jeden dolár priamo investovaný v sektore civilného letectva vedie k priamym, nepriamym a indukovaným efektom vo výške 2,6 dolárov – hodnota multiplikátora teda na základe uvedeného výskumu môže byť aproximovaná na 2,6. Katalytické dopady pritom svojou veľkosťou prevyšujú súhrn ostatných dopadov viac ako dvojnásobne.

Členenie dopadov na **primárne, sekundárne, terciárne a trvalé** kategorizuje dôsledky liberalizácie leteckej dopravy nie na základe ich vzťahu k sektoru civilného letectva, ale na základe ich trvalosti. Primárne dopady sú spojené s rozširovaním letiskovej infraštruktúry a prejavujú sa iba počas jeho trvania; sekundárne dopady zahŕňajú zmeny zamestnanosti a dôchodku vyvolané zvýšením prepravy. Terciárne dopady predstavujú dlhodobé zmeny v produktivite, ktoré firmám prinesie prístup k lepším leteckým službám, novým trhom a možnosti efektívnejšie využívať systémy just in time. Trvalé dopady vychádzajú z teórií endogénneho rastu – zmeny v infraštruktúre predstavujú impulz na trvalý samostatne sa udržiavajúci rast a štrukturálne zmeny v ekonomike. Často používaným príkladom je vplyv rozvoja cestnej a leteckej dopravy na Floridu, ktorá sa jeho následkom vyvinula z prevažne poľnohospodársky orientovaného štátu na ekonomiku založenú na sektore cestovného ruchu.<sup>67</sup> Napriek rozdielnej metodike, súčet primárnych, sekundárnych, terciárnych a trvalých dopadov sa rovná súčtu priamych, nepriamych, indukovaných a katalytických.

<sup>66</sup> Novšie údaje ako za r. 2006 vzhľadom na náročnosť výpočtov nie sú k dispozícii.

Pozri: Air Transport Action Group: The Economic and Social Benefits of Air Transport 2008, s. 5.

<sup>67</sup> BUTTON, K. – DREXLER, J.: The Implications on Economic Performance in Europe..., 2006, s. 12.



## ZÁVER

Ekonomické dopady liberalizácie leteckej dopravy sú – ako sme ukázali – široké a ich význam v globalizovanom svete je nesporný. Ako upozorňujú Robyn a kol. „na liberalizovanom trhu efektívnejšie aerolínie nahradia menej efektívne letecké spoločnosti, resp. menej efektívne letecké spoločnosti prevezmú metódy efektívnejších aerolínií, čo povedie k významným úsporám nákladov a k nárastu celosektorovej efektivity.“<sup>68</sup> Zvýšená konkurencia a reštrukturalizácia leteckého priemyslu tak prinesie tri typy úspor:

- *úspory z rozsahu* – vďaka väčšiemu množstvu pasažierov;
- *úspory z priestoru* – vyplývajúce z rozvoja hub letísk;
- *úspory z hustoty siete* – spojené s lepšou koordináciou siete liniek a z nej vyplývajúcej možnosti dosahovať vyššiu obsadenosť (load factor) .

Liberalizácia tiež vedie k väčšej ponuke služieb pre spotrebiteľov – ide o zvyšovanie frekvencií, ponuku nových destinácií, efektívnejšiu nadväznosť letov, ale aj o vznik a rozvoj úplne nových modelov na trhu, ako bol rozmach nízkonákladových dopravcov v EÚ následkom liberalizácie vnútorného trhu v druhej polovici 90. rokov 20. storočia. Práve ten je považovaný za najvýznamnejší prínos liberalizácie v Európe, tzv. *game-changer*, ktorý kompletne zmenil podmienky na trhu.<sup>69</sup> Faktom je, že nízkonákladový model má svoje limitácie a väčšina odborníkov sa v súčasnosti zhoduje na jeho obmedzenej použiteľnosti pre interkontinentálne lety. V budúcnosti sa ale vďaka globálnej liberalizácii môže objaviť úplne nový business model. Tým, že slobodná súťaž vedie k zvýšeniu konkurencie, vytvára predpoklady na inováciu prístupu k podnikaniu. V leteckej doprave – ako v mimoriadne nestabilnom a kapitálovo náročnom sektore – to platí dokonale.

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Air Transport Action Group: *The Economic and Social Benefits of Air Transport 2008*. [online] Ženeva: ATAG, 2008. 26 s. ([www.iata.org/NR/rdonlyres/5C57FE77-67FF-499C-A071-4E5E2216D728/0/atag\\_economic\\_social\\_benefits\\_2008.pdf](http://www.iata.org/NR/rdonlyres/5C57FE77-67FF-499C-A071-4E5E2216D728/0/atag_economic_social_benefits_2008.pdf), 9.12.2008)
2. BEL, G. – FAGEDA, G.: Getting There Fast: Globalization, Intercontinental Flights and Location of Headquarters. In: *Harvard University Research Working Paper Series*. September 2005. 29 s. WP05-04.
3. BHADRA, D. – SCHAUFLELE, R.: *Impacts of US-EU Open Aviation Area Treaty on US and the EU*. Londýn: BAH, 2007. 315 s.
4. BUTTON, K. – DREXLER, J.: The Implications on Economic Performance in Europe of Further Liberalization of the Transatlantic Air Market. In: *International Journal of Transport Economics*, 2006, Vol. 31, s. 45-68.
5. BUTTON, K – TAYLOR, S.: International Air Transportation and Economic Development. In: *Journal of Air Transport Management*, 2000, Vol. 6, s. 209-222.
6. DOGANIS, R.: *Flying off Course*. 3. vyd. Abingdon: Routledge, 2007. 349 s. ISBN 978-0-415-21324-0.
7. DOGANIS, R.: *The Airline Business*. 2. vyd. Abingdon: Routledge, 2006. 307 s. ISBN 978-0-415-34615-3.
8. ELEK, A. – FIDLAY, C. – HOOPER, P. – WARREN, T.: Open Skies or Open Clubs? New Issues for Asia Pacific Economic Cooperation. In: *Journal of Air Transport Management*, 1999, Vol. 5, s. 143-151.
9. Eurocontrol: *The Economic Catalytic Effects of Air Transport in Europe*. Brusel: Eurocontrol, 2005. 72 s. EEC/SEE/2005/004.

<sup>68</sup> ROBYN, D. – REITZES, J. – MOSELLE, B.: *Beyond Open Skies...*, 2005, s. 58.

<sup>69</sup> FORSYTH, P. – KING, J. – RODOLFO, Ch.L.: *Open Skies in ASEAN*, 2006, s. 147.



10. FORSYTH, P. – KING, J. – RODOLFO, Ch.L.: Open Skies in ASEAN. In: *Journal of Air Transport Management*, 2006, Vol. 12, s. 143-152.
11. GILLEN, D. – MORRISON, W. – STEWART, G.: *Air Travel Demand Elasticities. Concepts, Issues and Measurement*. [online] Ottawa: Department of Finance, 2003. ([http://www.fin.gc.ca/consultresp/Airtravel/airtravStdy\\_e.html](http://www.fin.gc.ca/consultresp/Airtravel/airtravStdy_e.html), 7.9.2008)
12. HOLKOVÁ, V. a kol.: *Mikroekonómia*. Bratislava: SPRINT, 2003. 319 s. ISBN 80-89085-26-1.
13. InterVISTAS: *Estimating Air Travel Demand Elasticities*. [online] Washington: InterVISTAS, 2007. 49 s. ([www.iata.org/NR/rdonlyres/0E7F6834-2506-498B-9CB9-8DCA198FA3BC/0/Intervistas\\_Elasticity\\_Study\\_2007.pdf](http://www.iata.org/NR/rdonlyres/0E7F6834-2506-498B-9CB9-8DCA198FA3BC/0/Intervistas_Elasticity_Study_2007.pdf), 10.12.2008)
14. InterVISTAS: *The Economic Impact of Air Service Liberalization*. Washington: InterVISTAS-ga<sup>2</sup>, 2006. 96 s.
15. ROBYN, D. – REITZES, J. – MOSELLE, B.: Beyond Open Skies: The Economic Impact of US-EU Open Aviation Area. In: *Deep Integration*. Brusel: CEPS, 2005. S. 50-73. ISBN 978-0976643418.

#### KONTAKT

Ing. Martin Grančay  
Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie  
Fakulta medzinárodných vzťahov  
Ekonomická univerzita v Bratislave  
E-mail: martin.grancay@gmail.com

#### **ABSTRAKT**

Svetová finančná kríza, ktorá postupne prerástla do globálnej ekonomickej krízy vo veľkej miere ovplyvnila aj svetový obchod a obchodné financovanie. Obchodné financovanie je pre medzinárodný obchod nevyhnutnosťou, a preto ICC (International Chamber of Commerce) na podnet WTO uskutočnila prieskum, ktorého cieľom bolo získať informácie o súčasnej situácii na trhu ako aj reakcií bankovej komunity, formulovať problémy, ktorým obchodné financovanie čelí a navrhnúť riešenia na ich eliminovanie. Prieskumu sa zúčastnilo 122 bánk z 59 krajín. Z prieskumu vyplynulo okrem iného, že prebiehajúca kríza priniesla na jednej strane zvýšený dopyt po produktoch obchodného financovania, hlavne dokumentárnych akreditívov na strane druhej banky z dôvodov prísnejšieho posudzovania úverov, znižovali a rušili úverové linky na obchodné financovanie. Navyše znižovanie dostupnosti finančných zdrojov malo za následok zvyšovanie nákladov spojených s použitím produktov obchodného financovania.

#### **Kľúčové slová:**

Finančná kríza, ekonomická kríza, obchodné financovanie, dokumentárny akreditív, SWIFT, Bazilej II, kapitálové požiadavky, protekcionizmus v medzinárodnom obchode.

#### **ABSTRAKT**

The World financial crisis gradually grew into global economic crisis and had an important influence to the world trade and trade finance. Trade finance is essential for international trade and therefore ICC (International Chamber of Commerce) at the request of WTO (World Trade Organisation) made a survey to obtain information from the marketplace that reflects current commercial and operational practice in the international trade finance banking community that can facilitate the formulation of a coherent response to the problems being faced in trade finance. The Survey received responses from 122 banks in 59 countries. The Survey confirmed that running economic crisis produced increased demand in trade finance products, especially in documentary credits but on the other hand banks from various reasons mainly because of tighter credit risk evaluation, decreased and cut trade finance credit lines. In addition to that decreasing access to finance influenced the growth in pricing of trade finance products.

#### **Key words:**

Financial crisis, economic crisis, world trade, trade finance, documentary credit, SWIFT, Basel II, capital requirements, protectionism in international trade.

---

#### **Úvod**

Finančná kríza postupne prerástla do všeobecnej ekonomickej krízy, ktorá postihla všetky krajiny a všetky odvetvia, a v čoraz väčšej miere ovplyvňuje aj medzinárodný obchod a obchodné financovanie. Pritom podľa Victora K. Funga, generálneho riaditeľa ICC (International Chamber of Commerce - Medzinárodná obchodná komora) „Obchod je životnou miazgou globálnej ekonomiky a svet ho v tomto kritickom čase potrebuje viac a nie menej“.<sup>70</sup> Každé obmedzenie obchodu môže mať za následok ďalšie prehlbovanie krízy. Pritom len v priebehu prvého polroka 2009 krajiny G20 prijali takmer 50 reštrikcií obchodu.

---

<sup>70</sup> G20 must take action to fight protectionism and support Trade Finance to keep growing, Paríž, 31.3.2009.

Nekontrolované pokračovanie tohto trendu môže prispieť k tomu, že sa zo súčasnej krízy sa budú ekonomiky spamätávať oveľa ťažšie a dlhšie.

Svetový obchod je veľmi silne závislý od obchodného financovania a preto ICC na podnet WTO (World Trade Organization – Svetová organizácia obchodu) urobila prieskum na zistenie súčasnej situácie na trhu a jej vplyvu na obchodné financovanie. Nositeľom tejto úlohy sa stala Banková komisia ICC, ktorá je celosvetovým fórom pre expertov obchodného financovania, ktorí majú spoločný cieľ - napomáhať rozvoju medzinárodného obchodného financovania. Banková komisia je známa tým, že vytvára univerzálne akceptované pravidlá a smernice pre dokumentárne akreditívy, dokumentárne inkasá, a bankové záruky. Má viac ako 500 členov v 70 krajinách. Pomerne vysoké zastúpenie v nej majú zástupcovia rozvíjajúcich sa ekonomík a v posledných rokoch veľmi dôležité miesto zohrávajú experti z krajín Ázijsko-tichomorského regiónu, hlavne Číny.

Cieľom prieskumu teda bolo:

- získať informácie o súčasnej situácii na trhu a ako na túto situáciu reaguje banková komunita,
- formulovať problémy, ktorým obchodné financovanie čelí a
- navrhnúť riešenia na ich eliminovanie.

Prieskumu sa zúčastnilo 122 bánk z 59 krajín. Dotazník, ktorý mali v priebehu februára 2009 oslovení respondenti vyplniť, pozostával z 27 otázok zameraných na súčasné trendy v obchodnom financovaní a týkali sa nasledovných okruhov<sup>71</sup>:

- Analýza tradičných produktov obchodného financovania;
- Trendy v počte a objemoch tradičných obchodných produktov;
- Trendy v dopyte a cenotvorbe bankových záväzkových inštrumentov a potvrdených akreditívov;
- Dopad úverovej krízy na prax bánk;
- Dostupnosť úverových línií na obchodné financovanie a
- Skúsenosti s dopadom opatrení Bazileja II na tradičné produkty obchodného financovania.

Okrem členov Bankovej komisie ICC boli do prieskumu zapojené aj niektoré medzinárodné organizácie:

- The International Financial Services Association (IFSA)
- The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)
- The International Finance Corporation (IFC)
- The Asian Development Bank (ADB) a
- The Inter-American Development Bank (IDB).

Banková komisia na základe výsledkov prieskumu vypracovala správu „Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey“, ktorá bola predložená Expertnej skupine WTO v marci 2009.

## **1 Perspektívy rozvoja obchodu**

Vlády väčšiny krajín prijímali v posledných rokoch opatrenia na otváranie svojich ekonomík medzinárodnému obchodu. Obchod a globalizácia boli obrovským prínosom pre viacero krajín a ich obyvateľov. Obchod umožnil mnohým krajinám využívať výhody špecializácie a zavádzať efektívnejšie výroby. Zvýšila sa produktivita práce, podporilo sa rozširovanie technológií, vedomostí a skúseností.

---

<sup>71</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str.14.

Tento trend zvyšovania globalizácie bol v roku 2008 najviac postihnutý. Začalo sa to už začiatkom roka, keď došlo k vysokému nárastu svetových cien potravín a pohonných látok. Obchodnopolitické opatrenie niektorých krajín nenechali na seba dlho čakať. Začali zavádzať exportné dane, exportné kvóty alebo dokonca otvorene zakázali export niektorých potravín.

Začiatkom roku 2009 už bolo jasné, že globálna ekonomika prechádza ťažkou recesiou a vyhliadky sú neradostné. Podľa odhadov Svetovej banky z apríla tohto roku by globálny HDP v roku 2009 mohol rásť o 1,7 % oproti 2,5 % v roku 2008. Išlo by vlastne o prvý pokles v raste svetovej výroby od druhej svetovej vojny. Najviac by mali byť postihnuté ekonomiky krajín s vysokým príjmami, kde sa očakáva pokles o 3 %. Rast HDP v rozvíjajúcich sa krajinách by sa mal znížiť z 5,8 % v roku 2008 na 2,1 % v roku 2009.<sup>72</sup>

V roku 2009 sa prvýkrát od roku 1982 očakáva pokles objemu medzinárodného obchodu. Objem svetového obchodu v tovaroch a službách by sa mal v roku 2009 znížiť o 6,1 %, s hlavným poklesom hlavne pri obchodoch s výrobkami. WTO odhaduje v roku 2009 zníženie svetového obchodu s tovarom o 9 %, v rozvinutých ekonomikách sa očakáva pokles exportu v priemere o 10 % a v rozvíjajúcich sa ekonomikách o 2-3 %. V rámci globálnej ekonomiky sa oživovanie objemu obchodu neočakáva skôr ako v roku 2010.<sup>73</sup>

Priebeh ekonomických kríz v minulosti ukázal, že práve obchod môže byť silným motorom, ktorý prenesie šoky (pozitívne, ale tiež negatívne) z jednej časti zemegele na druhú. Tento fenomén môžeme pozorovať aj v súčasnosti. Najprv, ako ostrý útlm dovozu USA, ktorý mal nepriaznivý efekt na vývoz ich najvýznamnejších obchodných partnerov - Japonska a Európy. Následne znižovaním dovozu do rozvinutých krajín začali synchronizovaným spôsobom rozvojové krajiny strácať svoje príjmy z vývozu a navyše ešte aj ďalšie zdroje externého financovania, ako sú remitencie, priame zahraničné investície a portfóliové investície.

Zachovanie a prehlbovanie otvorenosti ekonomík je preto kľúčom, nielen k zachovaniu vzájomnej výhodnosti obchodu, ale tiež k podpore prípadného ekonomického ozdravenia. Externá konkurencieschopnosť a prístup na medzinárodné trhy sú rozhodujúce hlavne pre chudobné krajiny. Otvorenosť obchodu je pre rozvíjajúce sa krajiny silným prostriedkom na zmiernenie finančnej krízy.

V rozpore s recesiou v roku 1982, kedy USA postihol silný pokles, zatiaľ čo európske krajiny si udržali alebo zvýšili svoj rast, súčasná recesia je charakteristická svojou úzkou synchronizáciou. Priemyselná výroba v USA, Európe a Rusku sa znížila o 15 %, v Japonsku o 20 %, v Číne o 12 % a v Brazílii o 9%.<sup>74</sup>

Počas krízy vo Východnej Ázii koncom 90-tych rokov, Thajsko, Kórea, Indonézia a ostatné postihnuté krajiny mohli oživiť svoj rast prostredníctvom silnej exportnej expanzie a prehpnúť sa tak z deficitov bežného účtu k veľkému prebytku bežného účtu, pretože USA a ostatné hlavné ekonomiky si zachovali rast. Takáto východisková stratégia však nie je možná za súčasných okolností na globálnej úrovni. Ako poznamenal prezident Svetovej banky Robert Zoellick, čo začalo ako finančná kríza, prerástlo na krízu ekonomickú a teraz sa stáva krízou nezamestnanosti, a bez konkrétnych opatrení, sa stane sa globálnou krízou ľudstva. Nezamestnanosť v mnohých krajinách stúpa a Medzinárodná organizácia práce predpokladá, že do konca roku 2009 príde svet o 30 miliónov pracovných pozícií.<sup>75</sup>

Globálna recesia vystavila obchod silnému tlaku. Koncom roku 2008 sa trend obrovského rastu obchodu vo väčšine krajín zmenil na negatívny. Rast svetového obchodu

---

<sup>72</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str. 16.

<sup>73</sup> Tamtiež.

<sup>74</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str. 17.

<sup>75</sup> Tamtiež, str.18.

(vyjadrený exportom tovarov) sa kvartálne znižoval a v poslednom štvrtroku 2008 dosiahol 1%, zatiaľ čo v rovnakom období roku 2007 to bolo 5 %. Priemerný ročný nárast objemu svetového exportu v roku 2008 predstavoval 3,4 % oproti priemernému rastu 7,9 % v rokoch 2003- 2007.<sup>76</sup>

Export z rozvojových krajín v roku 2009 by mal odrážať všeobecné trendy. Výnimkou by mal byť región Subsaharskej Afriky, kde vďaka relatívne dobrej úrode bavlny, možno očakávať celkovo silný rast exportu.

Na druhej strane región Východnej Ázie už v posledných mesiacoch roku 2008 zaznamenal nebývalý pokles exportu. Tento pokles vyjadrený v USD odráža pokles cien niektorých komodít, ktoré práve tieto krajiny exportujú. Pokles exportu sa pohybuje medzi 52 % v Číne a 80 % v Taiwane (január 2009).<sup>77</sup> Ázijské krajiny reagovali na krízu oveľa citlivejšie, ako sa očakávalo. Hlavné dopad na ekonomiku Číny, ktorá sa v posledných rokoch stala centrom finalizácie výroby, ktorej výroby sa následne vyvážali do krajín OECD, postihol ako dominový efekt ďalšie krajiny regiónu. Najviac postihnutí boli subdodávatelia z Kórei, z členských štátov ASEAN a novo industrializovaných ekonomík. Možno povedať, že obchod vo vnútri regiónu sa zrútil a zníženie exportu sa následne odrazilo v znížení rastu HDP.

K dôvodom poklesu svetového obchodu sa môže prirátať aj pokles cien komodít. V druhej polovici roku 2008, ceny komodít prudko klesli a navyše USD sa zhodnotil oproti menám hlavných obchodníkov. Podľa MMF v období medzi novembrom 2007 a novembrom 2008 zníženie cenového indexu komodít o 27 % sa môže podieľať na znížení obchodu 11 %.<sup>78</sup> Išlo o všeobecný pokles, ktorý sa dotkol všetkých regiónov, rozvojových aj rozvinutých krajín, exportujúcich aj importujúcich, pričom hlavnú úlohu zohralo zníženie dopytu.

Napríklad, údaje o dovoze USA podľa jednotlivých sektorov uvádzajú, že pokles cien komodít je evidentný hlavne v nerastných surovinách, ale dovoz do USA klesol skoro vo všetkých priemyselných odvetviach. Klesajúci dopyt a investovanie boli zvlášť zrejme pri dovoze dopravných prostriedkov a strojárskych výrobkov a elektrotechnických zariadení, ktoré poklesli o dvojciferné čísla. Malé krajiny v Afrike, Východnej Európe a Strednej Ázii zaznamenali najväčšie percento zníženia dovozu do USA.

Rozširujúcou sa finančnou krízou sa znižovala dostupnosť obchodného financovania. Z dôvodu rastúceho tlaku na likviditu na trhu, všeobecného nedostatku kapitálu, mimoriadneho rastu nákladov na refinancovanie a nového pohľadu na riziko krajiny a protistrany, došlo k nárastu nákladov na obchodné financovanie. Toto znižovanie dostupnosti bolo ovplyvnené aj problémami rozhodujúcich hráčov na trhu – ako napríklad Lehman Brothers, ktoré viedli k vyčerpaniu sekundárneho trhu pre krátkodobé financovanie bánk a ostatných finančných inštitúcií. Banky v rozvinutých krajinách sú navyše nútené držať viac kapitálu doma, čo vedie k zníženiu likvidity v bankách v rozvíjajúcich sa ekonomikách.

Všeobecne sa predpokladá, že 20 % svetového obchodu (t.j. 20% zo 14 biliónov USD)<sup>79</sup> sa realizuje prostredníctvom zabezpečených dokumentárnych transakcií, ako sú dokumentárne akreditívy a dokumentárne inkasá. Rozšírením finančnej krízy dopyt po dokumentárnych akreditívach, bankových zárukách a poisťných produktoch vzrástol. Exportéri si uvedomujú zvýšené riziko a chcú mať istotu, že za dodaný tovar a poskytnuté služby dostanú riadne a včas zaplatené. Prechod na tieto zabezpečené formy platieb vedie k zdržiavaniu v medzinárodnom obchode s tovarom. Často dochádza k tomu, že tovar je už nalodený, ale môže byť dodaný až po vybavení nových podmienok financovania, čo trvá

---

<sup>76</sup> Tamtiež.

<sup>77</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str.19.

<sup>78</sup> Tamtiež str. 20

<sup>79</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str. 20.

niekoľko týždňov, niekedy aj mesiacov. Transakcie v rámci obchodného financovania sú zabezpečené a viažu sa na konkrétnu obchodnú transakciu. Napriek tomu v čase krízy dochádza aj k ochromeniu obchodného financovania. Napríklad počas Východoázijskej finančnej krízy v rokoch 1997- 1998 obchodné financovanie rozvojových krajín úplne skolabovalo. Podľa MMF, počas krízy v rokoch 1997 – 1998, objem obchodných úverov poskytnutých bankami sa v Kórei znížil o 50 % a v Indonézii o 80 %. Počas krízy v Argentíne a Brazílii v rokoch 2001 - 2002 sa obchodné úvery znížili o 30-50 %.<sup>80</sup>

S recesiou globálnej ekonomiky sa s rastúcou intenzitou objavuje na celom svete politický tlak na ochranu pred konkurenciou dovozu a na ochranu zamestnanosti. Zvyšovanie prekážok v obchode s tovarom a službami je často veľmi lákavou politickou voľbou. Ďalším pokušením je obmedzovanie pohybu kapitálu, vrátane najbezpečnejších operácií určených na financovanie exportu a importu. Ak si môžeme zobrať ponaučenie zo skúseností z hospodárskej krízy v roku 1930, tak potom je to skutočnosť, že vytváranie prekážok obchodu iba znásobuje recesný efekt.

Na Washingtonskom samite v novembri 2008, lídri G20 zdôraznili, že je kriticky dôležité odmietnuť protekcionizmus a zachovať v čase finančnej neistoty otvorenosť ekonomík. Preto je veľmi dôležité, aby sa v nasledujúcich mesiacoch nezvyšovali prekážky v investovaní, v obchode s tovarom a službami a nezavádzali sa nové reštrikcie alebo implementácie opatrení na podporu exportu, ktoré by neboli konzistentné s WTO. V poslednom období mnohé krajiny zvyšovali úroveň uplatňovania cieľ a obchod deformujúcich podpôr bez porušovania sadzieb a iných relevantných pravidiel WTO, ktorými sú viazané. Pre rad novo sa rozvíjajúcich ekonomík by zavedenie protekcionistických opatrení mohlo byť mimoriadne lákavé, pretože úroveň záväzných taríf je oveľa vyššia ako oni v súčasnosti uplatňujú.

Podľa monitoringu vývoja obchodu, ktorý vykonáva WTO, od septembra 2008 dochádza ku globálnemu narastaniu protekcionistických tlakov, dokonca aj v krajinách G20. Aj keď to nie je všeobecným trendom, pomerne často sa zavádzajú dovozné povolenia, dovozné clá a prirážky a obchodné opatrenia na podporu tých priemyselných odvetví, ktoré čelili ťažkostiam na začiatku krízy. Vo všeobecnosti väčšina krajín zaviedla netarifné opatrenia. Pokiaľ by sme chceli spomenúť niektoré krajiny tak napr. Rusko zvýšilo clá na niektoré produkty, napr. autá, Ekvádor zvýšil clá na viac ako 630 položiek, Argentína zaviedla komplikovanejšie prideľovanie dovozných licencií na niektoré časti áut, na textil, televízory, hračky, topánky a kožený tovar a Indonézia zaviedla obmedzenie, podľa ktorého päť kategórií tovarov (vrátane odevov, obuvi, hračiek, elektroniky, potravín a nápojov) môže byť dovážané len cez päť určených prístavov a letísk. V niektorých krajinách dochádza k zavádzaniu prísnejších štandardov na niektoré výrobky, aby sa tak zamedzilo ich dovozu, ide napr. o zákaz Číny na bravčovinu z Írska ako aj odmietnutie istej čokolády z Belgicka, koňaku z Talianska, vajec z Holandska, mliečnych výrobkov zo Španielska, a zákaz Indie na hračky z Číny.

Niektoré vlády hlavne v rozvinutých krajinách síce odmietajú otvorený protekcionizmus, ale uchylujú sa k zavádzaniu extenzívnych stimulujúcich balíčkov. Tieto by mali byť zamerané hlavne na postihnutý exportný priemysel alebo konkurenčné dovozné priemysly (napr. aerolinie, strojárstvo, oceliarstvo, polovodiče a automobily). K najrozšírenejším patria hlavne subvencie do automobilového priemyslu, ktoré celosvetovo činia 48 biliónov USD, z toho 42,7 bilióna bolo poskytnutých vo vysokoprijímavých ekonomikách.<sup>81</sup>

---

<sup>80</sup> Tamtiež, str. 21.

<sup>81</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str. 22.

V tradičnom chápaní nejde o prekážky obchodu, ale v skutočnosti tieto programy zamerané na ochranu podnikania, práce alebo poľnohospodárskych príjmov, môžu spôsobiť obmedzenie a deformáciu obchodu, hlavne ak zahrňujú klauzulu „kupuj domáce produkty“. Priemyselné subvencie v jednej krajine (napr. do automobilového priemyslu) môžu vyvolať reakciu ostatných krajín, ktorá bude mať za následok zavádzanie ich vlastných subvencií alebo opatrení na ochranu pred dovozom od subvencovaných výrobcov. Tieto kroky sú veľmi nákazlivé a mohli by viesť k subvenčnej vojne, ktorá by ešte znásobila škody a viedla by k celkovému zhoršeniu stavu. Navyše prostriedky, ktoré sa takto použijú, vyčerpávajú zdroje, ktoré by sa dali efektívnejšie využiť. Subvencovaný priemysel je navyše zaťažený nadmernými kapacitami, ktoré bránia prirodzenej regulácii obchodu. Ešte horšia situácia nastáva, ak sa subvencie použijú na ochranu domácej zamestnanosti, za cenu rušenia efektívnejších závodov v zahraničí, hlavne v rozvojových krajinách.

Globálna ekonomika je v súčasnosti v uprostred najťažšej recesie od Veľkej ekonomickej krízy a preto je nevyhnutné, aby vlády pri prijímaní politicko-ekonomických opatrení mali na zreteli ich medzinárodný dopad. Niektoré politicko-ekonomické opatrenia môžu síce z krátkodobého hľadiska oživiť domácu spotrebu a výrobu, ale majú za následok nepriaznivú alokáciu zdrojov a ekonomickú efektívnosť, vedú k diskriminácii zahraničných výrobcov. Okrem toho sa pravdepodobne stretnú s odvetnými opatreniami ostatných krajín. Najlepšou obchodnou politikou v súčasnej situácii je prijímanie takých finančných a fiškálnych stimulov, ktoré znižujú obmedzenia obchodu, tak aby zníženie nákladov a cien bolo celosvetové. Okrem toho, zrušenie dočasných opatrení, môže byť po oživení ekonomických aktivít problematické. Oveľa výhodnejšie je preto znižovanie daní a fiškálna politika na stimulovanie domáceho verejného dopytu (napr. verejné investičné programy).

Na rozdiel od roku 1929, sa v súčasnosti medzinárodný obchod riadi pravidlami s cieľom ochrániť svetovú ekonomiku pred pádom do ďalšej depresie spôsobenej obchodom. Ako to uviedol Pascal Lamy, generálny riaditeľ WTO, „WTO zabezpečuje reálnu ekonomiku, každodennú ekonomiku, spoločným poistením proti ťažkostiam spôsobeným jednostrannými krokmi, či už otvorenými alebo skrytými, záruku bezpečnosti transakcií v čase krízy, odteraz prvok odolnosti, ktorý je vitálny na spravovanie globalizovaného sveta“.<sup>82</sup> Všetky krajiny sa musia riadiť týmito mnohostrannými pravidlami a poriadkom, aby tento systém v čase krízy obstál.

## 2 Trendy v obchodnom financovaní

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) sa začiatkom 80-tych rokov stal neodmysliteľnou súčasťou medzinárodného obchodu a obchodného financovania. Prostredníctvom SWIFTu dochádza dnes už takmer výlučne k prenosu všetkých medzinárodných medzibankových správ. Preto aj štatistické informácie, ktoré má SWIFT k dispozícii sú jedinečné. Vo všeobecnosti sa udáva, že 80 – 85 % obchodných transakcií sa finančne vyrovnáva prostredníctvom tzv. otvoreného účtu, ktorý by sme mohli charakterizovať, ako určitý limit, ktorý odberateľ dostáva od dodávateľa a v rámci tohto limitu môže kupujúci platiť po dodaní tovaru pri splatnosti, ktorá môže byť hneď po dodaní t.j. do 7 – 14 dní alebo v rámci dodávateľského úveru za určitý čas po dodaní. Platba sa realizuje najčastejšie platobným príkazom na úhradu. V súčasnosti banky využívajú na realizáciu platobného príkazu takmer výlučne SWIFT. Teoreticky sa môže na úhradu využiť aj bankový šek, ale je to v súčasnosti pri tovarových transakciách naozaj len teoreticky. V niektorých krajinách stále ešte doznieva využívanie tzv. súkromných šekov, ale v medzinárodnom meradle je to už tiež zanedbateľné. Zvyšných 15 - 20 % svetového obchodu sa realizuje

---

<sup>82</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str. 23.

prostredníctvom „tradičných“ produktov obchodného financovania, akými sú dokumentárne akreditívy, standby akreditívy, dokumentárne inkasá a bankové záruky.

Musíme však spomenúť niektoré súvislosti, ktoré sú dôležité pre správne chápanie štatistických údajov, ktoré sú v rámci SWIFTu dostupné. Môžeme ich zhrnúť nasledovne:

- Ako sme už uviedli vyššie, záväzky v rámci otvoreného účtu, sa môžu vyrovnávať prostredníctvom platieb, ktoré môžu, ale nemusia byť zasielané prostredníctvom SWIFTovej siete. Okrem toho platobné správy v rámci skupiny správ 100 (MT 100) ako zdroj štatistických údajov o obchodovaní sú skreslené, nakoľko sa tieto správy môžu týkať aj iných ako obchodných transakcií, napr. súkromných platieb fyzických osôb, platieb týkajúcich sa FX transakcií, obchodov s cennými papiermi a pod.
- „Obchodné“ štatistiky SWIFTu, ktoré sa môžu relevantne využiť sú tie, ktoré sa zaoberajú správami týkajúcim sa zvyšných 15-20% t.j. časti, ktorá pripadá na dokumentárne transakcie. V Správe SWIFTu za rok 2007 sa uvádzalo, že 80 % bánk realizuje 90 % svojich akreditívnych transakcií prostredníctvom SWIFTu a zvyšných 20 % bánk realizuje minimálne 50 % svojich akreditívnych transakcií SWIFTom. SWIFTové štatistiky majú teda, pokiaľ ide o dokumentárne transakcie, dobrú vypovedaciu schopnosť.<sup>83</sup>
- SWIFT sa nemá možnosť pozerat' na obsah správ, a preto ani nemôže komentovat' o aké objemy obchodov ide. Štatistiky SWIFTu sú rozhodujúce pre počty obchodov.
- SWIFTová kategória správ 4 sa používa na prenášanie správ týkajúcich sa dokumentárnych inkás (s výnimkou 3 málo používaných správ v rámci „cash letter“). SWIFTová kategória správ 7 sa používa na prenášanie správ týkajúcich sa štandardných dokumentárnych akreditívov, standby akreditívov a bankových záruk. V kategórii 4, najvšeobecnejšie používanou správou je MT400 (Avízo o platení) a správa MT 410 (Potvrdenie o prijatí), ktoré predstavujú 50 % z celkového množstva správ. V Kategórii 7, najvšeobecnejšie používanou správou je správa MT799 (Voľný formát) a správa MT 700 (Vystavenie akreditívu), ktoré medzi nimi predstavujú tiež vyše 50 % zo zaslaných správ.<sup>84</sup>

Čísla za roky 2003-2008 ukazujú postupný rast v zasielaní SWIFTových správ týkajúcich sa obchodu. Vrchol dosiahli v roku 2007 so 48 mil. správ. V roku 2008 poklesol počet týchto správ na 46 miliónov. Čísla za mesiace január 2008 – február 2009 ukazujú, že ku konštantnému poklesu došlo po júli 2008. V júli 2008 to bolo 4,4 mil. a na konci februára 2009 už len 3 mil.<sup>85</sup>

Ďalším problémom medzinárodného obchodu je rastúci podiel vplyvu dodávateľských reťazcov na svetový obchod. Stále viac a viac produktov sa vyrába prostredníctvom dodávateľských reťazcov, ktoré zahrňujú jednotlivé fázy výroby. Exportéri v dodávateľských reťazcoch sú lepšie ochránení pred finančnými ťažkosťami, pretože majú lepší prístup k úverom od kupujúcich. Ich vlastný prístup k financiám však postupne vysychá, a aj globálni kupujúci budú musieť postupovať v poskytovaní úverov reštriktívnejšie. Bankrot veľkých globálnych odberateľov bude mať za následok silný dopad na dodávateľov špecializovaných výrobkov.

---

<sup>83</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str. 29

<sup>84</sup> Tamtiež.

<sup>85</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str. 30



ICC vo svojom prieskume zistila, že došlo k celkovému poklesu počtu aj objemu obchodov. 47 % bánk, ktoré sa na prieskume zúčastnili, uvádzali zníženie počtu exportných akreditívov. Podobne 43 % bánk uvádzalo zníženie v objeme akreditívnych transakcií.<sup>86</sup>

### **Oživenie tradičných nástrojov obchodného financovania**

V posledných mesiacoch, obchodovanie na báze otvoreného účtu zaznamenalo pokles. Exportéri súhlasia s platobnou podmienkou – otvorený účet – len ak majú absolútnu dôveru voči importérovi ako aj voči stabilite krajiny importéra. Nestabilné trhy predstavujú hrozbu, pretože môžu motivovať importérov, aby sa vyhli plneniu svojich zmluvných záväzkov.

Mnohé banky udávajú zvýšenie dopytu po dokumentárnych akreditívoch. Dokumentárne akreditívy sa všeobecne považujú za najlepší nástroj na znižovanie rizík pre exportéra aj importéra. Neprekvapuje preto, že akreditív je dnes považovaný za klasickú formu medzinárodnej platby pri exporte, obzvlášť v obchode medzi vzdialenými partnermi.

Na jednej strane rastie dopyt po dokumentárnych akreditívoch, na druhej strane prísne úverové podmienky značne znížili prístup obchodnému financovaniu. Predmet dostupnosti obchodných úverových línií zostáva v súčasnosti rozhodujúci. Väčšina respondentov uviedla v prieskume ICC, že obchodné úverové linky pre podnikateľskú sféru sa v poslednom štvrtroku 2008 oproti poslednému štvrtroku 2007 znížili alebo boli zrušené. Banky, ako hlavné dôvody na zníženie úverových línií, uvádzali nasledovné:

- aplikácia prísnejších úverových kritérií,
- reštrikcie v alokácii kapitálu,
- pokles trhov,
- zníženie medzibankového úverovania.

Nedostatok likvidity a rast averzie voči rizikám viedli vo viacerých krajinách aj k zvýšeniu úrokových sadzieb na úvery a akontácie.

V Správe Bankovej komisie ICC sa pri porovnávaní posledného štvrtroku 2007 a 2008 uvádzajú nasledovné zistenia:

- 48 % respondentov zaznamenalo zvýšenie dopytu po vystavovaní bankových záväzkových inštrumentov zo strany exportérov.
- 33 % respondentov, ktorí sa stretli so zvýšením dopytu, uviedlo, že neboli schopní vyhovieť všetkým potrebám svojich klientov.
- 52 % respondentov uviedlo, že sa stretli so zvýšenými požiadavkami na potvrdzovanie dokumentárnych akreditívov v snahe ošetriť riziko vystavujúcej banky a riziko jej krajiny.
- Vyše 40 % respondentov uviedlo, že ich poplatky za vystavovanie bankových záväzkových inštrumentov podstatne vzrástli.
- 58 % respondentov uviedlo, že v roku 2009 očakávajú zvyšovanie svojich poplatkov za vystavovanie bankových záväzkových inštrumentov.<sup>87</sup>

V minulom roku sa podstatne zvýšil počet súdnych príkazov na zákaz výplat z akreditívov na inom základe ako je podvod. Niektoré banky zintenzívnili kontrolu akreditívnych dokumentov, následne boli vo väčšej miere obchodné dokumenty odmietané aj za bezvýznamné diskrepancie.

---

<sup>86</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str. 33.

<sup>87</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str. 36.

Prieskum ICC preukázal, že tieto problémy pretrvávajú:

- 30% respondentov sa stretlo so zvýšeným počtom odmietnutí zo strany vystavujúcej banky
- 20% respondentov, keď konali ako vystavujúca banka, uviedlo, že zaznamenali silný tlak od príkazcov odmietnuť dokumenty. Ako najčastejšie uvádzaný dôvod bol „pokles cien komodít“.
- 40% respondentov, keď vystupovali ako nominovaná banka, uviedlo, že sa stretli so zvýšeným počtom falošných/otáznych odmietnutí.
- 30% respondentov uviedlo zvýšenie v počte uplatnení obdržaných pod standby akreditívami a zárukami.
- 18% respondentov uviedlo zvýšenie počtu prípadov neplatenia/neakceptáciu pod dokumentárnym inkasom.
- 12% respondentov sa stretlo so zvýšeným počtom súdnych zákazov zastavujúcich platby pod bankovými záväzkovými inštrumentmi.<sup>88</sup>

Zo Správy Bankovej komisie ICC, je evidentné, že exportéri požadujú potvrdené akreditívy aj tam, kde sa doteraz obchodovalo na báze nepotvrdených akreditívov, dokumentárnych inkás alebo otvorených účtov.

Na druhej strane banky, ktoré stále prehodnocujú svoj pohľad na riziko, znižujú aj úverové linky pre banky a často dochádza k odmietaniu potvrdenia akreditívov. Navyše dochádza k predlžovaniu celého procesu. Schválenie alebo zvýšenie obchodnej úverovej linky pre vystavujúcu banku, ktoré trvalo niekoľko hodín, sa dnes vybavuje niekoľko týždňov, niekedy aj mesiacov.

Ostatné kľúčové body uvedené v prieskume ICC:

- 86% respondentov by ohodnotilo riziko spojené s tradičnými obchodnými produktmi ako rovnaké alebo nižšie ako riziko spojené so všeobecnými bankovými úvermi,
- 42 % uviedlo podstatne nižší rizikový rating pre tradičné obchodné produkty.
- 66% respondentov uviedlo, že úroveň ich skutočných strát pri použití tradičných obchodných produktov boli podstatne nižšie (t.j. >50% menej) ako straty utrpené v rámci všeobecných bankových úverov.
- Len 5 % respondentov uviedlo, že ich straty pod všeobecnými bankovými úvermi boli menšie ako pri tradičných bankových produktoch.<sup>89</sup>

### 3 Bazilej II

Bazilej II, ktorý bol prijatý v roku 2004, mal za cieľ zabezpečiť, aby bola kapitálová primeranosť úzko prepojená na potenciálne úverové straty. Dôsledná aplikácia nových pravidiel priniesla neúmerne zvýšenie „kapitálových nákladov“ na obchodné financovanie, napriek tomu, že produkty obchodného financovania ako napr. akreditívy, ktoré sú pre medzinárodný obchod rozhodujúce, sú spojené s pomerne nízkym rizikom strát.

Finančná kríza znovu otvorila otázku dôsledného uplatňovania zásad Bazileja II pre obchodné financovanie. Väčšina odborníkov z oblasti obchodného financovania sa domnieva, že zavedenie Bazileja II malo negatívny vplyv na stimulovanie bánk poskytovať obchodné financovanie. Zvýšenie kapitálových požiadaviek má obzvlášť negatívne následky na obchodné úverovanie malých a stredných podnikov a protistrán v rozvojových krajinách. Pritom posilnenie kapitálovej primeranosti je v rozpore s pomerne nízkou úrovňou rizika.

Kapitálové požiadavky v rámci Bazileja II sa líšia podľa povahy a štruktúry transakcií, rizika protistrany a rizika krajiny. Kapitálová náročnosť úverovania malých a stredných

---

<sup>88</sup> Tamtiež, str. 37.

<sup>89</sup> Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009, str. 38.

podnikov je v rámci Bazileja II štyri až päťkrát vyššia ako pri rovnakých transakciách v rámci Bazileja I. Je to ovplyvnené tromi primárnymi faktormi:

- **Bazilej II sa zameriava viac na riziko protistrany ako na trhové alebo operačné riziko:** Pri stanovovaní kapitálových požiadaviek Bazilej II pripisuje zvýšenú funkciu bankovým odhadom pravdepodobnosti nesplácania úveru a straty v prípade nesplácania úveru. Pritom však neberie dostatočne do úvahy silné stránky produktov obchodného financovania. Výsledkom je, že riziká pri týchto produktoch sa považujú za rovnaké ako riziká pri poskytovaní niektorých nekrytých úverov, ako napr. kontokorentov.
- **Nepružnosť pri aplikácii splatnosti pri krátkodobom financovaní:** Obchodné úverovanie je svojim charakterom krátkodobým financovaním, so splatnosťou do 180 dní, smernica Bazilej II aplikuje ročné splatnosti na všetky úvery. Kapitálové požiadavky sa zvyšujú dĺžkou splatnosti, a tak kapitálové náklady na obchodné financovanie sú umelo nafúknuté. Hoci národné regulátory majú právomoc posunúť túto hranicu, málokto tak urobili.
- **Nedostatok historických a operačných údajov, ktoré by pomohli v zhodnotení atribútov rizika:** Veľa bánk čelí ťažkostiam pri identifikácii a získaní dostatočných údajov na to, aby mohli vytvoriť overiteľné odhady atribútov rizika, ktoré by sa mohlo aplikovať na obchodné úverovanie. Vedie to k príliš konzervatívnemu hodnoteniu rizika pri produktoch obchodného financovania, hlavne ak sa banky snažia vyhovieť štandardizovaným parametrom, ktoré boli dané národnými regulátormi.

Požiadavka na zvýšenie kapitálu pri produktoch obchodného financovania podľa vyššie uvedených faktorov, má v súčasnom kapitálovo obmedzenom prostredí, za následok obmedzenie možností bánk poskytovať zmysluplné krátkodobé úvery podnikom. Zmeny v chápaní obchodného financovania v rámci Bazileja II sú jednou z ciest na zaistenie dostatočných finančných tokov pre obchodné financovanie v čase prehlbujúcej sa ekonomickej krízy.

Pre revidovanie chápania obchodného financovania pri alokácii bankového kapitálu je potrebné zdôrazniť, že historicky sú tieto aktivity nízkorizikové. Mnohé banky potvrdia, že straty, ktoré zaznamenali z obchodného financovania v posledných dekádach sú pomerne malé. Produkty obchodného financovania sa primárne vyznačujú fixovanými krátkodobými splatnosťami a faktom, že záväzky sú pri splatnosti likvidované efektívnymi prostriedkami na účtoch. Navyše aj v časoch vážnych ťažkostí, vo všeobecnosti zainteresované spoločnosti sa pokúšajú vyhnúť nesplácaniu svojich obchodných záväzkov, pretože si potrebujú zachovať prístup k obchodnému financovaniu, ktoré je pre väčšinu firiem životne dôležité. Obchodné financovanie by malo byť poslednou formou úveru, ktorú sa rozhodnú banky znižovať a prvou, ktorú znovu obnovia v úverovo ohrozených ekonomikách.

V roku 2009 sa predpokladá, že krátkodobé obchodné financovanie so splatnosťou do 6 mesiacov bude menej zasiahnuté dlhodobějšími projekty investičnej povahy. Široká škála finančných projektov s odloženou splatnosťou bude najviac postihnutá hlavne v krajinách BRIC (Brazília, Rusko, India, Čína) a s ťažším dopadom na multinacionálne spoločnosti.

## ZÁVER

Prieskum ICC potvrdil, že súčasná globálna finančná kríza tvrdo dopadla na finančné inštitúcie a trhy na celom svete. Toto náročné ekonomické prostredie môže v nasledujúcich mesiacoch ovplyvňovať objem obchodov. V roku 2009 pôjde o globálne spomalenie ekonomického rastu, hlavne v Ázijsko – Tichomorskom regióne. Predpovede na rok 2010 sú zatiaľ veľmi opatrné. Mnohí však predpovedajú, že bude naďalej prevládať ekonomický chaos.

Väčšina finančných inštitúcií obmedzila svoju úverovú politiku a aktivity, čo má celkovo negatívny dopad na likviditu na finančných trhoch. Celková obava, že ak sa recesia bude prehľbovať, kapitálové náklady budú ďalej rásť, preto ešte zhoršuje súčasné trendy. Banky sa naďalej zameriavajú hlavne na to, ako vylepšiť štruktúru a riadenie svojich potrieb pracovného kapitálu v tomto prostredí.

V týchto časoch extrémnej neistoty je rozhodujúce znovu vybudovať dôveru v partnerov. Pritom veľmi dôležité je udržanie financovanie malých a stredných podnikov. Napriek vážnemu vplyvu finančnej krízy, krajiny musia pokračovať v obchodovaní. Dostupnosť obchodného financovania je pre malé a stredné podniky životne dôležitá. V poslednej dekáde v mnohých bankách podcenili obchodné financovanie, ktoré nevychádzalo pri porovnávaní nákladov k výnosom tak dobre, ako niektoré „moderné“ produkty napr. investičné bankovníctvo. Teraz nastal čas, aby banky prehodnotili svoj prístup k obchodnému financovaniu a urobili všetko pre to, aby mohli, v čo možno najväčšej miere, vyhovieť rastúcemu dopytu po produktoch obchodného financovania.

#### **POUŽITÁ LITERATÚRA**

1. Busto, CH. del: Sprievodca dokumentárnym akreditívom. Bratislava: Slovenská obchodná a priemyselná komora, 1994.
2. Jiménez, G: Základy exportu a importu. Bratislava: Slovenská obchodná a priemyselná komora, 1999.
3. Marvanová, M., Houda, M. a kolektív: Platební styk. Platební a zajišťovací instrumenty ve vnitřním a zahraničním obchode. Brno:1995
4. Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009. Dostupné na stránke [www.iccwbo.org](http://www.iccwbo.org)
5. Trade Finance in the Current Financial Crisis: Preliminary Assessment of Key Issues, 2009. Dostupné na stránke [www.iccwbo.org](http://www.iccwbo.org)
6. G20 must take action to fight protectionism and support Trade Finance to keep growing, Paríž, 31.3.2009. Dostupné na stránke [www.iccwbo.org](http://www.iccwbo.org)
7. [www.iccwbo.org](http://www.iccwbo.org)
8. [www.wto.org](http://www.wto.org)
9. [www.ebrd.org](http://www.ebrd.org)

#### **KONTAKT**

Ing. Eva Jančíková, PhD.  
Katedra diplomacie a medzinárodných vzťahov  
Fakulta medzinárodných vzťahov  
Ekonomická univerzita v Bratislave  
E-mail: [jancikova@euba.sk](mailto:jancikova@euba.sk)

### ABSTRAKT

Moderné Írsko si zakladá na vytváraní moderného, neoliberálneho, progresívneho, mnohokultúrneho obrazu, ktorý je modelovaný v súlade s potrebou priaznivého medzinárodného ohlasu a nezaťažuje sa svojou minulosťou. Hodnoty novej podnikateľskej triedy sa stali hodnotami neoliberálneho Írska, formovaného podnikateľskou kultúrou vytvorenou z postojov, hodnôt a noriem, slúžiacich potrebám trhu, ktoré sú podporované vládnyimi orgánmi. Na rozdiel od nacionalistického Írska avšak tieto hodnoty obsahujú slabý princíp sociálnej integrácie, pretože slúžia potrebám malej časti populácie. Samotný hospodársky rast ešte nerobí spoločnosť úspešnou. Treba podporovať materiálne záujmy so zabezpečenou a súdržnou identitou a pestovať zmysel pre spolupatričnosť.

Kľúčové slová: ortodoxné a neortodoxné teórie, ekonomická a politická izolácia, nacionalizmus, katolicizmus, ekonomická sebestačnosť, industrializácia, „Tallaghtská“ stratégia

### ABSTRACT

The reinvented modern Ireland is based on the creation of a modern, neoliberal, progressive, multicultural image fashioned according to the need for international acceptance rather than through engagement with Ireland's past. However, the values of this new class have become the values of neo-liberal Ireland, an enterprise culture made up of attitudes, values and norms which serve the needs of the market and which are highly promoted by government agencies. These values offer a far weaker principle of social integration that did those of nationalist Ireland, as they are functional to the needs of a far smaller percentage of the population. Economic growth alone does not make a successful society. For that, the alignment of material interests with a secure and cohesive identity, a sense of belonging, is necessary.

Key words: orthodox and unorthodox theories, economic and political isolation, nationalism, Catholicism, economic self-sufficiency, industrialisation, Tallaght Strategy

---

### Úvod

V spoločenskovednej literatúre o írskom ekonomickom rozvoji môžeme identifikovať tri hlavné prístupy. Prvý, vychádzajúci z neoklasickej ekonómie a z novej teórie rastu, sa sústreďuje výhradne na ekonomický úspech ako je vysoká produktivita, efektívnosť nákladov, mzdová reštrikcia a obmedzenie verejných výdavkov. V tejto literatúre sa do značnej miery zanedbáva sociálny dopad hospodárskeho rastu, pretože hospodársky rast sa chápe ako cieľ. Vychádza z priaznivých individualistických a praktických domniek neoklasickej ekonómie a považuje sa za dominantnú, hegemonnú interpretáciu írskeho úspechu.

Druhé chápanie vychádza z politicko-ekonomických prístupov k írskemu rozvoju. Ťažiskom analýzy sú inštitúcie írskeho štátu, argumentujú, že úspech krajiny je predovšetkým výsledkom írskeho modelu ekonomického a sociálneho vládnutia. Pri transformácii Írska zohrali inštitúcie najdôležitejšiu úlohu vďaka splynutiu štátnej stratégie s ekonomickými záujmami. V týchto interpretáciách nehrá kľúčovú úlohu pri sprostredkovaní úspechu trh, ale štát. Zastávajú názor, že Írsko sa ekonomicky transformovalo vďaka politike štátu.

Tretie chápanie vychádza z kritickejších prúdov v rámci sociálnej teórie, najmä z marxizmu, svetových systémových teórií a novej medzinárodnej politickej ekonómie. Tradičná marxistická analýza zdôrazňuje, že írsky ekonomický úspech obohatil nepočtenú privilegovanú vrstvu, pričom väčšina neobstála najlepšie. Teória svetového systému argumentuje tým, že Írsko dosiahlo ekonomický rozmach na základe svojej závislosti od nadnárodného kapitálu. Medzinárodná politická ekonómia dáva do vzájomného vzťahu ekonomický úspech so sociálnym zlyhaním argumentujúc tým, že štát uprednostňoval trhové sily na úkor sociálneho blahobytu.

V ortodoxnej spoločenskovednej literatúre o írskom úspechu sa kultúra nespomína. Neortodoxné ekonomické teórie avšak mapujú úlohu, ktorú kultúra v ekonomickom rozvoji Írska zohrala. Jeden z najvplyvnejších ekonomických teoretikov, Fitzgerald, pripisuje kultúre významnú úlohu. Poukazuje na nové sebavedomie, na pozitívny prístup k podnikaniu a na nový školský systém. „*Pravdepodobne najdôležitejším faktorom, ktorý je základom súčasnej írskej ekonomickej renesancie, je kultúrna zmena.*“<sup>90</sup> Zmena v postojoch a názoroch spôsobila zmenu ekonomiky. Írsko sa nezmenilo preto, že malo novú politiku. Zmenilo sa najmä preto, že si začalo po novom uvedomovať seba, získalo nové sebavedomie, sebadôveru a dosiahlo konsenzus v smerovaní k ekonomickému rastu. Zmeny v pohľade na svet, na hodnoty a cnosti, na vzory správania urýchlili bezprecedentný rozvoj v írskej spoločnosti. K úspechu nesporne prispel aj dlhodobý priaznivý daňový systém, finančné stimuly, transparentný regulačný systém, režim voľného obchodu, dostupnosť pracovnej sily, vhodný prístup k zahraničným investorom, atraktívna politika a formálne inštitucionálne prostredie.

## 1 Názory na zaostávanie Írska

Írsku históriu v priebehu devätnásteho storočia a motiváciu, ktorá viedla k jeho nezávislosti, mapuje množstvo historických záznamov. Nemáme v úmysle opakovať či vysvetľovať tieto záznamy, chceme však zdôrazniť niektoré príčiny ekonomickej a politickej izolácie Írska od zvyšku sveta. Odvolávame sa na štyroch veľkých mysliteľov, menovite na Adama Smitha, Alexisa de Tocqueville, Friedricha Engelsa a Karla Marxa. Naším cieľom je poukázať na to, prečo v priebehu storočia, v ktorom inde prekvital medzinárodný obchod, Írsko neprosperovalo. Historické záznamy dokazujú, že významné spoločenské zmeny čerpajú z hodnôt zakotvených v náboženstve, v etike a v ideáloch. Zdôrazňuje sa v nich fakt, že Írsko bolo v devätnástom storočí na medzinárodnej scéne politicky bezmocné a muselo znášať nespravodlivé obchodné podmienky. Kapitál bol v rukách niekoľkých vplyvných veľkoobchodníkov, všade vládla chudoba, krutá nerovnosť a zásadným politickým problémom bolo vlastníctvo pôdy.

Založením Spoločnosti írskej jednoty (United Irishmen) v roku 1791 dosiahol írsky verejný život určitý stupeň zrelosti. V tomto období nebola írska ekonomika výkonná kvôli množstvu obmedzení, ktoré na ňu uvalil Londýn. Klasický britský merkantilizmus, ktorý vyrástol z postvestfálskeho politického prostredia a priemyselná revolúcia značne podporovali export a odmietali import a cudzincov. V Írsku sa zvyšoval nátlak na zrušenie týchto obchodných obmedzení. Tvárou v tvár tomuto tlaku sa anglickí obchodníci rozhodli obrátiť na Adama Smitha a získať jeho názor na problém, či by anglickému blahobytu mohol uškodiť voľný obchod s Írskom. Smith napísal: „*Íri v súčasnosti nemôžu do žiadnej krajiny exportovať sklo. Export surového hodvábu je tiež obmedzený. Vlnu môžu exportovať iba do Veľkej Británie. Íri iba oprávnené požadujú voľný vývoz a dovoz; jeho obmedzením sme nehanebne zabránili solídny záujmom našich obchodníkov.*“<sup>91</sup> Smith definoval princíp voľného obchodu ako vhodný v prípade Írska. Zdôrazňoval, že voľný obchod umožňuje zvýšenie úrovne obchodu a celkového blahobytu, a preto je prospešný pre obe strany. Potvrdil, že Íri si práve

---

<sup>90</sup> Fitzgerald (2000, s. 50)

<sup>91</sup> Mossner a Ross (1987, s. 242)

začali uvedomovať význam obchodného styku, ktorým prešli Briti v predvečer priemyselnej revolúcie. Žiadali uvoľnenie pracovnej sily z vidieka, ku ktorému bola viazaná. Smith zastával názor, že Írsko potrebuje novú filozofiu, ktorá by vytvorila celkový spoločenský a morálny poriadok. Tento poriadok by podľa jeho názoru pramenil z individualistického liberalizmu, v ktorom by ekonomické princípy, napríklad deľba práce, boli iba jedným z aspektov. Vysvetľoval, že Írsko potrebuje spoločnosť slobodných jednotlivcov zaangažovaných v komerčných vzťahoch. Tak sa môže vďaka obchodnému styku vytvoriť civilizovaná spoločnosť. Inak povedané, prostredníctvom komerčných hodnôt treba pestovať slobodu a slušnosť a nepodporovať egoistickú spoločnosť, v ktorej každý stojí proti každému.

V roku 1835 navštívil Írsko Alexis de Tocqueville. Obraz, ktorý vykreslil o bezútešnosti, čo tu našiel, je ohromujúci a sklúčujúci. Z jeho spisov o Írsku sa vynárajú tri motívy: chudoba ľudu, jeho nenávisť voči aristokracii a jeho úplná dôvera v duchovenstvo. Ďalšie postrehy hovoria o krutom živote: „*Aká spleť utrpenia a útlaku, koľko občianskeho zmätku a náboženskej nevráživosti sa nahromadilo v tomto zbedačenom národe.*“<sup>92</sup> Írsko nemalo, na rozdiel od susedného Anglicka, skoro žiadne výrobné prostriedky, „*Nie je tu žiadna výroba, žiaden priemysel, ľudia žijú iba z pôdy. Odjakživa sú zvyknutí vyžiť z mála, aby sa vôbec udržali pri živote. Keď človek nemá pôdu, skutočne čelí smrti.*“<sup>93</sup> Tocqueville veľmi kritizoval írsku aristokraciu devätnásteho storočia za jej sebecko, zlé vedenie krajiny a pohŕdanie jednoduchými ľuďmi. Nerovnosť bola do značnej miery dôsledkom prevládajúceho systému vlastníctva a rozdelenia pôdy. Väčšina úrodnej pôdy bola rozdelená na veľké pozemky, a pôda vlastnená alebo prenajatá drobnými farmármi, podliehala zdrvujúcim poplatkom. Sloboda bola vzácnosťou. Podľa jeho slov, „...*v Írsku neexistuje spravodlivosť.*“<sup>94</sup>

O dvadsať rokov neskôr nadviazali na Tocquevillovu cestu po Írsku Friedrich Engels s Karлом Marxom. Sociálna a ekonomická devastácia Írska vyvolala u nich nasledovnú odozvu, „...*ako často sa Íri pokúšali niečo dosiahnuť a zakaždým boli tvrdo potlačení, politicky aj priemyselne boli uvrhnutí o storočia naspäť.*“<sup>95</sup> Ich spisy sa zameriavajú na obdobie, ktoré znamenalo začiatok prechodu Írska z biedy do modernej spoločnosti. Pokúšajú sa objasniť, prečo Írsko neparticipovalo na prvej vlne celosvetového rozvoja a prečo je írsky príklad taký dôležitý pre mnoho chudobnejších krajín aj v súčasnosti. V celej kontinentálnej Európe prekvital kapitalizmus. V Írsku rozvoj sťažoval vplyv cirkvi, agrárny charakter írskej spoločnosti a vplyv nacionalizmu, ktorý bol prvoradou politickou silou. V rodiacej sa celosvetovej ekonomike bolo Írsko nútené prispievať lacnou pracovnou silou a kapitálom na vybudovanie výrobných kapacít Británie. Bolo iba poľnohospodárskym regiónom Anglicka. Smith aj Marx navrhovali na ukončenie biedy v Írsku ustanovenie vlastnej samosprávy, nezávislosť od Anglicka a agrárnu revolúciu. Najprv sa musí odstrániť železná ruka okupácie, potom sa uvoľnia ruky pre víťazstvo trhu.

## 1.2 Írska modernosť

Nástup írskej modernosti je zvyčajne situovaný do obdobia konca osemnásteho a prvej polovice devätnásteho storočia. Je charakterizovaný povstaním pod vedením Spoločnosti írskej jednoty v roku 1798, Zákomom o únii z roku 1800, Zákomom o emancipácii katolíkov z roku 1829 a veľkým hladomorom koncom štyridsiatych rokov devätnásteho storočia. Írska transformácia z ranej modernosti na pokrokovú sa tradične chápe v širšom euro-americkom kontexte. Skúma sa vplyv americkej a francúzskej revolúcie na rozvoj írskeho republikanizmu, vplyv britskej priemyselnej revolúcie na írsku ekonomickú podriadenosť a nedostatočný rast. Ďalej technologická dominancia anglo-amerického

---

<sup>92</sup> Larkin (1990, s. 88)

<sup>93</sup> Larkin (1990, s. 50)

<sup>94</sup> Larkin (1990, s. 21)

<sup>95</sup> Marx a Engels (1986, s. 36)

priemyselného sveta s jeho gravitačnými účinkami na írsku migráciu a diaspóru od devätnásteho storočia, a ideologické vojny medzi cirkevnými a svetskými silami.

V ranom novoveku bolo Írsko jednou z najkrutejších vojnových scén medzi európskymi reformačnými a protireformačnými silami. Čoraz viac centralizovaný úspešný britský štát nikdy neuzavrel masovú konverziu galskej populácie na protestantizmus. Na rozdiel od susedných štátov, Škótska a Walesu, zostalo Írsko zväčša katolíckou krajinou. Rozdiel medzi katolíckym a protestantským bol jedným z trvalých príčin írského sociálno-kultúrneho rozdelenia. Od začiatku bol komplikovaný konfliktmi medzi predmoderným a moderným. Protestantizmus bol všeobecne stotožňovaný s podnikavosťou, racionálnosťou, materializmom a liberalizmom moderny, kým katolicizmus s tradicionalizmom, poverčivosťou a dogmatickým gotickým autoritárstvom predmoderny. Z tohto hľadiska boli menšinová protestanti príkladnými nositeľmi írskej modernosti, pričom katolícke masy zotrvali uväznené vo všetkom, od čoho sa moderna dištancovala.

Kapitalistický rozvoj Írska, poznamenaný katolicizmom, sa veľmi líšil od ostatných európskych krajín. V devätnástom storočí sa populácia Írska zdvojnásobila z približne štyroch miliónov v roku 1800 na viac ako osem miliónov do roku 1840. Táto pozoruhodná demografická expanzia však nebola sprevádzaná masovou industrializáciou Anglicka, Škótska alebo Walesu. Dokonca aj po dosiahnutí nezávislosti zostalo Írsko až do sedemdesiatych rokov dvadsiateho storočia zväčša závislou poľnohospodárskou ekonomikou. Bola predovšetkým dodávateľom lacných potravín do Británie a počet emigrantov bol stále najvyšší v celej oblasti Britských ostrovov.

Skúsenosti s modernizáciou boli preto v Írsku celkom odlišné ako u jej najbližších susedov v Európe. V európskych krajinách sa modernosť spájala s vnútroštátnymi inováciami, s priekopníctvom v priemysle a s národným rozmachom. V Írsku modernosť znamenala zánik galskej kultúry. Írska modernosť bola záhadná, jej história bola v rozpore so štandardmi modernizácie, ktoré stelesňovali hlavné západoeurópske krajiny. Bola to prevažne katolícka enkláva vo vnútri protestantského britského štátu, s chronicky zaostalou ekonomikou, ktorá stagnovala povedľa priemyselne najvyvinutejšej európskej ekonomiky. Bola feudálnou alebo polofeudálnou pevnosťou, v drvinej väčšine vidieckou a pobožnou spoločnosťou v západnom svete prakticky až do konca dvadsiateho storočia.

Eamon de Valera, ktorý bol po získaní nezávislosti v roku 1921 skoro päť desaťročí dominantnou osobnosťou írskej politiky, mal ambiciózne plány. Chcel premeniť Írsko na vidiecku, bezvýhradne katolícku krajinu, v ktorej sa bude hovoriť galským jazykom a v ktorej zvíťazí tradičná morálka nad materializmom či modernizmom. De Valera prešiel k dosiahnutiu tohto cieľa veľký kus cesty. Na konci šesťdesiatych rokov dvadsiateho storočia bola Írska republika spoločensky najobmedzenejšou, najmenej vyvinutou krajinou v západnej Európe. Írsko získalo od devätnásteho storočia reputáciu národnej kultúry, ktorá bola charakteristická svojou domnelou antipatiou voči všetkému modernému. Po svojom oslobodení spod jarma Valerovej pastorálnej a klerikálnej ideológie prešlo Írsko prevratnou zmenou.

## **2 Nacionalizmus v írskom kontexte**

V írskom zápase o dosiahnutie nezávislosti a naplnenie národných ambícií sa prejavovali asimilačné tendencie v úsilí o vytvorenie homogénnej spoločnosti. Nacionalistická politická kultúra, ktorá sa objavila začiatkom postkoloniálneho štátu, odrážala konzervatívny program obnovenia galskej minulosti Írska, zachovávajúc jeho katolícke tradície, a izolovala sa od ohrozenia cudzou kultúrou z Británie a vonkajšieho sveta.

Nacionalizmus sa v postkoloniálnych štátoch objavil vo forme zápasu o vybudovanie národnej identity, o dosiahnutie práva na sebaurčenie a o obnovenie a opätovné oživenie pôvodnej domácej kultúry a zvykov, ktoré boli ohrozené imperiálnou mocou. Írski nacionalisti sa snažili znovu vytvoriť idylickú, mýtickú galskú spoločnosť. Od roku 1880 začali



organizácie, ako Galská liga, pestovať o Íroch predstavu ako o jedinečných ľuďoch, ktorých galskí predkovia a katolícke tradície odlišovali od iných a definovali ich identitu. Splynutie katolíckej identity s identitou vytvorenou galským obrozením vyústilo do írskoho „svätého katolíckeho nacionalizmu“, ktorý určil politickú cestu, po ktorej sa Íri vydali po dosiahnutí nezávislosti.

Konzervatívny charakter politiky v Írskom slobodnom štáte a neskôr v Írskej republike bol budovaný v duchu spoločného zmyslu pre identitu, ktorý sa kryštalizoval v tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia. Írsky nacionalizmus začal byť vnímaný ako konzervatívny, katolícky a homogénny. K podpore nacionalizmu prispievalo niekoľko faktorov, ktoré priniesli republike politickú stabilitu. Na jej štátnom území žila populácia, ktorá bola v prevažnej väčšine katolícka, pripravená stotožniť sa s galskými predkami Írska. V období vytvorenia Írskeho slobodného štátu tvorila protestantská populácia menej ako 10 percent celkovej populácie. Írska populácia sa postupne stávala ešte katolíckejšou, pretože na emigrácii mali vyšší podiel protestanti. Na definovaní politickej kultúry v republike a národnej identity Írov sa preto nepodieľali obyvatelia anglo-írskoho pôvodu s iným zmyslom pre národnú identitu. Osobnostná prevaha významného predstaviteľa nezávislého Írska, Eamona de Valeru, poskytovala Írom národnú víziu, s ktorou väčšina z nich súhlasila. Táto vízia však znemožnila urbanizáciu a modernú industrializáciu Írska. De Valera vytvoril predstavu ideálnej írskej spoločnosti. Mala to byť spoločnosť vidiecka, poľnohospodárska, asketická, náboženská a orientovaná na rodinu. Na propagovanie hodnôt spojených s mimoriadnym zmyslom pre nacionalizmus sa využívali štátne prostriedky. Nacionalistická vízia sa odrážala vo vzdelávacej, ekonomickej a sociálnej politike, ktorá slúžila na upevňovanie všeobecne akceptovanej koncepcie identity.

Keď sa v roku 1959 skončilo de Valerovo funkčné obdobie predsedu vlády Írskej republiky, írsku vládu sa pustila do nového programu industrializácie, ktorý rozštiepil nacionalistický konsenzus v Írsku. Prečo sa koncom päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia tak dramaticky zmenila kultúrna a filozofická báza írskej spoločnosti? Podľa našej hypotézy zlyhala nacionalistická politika de Valeru pri izolovaní Írska od západných liberálnych hodnôt, čo nevyhnutne oslabilo hodnoty tradičného írskoho nacionalizmu. Írske elity sa ako prvé začali čoraz viac starať o svoje individuálne záujmy z hľadiska zvýšených materialistických požiadaviek, k čomu sa neskôr priklonil aj írsky ľud. Tradičný de Valerov nacionalizmus stratil svoju schopnosť formovať národnú politiku. Tak ako iné postkoloniálne národy aj Íri čoraz viac hľadali modernosť v jej západných prejavoch.

Veľký zástanca modernizácie Sean Lemass, ústredná postava revolúcie vedenej privilegovanými vrstvami, sa snažil industrializovať írsku ekonomiku na úkor tradičnej nacionalistickej politiky. V priebehu sedemdesiatych a osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia írsku ekonomická výkonnosť stagnovala, ale hodnoty a názory sa stále menili. Narastajúci skepticizmus voči katolíckej cirkvi a nová éra prísťahovalectva spochybnili usporiadanie hodnôt predchádzajúcich generácií.

## **2.1 Katolicizmus v írskom kontexte**

V spoločenských a politických dejinách Európy zohrala katolícka cirkev veľmi významnú úlohu. Odolala nástrahám reformácie, francúzskej a priemyselnej revolúcie a v nedávnej minulosti čelila dvom svetovým vojnám. V Írsku mala cirkev výrazný vplyv na spoločenský, politický a kultúrny život. Írska spoločnosť bola jednou z najreligióznejších spoločností v Európe a jej katolícky charakter sa stal vymedzujúcim prvkom írskej národnej identity koncom devätnásteho a začiatkom dvadsiateho storočia. Po vzniku Írskeho slobodného štátu bol vplyv cirkvi taký veľký, že pri realizovaní politiky, ktorá sa týkala verejnej morálky, sa svetskí politickí predstavitelia podrobili cirkevným predstaviteľom.

V Írsku sa cirkev zameriavala na potreby vidieckej populácie. Duchovní boli duchovnými vodcami ľudu, ale rozhodujúcu úlohu zohrávali aj v politickom budovaní írskoho štátu. Politický vplyv duchovenstva a štátne začlenenie katolíckej ideológie do politiky zabezpečili dominanciu cirkvi v írskej spoločnosti. Tradičný írsky náboženský systém má svoj pôvod v augustiniánskej tradícii, v ktorej sa kladie veľký dôraz na úctu k autoritám, k duchovenstvu a k bohu. Znalostiam a ľudskému konaniu neprisúva veľký význam. Táto zdedená tradícia viedla Írov k istému historickému a teologickému pozitivizmu vo vzťahu k životným hodnotám. Spolu s ďalšími historickými faktormi ich priviedla k závislosti od vplyvu cirkevného učenia. Cirkevný dohľad nad výchovou katolíkov jej zaručoval formujúci vplyv pri profilovaní hodnôt u jednotlivcov a v spoločnosti získala úctu ako prameň intelektuálneho myslenia. Cirkev zdôrazňovala tie hodnoty, ktoré boli v Írsku po období hladomoru potrebné na existenciu. Cirkev teda zohrávala dôležitú úlohu pri prepojení náboženských hodnôt a štruktúr s každodenným životom Írov.

Nacionalisti využili všeobecne prijímanú katolícku identitu Írov na ich zjednotenie pre vec opätovného vytvorenia galského Írska. Komunitárna etika, hlboko zakorenená v írskej minulosti, podporovala úspešnú integráciu národnej a náboženskej identity. Túžbou duchovenstva bolo zachovať životaschopnú vidiecku komunitu, ktorú spájala nostalgia po katolíckych spoločenských princípoch. Splyvanie katolíckej a galskej identity, ktoré začalo v boji o nezávislosť, stále pokračovalo a prispelo k inštitucionalizácii náboženského rozdelenia v Írsku, k oddeleniu katolíkov od protestantov. Hneď po uzákonení novej írskej ústavy v roku 1937 bola katolíckemu náboženstvu zaručená výnimočná úloha v spoločnosti. Ústava modifikovala princípy korporativizmu, ktoré boli v tom čase v cirkevnom myslení populárne. Mnohí komentátori liberalizmu pokladajú katolicizmus za bariéru k plnej modernizácii Írska. Stredoveký a poverčivý charakter rímskokatolíckej cirkvi a jej zvyklosti sa považovali za prekážku v rozvoji írskej spoločnosti.

V osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia sa v spoločnosti všetko zmenilo. Garret FitzGerald spochybnil vplyv cirkvi. Došlo k reálnemu pokusu vybudovať štát, v ktorom by nastala odluka cirkvi od štátu. Uvoľnili sa sily a sloboda, ktoré boli dovtedy potláčané. Podnikavá spoločnosť potrebuje slobodu a zmysel pre individualitu. Nie náhodou zaznamenali aj iné post-katolícke krajiny, napríklad Portugalsko a Španielsko, v ktorých platí odluka cirkvi od štátu, ekonomický rozvoj ako Írsko. Protestantská pracovná morálka umožňuje priemyselný rozvoj a vytvorenie bohatstva. Pre podnikateľského ducha je najdôležitejšia individuálna zodpovednosť.

Filozofiu sebestačnosti, ktorú zaviedol Eamon de Valera, bolo treba eliminovať. Inštitucionálne sa bolo treba zbaviť ťaživého vplyvu katolíckej cirkvi a odlúčiť ju od štátu. Z ekonomiky sa muselo odstrániť bremeno štátnej kontroly. Nie je isté, či by Íri mohli slobodne rozvíjať podnikateľského ducha, keby sa tieto represívne inštalácie (cirkev a štát) neoslabili. Katolícka cirkev, ako jeden z protivníkov logiky voľného trhu v Írsku, postupne slabla. Utrpela inštitucionálnu prehru, pretože nemala potenciál na expanziu a ekonomický rozvoj.

### **3 Stavebné kamene írskej prosperity**

Ak chce byť krajina ekonomicky úspešná, musí mať na to vhodné základné stavebné kamene. Musí sa zaviesť dobré administratívne riadenie a právny poriadok s oddelením súdnej a výkonnej moci. Právny poriadok je nevyhnutný na potláčanie zločinnosti a politickej korupcie. Nemenej dôležitá je však jeho úloha pri určovaní pravidiel a podmienok na pôsobenie trhu a zabezpečovaní ochrany vlastníckych práv. Bez jasných pravidiel nebudú trhy fungovať. Pre udržateľný ekonomický rozvoj najmä tých ekonomík, ktoré nie sú príliš obdarené zdrojmi, treba zabezpečiť administratívu bez korupcie. Nevyhnutné sú slobodné voľby, nezávislé politické strany, civilne riadená polícia a armáda, ale aj nezávislé odbory,

zaručené individuálne občianske práva a slobodné médiá. V priebehu prvých sedemdesiatich rokov svojej existencie malo Írsko veľa dobrých verejných a súkromných inštitúcií, napriek tomu však neprosperovalo.

Počas prvej vlny ekonomického rozvoja koncom devätnásteho storočia bola írsky ekonomika zaostalá a zostala predpriemyselnou v priebehu skoro celého dvadsiateho storočia. Tento trend od tridsiatych až do šesťdesiatych rokov dvadsiateho storočia zhoršovali vysoké colné tarify a ochranárska politika. Politickú motiváciu na pozadí hnacej sily smerom k ekonomickej sebestačnosti nám pomáhajú pochopiť komentáre Adama Smitha i Karla Marxa k ochromujúcim obmedzeniam uvaleným na Írsko.

Spriemyslenie Írska sa podarilo zrealizovať vďaka anglo-írskemu obchodnej dohode z roku 1965, vstupu Írska do EÚ v roku 1973 a programu zameranému na celoštátny rozvoj. V osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia bolo napriek tomu v Írsku deprimujúce ekonomické i spoločenské prostredie. V roku 1985 prekročila nezamestnanosť 17% a mnoho zahraničných nadnárodných spoločností Írsko opustilo. Príčiny dosiahnutia takéhoto stupňa stagnácie Írska sa týkajú kultúry, politiky a politickej koncepcie. V porovnaní s inými malými európskymi štátmi malo Írsko iba zopár podnikateľov a zručných manažérov a nebolo schopné nájsť východisko zo svojej zaostalosti. Jedným z hlavných problémov bol nedostatok vzdelaných a skúsených politikov v oblasti ekonomie a zahraničnej politiky.

V šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia sa začalo viac investovať do vzdelania. Všeobecne sa rozšírila úcta k vzdelaniu. Postupne sa Íri odhodlali presadzovať oslobodzujúci potenciál vzdelania. Zaujímavým aspektom írskemu systému vzdelávania je jeho zameranie na potreby priemyslu. V sedemdesiatych rokoch minulého storočia sa zakladalo množstvo priemyselných škôl, ktoré podporovali univerzitné kurzy zamerané na priemyselný výskum. Klesal vplyv autoritárneho katolicizmu, čo prospievalo sociálnemu a teologicky liberálnemu životnému postoj. Viera neprestala byť dôležitá, ale tolerancia umožnila vznik novej, pluralitnej írskych spoločnosti. Uvoľnenie situácie v Írsku podnietilo začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia návrat mladých, sebavedomých ľudí z emigrácie. Írsko sa začalo meniť na pluralitnú a otvorenú spoločnosť. Zrieklo sa bývalej sektárskej základne a prijalo pravidlá veľmi blízke tým, ktoré prevládali v celej západnej Európe.

V priebehu dvanástich rokov sa slabá výkonnosť írskych ekonomiky transformovala a v roku 1990 prekonal írsky životná úroveň po prvý raz európsky priemer. Írsky úspech bol výsledkom množstva vzájomne sa ovplyvňujúcich externých aj interných faktorov. Kľúčové externé faktory zahŕňali výhodné výmenné kurzy voči šterlingu a americkému doláru, vplyv nových IT technológií na produkciu, nízke ceny energií a dôležité transfery EÚ do infraštruktúry a výchovy. Interné faktory pripravili priaznivé prostredie pre priame zahraničné investície, vrátane nízkej daňovej sadzby zo zisku spoločností. Írsko sa začalo propagovať ako priemyselná krajina. Pružná ponuka kvalitnej práce bola podporovaná zvýšenými investíciami do vzdelania a relatívne lacnou pracovnou silou. Medzi interné faktory môžeme zaradiť aj flexibilitu pracovného trhu a priemyselnú právnu istotu, stabilné makroekonomické prostredie, vrátane silných verejných financií a cenovej stability.

Pre Írsko bolo životne dôležité pochopiť, že ak chce úspešne konkurovať vyspelým ekonomikám, musí dosiahnuť národný konsenzus prinajmenšom v kľúčových ekonomických stratégiách. Od roku 1988 viedli vlády kolektívne rokovania o rôznych dohodách, ktorých výsledky boli veľmi pozitívne. Ekonomický rozmach v Írsku by sa dal posudzovať podľa úspechu partnerských zmlúv, ktoré sa pridržali európskeho alebo rýnskeho modelu. I keď väčšina pracovných miest, ktoré v Írsku vytvorili zahraničné nadnárodné spoločnosti, nebola združená v odboroch, kolektívne rokovania o dohodách prispievali ku konkurencieschopnosti írskych ekonomiky. Držali mzdovú infláciu pod kontrolou, takže mzda po zdanení zostávala relatívne vysoká. Úloha odborov v ekonomickom procese tvorby politickej koncepcie štátu sa do istej miery posilnila.

Z hľadiska vonkajšieho prostredia bolo vytvorenie jednotného trhu EÚ pre Írsko životne dôležité. Pre výrobu zabezpečilo dostupnejší trh a stimulovalo obrovský príliv priamych amerických zahraničných investícií. Ak by sa v roku 1992 nevytvoril jednotný trh, americké nadnárodné spoločnosti by v priebehu deväťdesiatych rokov minulého storočia v Európe tak mohutne neinvestovali. V rokoch 1993 a 1994 začalo Írsko hospodársky silnieť. Geografická poloha Írska uprostred atlantického trhu bola z hľadiska stúpajúceho obchodovania Američanov s Európou veľmi významná. Írsko malo veľmi silnú skupinu vzdelaných ľudí, ktorí hovorili po anglicky, ich práca nebola príliš drahá a nachádzali sa na periférii Európy. Proces sociálnej partnerskej spolupráce dával celému okoliu neuveriteľnú stabilitu. Z perspektívy obchodu to bol ten najlepší trh. Úspechom Írska bolo mimoriadne prezieravé rozhodnutie jeho politikov presadzovať priame zahraničné investície do elektrotechnického a farmaceutického priemyslu. Tieto dve odvetvia boli koncom šesťdesiatych a začiatkom sedemdesiatych rokov minulého storočia na poprednom mieste rastu priamych zahraničných investícií. Írsko sa ocitlo v priaznivom období s perspektívnymi odvetvami a malo veľkú výhodu, že získalo dobrú reputáciu na základe nakladania s priamymi zahraničnými investíciami.

Jednou z najdôležitejších vnútroštátnych príčin ekonomického úspechu Írska je „Tallaghtská stratégia“. Opozíčná strana Fine Gael by sa pri jej dodržiavaní nikdy nepostavila proti ekonomickým reformám navrhovaným menšinovou vládou strany Fianna Fail. Táto stratégia bola závažným odklonom od tradičných noriem írskeho politického správania, poznamenaných rozporami medzi dvoma najdôležitejšími stranami Fianna Fail a Fine Gael, ktoré pochádzali ešte z čias írskej občianskej vojny v roku 1920. Stratégia bola pomenovaná podľa prejavu, ktorý v roku 1987 predniesol vedúci predstaviteľ strany Fine Gael, Alan Dukes, pred tallaghtskou obchodnou komorou: „Keď vláda postupuje správnym smerom, nebudem brániť hlavnému ťahu jej politiky. Ak ide správnym smerom, som presvedčený, že by ju nič nemalo odkloniť od jej kurzu.“<sup>96</sup> Politika spolupráce medzi opozíciou a vládou položila v deväťdesiatych rokoch minulého storočia základy írskeho ekonomického rozmachu. Zracionalizovala politiku a krajine umožnila postupovať smerom k racionálnejšiemu ekonomickému modelu, lebo pochopila, že pre rozvoj a prosperitu národa je rozhodujúce byť konkurencieschopným.

## ZÁVER

V snahe objasniť relatívnu chudobu Írska a oneskorenie modernizácie írskej ekonomiky tvrdíme, že prekážkou k skoršiemu rozvoju Írska po roku 1945 boli vážne kultúrne dôvody. Tieto ešte zintenzívnila politika kultúrnej ochrany začatá v dvadsiatych rokoch a politika ekonomického protekcionizmu v tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia. Druhá svetová vojna, ktorá Írsko izolovala, zapríčinila, že sa tieto prekážky stali neprekonateľnými. Keď Írsko na začiatku dvadsiateho storočia vyhlásilo svoju nezávislosť, istý prominentný politik povedal: „*S národom je to tak: musíme pripraviť pôdu a zasiať semeno a mať na pamäti, že národ dospeje nie za jednu generáciu, ale po mnohých generáciách, musíme byť pripravení a byť si vedomí toho, že pracujeme pre budúcnosť, z ktorej budú mať úžitok až ďalšie generácie.*“<sup>97</sup>

---

<sup>96</sup> [http://en.wikipedia.org/wiki/Tallaght\\_Strategy#cite\\_note-0](http://en.wikipedia.org/wiki/Tallaght_Strategy#cite_note-0)

<sup>97</sup> McSwiney (2005, s. 7)

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ALAN, A.: *A History of the Church of Ireland 1691-1996*. Dublin : Columbia Press, 1997.
2. ALLEN, K.: *The Celtic Tiger: The Myth of Social Partnership in Ireland*. Manchester : Manchester University Press, 2000.
3. BOYCE, D. G.: *Nationalism in Ireland*. London, 1995.
4. CASSON, M.: *Cultural Determinants of Economic Performance*. Journal of Comparative Economics 17: 1993, s. 418-442.
5. COOGAN, T.P.: *De Valera: Long Fellow, Long Shadow*. London, 1993.
6. FOSTER, R. F.: *Luck and the Irish*. Penguin Books, 2007.
7. FITZGERALD, J.: *The Story of Ireland's Failure – and Belated Success*. In: Nolan, B., O'Connell, P. J., Whelan, C. T.: *Bust to Boom? The Irish Experience of Growth and Inequality*. Dublin : IPA. 2000, s. 27-57.
8. INGLEHART, R.: *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princetown University Press, 1990.
9. KIRBY, P.: *The Celtic Tiger in Distress: Growth and Inequality in Ireland*. Hampshire : Palgrave, 2002.
10. KIRBY, P., GIBBONS, L., CRONIN, M.: *Reinventing Ireland*. Pluto Press : England, 2002.
11. KUHLING, C., KEOHANE, K.: *Cosmopolitan Ireland*. Pluto Press, 2007.
12. LARKIN, E.: *Alexis de Tocqueville's Journey in Ireland, July-August 1835*. Dublin : Wolfhound Press, 1990.
13. LEE, J. J.: *Ireland 1912-85: Politics and Society*. Cambridge, 1989.
14. MARX, K., ENGELS F.: *Ireland and the Irish Question*. Moscow : Progress Publishers, 1986.
15. MOODY, T. W., MARTIN, F. X.: *The Course of Irish History*. Mercier Press, 2001.
16. MCSWINEY, T.: *Principles of Freedom*. Cork : Cork City Libraries, 2005.
17. MOSSNER, E., ROSS, I.: *The Correspondence of Adam Smith*. Indianapolis : Liberty Fund, 1987.
18. O'SULLIVAN, M. J.: *Ireland and the Global Question*. Cork University Press, 2006.
19. PAKENHAM, F., O'NEILL, T.P.: *Eamon de Valera*. London, 1970.
20. SWEENEY, P.: *Ireland Economic Success*. Dublin : New Island, 2008.
21. TOCQUEVILLE, A.: *Democracy in America*. London : Penguin Books, 2003.
22. [http://en.wikipedia.org/wiki/Tallaght\\_Strategy#cite\\_note-0](http://en.wikipedia.org/wiki/Tallaght_Strategy#cite_note-0)

## KONTAKT

PhDr. Ildikó Némethová  
Katedra anglického jazyka  
Ekonomická univerzita v Bratislave  
E-mail: ildiko.nemethova@euba.sk

**ABSTRAKT**

Príspevok sa zaoberá energetickou politikou EÚ, jej dokumentmi a energetickým mixom tohto spoločenstva. Globálny dopyt po energiách narastá veľmi rýchlo. Ceny ropy ostávajú neustále na vysokých úrovniach a s výnimkou Arktídy sa neočakávajú objavy nových nálezísk pre ťažbu. Dopyt po plyne takisto rastie úmerne s dopytom po rope, pričom cenová naviazanosť ostáva aj naďalej v nezmenenom stave. V členských krajinách prebiehajú neustále debaty o miere využívania jadrových elektrární, niektoré krajiny s nimi počítajú aj do budúcnosti, na opačnej strane sú však krajiny s odporom. Klimatické zmeny vyplývajú na každú ekonomiku a s ich dopadmi je nevyhnutné počítat' do blízkej budúcnosti. Obnoviteľné zdroje energie sa ukazujú síce ako dlhodobé riešenie, z krátkodobého hľadiska však nemôž úplne nahradiť fosílna palivá.

**ABSTRACT**

The article deals with the issues related to energy policy of the EU, its documents and with the energy mix of this community. Global demand for energy rapidly increases. Oil prices remain still on high levels and barring the Arctic it is not expected to discover new oil fields. Demand for natural gas also increases proportionally with demand after oil, whereby the price link remains in the same condition. The membership countries are discussing the proper degree on using nuclear energy powerplants, some countries count with them in the future, on opposite there are countries with resistance to nuclear energy. Climate changes influence every economy and its impacts are unavoidable in the near future. Renewable energy resources show as long - time solution, from short - time aspects they fail to fully replace the fossil fuels.

---

**Úvod**

Aj napriek úspešnému ekonomickému vývoju Európskej únie, berúc do úvahy základy od Európskeho spoločenstva pre uhlie a oceľ roku 1951, nedošlo k vytvoreniu spoločnej energetickkej politiky. Energetická politika je stále v kompetencii členských krajín ako podmienka národnej suverenity. Energetickú politiku EÚ môžeme v súčasnosti zadefinovať ako politiku, ktorá patrí do skupiny koordinovaných politik. V danom prípade sú členské štáty ochotné odovzdať len časť svojich právomocí do kompetencie nadnárodného spravovania.

A práve s novými skutočnosťami, ako je zvýšenie závislosti od dovozu a rastúci dopyt, došlo k ohrozeniu ich zvrchovanej energetickkej bezpečnosti. Členské krajiny sa stávajú jednostranne závislé od dodávateľov mimo EÚ, kde neplatia pravidlá tohto spoločenstva krajín.

Medzinárodný dopyt rastie s počtom obyvateľov a silnejúcich ekonomík – najmä vďaka Číne a Indii – čím dochádza k nárastu cien komodít, pričom sa predpokladá ich zotrvanie na vysokých úrovniach.

V súčasnosti je EÚ najväčším importérom energie na svete a jej závislosť od importu ropy a plynu postupne narastá. V priebehu 30 rokov sa predpokladá nárast až 25%, čo predstavuje enormný nárast. Podľa Zelenej knihy o bezpečnosti dodávok z novembra 2000, je predpoklad, že závislosť od importu ropy vzrastie z 76% na 90%, na zemnom plyne z 40% na 70% a pri uhlí to predstavuje nárast z 50% na 70%.<sup>98</sup> Dôvodom nie sú ani tak rastúce energetické požiadavky ako fakt, že dochádza k poklesu produkcie EÚ ako celku, a to najmä v Severnom mori.

Problém pre EÚ predstavuje množstvo dodávateľov, ktoré je veľmi obmedzené. Veľkú časť predstavujú krajiny OPEC a Rusko: 45% dodávok ropy pochádza zo Stredného

---

<sup>98</sup> IEA: Slovak Republic: Energy policy review 2005

východu. Do roku 2030 bude 90% spotrebovanej ropy v Európe pochádzať z dovozu. Z Ruska pochádza 40% plynu s predpokladom zvýšenia na úroveň 60% do 2030, 30% z Alžíriska a 25% z Nórska.<sup>99</sup>

### **Zmluvné zakotvenie energetickej politiky EÚ**

Potrebu spoločnej a koordinovanej energetickej politiky si uvedomili predstavitelia EÚ dvakrát. Prvým pokusom bola definícia v Ústavnej zmluve pre Európu a druhým summit v Hampton Court v októbri 2005, kde bola diskusia o energetickej politike významnejšia, ako kedykoľvek predtým. V Ústavnej zmluve pre Európu sa venovala sekcia energetickej politiky v Článku 3.-256. Princípom ustanovenia bola najmä nezávislosť národného energetického mixu. V Hampton Court, lídri EÚ hovorili o tom, že „EÚ potrebuje diverzifikovať svoje zdroje energie a pristupovať kompaktnejšie k svojim dodávateľom; ale takisto sledovať ciele energetickej efektivity a čistých technológií.“<sup>100</sup>

Energetická politika EÚ má veľmi zvláštny charakter a povahu. Na jednej strane vystupuje na komunitárnej úrovni, ale na strane druhej, podstatná časť právomocí zostáva v rukách členských krajín. Preto sa nedá jednoznačne porovnávať napríklad so spoločnou obchodnou politikou. V Zmluve o ES alebo v Zmluve o EÚ nie je pre energetiku vyhradená markantná časť. Kým takými prvkami ako uhlie a jadrová energia sa zaoberala už Zmluva o ESUO<sup>101</sup> a Zmluva o Euratome, v Zmluvách Spoločenstva až dodnes neexistuje samostatná kapitola pre energetiku.<sup>102</sup> Rímska zmluva len stanovuje, že činnosti Európskeho spoločenstva zameraného na splnenie svojich cieľov zahŕňujú aj opatrenia v energetickej oblasti. Možno aj vďaka takej vágnej definícii v predchádzajúcich zmluvných nástrojoch má energetika nekoordinovanú podstatu, najmä čo sa týka vonkajších vzťahov a jej jednotného postavenia.

Už väčší dôraz na ňu kládla Zmluva o Ústave pre Európu, ktorá venuje energetike samostatný oddiel a radí ju medzi oblasti, v ktorých EÚ zdieľa právomoci s členskými krajinami.<sup>103</sup> Jej nástupcom je nová Lisabonská zmluva, ktorej celoeurópske prijatie závisí od rozhodnutí členských krajín, pretože írske referendum sa vyslovilo proti a EÚ musí riešiť situáciu, ako ďalej. V rámci vytvárania a fungovania vnútorného trhu a s prihliadnutím na ochranu životného prostredia má energetická politika EÚ podľa ústavnej zmluvy za cieľ zaistiť fungovanie trhu s energiami, zaistiť bezpečnosť dodávok energie v únii a podporovať energetickú účinnosť a úspory energie, najmä podporovať nové a obnoviteľné zdroje energie. Otázka stanovenia podmienok využívania energetických zdrojov a voľby medzi rôznymi energetickými zdrojmi zostáva v právomoci členských krajín. Môžeme len konštatovať, že na súčasnej podobe energetickej politiky by ani Zmluva o Ústave pre Európu jej doteraz fungujúcu formu nezmenila. Otázne bude už spomenuté prijatie Lisabonskej zmluvy a jej uplatnenie v praxi.

### **Súčasná energetická politika**

Na summite EÚ v prvej polovici roku 2006 padlo rozhodnutie o vytvorení spoločnej európskej energetickej politiky, keďže doteraz bola táto stratégia v kompetencii jednotlivých

---

<sup>99</sup> IEA: Slovak Republic: Energy policy review 2005

<sup>100</sup> Tamtiež

<sup>101</sup> V súčasnosti je už neplatná

<sup>102</sup> Zmluva o ES, články 2 a 3 stanovujú úlohy Spoločenstva a energetika je uvedená v článku 3 písm. u)

<sup>103</sup> Zmluva o Ústave pre Európu, kap.III, oddiel 10., článok III-256 Luxemburg, 2005

krajín.<sup>104</sup> Podnet na diskusiu o tejto téme však dala Zelená kniha Európskej komisie z roku 2000, no jej iniciatíva získala oveľa menej pozornosti, ako by si zaslúžila. Ani v Nemecku, najväčšej európskej ekonomike, neprebíhala diskusia, podnetom nebol ani záväzok zbaviť sa jadrovej energie do roku 2021, ba ani redukcia ťažby uhlia z environmentálnych dôvodov. Posledné desaťročia bola otázka energetickej bezpečnosti prenechaná súkromným koncernom, ktorých podnikateľská stratégia je však primárne orientovaná na zisk. Jediné, čo zostalo v rukách vlád, boli strategické zásobníky. Keďže sa nevenuje kľúčovým otázkam dostatočná pozornosť, ale trh okrem orientácie na zisk narába s nedostatočnými informáciami, a má tendenciu ku krátkodobým víziám, výsledkom je potom neistá energetická budúcnosť.

Zvýšenú pozornosť zameranú na energetiku je vidieť v mnohých hľadiskách európskej politiky. Preskúmanie lisabonského procesu viedlo k prijatiu integrovaných usmernení politiky, ktoré zahŕňajú otázku energetiky. Hovorí sa o nej v súvislosti s vnútorným trhom a infraštruktúrou, ale širšie tiež vo formálnom usmernení. V marci 2006 Európska komisia prijala *Zelenú knihu o európskej stratégii pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu*. Komisia navrhuje rámec pre rozvoj európskej energetickej politiky obsahujúci jasný spoločný prístup s periodickou aktualizáciou nasledujúcou po pravidelnom „strategickom prehľade energií v EÚ“. Zelená kniha si kladie za cieľ určiť dosiahnutie udržateľných, konkurencieschopných a bezpečných dodávok energie a obsahuje konkrétne návrhy prioritných oblastí politiky:<sup>105</sup>

- dobudovanie vnútorného trhu s elektrickou energiou a plynom,
- zabezpečenie vnútorného energetického trhu, ktorý zaručuje bezpečnosť dodávok a princíp solidarity medzi členskými štátmi,
- využitie obnoviteľných zdrojov energie, podporu inovácií prostredníctvom strategického európskeho plánu energetických technológií a ustanovenie jednotnej vonkajšej energetickej politiky,
- smerovanie k pestrejšiemu sortimentu energií pri rešpektovaní výberu členských štátov,
- riešenie výziev klimatických zmien podporou energetickej účinnosti.

### **Zelená kniha o európskej stratégii pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu**

Zelená kniha konštatuje, že Únia s približne 450 miliónmi spotrebiteľov predstavuje druhý najväčší energetický trh na svete. Nový profil energetiky 21. storočia, keď sú ohrozované dodávky energií do krajín z geopolitických dôvodov, si vyžaduje efektívnu reakciu. EÚ naliehavo potrebuje investície do energetiky ako takej. „V samotnej Európe budú na splnenie predpokladaného dopytu po energiách a na výmenu starnúcej infraštruktúry v nasledujúcich 20 rokoch potrebné investície vo výške okolo jedného bilióna eur.“<sup>106</sup>

---

<sup>104</sup> Po prvýkrát o potrebe tejto stratégie otvorene hovoril Tony Blair v Európskom parlamente v októbri 2005

<sup>105</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu*.

<sup>106</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.4



Ceny ropy a plynu sa zvyšujú. V priebehu posledných dvoch rokov sa v EÚ prakticky zdvojnásobili a ceny elektrickej energie tento vývoj neustále nasledujú. Pre spotrebiteľov je takáto situácia zložitá. S rastúcim globálnym dopytom po fosílnych palivách aj naďalej zostanú predĺžené dodávateľské reťazce, zvýšená závislosť od dovozu a vyššie ceny ropy a plynu. To však môže vyvolať impulzy na zvýšenie stupňa energetickej účinnosti a inovácie. Európska únia by mala naliehavo konať, pretože zavedenie inovácií do sektora energetiky si vyžaduje mnoho rokov.

Podľa medzivládnej odbornej diskusie o klimatických zmenách (IPCC) sa pod vplyvom emisií skleníkových plynov teplota na svete zvýšila o 0,6 stupňa. Ak sa nepodniknú žiadne kroky, vyvolá to do konca tohto storočia zvýšenie od 1,4 do 5,8 stupňa. Všetky regióny na svete – vrátane EÚ – budú čeliť vážnym dôsledkom pre svoju ekonomiku a ekologické systémy.

V Zelenej knihe sa predkladajú návrhy a možnosti, ktoré by mohli tvoriť základ novej komplexnej európskej energetickej politiky. Na základe tohto dokumentu sa začala náročná práca, ktorej cieľom je vytvorenie spoločnej energetickej politiky.

### ***Prioritné oblasti podľa Zelenej knihy***

#### **Dobudovanie vnútorného európskeho trhu s elektrickou energiou a plynom**

Udržateľné, konkurencieschopné a bezpečné energie nemožno dosiahnuť bez otvorených konkurencieschopných energetických trhov založených na hospodárskej súťaži. Otvorené trhy bez protekcionizmu môžu Európsku úniu len posilniť a umožniť jej riešiť aktuálne problémy. Vytvorenie skutočne konkurencieschopného jednotného európskeho trhu s elektrickou energiou a plynom by prinieslo zníženie cien, zlepšenie bezpečnosti dodávok<sup>107</sup> a podporu pre hospodársku súťaž. Znamenalo by to tiež pomoc pre životné prostredie, keďže spoločnosti reagujú na hospodársku súťaž uzatváraním energeticky neúčinných prevádzok.

#### *Podpora konkurencieschopnosti európskeho priemyslu*

Jedným z najdôležitejších cieľov vnútorného energetického trhu je zvýšiť konkurencieschopnosť priemyslu EÚ a tým prispievať k rastu a zamestnanosti. „Priemyselná konkurencieschopnosť si vyžaduje dobre navrhnutý, stabilný a predvídateľný regulačný rámec, ktorý rešpektuje trhové mechanizmy. Energetická politika preto musí uprednostňovať nákladovo efektívne možnosti a musí vychádzať z dôkladnej hospodárskej analýzy rozličných politických možností a ich vplyvu na ceny energií“<sup>108</sup>. Bezpečný prístup k energiám za dostupné ceny je rozhodujúci. Najdôležitejší je jednotný a konkurencieschopný trh s elektrickou energiou a plynom s minimálnymi výpadkami.

#### *Európska rozvodná sieť*

Spotrebiteľia potrebujú jednotnú európsku rozvodnú sieť, aby mohol vzniknúť skutočný európsky trh s elektrickou energiou a plynom. Možno to vykonať zabezpečením spoločných pravidiel a noriem k otázkam, ktoré majú vplyv na cezhraničný obchod. V týchto problémoch nastáva pokrok, ktorý je ale príliš pomalý a vyžaduje si vyššiu pozornosť.

---

<sup>107</sup> „Prednášky o liberalizovaných trhoch s elektrickou energiou“. IEA, 2005.

<sup>108</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.6

### *Prioritný plán pre vzájomné prepojenie*

„Na zasadnutí Európskej rady v Barcelone v roku 2002 schválili hlavy štátov a vlád program na zvýšenie minimálnej úrovne prepojenia medzi členskými štátmi na 10 %.“<sup>109</sup> Skutočne konkurencieschopný európsky trh nemôže existovať bez ďalších fyzických kapacít. Potrebné sú podobné aj nové investície do infraštruktúry na trhoch s plynom. V mnohých členských štátoch treba podniknúť kroky na uvoľnenie kapacít rezervovaných pre bývalých prevádzkovateľov na základe dlhodobých zmlúv o elektrickej energii a plyne. Vzájomné prepojenie je kľúčovým mechanizmom pre solidaritu, ktorá by mala tvoriť základ vzájomných vzťahov.

### **Zvyšovanie bezpečnosti dodávok na vnútornom trhu**

Liberalizované konkurencieschopné trhy podporujú bezpečnosť dodávok vysielaním správnych investičných signálov pre príslušníkov odvetvia. Avšak na to, aby táto hospodárska súťaž fungovala správne, musí byť trh transparentný a predvídateľný. Fyzická bezpečnosť európskej energetickej infraštruktúry proti rizikám prírodných katastrof a teroristickým hrozbám, ako aj bezpečnosť proti politickým rizikám vrátane prerušenia dodávok, je pre predvídateľnosť rozhodujúca. „Rozvoj inteligentných elektrických sietí, riadenie dopytu a distribuovaná výroba elektrickej energie, to všetko by mohlo znamenať pomoc v čase náhleho nedostatku.“<sup>110</sup> Všetky tieto potreby si vyžadujú investície, ktoré sa momentálne používajú na iné priority. Podľa dokumentu treba čo najrýchlejšie zriadiť Európsku pozorovateľňu dodávok energie na monitorovanie modelov dopytu a ponuky na energetických trhoch EÚ, identifikovať pravdepodobné nedostatky v infraštruktúre a dodávkach v ich počiatočnom štádiu a doplniť činnosti Medzinárodnej energetickej agentúry na úrovni EÚ. Zvýšenie bezpečnosti sietí treba hľadať cestou širšej spolupráce a výmeny informácií medzi prevádzkovateľmi prenosových sústav definovaním a odsúhlasením spoločných európskych noriem týkajúcich sa bezpečnosti a spoľahlivosti.

### **Diverzifikácia zdrojov**

Každý členský štát a energetický podnik si vyberá vlastný sortiment energií. Voľba jedného členského štátu má však nevyhnutne vplyv na energetickú bezpečnosť jeho susedov a Spoločenstva ako celku, ako aj na konkurencieschopnosť a životné prostredie. Strategický prehľad energií v EÚ by mal poskytnúť jasný európsky rámec pre vnútroštátne rozhodnutia o energetickom sortimente. Voľba energetického mixu jednej krajiny ovplyvňuje energetickú bezpečnosť ostatných členských štátov. „Mali by sa v tomto prehľade analyzovať všetky výhody a nevýhody rôznych energetických zdrojov, od domácich obnoviteľných zdrojov energie, ako sú vietor, biomasa, biopalivá, malé vodné elektrárne a energetickú účinnosť, po uhlie a jadrovú energiu, a následné účinky týchto zmien na EÚ ako celok.“<sup>111</sup>

### **Podpora inovácií pomocou strategického európskeho plánu energetických technológií**

Vývoj a zavádzanie nových energetických technológií je významné pre bezpečnosť dodávok, udržateľnosť a konkurencieschopnosť tohto odvetvia. Výskum súvisiaci s energetikou značne prispel k energetickej účinnosti a k diverzifikácii energií prostredníctvom obnoviteľných energetických zdrojov. Zelená kniha konštatuje, že si treba stanoviť dlhodobý záväzok. „Účinnosť elektrární na uhlie sa vďaka výskumu za posledných 30 rokov zvýšila o 30

---

<sup>109</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.7

<sup>110</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.8

<sup>111</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.9

%.<sup>112</sup> Výskumný fond uhlia a ocele prispel finančnými prostriedkami na tento výskum na úrovni EÚ. Financie na výskum sa použili prioritne na fosílné palivá, ktoré medzitým začali ohrozovať energetickú bezpečnosť krajín kvôli ich vysokým cenám. V rámci ďalšieho technologického vývoja by bolo treba znížiť emisie CO<sub>2</sub> aj výskumom v oblasti obnoviteľných zdrojov, ktorý bol doteraz v porovnaní s ostatným výskumom zanedbaný. Takýto výskum môže priniesť aj príležitosti pre obchod. „Energeticky účinné a nízkouhlíkové technológie tvoria rýchlo rastúci medzinárodný trh, ktorý bude mať v budúcich rokoch hodnotu približne miliardu eur.“<sup>113</sup>

„Akcie na urýchlenie technologického vývoja a zníženie nákladov nových energetických technológií musia doplniť politické opatrenia na otvorenie trhu a na zabezpečenie prenikania existujúcich technológií na trh, ktoré sú efektívne pri vyrovaní sa s klimatickými zmenami.“<sup>114</sup> V porovnaní s technológiami fosílnych palív a s veľkými investíciami do tohto sektora, narážajú nové technológie na veľké prístupové bariéry. „Schéma obchodovania s emisnými kvótami EÚ, zelené certifikáty, zásobovacie tarify a iné opatrenia môžu zabezpečiť, aby zavádzanie výroby energie priaznivej pre životné prostredie, prechod na túto energiu a jej využívanie boli po finančnej stránke uskutočniteľné.“<sup>115</sup> Takýmito opatreniami sa môžu vysielat' silné politické signály pre trh a vytvárať stabilné prostredie, v ktorom hospodárske odvetvia môžu prijímať potrebné investičné rozhodnutia.

### **Jednotný prístup k riešeniu klimatických zmien**

Účinné kroky na vyrovanie sa s klimatickými zmenami sú potrebné a „EÚ musí ísť naďalej príkladom a musí najmä vyvíjať činnosť v záujme prijatia čo najkomplexnejších medzinárodných opatrení. Európa musí byť ambiciózná a musí konať jednotne, čím podporí lisabonské ciele EÚ.“<sup>116</sup>

Prekážkou pri plnení týchto cieľov je ich ambicióznosť, ktorá je pri určitých cieľoch prehnaná a ciele sú tým pádom nereálne. Zelená kniha stanovuje ambicióznosť, ktorá musí byť pri koncipovaní energetickej politiky prenesená do reálnych podmienok.

V krokoch EÚ sa spájajú síce veľké legislatívne iniciatívy a programy energetickej účinnosti, ktorými sa podporujú obnoviteľné konkurencieschopné energie, ale úloha EÚ v boji proti klimatickým zmenám je dlhodobá a finančne náročná. „V snahe obmedziť zvýšenie globálnych teplôt v budúcnosti na dohodnutý cieľový stav – maximálne 2 stupne nad úroveň v období pred priemyselnou revolúciou – by globálne emisie skleníkových plynov mali dosiahnuť vrchol do roku 2025 a potom by sa mali znížiť najmenej o 15 %, ale asi až o 50 % v porovnaní s úrovňou v roku 1990.“<sup>117</sup> Tento náročný cieľ znamená, že Európa musí konať najmä v oblasti energetickej účinnosti a podporovať rozšírenie obnoviteľných energií. Okrem riešenia problémov klimatických zmien, opatrenia v oblasti obnoviteľných energií a energetickej účinnosti zvyšujú úroveň bezpečnosti energetickej dodávky a obmedzujú rastúcu závislosť EÚ od dovozu energií.

---

<sup>112</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.12

<sup>113</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.12

<sup>114</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.11

<sup>115</sup> Tamtiež

<sup>116</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.11

<sup>117</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.10

## **Energetické partnerstvá s producentmi a tranzitnými krajinami**

EÚ a jej energetickí partneri sú nezávislí. Táto skutočnosť sa odráža na dvojstrannej a regionálnej úrovni v rade špecifických dialógov o energetike medzi EÚ a viacerými producentnými a tranzitnými krajinami. Aj energetické záležitosti sú stále významnejšou črtou politických dialógov EÚ s inými dôležitými spotrebiteľmi energie (USA, Čína a India), ako aj na mnohostranných fórach (G8).

### *Účinné reakcie na vonkajšie krízové situácie*

Nedávne skúsenosti s ropou a plynom ukázali, že Spoločenstvo musí byť schopné na takéto udalosti reagovať rýchlo a plne koordinovaným spôsobom. EÚ nemá žiadny formálny nástroj pre vonkajšie energetické dodávky. To by sa mohlo riešiť pomocou nového formálnejšieho cieleného nástroja na riešenie prípadov dodávok vo vonkajších núdzových situáciách.<sup>118</sup> Mohlo by to zahŕňať napríklad monitorovací mechanizmus na včasné varovanie a na zlepšenie schopnosti reagovať v prípade vonkajšej energetickej krízy. Takýto monitoring by si vyžiadal založenie pridruženej agentúry, ktorá by sledovala svetové trhy a krízové oblasti.

Európska energetická politika by mala mať podľa **Zelenej knihy** tri hlavné ciele:<sup>119</sup>

1. Udržateľnosť, cieľom ktorej je vyvinúť konkurencieschopné obnoviteľné zdroje energií a iné nízkouhlíkové zdroje energií a nosiče energií. Takisto redukovať dopyt po energiách v Európe a stáť v čele globálneho úsilia o zastavenie klimatických zmien a o zlepšovanie kvality ovzdušia.

2. Konkurencieschopnosť by mala zabezpečiť, aby otvorenie trhu s energiami bolo prínosom pre spotrebiteľov a hospodárstvo ako celok, pri súčasnom stimulovaní investícií do výroby čistých energií a do energetickej účinnosti. Takisto zmierňovať vplyv vyšších medzinárodných cien energií na hospodárstvo EÚ a jej občanov a zabezpečiť Európe pozíciu lídra na poli energetických technológií.

3. Bezpečnosťou dodávok riešiť narastajúcu závislosť EÚ od dovozu energií prostredníctvom jednotného a koordinovaného prístupu. Cestou znižovanie dopytu, rozširovania sortimentu energií v EÚ väčším využívaním konkurencieschopných domácich a obnoviteľných energií a rozmnožením zdrojov a diverzifikáciou dodávok dovážaných energií. Cieľom je vytvorenie legislatívneho a politického rámca, ktorý bude stimulovať primerané investície na uspokojovanie rastúceho dopytu po energiách. V rámci tejto oblasti je nutné zabezpečiť lepšie vybavenie EÚ pre núdzové situácie.

Zmeny v EÚ sa týkajú hlavne procesov liberalizácie energetických trhov, investícií do transeurópskych sietí a vytvorenia spoločného vnútorného trhu s energiami. Cieľom liberalizácie trhu bolo vytvoriť konkurenčné prostredie aj pri existencii prirodzených monopolov a umožniť na jednej strane odberateľom elektriny a plynu voľbu dodávateľa a na druhej strane ponúknuť existenciu rovnocennej súťaže medzi jednotlivými dodávateľmi a zároveň postupne vytvoriť prirodzený tlak na zvyšovanie ekonomickej efektívnosti. Podľa ideálnych predstáv sa má na trhu s energiou vytvárať voľná súťaž na úrovni dopytu a ponuky, dodávky a obchodu s plynom a elektrinou, založená na transparentných pravidlách. Takisto sa má v budúcnosti odpútať cena plynu od cien ropy a orientovať sa len podľa aktuálneho dopytu a ponuky. Liberalizácia energetického trhu si vyžaduje systémové zmeny celého

---

<sup>118</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.17

<sup>119</sup> Európska komisia KOM(2006) 105: *Zelená kniha: Európska stratégia pre udržateľnú, konkurencieschopnú a bezpečnú energiu.*, s.18

podnikateľského prostredia, a to nielen u podnikateľov v energetike. Charakter prevádzky energetických sietí neumožňuje zavedenie plnej konkurencie, kľúčovú úlohu preto v tejto oblasti zohráva regulácia. Pološtátne monopoly, ktoré vznikli prirodzeným vývojom, keďže energetika je finančne náročná oblasť a na ich vzniku sa podieľal štát, kontrolujú obchod aj distribúciu energií. To by sa malo v budúcnosti jednoznačne zmeniť, pretože súčasný model nevyhovuje a nezabezpečuje vhodné podmienky na fungovanie spoločnej energetickej politiky.

Medzi prioritné oblasti patrí udržateľná, účinná a rozmanitá skladba zdrojov energie. Voľba skladby energetických zdrojov členskými krajinami je a zostane otázkou, ktorá sa riadi zásadou subsidiarity, voľba jedného štátu nevyhnutne ovplyvňuje energetickú bezpečnosť jeho suseda a celej únie. Plánovaný prieskum energetickej stratégie EÚ, ktorý má pokryť všetky aspekty energetickej politiky a analyzovať výhody a nevýhody rôznych zdrojov energie od obnoviteľných až po uhlie a jadrovú energiu, môže viesť k tomu, že na európskej úrovni budú stanovené ciele týkajúce sa celkovej energetickej skladby zdrojov energie, aby sa zaistili bezpečné dodávky energie a zároveň sa rešpektovalo právo členských krajín zvoliť si vlastné zdroje energie.

Vo svojej oblasti činností Komisia navrhuje celý rad opatrení, ktoré majú pomôcť vyrovnáť sa s výzvami spojenými s globálnym otepľovaním. Akčný plán stanovuje nevyhnutné opatrenia, pomocou ktorých má EÚ ušetriť až 20% energie, ktorú by v opačnom prípade do roku 2020 spotrebovala. Ďalej navrhuje, aby únia pripravila nový plán pre obnoviteľné zdroje energií v EÚ a ciele, ktoré sa majú dosiahnuť do roku 2020 a v nasledujúcich rokoch, aby bolo vytvorené stabilné investičné prostredie, ktoré by umožnilo vyrábať v Európe viac obnoviteľnej energie spolu s biopalivami.<sup>120</sup> Technológie účinnej energie a nízkouhlíkové technológie predstavujú rýchle sa rozvíjajúci medzinárodný trh, ktorý bude mať v najbližších rokoch hodnotu približne miliardu eur.<sup>121</sup> Strategický energetický technologický plán, ktorý bol navrhnutý v akčnej oblasti Zelenej knihy, by mal zaistiť, aby sa európsky priemysel stal svetovým vodcom v oblasti novej generácie technológií a výrobných postupov. Takéto vodcovstvo by predstavovalo široký investičný a obchodný priestor pre EÚ, čím by sa zlepšilo jej postavenie ako medzinárodného aktéra.

Zelená kniha zdôrazňuje potrebu spoločnej vnútornej energetickej politiky. Aby EÚ mohla reagovať na výzvy rastúceho dopytu, vysoké a volatilné ceny energie, zvyšujúca sa závislosť od dovozu a zmeny klímy, to všetko musí únia na medzinárodnej scéne presadzovať jedným silným hlasom. Ak by sa tento politický cieľ podarilo dosiahnuť, bolo by možné dokázať celému medzinárodnému spoločenstvu, že Európska únia nie je len tým často spomínaným „ekonomickým obrom a politickým trpaslíkom.“

Zelená kniha prijatá celkovo pozitívne, ale bola aj kritizovaná, najmä preto, že nebola vopred konzultovaná na všetkých úrovniach a nereflektuje v dostatočnej miere blízku budúcnosť a prípadné nepredvídateľné udalosti. Hlavy štátov a vlád EÚ podporili návrhy z dielne Komisie, niekoľko krajín však pravidelne opakuje svoj postoj, že opatrenia EÚ by sa nemali dotýkať národnej zvrchovanosti, najmä čo sa týka výberu sortimentu energií.

### **Formovanie ucelenej energetickej politiky a jej ciele**

Prvotným cieľom *európskej energetickej politiky* je zaistiť stabilné dodávky energií a súčasne spotrebiteľom poskytnúť možnosť nakupovať elektrickú energiu, plyn či pohonné hmoty, a pod. za dostupné ceny, a to pri rešpektovaní ochrany životného prostredia. Energetika je ako jeden z kľúčových sektorov európskej ekonomiky životne dôležitá pre konkurencieschopnosť a prostredníctvom nej pre realizáciu Lisabonskej stratégie.

---

<sup>120</sup> 20% podiel obnoviteľných zdrojov na celkovej energetickej spotrebe EÚ a 10% podiel biopalív do roku 2020

<sup>121</sup> Hlaváč, I.: *Energetická bezpečnosť EÚ*, 2006

Je možné identifikovať jej tri hlavné súčasné ciele:

- vytvorenie efektívnych otvorených konkurenčných trhov s elektrinou a plynom,
- úspešné dosiahnutie prísnych environmentálnych cieľov, najmä v boji proti klimatickým zmenám,
- zaistenie bezpečnosti dodávok energie .

*Európska energetická politika* musí reagovať na mnohé súčasné a budúce výzvy:<sup>122</sup>

- negociácia a pevné stanovenie partnerstva s Ruskom v energetickej oblasti
- zvýšenie záujmu o regióny Strednej Ázie, Kaspického a Čierneho mora, s ohľadom na diverzifikáciu zdrojov a energetických trás
- posilnenie partnerstva s USA, ale aj s Čínou, Indiou, Brazíliou a s ďalšími rozvíjajúcimi sa ekonomikami, so zvýšeným akcentom na problematiku skleníkových plynov, energetickú efektivitu, obnoviteľné zdroje a potenciálne technológie
- rozvíjanie energetických vzťahov s Alžírskom, Egyptom a s ďalšími krajinami v Mashreq/Maghreb regióne
- vedenie vnímavého dialógu s africkými krajinami v oblasti energií, presadzovanie obnoviteľných zdrojov a zlepšenie prístupu k samotným energetickým zdrojom, vybudovanie energetickej infraštruktúry

Komisia predstavila v januári 2007 *energetický balík*, ktorý zahŕňa:<sup>123</sup>

- Strategický energetický prehľad ( dlhodobá energetická vízia EÚ)
- novú "Cestovnú mapu pre obnoviteľné zdroje"
- "Správu o vnútornom trhu" zaoberajúcu sa liberalizáciou trhu s energiami
- Vyhlásenie o strategickej energetickej infraštruktúre
- Vyhlásenie o "zelenom" alebo udržateľnom využívaní uhlia

Tento energetický balík predstavuje pomerne komplexné riešenie pre európsku energetickú oblasť. Komisia sa snažila vytvoriť sústavu cieľov, opatrení a nariadení, ktoré ale obsahujú mnohé nespiteľné ciele. Aby bolo vôbec možné splniť, resp. sa priblížiť k týmto ambicióznym cieľom, je nevyhnutné koordinovať úsilie s členskými krajinami a určovať také ciele, ktoré odrážajú reálny stav a potreby jednotlivých ekonomík. Blízka budúcnosť ukáže, či úsilie Komisie vyvolá dostatočný stimul v členských krajinách, aby sa mohla zrealizovať ambiciózna energetická politika vedúca k „energetickej revolúcii“, ktorá by zmenila nastavený kurz vo využívaní tradičných fosílnych palív. Pod vplyvom klimatických zmien sa snaží EÚ stanovovať čoraz ambicióznejšie ciele. Mnohé ciele sú nad možnosti členských krajín, ktoré prísne kritériá cieľov nemôžu splniť v stanovenom termíne. Dôkazom, že príliš ambiciózne a vznešené ciele je problematické splniť, je aj spomenutý Kjótsky protokol, do ktorého vkladalo medzinárodné spoločenstvo veľkú nádej. Únia si stanovila náročné ciele a ich splnenie je otáznne. Prípadné nesplnenie týchto prehnaných cieľov by v medzinárodnom

---

<sup>122</sup> The Council of the EU : *Presidency Conclusions*, Brussels, 8-9 March 2007

<sup>123</sup> Woltemar, R.: *Koncepcia európskej energetickej politiky*, Zlín 2007

prostredí predstavovalo určité fiasko. Opäť by EÚ ukázala, že jej politická základňa nie je rovnako silná ako ekonomická.

Každá energetická politika by mala obsahovať reálne stanovené ciele, odrážajúce súčasnú situáciu a brať do úvahy budúcnosť s predpokladom výskytu nepredvídateľných situácií. Európska únia potrebuje efektívnu energetickú politiku, ktorá nebude predstavovať len množstvo ambiciózných a ťažko splniteľných cieľov, ktoré majú demonštrovať politickú silu. Je nevyhnutné stanoviť reálne ciele, vytvoriť a presadiť účinné politiky opierajúce sa o fungujúci legislatívny a finančný rámec, ktorého predpokladom je konsenzus na všetkých úrovniach.

Európska únia má predpoklad byť silným hráčom v energetických vzťahoch. Aby ale mohla vstupovať do týchto vzťahov, potrebuje energetickú politiku, ktorá bude predstavovať pevný negotačný pilier.

### **Jarný summit o klimatických a energetických otázkach z roku 2007** <sup>124</sup>

Tento summit výrazne ovplyvnil prípravu spoločnej energetickej politiky Únie, pretože stanovil ciele, ktorých splnenie by malo byť dosiahnuté spoločným úsilím. V štádiu príprav sú aj smernice, ktoré konkrétne stanovujú ciele pre jednotlivé krajiny.

### **Skleníkové plyny**

Bol stanovený cieľ na redukciiu hladiny skleníkových plynov o 20% do roku 2020 v porovnaní s rokom 1990. To znamená, že EÚ musí prijať ambicioznejšiu stratégiu, ako má teraz. Terajšia stratégia (Kjótsky protokol) sa nedosiahne, pokiaľ Únia nevyvinie mimoriadne úsilie v redukcii emisii o 8% od roku 1990 po 2012. Ak by sa to podarilo, tak za zvyšných 8 rokov by bolo treba dosiahnuť ostávajúcich 12%. Rozloženie „emisného bremena“ musí prekonzultovať Komisia s členskými krajinami.

Európska únia deklarovala úmysel znížiť emisie až o 30% pod podmienkou medzinárodnej podpory, cieľom ktorého je preukázanie odhodlania plniť ciele aj po roku 2012, aj v budúcnosti. Po roku 2020 by mali ekonomicky vyspelé krajiny znížiť emisie až o 60-80% do roku 2050, v porovnaní s emisiami z roku 1990.

Podľa štúdie globálnej konzultačnej firmy McKinsey and Co., členské krajiny budú musieť najbližších 14 rokov preinvestovať približne 1,1 trilióna Eur na zabezpečenie nových technológií a investícií do starých, aby dosiahli stanovené ciele. Podľa odporúčanií tejto firmy by bolo lepšie hľadať riešenie v šetrení energiou, než investovanie do nových technológií.<sup>125</sup>

### **Obnoviteľné zdroje energií**

Podiel obnoviteľných zdrojov na celkových európskych dodávkach by mal byť 20% do roku 2020. Momentálne je táto úroveň iba približne 7% energetického mixu, s nezáväzným cieľom 12% do roku 2010. Nový záväzný cieľ (20% do 2020) sa rozdelí medzi členské krajiny a do ich národných cieľov, berúc do úvahy variabilitu krajín, ich štartovaciu pozíciu a potenciál. Národné ciele sa následne odrazia v komplexnej smernici o využívaní obnoviteľných zdrojoch, ktorá mala Komisia predstaviť v treťom štvrtroku 2007, a to konkrétne 5. decembra. Tento termín bol presunutý až na tretí štvrtok 2008. Možno vidieť dva dôvody, prečo sa tak stalo. Prvým bolo konanie konferencie OSN o klimatických zmenách na Bali, kde EÚ vystupovala jednotným hlasom členských krajín v boji proti klimatickým zmenám. Svetoví lídri diskutovali na Bali o medzinárodnom režime, ktorý by nahradil Kjótsky protokol, ktorého platnosť vyprší v roku 2012. Naskytuje sa myšlienka, či skutočným dôvodom diskusie nebola

<sup>124</sup> [http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms\\_Data/docs/pressdata/en/ec/93135.pdf](http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/93135.pdf)

<sup>125</sup> Belkin, P.: CRS Report for Congress, 2007

snaha vyhnúť sa tomu, aby hádky medzi členskými krajinami o národné ciele oslabili jednotnú pozíciu EÚ, keď sa snažila presvedčiť ostatných veľkých producentov skleníkových plynov akými sú USA a Čína.<sup>126</sup> Druhým dôvodom je snaha Komisie prediskutovať tento komplexný balík o energetike a klimatických zmenách s členskými krajinami, zahrňujúc do neho výsledky tejto konferencie a aj nasledujúcich.

V spotrebe palív musia členské krajiny dosiahnuť podiel 10% biopalív z celkovej spotreby v doprave, so zabezpečením stabilnej dostupnosti pestovania plodín a dostupnosti druhej generácie biopalív. Európska únia už ale tento cieľ prehodnotila, nakoľko podľa správy Svetovej banky sú biopalivá zodpovedné za celosvetové zvýšenie cien potravín.

Dohodol sa aj nezáväzný cieľ zníženia celkovej spotreby energie o 20%, v porovnaní s predpoveďami na rok 2020, prostredníctvom zlepšenia v energetickej účinnosti. Tento cieľ by mal byť dosiahnutý vďaka implementácii Akčného plánu EÚ o energetickej účinnosti.

### **Tri náročné ciele do roku 2020**

Stanovený cieľ 20% podielu obnoviteľných zdrojov v EÚ dáva do pozornosti výhody obnoviteľnej energie z pohľadu energetickej bezpečnosti, prispievajúc tým k zvyšovaniu konkurencieschopnosti európskeho priemyslu. Už v súčasnosti predstavuje tento sektor obrat viac ako 25 miliárd eur so zamestnanosťou viac ako 350 000 ľudí. Ak sa zachová súčasný trend vývoja tohto sektora, je predpoklad, že obnoviteľné zdroje výrazne zlepšia budúcnosť ekonomík členských krajín. Je ale nevyhnutné vytvoriť fungujúce prostriedky na ich dosiahnutie, aby sa plne rozvinul ich potenciál.

Prijaté ciele vyslali jasný signál členským krajinám a celému svetu, že EÚ má ambiciózne ciele. OZ. Podľa správy EREC<sup>127</sup> je možné cieľ 20 % OZ dosiahnuť v každej členskej krajine, pod podmienkou správnej štruktúry a aplikácie politik.

Tri hlavné ciele o obnoviteľných zdrojoch, energetickej účinnosti a skleníkových plynoch boli prijaté na európskej úrovni. Každý z nich má svoje opodstatnenie, ale bolo by klamlivé zamieňať si ich priority pri dosahovaní, keďže majú rovnakú prioritu splnenia. Snaha znížiť význam obnoviteľných zdrojov v mene boja so skleníkovými plynmi by bola veľmi nesprávna. Cieľ o obnoviteľných zdrojoch Rada stanovila jasne a tento cieľ si vyžaduje pozornosť z viacerých dôvodov.

Obnoviteľné zdroje predstavujú viac ako len boj proti klimatickým zmenám a to z nasledovných dôvodov:

- Výskum a vývoj OZE zvýši energetickú bezpečnosť EÚ znížením závislosti od importe ropy a plynu.
- Využívaním OZE by si Európa udržala dominantnú pozíciu v tomto dynamickom odvetví.
- Vznik nových technológií je kľúčovým faktorom mnohých modelov ekonomického rastu, čo je takisto v súčinnosti s Lisabonskou stratégiou.
- Ceny obnoviteľných zdrojov sa dajú predvídať, nie sú volatilné a nepodliehajú cenovým šokom, čo zvyšuje ich vhodnosť do stabilného energetického mixu.

---

<sup>126</sup> Euractiv: *Dôležitá legislatíva EÚ o energetike a klíme sa odklad*, 2008

<sup>127</sup> EREC – *Position on the Framework Directive for Renewable Energy Sources*, 2007



- Významným prínosom OZE je schopnosť prispieť k zníženiu skleníkových plynov.

Je nutné zdôrazniť fakt, že naplnenie cieľa o znížení skleníkových plynov nesplní cieľ o obnoviteľných zdrojoch a energetickej účinnosti, a tým zabráni dosiahnuť energetickú bezpečnosť a iné benefity s tým súvisiacich.

Zodpovedným a vhodným prístupom k stanoveniu hladiny CO<sub>2</sub> úrovne členskými krajinami, by bolo najskôr stanovenie úrovne obnoviteľných zdrojov a energetickej účinnosti jednotlivými krajinami a až následné rozdelenie zvyšnej redukcie emisií na dosiahnutie cieľa o skleníkových plynoch (pokrytých systémom ETS). Podľa štúdie z roku 2006 Mantzos-Capros<sup>128</sup> pripravenej pre Európsku komisiu dosiahnutím stanovených cieľov o obnoviteľných zdrojoch a energetickej účinnosti by sa vyšlo 960 miliónom ton CO<sub>2</sub> v EU-25 do roku 2020. Dosiahnutie takejto úrovne je vysoko nad súčasnými cieľmi o redukcii skleníkových plynov. Sektor obnoviteľných zdrojov je v niektorých členských krajinách značne poddimenzovaný a treba ho rozvíjať a podporovať.

### **Základné piliere spoločnej energetickej politiky EÚ**

Európska únia si na vykonávanie energetickej politiky musí vypracovať účinné nástroje. Predtým si však musí stanoviť základné piliere, na ktorých môže koordinovanú a efektívnu energetickú politiku vybudovať.

### ***Diplomacia energetickej bezpečnosti***

Práve diplomacia predstavuje účinný nástroj na presadzovanie záujmov jedným spoločným „hlasom“ na medzinárodnom poli aktérov. „Účinnými nástrojmi môžu byť v takomto prípade Energetická charta, Európske energetické spoločenstvo, Susedská politika EÚ či medzinárodné fóra ako G8 a WTO.“<sup>129</sup> Práve na poslednom stretnutí G8 v júli 2008 došlo k medzinárodnej dohode o znížení emisií skleníkových plynov do roku 2050 o polovicu, kde EÚ vystupovala ako celok. Napriek tejto celoplošnej dohode v klimatickej oblasti nedošlo k záväznému stanoveniu cieľov. V danom prípade poskytla diplomacia priestor na diskusiu, ktorej výsledky ale neboli prenesené do záväznej formy. Aj napriek tomu však európska diplomacia môže poskytovať jasný signál o jednote EÚ v otázke energetickej bezpečnosti. Výsledkom bude jasná definícia a predstava EÚ o jej energetickej budúcnosti.

### ***„Europeanizácia“ energetických vzťahov s Ruskom***

Európska únia by mala zotrvať v úsilí o ratifikáciu Energetickej charty. Určitým negatívnym krokom zo strany členských krajín EÚ ako Nemecko a Taliansko, je podpisovanie bilaterálnych dohôd. Tie by mali obsahovať princípy Charty ako reciprocita, transparentnosť a nediskriminácia.<sup>130</sup> Kvôli zachovaniu jednoty EÚ by bolo treba zakomponovať tieto bilaterálne dohody do Dialógu EÚ – Rusko. Ruská strana neustále chráni svoj energetický sektor a nedovolí európskym firmám prienik na svoj trh. Z ruskej strany však Gazprom získava väčšinové podiely v spoločných podnikoch na európskom trhu. Je preto treba zabezpečiť rovnaké obchodné a trhové princípy pre obidve strany.

---

<sup>128</sup> Mantzos, L.-Capros, P.: *European Energy and Transport-Scenarios on Energy Efficiency and Renewables*, 2007

<sup>129</sup> Geden, O.-Marcelis, C.-Maurer, A.: *Perspectives for the EU's external energy policy*, 2006

<sup>130</sup> Geden, O.-Marcelis, C.-Maurer, A.: *Perspectives for the EU's external energy policy*, 2006, s.26

### **Finančná spolupráca**

Členské krajiny EÚ by mali vybudovať štruktúru finančnej podpory, ktorá by garantovala ochranu, a znižovala tým riziká pri investovaní do nových energetických odvetví. Táto finančná podpora by mala využitie aj pri budovaní alternatívnych trás, ktoré by diverzifikovali dodávky ropy a plynu do EÚ, napríklad pomocou LNG terminálov. Súčasťou tohto finančného mechanizmu by bolo dokončenie transeurópskych sietí.<sup>131</sup> Financie v tomto mechanizme by pochádzali z financií EÚ, ale tiež zo Svetovej banky a iných subjektov.

### **Prijatie legislatívy**

V zmluvách EÚ nie je žiadny základ spoločnej externej energetickej politiky. V spomínanej Ústavnej zmluve pre Európu boli v jej návrhoch exaktnejšie definície, ktoré boli ale vypustené z textu po úspešnom lobovaní britských a holandských členov parlamentu, ktorí sa obávali, že by Komisia získala kontrolu nad zásobami ropy a plynu v Severnom mori. Následne ostal v Zmluve len Článok 3-256. V súčasnosti je politická vôľa naklonená vytvoreniu spoločnej energetickej politiky a výsledná forma by mohla mať viaceré podoby.<sup>132</sup>

Prvou možnosťou je vytvorenie novej legislatívy, ktorá by zahrňovala všetky energetické otázky. „Jedným riešením by bolo vytvorenie novej zmluvy o Európskom energetickom spoločenstve, ktoré by zahrňovalo spoločný energetický trh, jednotné prepojenia, transmisie.“<sup>133</sup> Dostalo by sa podpory obnoviteľným zdrojom, princípom energetickej účinnosti a najmä vytvoreniu spoločnej energetickej politiky, ktorej fungovanie by si vyžiadalo nový inštitucionálny orgán. Ďalším riešením by bolo využitie zmluvy o Euratom, ktorej štruktúra by sa doplnila a upravila o rovnaké potreby, čím by sa len rozšírili jej kompetencie. V oboch možnostiach by rozhodujúci proces pozostával z tradičného postupu, keď Komisia navrhuje, Parlament spolurozhoduje a v Rade sa rozhoduje definitívne. Proces by si vyžadoval určité modifikácie s ohľadom na heterogenitu energetických základov členských krajín, keďže každá krajina má iný energetický mix.

Druhou možnosťou je pridanie legislatívy do súčasných Zmlúv. V danom prípade by sa ako riešenie naskytovalo doplnenie potrebných ustanovení do Lisabonskej zmluvy, ktorej prijatie je nepravdepodobné, nakoľko bola v írskom referende odmietnutá. „Alternatívou môže byť zapracovanie energetickej politiky do systému Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky.“<sup>134</sup>

### **Susedská politika**

Európska únia by mala podporovať otvorené a konkurencieschopné trhy v rozvojových krajinách v jej susedstve. Princípy susedskej politiky by mohli prispieť k politickej stabilite a transparentným trhom v týchto krajinách. Kľúčové pre EÚ sú z hľadiska jej energetických potrieb krajiny Kaspického mora, teda Strednej Ázie. Spolupráca s týmto regiónom by prispela k stabilnejším dodávkam ropy a plynu z tohto regiónu. Aj africké krajiny zo Stredozemného územia treba zahrnúť do spolupráce. Výsledkom integrácie je vytvorenie Únie pre Stredomorie. Zoskupenie vytvorili lídri viac ako 40 krajín Európy, Blízkeho východu a severnej Afriky na summite v Paríži v júli 2008, ktoré má začať novú etapu v euro-stredomorskom partnerstve. Jedným z cieľov zoskupenia je využívanie alternatívnych zdrojov

---

<sup>131</sup> Geden, O.-Marcelis, C.-Maurer, A.: *Perspectives for the EU's external energy policy*, 2006, s.27

<sup>132</sup> Geden, O.-Marcelis, C.-Maurer, A.: *Perspectives for the EU's external energy policy*, 2006, s.28

<sup>133</sup> Geden, O.-Marcelis, C.-Maurer, A.: *Perspectives for the EU's external energy policy*, 2006, s.26

<sup>134</sup> Geden, O.-Marcelis, C.-Maurer, A.: *Perspectives for the EU's external energy policy*, 2006, s.27

energie, predovšetkým solárnej, s cieľom obmedziť emisie skleníkových plynov, znížiť zraniteľnosť energetického systému a zlepšiť dostupnosť energie pre izolované komunity. Spolupráca má prebiehať na najvyššej politickej úrovni v podobe bienálnych summitov hláv štátov a vlád. Členské krajiny EÚ by si mali stanoviť priority a následne ich podporovať prostriedkami ako politickými, finančnými, tak aj ľudskými.

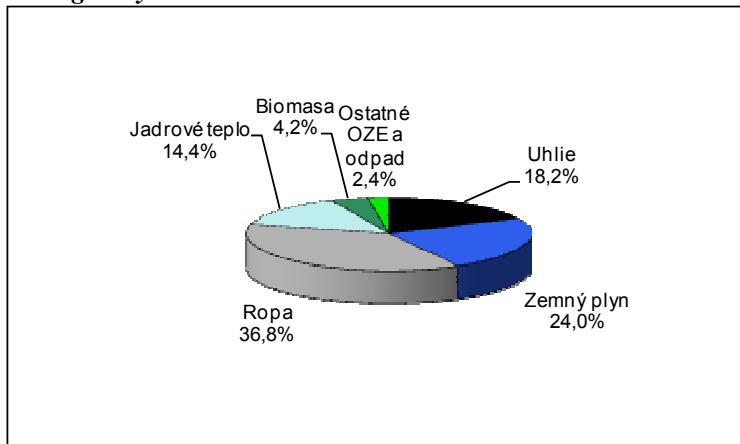
### Vojenská ochrana

V tejto oblasti už Komisia navrhla vytvorenie ucelenej stratégie na ochranu kľúčových infraštruktúrnych bodov v rámci EÚ.<sup>135</sup> Aj napriek „citlivosti“ tejto politickej otázky, by sa mala táto téma zaoberať aj nasadením armádnych zdrojov mimo EÚ. „V tejto otázke by sa ako riešenie ponúkala spolupráca NATO – EÚ, ktorá by vo výnimočných situáciách riešila ochranu a zabezpečenie dodávok energie.“<sup>136</sup> Spolupráca by spočívala v ochrane tankerov, ropných plošín či v satelitnom monitorovaní v regiónoch, kde sú energetické zdroje ohrozené. Spolupráca na podobnej úrovni prebehla medzi USA, Francúzskom, Veľkou Britániou a Talianskom pri prvej vojne v Perzskom zálive, keď cieľom nebolo len oslobodenie Kuvajtu, ale aj zabezpečenie ochrany pre Saudskú Arábiu a ostatné producentské krajiny regiónu.<sup>137</sup>

### Energetický mix EÚ

Európska únia robí mnoho krokov na dosiahnutie energetickej bezpečnosti. Tú je treba dosiahnuť spoločnou energetickou politikou, ale aj obmedzením vlastnej spotreby a hľadaním alternatívnych zdrojov. Výsledkom ekonomického rastu sú klimatické zmeny, ktorých prejavy sa zintenzívňujú. Najväčšími zdrojmi skleníkových plynov v Európe sú dva sektory – výroba tepla a elektriny (39% všetkých emisií) a doprava (26%).<sup>138</sup> Spotreba v doprave je krytá importovanou ropou. Tretina vyrobenej elektriny pochádza z uhoľných elektrární a ďalšia tretina z jadrových reaktorov.

Graf č.1 Energetický mix EÚ - 2007



**Zdroj:** Stratégia energetickej bezpečnosti SR

<sup>135</sup> „Communication from Commission to the Council and the European Parliament, Critical infrastructure Protection in the fight against terrorism“, COM(2004) 702 final, October 2004

<sup>136</sup> Geden, O.-Marcelis, C.-Maurer, A.: *Perspectives for the EU's external energy policy*, 2006, s.28

<sup>137</sup> Krajiny v tomto regióne sa nachádzajú v TOP 5 krajín s najväčšími zásobami zemného plynu

<sup>138</sup> The Council of the EU : *Presidency Conclusions*, Brussels, 8-9 March 2007

Energetický mix v členských krajinách je záujmom jednotlivých vlád, alebo medzinárodných energetických spoločností. Tento mix je v členských krajinách rôzny, keďže každá krajina má iné prírodné a politické podmienky. Dochádza ale k jeho ovplyvňovaniu zo strany Únie, ktorá sa zaviazala k redukcii emisií a k boju proti klimatickým zmenám. Krajiny prijali Národné akčné plány, ktorými majú postupne upravovať ekonomiku k znižovaniu spotreby palív a k ochrane životného prostredia.

### **Uhlie**

Ako bolo spomenuté, tretina vyrobenej energie pochádza z uhoľných elektrární. Najväčšie zastúpenie uhlia v mixe má Poľsko (92%), Česko (65%), Grécko (62%) a Nemecko (okolo 50%).<sup>139</sup>

Bez uhlia si energetický mix Európskej únie zatiaľ nemožno predstaviť. Čierne uhlie a lignit sa v súčasnej únii na výrobe elektriny podieľajú štvrtinou, po rozšírení ich význam ešte vzrastie. Používanie uhlia sa podpisalo aj pod emisie, ktoré produkujú elektrárne a to vo výške 25%. Uhlie sa ale bude využívať aj v budúcnosti, pretože tento zdroj energie má v Európe bohaté zásoby. Európske zásoby pevných palív – hlavne uhlia – sú niekoľkokrát väčšie ako napríklad ropy – vydržia až dvesto rokov. EÚ15 ročne vyrábala okolo 50 miliónov ton ropného ekvivalentu hnedého a 60 miliónov ton ropného ekvivalentu čierneho uhlia. Po rozšírení EÚ to je už viac ako dvojnásobné množstvo. Problémom sa môže stať kvalita európskeho uhlia, lebo je premenlivá a výrobné náklady sú často vysoké. Ani prípadný rast spotreby čierneho, energeticky výhodnejšieho uhlia, nedokáže EÚ uspokojovať inak ako dovozom.<sup>140</sup>

Pre vysoké výrobné náklady je cena čierneho uhlia v únii tri- až štyri krát vyššia ako svetová cena a nemôže súťažiť s producentnými krajinami USA, Austráliou, Juhoafrickou republikou, Kolumbiou, Ruskom či Ukrajinou. Tento rozdiel viedol buď k postupnej likvidácii ťažby, na čo pristúpili Portugalsko, Belgicko či Francúzsko, alebo k reštrukturalizácii spojenej s výrazným znížením kapacít, napríklad v Nemecku a Španielsku.<sup>141</sup> Celé povojnové dejiny Európy však sprevádzali masívne programy dotácií do banskej činnosti – tak na útlm, ako aj reštrukturalizáciu. Osobitné postavenie v európskej ekonomike, v zamestnanosti a pri sociálnej stabilite dala uhoľnému priemyslu sama Parížska zmluva o založení Európskeho spoločenstva pre uhlie a oceľ.<sup>142</sup>

Výnimky zo zákazu štátnej pomoci baníctvu však pokračujú aj po zániku ESUO v roku 2002. Ešte v druhej polovici 80. rokov štátna pomoc odvetviu v celom Európskom spoločenstve dosahovala v priemere 16 miliárd eur ročne.<sup>143</sup> V nedávnej minulosti verejná podpora klesla pod šesť miliárd eur a v prevažnej miere je smerovaná do nemeckých čiernouhoľných baní. V júni 2005 Komisia schválila "uhoľný balík", ktorý autorizoval reštrukturalizačné plány pre maďarský, nemecký a poľský uhoľný priemysel do roku 2010. Schválený balík pridelil aj grant vo výške 12 miliárd eur desiatim uhoľným baniam v Nemecku, z ktorých pre štyri je naplánované uzavretie do konca tohto desaťročia.

Komisia Únie však zdôrazňuje, že nebude stavať prekážky nielen doňajšiemu efektívnym otvoreným zásobám, ale ani stavať stropy v prístupe k novým zásobám uhlia. Korešponduje to s politikou EÚ podpory domácich – európskych zdrojov energie, ktorou Brusel sleduje posilnenie úrovne energetickej nezávislosti Európy od dovozov.

---

<sup>139</sup> Belkin, P.: *CRS Report for Congress, 2007*

<sup>140</sup> Janoška, J.-Beer, G.: *Uhlie ostáva platným hráčom na európskej energetickej šachovnici, 2004*

<sup>141</sup> Tamtiež

<sup>142</sup> Tamtiež

<sup>143</sup> Tamtiež

Závery Zelenej knihy o energetickej bezpečnosti, kde upozornili na prudký rast dovoznej náročnosti energie, a to hlavne z politicky nestabilných teritórií, podporila EÚ aj v smernici upravujúcej pravidlá obchodovania s elektrinou, kde definuje preferovanie elektriny z domácich zdrojov vrátane uhlia. Podľa tejto správy Komisie aj tie nové členské krajiny, ktoré sú v súčasnosti čistými exportermi čierneho uhlia, budú musieť pod vplyvom drastickej reštrukturalizácie sektora v roku 2020 dovážať dvanásť percent svojich potrieb uhlia. Kvôli silnej pozícii uhlia bude úlohou Únie rozvoj a uplatnenie zariadení na zachytávanie a uskladňovanie emisií vznikajúcich pri spaľovaní uhlia.

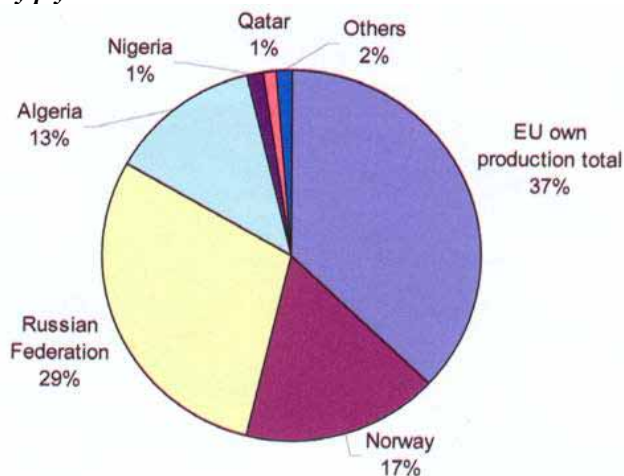
### **Plyn**

Za posledných 20 rokov sa zásoby plynu takmer zdvojnásobili a až dve tretiny zásob sa nachádzajú na území Stredného východu a bývalého Sovietskeho zväzu.

Jednou z príčin rozšírenia využívania zemného plynu v energetike bol fakt, že jeho ťažba je lacná, podobne aj preprava, hoci je ekonomicky najnáročnejším článkom v celom plynovom reťazci, pričom na prepravu sa používajú väčšinou plynovody (3/4 svetového obchodu), lodné tankery a cisternové vagóny.<sup>144</sup>

Únia je dnes jediným teritóriom, ktoré nie je v zásobovaní plynu sebestačné. Dováža ročne okolo 225 mld. kubíkov plynu. Z toho je 132 mld. zo SNS, 55 mld. z Nórska a ostatné množstvo z Afriky, prevažne z Alžírsku (asi 30 mld.) a Líbye.<sup>145</sup>

**Obrázok č.1 Svetové zásoby plynu**



**Zdroj:** Európska komisia DG, Eurostat

Zemný plyn je pre Úniu dôležitým prvkom energetickej bezpečnosti. Jeho využívanie nie je v rozpore s európskymi environmentálnymi zásadami a Európa má nedostatok ropy a postupne aj uhlia a niet alternatívy ako nahradiť tento energonosič. Výhodou Únie je vzťah s krajinami s najväčšími zásobami (Irán, Katar, Alžírsko a Rusko), s ktorými nemá zásadný politický konflikt.<sup>146</sup>

<sup>144</sup> Baláž, P.: *Zemný plyn a energetická bezpečnosť EÚ*, 2007

<sup>145</sup> Tamtiež

<sup>146</sup> Baláž, P.: *Zemný plyn a energetická bezpečnosť EÚ*, 2007

## Vlastná ťažba plynu v európskych krajinách

Ťažba plynu vo Veľkej Británii vyvrcholila v roku 2001 a klesá o 8,5% ročne. To predstavuje jeden z európskych problémov, pretože Veľká Británia vyvážala málo plynu a teraz z roka na rok hľadá zdroje dovozu čím väčšieho množstva. To spôsobuje závažné napätie na európskom trhu s plynom. Holandsko malo úväzľivo regulovaný trh s plynom a jeho ťažbu obmedzoval zákon. Ťažba v pobrežných vodách má už klesajúcu tendenciu (ako aj britská) a to povedie k pozvoľnému poklesu holandskej produkcie plynu.

Nórsky export plynu vzrástol na 120 miliárd m<sup>3</sup> ročne vrátane plynovodu do Veľkej Británie a kontinentálnej Európy. Dve hlavné ťažobné polia môžu pokračovať v ťažbe ešte mnoho dekád. Ale veľa iných polí v Severnom mori je vo fáze poklesu. Nórska ťažba by podľa niektorých informácií mohla vyvrcholiť budúci rok (2009), čo by malo pre bezpečnosť dodávok zemného plynu do Európy negatívne účinky. Zlom v ťažbe nastal pravdepodobne v roku 2004 a v budúcnosti sa dá očakávať už len trvalý pokles.

Európska únia zväčšuje svoju závislosť dodávkami zemného plynu z Ruska, čo zvyšuje bezpečnostné riziká vyplývajúce zo stúpajúcej závislosti od jediného dodávateľa. Cieľom energetickej bezpečnosti bude zabezpečiť diverzifikované dodávky od rôznych dodávateľov.

## Jadrová energia

Z jadrových elektrární pochádza tretina elektrickej energie, ktorá sa vyrába približne v 175 elektrárňach. Z dôvodu rozdielnosti názorov členských krajín o využívaní jadrovej energie, sa nevypracovala spoločná jadrová politika. Krajiny ako Francúzsko, Fínsko či Švédsko a Veľká Británia, spoliehajú na jadrovú energiu. Oproti nim stoja krajiny ako Nemecko, Španielsko a Rakúsko, ktoré jadrovú energiu odmietajú a chcú ju nahradiť zemným plynom.

V priebehu 15 až 20 rokov by mal pomocou medzinárodnej investície byť vo Francúzsku spustený prvý experimentálny termojadrový reaktor, ktorý by mal vyrábať elektrickú energiu fúziou, ktorá neprodukuje nebezpečný odpad.

## Vnútrošný energetický trh

Európska komisia sa dlhodobo snaží prinútiť členské krajiny k integrácii národných plynových a elektrických sústav so spoločnosťami do jednotného európskeho trhu.<sup>147</sup> To by prinieslo energetickú bezpečnosť a bezpečnosť prenosových sietí, samozrejme, aj zníženie nákladov na transport. Aj napriek snahe o integráciu ostávajú najväčšie podniky v rukách členských krajín. Tie argumentujú potrebou kontrolovať tieto podniky, aby zabezpečili pre svojich občanov stabilné a bezpečné dodávky energií, za prijateľné ceny.

Snaha Komisie vytvoriť integrovaný a konkurencieschopný trh s plynom a elektrinou sa začala koncom 90 tých rokov, vydaním nariadení zameraných na štyri hlavné ciele:

1. vytvorenie jednotného trhu s energiami podporou konkurencie a efektivity v produkcii a v dodávkach plynu a elektriny;
2. zníženie cien a poskytnutie možností subjektom na vlastný výber dodávateľa v roku 2007, čo bolo aj splnené;
3. zlepšenie stavu životného prostredia;
4. zabezpečenie energetickej bezpečnosti.

Za posledné roky Komisia vytvorila viacero postupov na stanovenie vlastníctva a prístupu do sietí, spojenými s núdzovými opatreniami pri výpadkoch dodávok. V septembri 2007 prišla Komisia s návrhom na liberalizáciu európskych energetických trhov. Jej návrh vyvolal diskusiu najmä v otázke „unbundlingu“ – núteného oddelenia vlastníctva výroby

---

<sup>147</sup> Jednotný Európsky Akt prijatý v roku 1987 vytvoril vnútrošný trh so štyrmi slobodami: sloboda tovarov, služieb, ľuď a kapitálu.

a transmisie energie (elektriny a plynu). Pre vertikálne integrované energetické giganty by to znamenalo, že musia odpredať svoje podiely v transmisných sieťach.<sup>148</sup>

Dôvodom návrhu bola snaha Komisie zlepšiť konkurenciu a vytvoriť trhové ceny. Francúzsko, Nemecko a ďalších šesť krajín vyjadriло nesúhlas a predložili alternatívne riešenie, ktoré má priniesť rovnaký výsledok vo forme liberalizácie energetických trhov, ale bez rozbíjania firiem. Podľa tohto riešenia si môžu veľké energetické firmy ponechať výrobu a aj transmisie elektrickej energie a plynu, manažment prenosových sietí však bude musieť prejsť do rúk „Nezávislého transmisného operátora“ s efektívnym rozhodovacím právom v otázkach každodennej prevádzky a údržby sietí.<sup>149</sup>

### **Prepojenie sietí**

S procesom liberalizácie európskeho trhu s energiami súvisí aj zabezpečenie energetickej bezpečnosti. Trh by mal byť schopný dodávať energiu cez prepojené siete, aj v prípadoch núdzových zásob. Európska transmisná sieť je podľa Komisie slabo prepojená, aj napriek tomu, že cezhraničná výmena energií je čoraz častejšia.<sup>150</sup> V júli 2006 si Francúzsko kvôli náhlým horúčavám zabezpečilo dodávky kúpou dodatočnej elektrickej energie od Nemecka. V roku 2005 bolo týmto spôsobom k dispozícii len 10% z celkového elektrického potenciálu v Európe.<sup>151</sup> Takisto výpadky elektriny v rokoch 2005 a 2006 boli spôsobené zlou koordináciou národných a miestnych trhov s elektrinou, a tiež nedostatočnou kapacitou siete.<sup>152</sup> Cieľom návrhov Komisie je vybudovať stabilnú celoeurópsku transmisnú sieť, ktorá by predstavovala stabilný pilier energetickej bezpečnosti.

### **Obnoviteľné zdroje**

#### ***Súčasná situácia obnoviteľných zdrojov energie v EÚ***

Obnoviteľné zdroje energie (OZE) ponúkajú v kontexte bezpečnosti významnú pridanú hodnotu v porovnaní s používaním konvenčných fosilných palív dodávok pre Európsku úniu v budúcnosti. Technológie obnoviteľnej energie sa postupne zlepšujú, začínajú sa používať masovo, a tým sa znižujú aj náklady spojené na ich využívanie, čo prispieva k nárastu ich konkurencieschopnosti v oblasti energií. V súčasnosti je Európska únia závislá od importu dodávok palív a zemnom plyne vo výške 50%, aby pokryla svoje potreby. Takáto rastúca závislosť robí EÚ zraniteľnou v ekonomickej a politickej oblasti a enormne zaťažuje životné prostredie. Za posledné obdobie ceny ropy a energií dosiahli historické maximá. Závislosť od dovozu ropy a ropných produktov je v mnohých krajinách značná, avšak ešte v prvej polovici tohto storočia má podľa mnohých odborníkov dôjsť k vyčerpaniu celosvetových zásob ropy a v súvislosti s tým sa očakáva postupné zvyšovanie jej ceny. Bez ohľadu na dané skutočnosti sa spotrebováva energia čoraz viac, emisie skleníkových plynov sa zvyšujú aj napriek tomu, že zásoby konvenčných zdrojov sú značne limitované.

Dodávky energií ovplyvňujú známe faktory – nárast svetových cien, rast dopytu krajín Ázie, vojnové konflikty, neefektívne investície a klimatické zmeny. V roku 2004 bol nárast dopytu po energiách vyšší o 4,3%. Čína, ktorá v súčasnosti zažíva rapidný ekonomický rozvoj, predstavovala sama až 75% navýšeného dopytu po uhlí. Ďalšie krajiny v Ázii, Afrike a Južnej Amerike môžu vďaka ekonomickým reformám dosahovať podobný ekonomický rozvoj ako Európa v 19. a 20. storočí, čo môže byť neúnosné pre energetickú budúcnosť.

---

<sup>148</sup> Euractiv: *Liberalizácia energetiky – bez rozbíjania firiem*, 2008

<sup>149</sup> Tamtiež

<sup>150</sup> Belkin, P.: *CRS Report for Congress*, 2007

<sup>151</sup> Tamtiež

<sup>152</sup> Belkin, P.: *CRS Report for Congress*, 2007

Aj napriek mnohoročnej snahe v EÚ šetriť energiou, spotreba energie rastie 1-2% ročne. V priebehu 10 rokov sa môže spotrebovať až 10% viac energie ako dnes, z čoho 2/3 budú importované.<sup>153</sup> Výsledkom môže byť zvýšenie skleníkových plynov až o hodnotu 5% v roku 2012, čo si protirečí so záväzkom EÚ ku Kjótskemu protokolu na redukciiu o 8%. Pri spaľovaní fosílnych palív vzniká okrem iného hlavný zdroj otepľovania atmosféry – oxid uhličitý. Súčasnú globálnu emisiu CO<sub>2</sub> dosahujú hodnotu 7 mld. ton uhlíku ročne, ale v dôsledku rastu svetovej populácie, a s tým súvisiacou väčšou spotrebou energie, tieto by sa mali behom nasledujúcich 50 rokov zdvojnásobiť. Správa o vyvinutých technológiách vhodných pre stabilizáciu globálneho otepľovania, ktorú vydala Univerzita v Princetone hovorí, že pre najbližších 50 rokov je možné rast emisií skleníkových plynov zastaviť vďaka novým technológiám, vrátane využívania energie vetra a slnečnej energie pri rešpektovaní ochrany prírody. Ich realizácia zníži závislosť krajín od dovozu ropy a obmedzí aj ďalšie výdavky spojené so spaľovaním uhlia a iných fosílnych palív. Kvôli stabilizácii situácie v oblasti emisií a klímy nová technika musí k roku 2054 znížiť celkové emisie o 7 mld. t uhlíku. Preto musí pokračovať výskum v oblasti alternatívnych zdrojov energie.

Zo spomínaného dôvodu rastu závislosti EÚ v oblasti dodávok energií, si Únia uvedomila nevyhnutnosť vypracovania ucelenej stratégie v tejto oblasti. Už pred viac ako 25 rokmi podporovala Komisia rozvoj obnoviteľných energií ako zodpovednú reakciu na ropné šoky. Už v roku 1979 bola prezentovaná technológia FV (fotovoltaické články), ale až v polovici rokov 1990 bolo možné reálne začať vytvárať politiky a nástroje na rozvoj trhu s obnoviteľnými zdrojmi, keďže potrebné technológie získali ucelenú podobu až vďaka dlhoročnému výskumu.

Približne 20% globálnych dodávok energie pochádza z obnoviteľných zdrojov. V Európskej únii je tento podiel približne 6-7%. Aj napriek nízkemu podielu obnoviteľnej energie má významný potenciál. Povrch Zeme prijíma každý rok 10 tisíckrát viac slnečnej energie, ako je ľudstvo za toto obdobie schopné spotrebovať<sup>154</sup>.

Definícia obnoviteľnej energie podľa Rady pre obnoviteľné zdroje je nasledovná: Akýkoľvek zdroj energie, ktorý je vytvorený v krátkom čase priamo zo slnka (termálna energia, fotochemická a fotoelektrická), nepriamo zo slnka (vietor, hydroenergia a biomasa) alebo z iných prírodných procesov a mechanizmov životného prostredia (geotermálna a prílivová energia) sa považuje za obnoviteľný zdroj energie.

**Biomasa** v podobe rastlín je chemicky zakonzervovaná slnečná energia. Je to súčasne jeden z najuniverzálnejších a najrozšírenejších zdrojov energie na Zemi. Je ju možné využiť nielen na výrobu tepla, ale aj na výrobu elektriny v moderných spaľovacích zariadeniach. Kvapalnú a plynnú formu biomasy (etanol, metanol, drevoplyn, bioplyn) je možné tiež použiť na pohon motorových vozidiel. Výhody bioenergie spočívajú v ich dostupnosti v životnom prostredí a zároveň v relatívne nenáročnom uskladňovaní. Pri extenzívnom zaťažení môže dôjsť k narušeniu biodiverzity, preto treba sledovať jej vývoj a efektívne využívanie. Na rozdiel od dreva, ktoré sa od nepamäti využíva na varenie i kúrenie, v posledných niekoľkých storočiach ľudstvo využíva hlavne fosílnu formu biomasy – uhlie. Z hľadiska vplyvu na životné prostredie je veľký rozdiel medzi fosílnou a obnoviteľnou (čerstvou) biomasou. Pri fosílnych palivách dochádza k ovplyvňovaniu životného prostredia tým, že pri ich spálení sa do atmosféry dostávajú látky, ktoré boli milióny rokov uložené pod zemským povrchom. Spaľovanie čerstvej biomasy je z hľadiska emisií skleníkových plynov neutrálne.

---

<sup>153</sup> Renewable Energy in Europe: *Building Markets and Capacity*, London 2005, strana 6

<sup>154</sup> Bédi, E.: *Obnoviteľné zdroje energie*, Fond pre alternatívne energie, 2001, kap.2



Biomasa pestovaná na poľnohospodárskej pôde by napr. mohla bez problémov nahradiť energiu vyrábanú jadrovými reaktormi, a to i bez dôsledkov na ceny poľnohospodárskych plodín. Navyše biomasa pestovaná na výrobu etanolu by mohla nahradiť viac ako 50% dovážanej ropy. Pri takejto výrobe sú ale ohrozené ceny komodít, použitých pri výrobe. Z hľadiska perspektívy je biomasa považovaná za kľúčový obnoviteľný zdroj energie, a to tak na úrovni malých ako i veľkých technologických celkov. Už dnes sa podieľa asi 14% na celosvetovej spotrebe primárnych energetických zdrojov. Je možné predpokladať, že pri raste populácie a znižovaní rezerv fosílnych palív bude jej význam vo svete ďalej narastať. Biomasa sa v európskych pomeroch využíva zatiaľ priemerne, najmä na vykurovanie, na ohrev teplej vody a v priemyselných procesoch.

**Vodná energia** predstavuje približne 15% celkovej produkcie energie a 84% celkovej tvorby energie z obnoviteľných zdrojov. Množstvo energie obsiahnutej v zemskom vodnom cykle je obrovské, avšak jej využitie je zložité. Napriek tomu, že existuje viacero spôsobov ako využívať energiu vody, najrozšírenejšia je výroba elektriny vo vodných elektrárňach. Výhodou tejto výroby je, že je to obnoviteľný energetický zdroj nespôsobujúci emisie škodlivín do ovzdušia a navyše je možné ho využiť na okamžité pokrytie spotreby t.j. keď treba. Nevýhodou sú však vysoké investičné náklady na výstavbu a tiež negatívne dopady na okolité životné prostredie, (prípád veľkých vodných diel). Celosvetový potenciál (ekonomicky využiteľný) ešte stále nie je vyčerpaný a predstavuje asi 30% súčasnej spotreby elektriny vo svete. Hoci nevyužitý potenciál je obrovský, v niektorých častiach sveta, ako aj v Európe je malý. Technológia energie z prílivových vln je ešte stále na začiatku. Prvé takéto komerčné zariadenie sa nachádza na pobreží Portugalska. Podľa predbežných výpočtov je potenciál tohto zdroja vysoký. Keby sa takéto inštalácie využili len na pobreží Veľkej Británie, pokryli by trojnásobne jej súčasnú spotrebu.

**Veterná energia** je v Európe silne zastúpená. Takmer 80% globálnej produkcie veternej energie je umiestnené v EÚ a približne 90% z tohto podielu tvoria tri krajiny: Nemecko, Španielsko a Dánsko<sup>155</sup>. Potenciál veternej energie je v EÚ vysoký, najmä pobrežné oblasti majú veľkú výhodu. Rozvoj veterných elektrární vo svete je skutočne búrlivý a dnes predstavuje najrýchlejšie rastúce odvetvie výroby elektriny. Aj napriek pozitívnemu vývoju sú viacerí odborníci presvedčení, že nárast inštalovaného výkonu veterných elektrární by mohol byť ešte väčší. Podľa štúdie "Wind Force 10" by sa veterná energia mohla podieľať asi 10% na celosvetovej výrobe elektriny v roku 2020. Tým by vzniklo asi 1,7 milión nových pracovných miest. Uvedený výkon by znamenal väčšiu výrobu elektriny ako je jej súčasná spotreba v Európe. Technológie využívajúce obnoviteľné energetické zdroje sa stali významným zdrojom nových pracovných príležitostí a len v Európskej únii viedli k vytvoreniu 110 tisíc pracovných miest. Tým, že toto odvetvie zaznamenáva stály rast, rastie aj počet novovytvorených miest. Na konci roku 1996 bolo v tomto sektore zamestnaných asi 20 tisíc obyvateľov EÚ, koncom roku 2000 to bolo už 40 tisíc.

**Slnecná energia** a technológia jej spracovania je v súčasnosti etablovaná tak, že je schopná konvertovať 25-50% prichádzajúcej slnecnej energie na tvorbu tepla. Masová výroba a zníženie nákladov výrazne pomohli tejto forme energie získať si bežných spotrebiteľov. Európa sa podieľa na trhu 17%, zatiaľ čo Čína až 76%. Využívanie slnecnej energie v Európe významne rastie. Podľa údajov European Solar Thermal Industry Federation (ESTIF) bol v roku 2003 prírastok 25% a v roku 2004 to bolo ďalších 24%. Medzi relatívne nové technológie patrí fotovoltaika, čo vlastne znamená priamu premenu slnecnej energie na

---

<sup>155</sup> Global Wind Energy Council, [www.gwec.net](http://www.gwec.net)

elektrinu. Slnecné články sa vyrábajú z polovodičových materiálov ako je napr. kremík. Účinnosť premeny slnečnej energie na elektrinu je v komerčne dostupných článkoch okolo 10% avšak v laboratórnych článkoch presiahla 20%. Aj táto oblasť sa ešte len rozvíja a podlieha výskumu. Predpokladá sa, že táto technológia môže byť použitá a umiestnená na vonkajších stranách budov, čo by zabezpečilo konštantné dodávky energií. Prognóza je až 30-40% nárast trhu v tejto oblasti.

**Geotermálna energia** má takisto svoje uplatnenie. Teplo zemského jadra sa môže využívať na kúrenie a výrobu elektriny. Ako mnohé iné obnoviteľné zdroje, aj sektor geotermálnej energie si vyžaduje vysoké investície. Na tvorbu energie je potrebná teplota vyššia ako 150 stupňov Celzia. Dá sa povedať, že najúspešnejšou krajinou v tejto oblasti je Taliansko, kde sa nachádza 98% produkčných kapacít. Mnohé krajiny EÚ majú možnosti, ale v dostatočnej miere ich nevyužívajú. (aj Slovensko-Košický región).

Svetové energetické dodávky energií sú založené na fosílnych a jadrových zdrojoch. Tieto zdroje energií sú náročné na životné prostredie, čoho dôkazom sú klimatické zmeny a problémy s jadrovým odpadom a jeho bezpečnosťou. Zabezpečenie energetickej bezpečnosti je vo svetovej ekonomike kľúčovým faktorom. Len samotná Európa je závislá od importu ropy 80%, 55% od plynu a 98% od uránu a samotný trend má narastajúcu tendenciu.

Obnoviteľné zdroje nadobudnú postupne významnú úlohu v celosvetových dodávkach energií vďaka svojim výhodám, akou je nulová škodlivosť životnému prostrediu, vytváranie nových pracovných miest, znižovanie chudoby a, samozrejme, energetická bezpečnosť.

Na základe negatívnych dopadov klimatických zmien, je možné konštatovať, že čas na zmenu od fosílnych palív k obnoviteľným zdrojom je veľmi krátky. Podľa často diskutovanej správy IPCC<sup>156</sup> je nutné zmeniť štruktúru energetických dodávok v priebehu 15 rokov, aby sa včas vyšlo najnebezpečnejším dopadom klimatických zmien.

Negatívny trend vývoja je možné sledovať aj na zvýšených cenách energetických zdrojov: ropy, plynu a uránu. Podľa mnohých odborníkov sa dá tento trend očakávať aj v budúcnosti. Aj preto je nutné vytvoriť alternatívy, aby sa predišlo výkyvom v ekonomickom a sociálnom systéme. Rozhodnutia z Jarného summitu (8. - 9.marec 2007) o záväznom celi dosiahnutia podielu 20% obnoviteľnej energie v energetickej spotrebe do roku 2020, podielu využitia 10% biopalív v doprave a spolu so záväzkom 20% energetickej efektivity vytvára dostatočný základ pre obnoviteľné zdroje ako nosný pilier budúceho energetického systému. Náročný cieľ zníženia emisií o 20% medzi rokmi 1990 - 2020 takisto zvýrazňuje význam obnoviteľných zdrojov. EÚ za predpokladu medzinárodnej podpory dokonca deklarovala ambíciu zníženia až o 30%.

## ZÁVER

Všetkých 27 členov Európskej únie sa podieľa približne 17% na celosvetovej celkovej spotrebe energií.<sup>157</sup> V roku 2005 tvorili 80% tejto spotreby fosílna palivá. V prostredí Európskej únie majú energetické problémy špecifický charakter. Strategická dôležitosť energetiky v kontexte celkového ekonomického rozvoja vedie vlády členských krajín k úsiliu udržať si priamu kontrolu nad rozhodovaním o jej smerovaní. Energetická politika EÚ je momentálne iba kombináciou národných záujmov presadzovaných jednotlivými vládami a samotného úsilia inštitúcií o koordináciu ich politik. Výsledkom takejto snahy môže byť len neprehľadná situácia, ktorá predstavuje určité riziká. Energetický dialóg s Ruskom sa síce

---

<sup>156</sup> IPCC – Intergovernmental Panel of Climate Change

<sup>157</sup> Country Analysis Briefs: *European Union, Energy Information Administration, 2006*

vedie oficiálne na úrovni EÚ, skutočnú politiku však robia členské krajiny. V roku 2000 bolo v EÚ vyťažených 289 miliárd metrov kubických plynu, ale spotreba EÚ predstavovala 467 miliárd m<sup>3</sup>. Rozdiel musel byť importovaný a práve podiel Ruska na importe plynu do EÚ predstavoval v roku 2000 70%.<sup>158</sup> Takáto jednostranná orientácia na dodávateľa robí európsku ekonomiku veľmi závislou od externých vplyvov, čoho dôkazom boli aj problémy s dodávkami plynu začiatkom roka 2006 medzi Ruskom a Ukrajinou, ale aj medzi Ruskom a Bieloruskom. Postupné spájanie predtým samostatných energetických trhov do jedného silného bloku spolu s výlučnými kompetenciami EÚ v oblasti obchodných vzťahov s nečlenskými krajinami, však pomaly presúva energetickú politiku do rámca politickej agendy EÚ. Predpokladá sa, že mnohé zdroje budú vyčerpané už v tomto storočí a práve tento fakt by mal zomknúť EÚ k užšej spolupráci, najmä v oblasti výskumu a vývoja, aby bol v oblasti energetiky zabezpečený spoločný a koordinovaný postup. Koherentná vnútorná energetická politika je predpokladom udržateľnej, konkurencieschopnej a bezpečnej energie v Európe. Európa by mala pristúpiť k takejto integrovanej energetickej politike, spraviť z nej dôležitú súčasť v spoločnej bezpečnostnej a zahraničnej politike. Európska únia ma veľký potenciál byť významným a silným hráčom v energetických vzťahoch, podmienkou je však vytvorenie už spomínanej energetickej politiky EÚ.

#### POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Baláž, P.: *Zemný plyn a energetická bezpečnosť EÚ*. [online]. Hospodárske noviny citované [15-9-2007]. Dostupné na <<http://hn.hnonline.sk/>>
2. Belkin, P.: CRS Report for US Congress, Congressional research service, 2007. RL33636
3. Bédi, Emil: *Obnoviteľné zdroje energie*, Fond pre alternatívne energie – SZOPK, 2001
4. Country Analysis Briefs: *European Union*, Energy Information Administration, 2006, „EU Energy Policy Data“, European Commission Document SEC(2007), Statistical Pocket Book
5. Európske spoločenstvá: *Zmluva o Ústave pre Európu*, kap.III, oddiel 10., článok III-256, Luxemburg, 2005. ISBN 92-824-3115-0
6. Geden, O.-Marcelis, C.-Maurer, A.: *Perspectives for the EU's external energy policy*, 2006
7. Geist R.: *Energie budúcnosti*, [online] [3/1/2007] na adrese [www.blisty.cz](http://www.blisty.cz)
8. Euractiv: *Dôležitá legislatíva EÚ o energetike a klíme sa odkladá*. [online]. Euractiv citované [25-10-2007]. Dostupné na <<http://www.euractiv.sk/energetika/clanok/dolezita-legislativa-eu-o-energetike-a-klime-sa-odklada>>
9. Hlaváč, I.: *Energetická bezpečnosť EU*. Praha : CEZ, 2006. Prípadová štúdia [online] na adrese [www.blisty.cz](http://www.blisty.cz)
10. IEA : *Solutions for the 21st Century*, Working document of the Working Party on Fossil fuels, May 2002 [online]
11. IEA: *Slovak Republic: Energy policy review 2005*, France:Stedi, 2006. ISBN 92-64-10965X - 2006
12. IEA, *World Energy Outlook 2000*, Reference Case scenario
13. Janoška, J.-Beer, G.: *Uhlie ostáva platným hráčom na európskej energetickej šachovnici*, TREND 27.4.2004
14. Mantzos, L. - Capros, P.: *European Energy and Transport-Scenarios on Energy Efficiency and Renewables*, pripravené pre ICCS NTU of Athens, 2007

---

<sup>158</sup> Podľa odhadov US Energy Information Administration, európsky dopyt po plyne do roku 2020 vzrastie na 900 mld. M<sup>3</sup>, počíta sa aj so zdvojnásobením dovozu plynu z RF.

15. The Council of the EU : *Presidency Conclusions*, Brussels, 8-9 March 2007, report
16. Ševce, P.: *Európska energetická politika v kontexte energetických procesov*, [online] [3/1/2007] dostupné na adrese <http://www.ssve.sk>
17. Woltemar, R.: *Koncepcia európskej energetickej politiky*. In: Zborník z konferencie Medzinárodná Baťova doktorandská konferencia. Zlín, 2007. ISBN 978-80-7318-529-9

#### **Oficiálne dokumenty EÚ**

1. Commission Green Paper of 8 March 2006: "A European strategy for sustainable, competitive and secure energy" [COM(2006) 105 final - not published in the Official Journal]
2. „Communication from Commission to the Council and the European Parliament, Critical infrastructure Protection in the fight against terrorism“, COM(2004) 702 final, October 2004

#### **KONTAKT**

Ing. Richard Woltemar  
Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov  
a hospodárskej diplomacie  
Fakulta medzinárodných vzťahov  
Ekonomická univerzita v Bratislave  
E-mail: [woltemar@euba.sk](mailto:woltemar@euba.sk)

#### **ABSTRAKT**

26. augusta ruský prezident Dmitrij Medvedev podpísal dekrét, podľa ktorého Rusko formálne uznáva separatistické gruzínske provincie Južné Osetsko a Abcházsko za nezávislé štáty. Pri prijatí tohto rozhodnutia sa ruská strana odvolávala na ustanovenia Charty OSN, Helsinského záverečného aktu a iných základných medzinárodných dokumentov, vrátane Deklarácie o zásadach medzinárodného práva z roku 1970.

#### **ABSTRACT**

26 of august the Russian President Dmitry Medvedev had signed decrees recognizing the independence of the contested territories of South Ossetia and Abkhazia. At acceptance of this decision the Russian side leaned against positions of the Charter of the United Nations, Helsinki final act and other international documents, including the Declaration of 1970 on international law principles.

---

### **1 História vzťahov Gruzínska a Južného Osetska**

História Osetska má hlboké korene. V minulosti územie dnešného Južného Osetska obývali iranojazyčné kmene, predchodcovia dnešných Osetincov. Územie Južného Osetska v rôznych obdobiach bolo súčasťou rôznych kmeňových zväzov severo-kaukazských Iráncov, ale nikdy nebolo súčasťou gruzínskych štátnych útvarov. Gruzínske kniežatá sa niekoľkokrát pokúsili získať kontrolu nad územím Južného Osetska, ale vždy sa stretli s ozbrojeným odporom. Gruzínske nájazdy na tieto územia boli veľmi časté. Gruzínci, hoci nemali dostatočné sily, aby zvíťazili nad Osetíncami, rabovali ich dediny, kradli dobytok, plienili obyvateľstvo.

Situácia sa zmenila v roku 1774, keď sa Osetsko, vtedy ešte jednotné (nerozdelené na Južné a Severné) stalo súčasťou cárskeho Ruska. Avšak južná časť Osetska ešte dlho bola mimo reálnej kontroly cárskej administrácie, aj keď teoreticky bola pod nadvládou Ruska. V roku 1830 vojenská výprava pod vedením generála Rennekumpta definitívne ustálila nadvládu Ruska nad týmto územím. „Južní Osetinci získali v rámci cárskeho Ruska značné výsady. Jednou z nich bolo právo domáhať sa pravdy nielen silou zbraní, ale aj na súdnych inštanciách Ruského impéria. Cárska moc postupne posilňovala výsady južných Osetincov, aj keď na druhej strane mnohokrát ustupovala sťažnostiam gruzínskych feudálov a v prípade neochoty odvádzať povinné dávky, resp. rešpektovať gruzínske panstvo nasadzovala svoje vojská spoločne s gruzínskymi oddielmi. Charakteristickým v takomto prípade bolo, že Osetinci sa nebáli pustiť sa do boja s Gruzíncami, ale vyhýbali sa otvoreným stretom s ruskými vojskami. A práve v týchto rokoch sa upevňovala politická a kultúrna orientácia Osetincov na Rusko.“ V roku 1843 na území terajšieho Južného Osetska, ktoré v tom období bolo súčasťou Tifliskej gubernie bol vytvorený Osetský okruh<sup>159</sup>.

Po rozpade Ruského impéria v roku 1917 sa Gruzínsko násilne pokúsilo okupovať územie Južného Osetska. Predmetná údalosť vyvolala ozbrojený odpor miestneho obyvateľstva. „Počas týchto bojov na Severnom Kaukaze zahynulo päťtisíc Osetincov a ďalších 15 tis. utečencov zahynulo od hladu a epidémií počas občianskej vojny. Situácia sa pre Osetincov zlepšila až po vstupe Červenej armády do Gruzínska. Zaujímavosťou je, že pri

---

<sup>159</sup> <http://www.regions.ru/news/politics/2159781>

rozpade Ruského impéria sa Južné Osetsko odmietlo odtrhnúť od Ruska a zúčastniť sa na voľbách do gruzínskeho parlamentu. V Osetsku bola vyhlásená Sovietska republika.“

20. apríla 1922 bola vytvorená Juho-Osetinská autonómna oblasť Gruzínskej sovietskej socialistickej republiky. Avšak ako tvrdia historici autonómia Južného Osetska bola nominálnej povahy. Gruzínske vedenie realizovalo asimilačnú politiku (Osetinci boli nútení meniť v dokladoch svoju národnosť), osetinské geografické názvy sa postupne menili na gruzínske.

V roku 1939 osetínske písmo založené na latinčine bolo zmenené na gruzínske, v osetinských školách sa začalo vyučovať po gruzínsky. Zároveň osetinské písmo na území Severného Osetska bolo preložené do cyriliky. V dôsledku uvedených udalostí jednotná osetinská národnosť bola umelo rozdelená na dve časti- južných a severných Osetincov.

Koncom roku 1980 sa v Gruzínsku začalo rozmáhať nacionalistické hnutie bojujúce za likvidáciu autonómnych útvarov, ktoré boli súčasťou Gruzínskej sovietskej socialistickej republiky<sup>160</sup>.

23. novembra 1989 členovia gruzínskeho nacionalistického hnutia, ktorého vodcom bol Zvjada Gamsachurdia zaútočili na hlavné mesto Južného Osetska. Oficiálne predmetná udalosť bola prezentovaná ako mierový sprievod, avšak medzi jeho účastníkmi bolo niekoľko stoviek vojakov ozbrojených automatmi. Na obranu svojho mesta stali všetci muži Cchinvalu. Nakoľko účastníkom tohto „sprievodu“ sa nepodarilo preniknúť do mesta, rozhodli sa ho obsadiť zo všetkých strán. Trvalo to štyri mesiace. Za tento čas zranených viac ako 400 osôb, šesť zmrtvých.

V roku 1990 Gruzínsko oficiálne odmietlo uznanie základných právnych noriem, týkajúcich sa jeho štatútu v rámci ZSSR (noriem prijatých po roku 1921). Južné Osetsko využilo túto príležitosť a uplatnilo svoje právo na suverenitu, odôvodňujúc svoj postoj tým, že do roku 1922 jeho územie nebolo súčasťou Gruzínska. Gruzínsko samozrejme nebolo spokojné s takým stavom. K vláde sa v tom čase dostali reprezentanti nacionalistických strán. Situácia sa zhoršila po uskutočnení volieb (9.12.1990) do Rady (parlament) Južného Osetska, nakoľko rozhodnutie o ich konaní bolo prijaté v meste Cchinvali, nie v Tbilisi.

10. decembra 1990 Gruzínsko prijalo odvetné opatrenia: Najvyššia rada republiky na všeobecných zásadách pričlenila územie Južného Osetska k Gruzínsku.

11. decembra 1990 na jednej z hlavných ulíc mesta Cchinvali došlo k ozbrojeným stretom, pri ktorých zahynuli tri osoby, dve boli zranené. Takáto udalosť bola dôvodom vyhlásenia v meste a v Džanovskom (dnes Dzauskom) okrese výnimočného stavu.

V noci 5. januára 1991 pod velením Gruzínska do mesta Cchinvali vstúpili policajné a armádne zložky. Začali sa nepokoje, ktorých výsledkom bolo vytlačenie gruzínskych armádnych zložiek z hlavného mesta Južného Osetska.

Napätie medzi mestami Tbilisi a Cchinvali sa zvyšovalo. 29. januára 1991 gruzínske vedenie pozvalo na rokovanie do Tbilisi predsedu Najvyššej rady Južného Osetska T. Kulumbegova. Po príchode do hlavného mesta Gruzínska Kulumbegova odviezli rovno z budovy vlády do väzenia. 1. februára 1991 Zväz nezávislých energetikov Gruzínska vypol elektrinu v Južnom Osetsku.

23. marca sa konalo spoločné zasadnutie poslancov Rád Južného Osetska, na ktorom bolo rozhodnuté o návrate k štatútu autonómneho kraja.

26. mája 1991 v Gruzínsku sa konali prezidentské voľby. Za prezidenta bol zvolený Zviad Gamsachurdia.

Nepokoje a krviprelievania v zóne konfliktu sa stupňovali. 8. júna 1991 počet spálených osetských dedín dosiahol sedemdesiat. Počet obetí konfliktu od 6. januára 1991 do 1. septembra 1991 dosiahol 209 osôb, 460 civilných obyvateľov bolo zranených, 150 osôb bolo

---

<sup>160</sup> <http://top.rbc.ru/society/08/08/2008/21691.shtml>

vyhlásených za nezvestných. Obrovské straty boli aj na strane Gruzínska (týkalo sa to najmä dedín, ktoré sa nachádzali v zóne konfliktu). Mnohí Gruzínci boli nútení opustiť svoje obydlia a stať sa utečencami.

19. januára 1992 sa v Južnom Osetsku konalo referendum o nezávislosti republiky. Viac ako 98% zúčastnených voličov hlasovalo za nezávislosť.

Vo februári 1992 gruzínska armáda, ktorá bola sústredená v blízkosti mesta Cchinvali začala intenzívnu strelbu po obytných častiach juhoosetského hlavného mesta. Strelba trvala do 13. júla 1992. Zahynulo veľa civilného obyvateľstva.

8. marca 1992 sa predsedom Štátnej rady Gruzínska sa stal Eduard Ševarnadze. Nálety a nočné ostreľovanie osetských obcí v Južnom Osetsku sa zintenzívnili.

20. mája 1992 neďaleko osetskej obce Zar ozbrojenci rozstrieľali zástup žien, starých ľudí a detí, smerujúcich z mesta Cschinvali do Severného Osetska. Bolo zabitých 36 osôb vo veku od 11 do 76 rokov.

20. mája 1992 Najvyššia rada republiky Južné Osetsko prijala Akt o štátnej nezávislosti.

24. júna 1992 v Soči bola podpísaná rusko-gruzínsko-osetská (Severné a Južné Osetsko) Dohoda o zásadách riešenia gruzínsko-osetského konfliktu.

14. júla 1992 vstúpili do Južného Osetska zmiešané rusko-gruzínske mierové sily. V tomto okamihu sa skončilo obdobie otvoreného vojenského konfliktu.

31. augusta 1992 bolo podpísané Memorandum o hraniciach republiky Južné Osetsko.

2. novembra 1993 bola prijatá Ústava Južného Osetska, 5 mája 1995 štátna hymna.

10. novembra 1996 sa v Južnom Osetsku konali prvé všeobecné prezidentské voľby. Prvým prezidentom sa stal profesor Ludvig Čibirov, doktor vied

11. mája 1999 sa v republike konali parlamentné voľby. Za predsedom parlamentu bol zvolený predseda Komunistickej strany republiky Južné Osetsko Stanislav Kočijev.

8. apríla 2000 v referende bola prijatá nová Ústava republiky Južné Osetsko. Južné Osetsko sa stalo prezidentskou republikou.

10. novembra 2001 konali sa druhé prezidentské voľby. Vo všeobecných voľbách za prezidenta bol zvolený obchodný zástupca republiky Južné Osetsko v Ruskej federácii Eduard Kokojty.

24. mája 2004 v parlamentných voľbách zvíťazila republikánska politická strana „Jedinstvo“.

16. novembra 2006 sa konali prezidentské voľby a referendum o nezávislosti republiky Južné Osetsko. V prezidentských voľbách zvíťazil Eduard Kokojty a väčšina voličov hlasovala za nezávislosť.

## **2 Reakcie vybraných subjektov medzinárodného práva na uznanie nezávislosti Južného Osetska a Abcházska Ruskou federáciou**

V medzinárodnom práve existujú dve zásady - právo národa na sebaurčenie a územnú celistvosť štátu. Tieto zásady si do určitej miery odporujú. Niektorí právnici tvrdia, že ak nejaký národ chce vytvoriť vlastný štát a oddeliť časť územia, na ktorom býva má, na to právo. Tvrdia, že právo národa je nadriadené právu štátu.

20. augusta 2008 sa parlament Abcházska obrátil na Rusko so žiadosťou o uznanie nezávislosti.

22. augusta 2008 parlament Južného Osetska sa obrátil na Rusko s rovnakou žiadosťou<sup>161</sup>.

25. augusta 2008 obe komory ruského parlamentu (Rada federácie a Štátna дума) prijali deklaráciu, v ktorej Medvedev vyzvali, aby nezávislosť oboch provincií od Gruzínska uznal. Ruský prezident Dmitrij Medvedev 26. augusta podpísal dekrét, podľa ktorého Rusko

---

<sup>161</sup> <http://vedomosti.ru/newsline/index.shtml?2008/09/05/648137>

formálne uznáva separatistické gruzínske provincie Južné Osetsko a Abcházsko za nezávislé štáty<sup>162</sup>.

Na zasadnutí Bezpečnostnej rady OSN, ktoré bolo zvolané na základe žiadosti gruzínskej delegácie stály zástupca Ruska pri OSN V. Čurkin uviedol: „Pri uznávaní nezávislosti Abcházska a Južného Osetska, sa Rusko riadilo ustanoveniami Charty OSN a iných medzinárodných dokumentov“<sup>163</sup>.

### **Medzinárodné organizácie**

#### **G 7**

Členské krajiny G 7, združenia siedmich priemyselne najvyspelejších krajín sveta odsúdili uznanie nezávislosti gruzínskych separatistických regiónov Abcházsko a Južné Osetsko zo strany Ruska. "Rozhodnutie Ruska vyvoláva otázky, či je táto krajina oddaná mieru a bezpečnosti na Kaukaze," píše sa v stanovisku ministrov zahraničných vecí Spojených štátov, Veľkej Británie, Francúzska, Nemecka, Talianska, Kanady a Japonska, ktoré zverejnilo americké ministerstvo vnútra. "Veľmi ľutujeme, že došlo neprímeranému použitiu vojenskej sily zo strany Ruska v Gruzínsku a pokračujúcu ruskú okupáciu častí Gruzínska," píše ministri.

Krajiny G7 vyzvali Rusko, aby dôsledne plnilo mierový plán, ktorý vyjednal francúzsky prezident Nicolas Sarkozy. Jeho súčasťou bol aj sľub Ruska, že stiahne svoje vojenské jednotky z celého gruzínskeho územia s výnimkou Abcházska a Južného Osetska.

#### **NATO**

Generálny sekretár NATO Jaap de Hoop Scheffer vyhlásil, že ruské rozhodnutie „je priamym porušením množstva rezolúcií Bezpečnostnej Rady OSN týkajúcich sa teritoriálnej integrity Gruzínska, rezolúcií za prijatie ktorých hlasovalo samotné Rusko. Konanie Ruska nás núti pochybovať o jeho oddanosti mieru a bezpečnosti na Kaukaze. NATO podporuje teritoriálnu celistvosť Gruzínska a vyzýva Rusko dodržiavať uvedené zásady“<sup>164</sup>

#### **OBSE**

Predseda OBSE, fínsky minister zahraničných vecí Alexander Stubb vyhlásil: „Uznanie nezávislosti Južného Osetska a Abcházska porušuje základné princípy OBSE. Rovnako ako ostatní členovia OBSE Rusko musí rešpektovať suverenitu a územnú celistvosť iných štátov“.

#### **OSN**

Generálny tajomník OSN Pan Ki-mun vyhlásil, že „uznanie nezávislosti iného štátu je vnútornou záležitosťou každého suverénneho štátu“.

#### **Rada Európy**

Generálny tajomník Rady Európy vyhlásil, že: „Jednostranné uznanie nezávislosti Abcházska a Južného Osetska Ruskou federáciou porušuje územnú celistvosť iného člena Rady Európy. Vystavuje to nebezpečenstvu vyhladky na urovanie sporu o budúcom štatúte týchto dvoch regiónov rokovanim. Rusko to nemôže chcieť oboma spôsobmi. V minulosti Rusko silne obhajovalo princíp územnej celistvosti. Rozhodnutie uznať Abcházsko a Južné Osetsko musí každému objektívnemu pozorovateľovi pripadať nezlučiteľné s týmto princípom. Konečnou obeťou tohto rozhodnutia je medzinárodná dôveryhodnosť Ruskej federácie. Rusi sa nemôžu dovolávať medzinárodného práva iba vtedy, keď sa im to zachce.“<sup>165</sup>

#### **EU**

Na zvláštnom summite, ktorý sa konal 1. septembra 2008 v Bruseli sa EÚ zhodla na tom, že sa nemôže vo vzťahoch s Ruskom tváriť, akoby sa nič nestalo. "S krízou v Gruzínsku sa vzťahy medzi EÚ a Ruskom ocitli na križovatke", píše sa v spoločnom stanovisku.

<sup>162</sup> <http://kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1017424>

<sup>163</sup> <http://ww.uto.ru/news/2008/08/28/763339.shtml>

<sup>164</sup> In quotes: Russia support for rebels. BBC (26 augusta 2008)

<sup>165</sup> <http://www.radaeuropy.sk/?2008-08-26>



"Vzhľadom na vzájomnú závislosť medzi oboma blokmi a globálnymi problémami, ktorým čelia, nie je iná alternatíva než silné partnerstvo", stojí v texte ďalej. Lídri sa dohodli, že pokiaľ Rusko nestiahne všetkých svojich vojakov z územia Gruzínska, rokovania o novej Dohode o partnerstve a spolupráci budú pozastavené. Sankcie, ktoré presadzovali napríklad Poľsko, [Estónsko](#), [Lotyšsko](#), a [Litva](#) nezískali podporu zvyšku EÚ<sup>166</sup>.

## Štáty

### USA

Prezident USA George W. Bush odkázal Rusku, že Abcházsko a Južné Osetsko sú súčasťou Gruzínska. Spolu so spojencami budú USA strážiť gruzínsku nezávislosť a územnú celistvosť, zdôraznil Bush. "Spojené štáty budú aj naďalej podporovať gruzínsku demokraciu, naša armáda bude pokračovať v poskytovaní humanitárnej pomoci gruzínskemu ľudu," vyhlásil. Rovnako reagoval na uznanie nezávislosti Abcházska a Južného Osetska, dvoch gruzínskych odštiepených regiónov zo strany ruského parlamentu hovorca ministerstva zahraničných vecí Robert Wood : "Rusko musí rešpektovať územnú celistvosť a integritu Gruzínska"<sup>167</sup>.

### Gruzínsko

V reakcii na uznanie nezávislosti Južného Osetska a Abcházska Ruskou federáciou Giga Bokeria, štátny tajomník gruzínskeho ministerstva zahraničia, vyhlásil: „Uznanie je neskrývanou anexiou teritórií, ktoré sú súčasťou Gruzínska“.

Prezident Gruzínska M. Saakašvili vo svojom príhovore k obyvateľstvu uviedol:“ Konanie Ruskej federácie je pokusom o vojenskú anexiu suverénneho štátu- Gruzínska. Je to priame porušenie medzinárodného práva a ohrozenie systému medzinárodnej bezpečnosti, ktorý posledných 60 rokov zaručuje mier, stabilitu a poriadok. Dnešné rozhodnutie Ruska potvrdzuje skutočnosť, že toto vrhnutie na územie Gruzínska bolo súčasťou rozsiahlejšieho, premysleného plánu zmeny hraníc Európy. Rusko porušilo podpísané zmluvy a dohovory. Konanie Ruska prísne odsúdilo celé svetové spoločenstvo, ktoré vyjadrilo podporu teritoriálnej celistvosti Gruzínska. Podľa medzinárodného práva separatistické provincie Južné Osetsko a Abcházsko sú aj naďalej súčasťou Gruzínska“.

Bývalý prezident Gruzínska a bývalý minister zahraničných vecí ZSSR E. Ševarnadze uviedol v rozhovore pre Nezavisimuju gazetu "Uznanie nezávislosti Južného Osetska a Abcházska bolo hrubou chybou ruského vedenia. Predmetné uznanie smeruje viac proti samotnému Rusku ako proti Gruzínsku. O niekoľko rokov Rusku bude hroziť rozpad. Keď Južné Osetsko si zaslúžilo nezávislosť, prečo bolo toľko krvi preliate v Čečensku? Dagestan, Tatarstan, Baškírsko a iné autonómie, ktoré sú súčasťou územia RF sú potenciálne samostatné štáty. Gruzínsko nejakým spôsobom toto prežije. História nášho štátu, ktorá má niekoľko tisícročí, si pamätá aj horšie časy. Nepovie, že sme neurobili chyby alebo že prezident mal pravdu, keď poslal armádu do mesta Cchinvali. Ale to, čo urobilo Rusko... My- Gruzínci, Osetinci, Abcházci - príbuzné národy a skôr či neskôr sa zmierime. Ale čo bude robiť Rusko?! Gruzínsko má skoro 100% podporu svetového spoločenstva. Moskva smeruje k samoizolácii. My neprosíme Západ o vojenskú pomoc - čas všetko ukáže, časom sa ujasní úloha každého štátu. Zdôrazňujem, Rusko uznaním nezávislosti gruzínskych odštiepených regiónov urobilo osudnú chybu, ktorá sa v blízkej budúcnosti vráti ako bumerang"<sup>168</sup>.

---

<sup>166</sup> <http://www.euractiv.sk/buducnost-eu/interview/lidri-stopli-rozhovory-s-moskvou-sankcie-nepresli>

<sup>167</sup> <http://www.aktuality.sk/spravy/zahranicne/usa-proti-uznaniu-gruzinskych-regionov-moskvou>

<sup>168</sup> Gruzínsko sa obrátilo v Haag so žalobou. Nezavisimaja gazeta. 28.08.2008

## **Slovenská republika**

V súvislosti s uznaním nezávislosti separatistických provincií Gruzínska – Abcházska a Južného Osetska Ruskou federáciou Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky (SR) vyhlásilo: „Slovenská republika vyjadruje nesúhlas s týmito krokmi a potvrdzuje základné princípy, z ktorých trvalo SR vychádza vo vzťahu ku Gruzínsku a k riešeniu konfliktov na jeho území. Týmito princípmi sú: suverenita a teritoriálna nedotknuteľnosť Gruzínska v jeho súčasných medzinárodne uznaných hraniciach a riešenie konfliktov výlučne mierovými prostriedkami a rokovaním v súlade s medzinárodným právom. Ako jedna z mála krajín Európskej únie môže vláda SR principiálne trvať na územnej celistvosti a integrite Gruzínska, ako to urobila aj v prípade Srbska a Kosova. MZV SR vyzýva ostatných členov medzinárodného spoločenstva, aby sa aj v tomto prípade striktnie riadili medzinárodným právom a týmito princípmi“<sup>169</sup>.

## **Srbsko**

Srbský premiér Mirko Cvetkovič v súvislosti s ruským uznaním gruzínskych separatistických regiónov Abcházska a Južného Osetska vyhlásil, že stanovisko srbskej vlády ku Kosovu zostáva nezmenené, že Srbsko podnikne kroky vo svojom najlepšom záujme. „My sme vopred upozorňovali, že uznanie jednostranne vyhlásenej nezávislosti Kosova môže vyvolať domino efekt. Nanešťastie sa to teraz deje“ podotkol Cvetkovič v rozhovore pre belehradský denník Politika. Zároveň uviedol, že principiálny postoj Srbska k rešpektovaniu teritoriálnej integrity a suverenity štátov, ktorý Belehrad vyjadril aj pred dvoma dňami, keď Rusko uznalo gruzínske separatistické regióny, by nemal vplyvať na podporu Ruska Srbsku v boji o zachovanie Kosova.

## **Švédsko**

Carl Bildt, švédsky minister zahraničia a predseda Výboru ministrov Rady Európy, ostro odsúdil posledné počínanie Dmitrija Medvedeva. Vo svojom písomnom stanovisku uvádza: „Toto rozhodnutie vážne ohrozuje možnosť mierového riešenia konfliktu v súlade s princípmi medzinárodného práva. Očividne protirečí základným princípom Rady Európy a záväzkom Ruskej federácie voči Rade Európy, rovnako ako aj opakovaným uisteniam ruských predstaviteľov v prospech rešpektovania teritoriálnej integrity a suverenity Gruzínska“<sup>170</sup>.

## **Bielorusko**

Bielorusko, západný sused Ruskej federácie, pravdepodobne už v najbližších týždňoch uzná nezávislosť gruzínskych separatistických regiónov Abcházsko a Južné Osetsko. Malo by sa tak stať po parlamentných voľbách, ktoré sú naplánované na 27. septembra. Táto informácia vyplýva z vyjadrení bieloruského prezidenta Alexandra Lukašenka, ktorý zároveň dodal, že Minsk udržiaval s Abcházskom silné vzťahy, ktoré boli dobrovoľné a Bielorusko nepodliehalo žiadnemu vplyvu z Moskvy.

## **Nikaragua**

5. septembra 2008 prezident Nikaragua Daniel Ortega podpísal oficiálny Dekrét o uznaní nezávislosti Južného Osetska a Abcházska. Nikaragua sa stala prvým štátom (s výnimkou RF), ktorý uznal nezávislosť Južného Osetska a Abcházska.

---

<sup>169</sup>[http://www.mzv.sk/App/WCM/Aktualit.nsf/vw\\_ByID/ID\\_1CDDCD24FDE6C911C12574B10045D828](http://www.mzv.sk/App/WCM/Aktualit.nsf/vw_ByID/ID_1CDDCD24FDE6C911C12574B10045D828)

<sup>170</sup> <http://www.euractiv.sk/obrana-a-bezpecnost/interview/francuzom-sa-nechce-do-vojny>

### 3 Postoj ruských odborníkov k otázke uznania nezávislosti Južného Osetska a Abcházska

Podľa názoru ruských politikov a politológov uznanie Južného Osetska a Abcházska je právnym aktom, ktorý je v súlade s všeobecnými medzinárodnými normami a historickými realiami.

N. Naročnickaja, historička, prezidentka fondu „Historické perspektívy“ si myslí, že Južné Osetsko a Abcházsko malo na nezávislosť. „Historicky južní Osetinci a Abcházci neboli súčasťou gruzínskeho štátu. Pred dvesto rokmi, skôr ako Gruzínsko, sa tieto národy dobrovoľne stali súčasťou Ruského impéria. Po rozpade bývalého Sovietskeho zväzu Osetinci a Abcházci stratili právo rozhodovať o svojom štátnom zriadení napriek tomu, že príslušné zákony uvedené právo upravovali a na území Gruzínska sa často vyskytovali etnické konflikty<sup>171</sup>“.

A. Skakov, vedúci oddelenia štátov SNŠ Ruskej univerzity strategických výskumov tvrdí: „Rusko nemalo inú možnosť. Museli sme uznať nezávislosť týchto regiónov. Situácia sa veľmi skomplikovala. V opačnom prípade by Rusko úplne prehralo: muselo by sa stiahnuť zo Severného Kaukazu. Rokovať o spôsobe regulácie sa dalo do posledných udalostí v Južnom Osetsku. Neskôr už chýbala možnosť. V inom prípade by Rusko nemalo nijaký dôvod na zotrvanie jeho ozbrojených zložiek na území Južného Osetska. Skôr či neskôr by tieto zložky museli opustiť územie Južného Osetska“<sup>172</sup>.

F. Lukjanov, šéfredaktor Russia in Global Affairs, sa nazdáva, že Rusko a Západ hovoria rozdielnymi jazykmi. „Vidíme dramatický konflikt vnímaní, ktorý vyzerá ako niečo viac, než len nezhody, ktoré sa objavili medzi Moskvou a Západom už skôr. Rusko - nielen jeho lídri, ale rovnako aj verejnosť - verí, že jeho akcie sú na 100 percent politicky a morálne odôvodniteľné. Moskva je plne presvedčená, že má pravdu a že neexistuje iná cesta.“ Lukjanov dodáva, že Rusko inklinuje „nielen k odmietnutiu cesty určenej západnými hodnotami, ale vlastne odmieta, že také hodnoty vôbec existujú.“<sup>173</sup>

S. Mechejev, zástupca riaditeľa Centra politických technológií uvádza: „Bolo prijaté zložité a zásadné rozhodnutie. Na jednej strane po tom, ako Západ dosiahol uznanie Kosova, situácia sa vo svete zmenila. V. Putin v minulosti povedal, že kosovský precedent zmení svet a netreba si myslieť, že táto udalosť nebude mať žiadne dôsledky. Je jasné, že Južné Osetsko a Abcházsko sa stanú opornými bodmi na Kaukaze. Ale na druhej strane prijatie tohto rozhodnutia vedie aj k negatívnym dôsledkom. Rovnaké procesy sa môžu aktivizovať aj v Podnestersku a Náhornom Karabachu.

Nevylučujem, že ako odplatný prostriedok mnohé zahraničné sily aktivizujú svoju podporu separatistickým hnutiam pôsobiacim vnútri nášho štátu. Informačný tlak, ktorý momentálne existuje zosilnie. Aj keď to v skutočnosti nič neznamená. Už je na čase prestať si ho všímať.

Západ dnes nemôže RF uvaliť vážne ekonomické sankcie. Rusko už nie je tým štátom, ktorý má dlhy pred celým svetom ako to bolo v 90. roky. V súčasnosti môžeme tieto sankcie ignorovať, aj keď budú použité. Zároveň treba intenzívne rozvíjať svoje vzťahy s východnými partnermi, najmä dostávať ropovod do Číny. Je to pre nás veľmi dôležité.

Strategicky sme potrebovali jednotné, avšak lojálne Gruzínsko. V súčasnosti to už nie je možné. Zároveň čo sa týka samotného Gruzínska, myslím že posledné udalosti sa stanú poučením pre obyvateľov Gruzínska ako dôkladne treba pristupovať k voľbe svojich vedúcich predstaviteľov, nakoľko problémy s Južným Osetskom vznikli ešte za vlády Gamsachurdiu, ktorý bol rovnako psychicky nevyrovnaný človek, ako dnešný prezident M. Saakašvili. Práve on (Gamsachurdia) vytvoril tieto problémy a dnes druhy psychický labilný človek ich

<sup>171</sup> <http://ruvr.ru/main.php?Ing=rus&q=8164&cid=19&p=27.08.2008>

<sup>172</sup> <http://opinion.km.ru/index.asp?data=26.08.2008%2019:00:00&archive=on>

<sup>173</sup> <http://www.euractiv.sk/buducnost-eu/interview/lidri-stopli-rozhovory-s-moskvou-sankcie-nepresli>

skomplikoval. Úplne prerušenie vzťahov s Gruzínskom nezodpovedá záujmom Ruska. Bohužiaľ, nemôžeme uspokojiť záujmy všetkých kaukazských národov. Na Kaukaze žije veľa národnosti a každá z nich má svoje, odlišné záujmy. Rusko mnohé storočia hrá na Kaukaze úlohu stabilizátora (túto vetu svojho času povedal V. Putin). Preto by Rusko nemalo z Kaukazu odísť<sup>174</sup>.

#### **Použitá literatúra:**

1. <http://opinion.km.ru/index.asp?data=26.08.2008%2019:00:00&archive=on>
2. <http://ww.utro.ru/news/2008/08/28/763339.shtml>
3. In quotes: Russia support for rebels. BBC (26 augusta 2008)
4. <http://vedomosti.ru/newslines/index.shtml?2008/09/05/648137>
5. <http://kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1017424>
6. <http://www.regions.ru/news/politics/2159781>
7. <http://top.rbc.ru/society/08/08/2008/21691.shtml>
8. <http://www.aktuality.sk/spravy/zahranicne/usa-proti-uznaniu-gruzinskych-regionov-moskvou>
9. <http://ruvr.ru/main.php?Ing=rus&q=8164&cid=19&p=27.08.2008>
10. <http://www.interfax.ru/politics/txt.asp?id=29946>
11. <http://www.radaeuropy.sk/?2008-08-26>

#### **KONTAKT**

JUDr. Halina Martyniv, PhD.  
Fakulta medzinárodných vzťahov  
Ekonomická univerzita v Bratislave  
E-mail: martyniv@euba.sk

---

<sup>174</sup> <http://www.interfax.ru/politics/txt.asp?id=29946>

**ABSTRAKT**

Příspěvek se zabývá počátky západoevropské integrace v období po skončení 2.světové války. Úvodní část příspěvku je věnována výchozí politické a ekonomické situaci v Evropě, která do značné míry předurčila směry evropské integrace. V další části je diskutována americká pomoc Evropě ve formě Marchallova plánu a jeho důsledky na další formování integračních snah v západní Evropě. Největší část příspěvku je věnována dvěma základním přístupům k integraci, tj. institucionálnímu a funkcionálnímu přístupu, jež vedle sebe paralelně existovaly.

**ABSTRACT**

The presented article deals with the origins of West-European integration process. The first part of the paper is focused on initial political and economic situation in Western Europe which predetermined the direction of European integration. We also discuss the American help in form of Marchall's plan and its consequences on formation of integration efforts in Western Europe. The main part of the paper is focused on two fundamental approaches to integration – the institutionalism (in the form of European Coal and Steel Community, European Economic Community and European Community for Atomic Energy) and functional (European Free Trade Association) which have co-existed.

---

**ÚVOD**

Předkládaná stať se zabývá historickým tématem, které ač bylo již mnohokrát zpracováno, vzhledem k tomu, že období 50.let mělo zásadní význam pro vývoj Evropy v druhé polovině 20.století, je to však téma stále zajímavé. Cílem této stati je podat v souvislostech přehled nejdůležitějších událostí, jež měly vliv na formování západoevropské integrace. Dost často totiž dochází k zjednodušování formování západoevropské integrace, kdy za se za její počátek obecně považuje vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli. K integračním snahám však docházelo již krátce po skončení druhé světové války, na což v článku poukážeme.

**Výchozí situace po ukončení 2.světové války**

Během druhé světové války byla situace ve většině zemí Evropy podobná – země byly buď přímo pod nadvládou fašistických diktátorů (Itálie, Německo) nebo jimi okupovány. Následky války byl katastrofální – miliony mrtvých obyvatel Evropy<sup>175</sup> a prakticky celé evropské hospodářství bylo v troskách (viz tabulka 1). Baldwin – Wyplosz (2008) dodávají, že zkušenosti s válkou se týkala hned několika generací, což bylo dáno skutečností, že v poměrně krátké době 130 let se Německo a Francie ocitly ve válce čtyřikrát. Právě tyto okolnosti měly klíčový význam pro další směřování vztahů mezi zeměmi západní Evropy.

Ani po skončení války však nedošlo k zásadnímu obratu k lepším životním podmínkám obyvatel. Ekonomická a humanitární situace v Evropě byla v letech 1945-47 velmi špatná, zejména v Německu ležící po americkém a ruském bombardování doslova v troskách. Navíc, zima v roce 1946/47 byla oproti průměru nebývale krutá a měla vliv i na produkci potravin, která byla nízká. Tyto faktory pak měly za následek to, že obyvatelstvo ve většině

---

<sup>175</sup> V zemích západní Evropy bylo zabito 8 milionů lidí (z toho ¾ Němců), v zemích střední a východní Evropy zahynulo více než 9 milionů lidí (z toho 6,3 milionů Poláků).

evropských zemích bylo závislé na humanitární pomoci a poskytování potravin na přiděl až do poloviny 50.let.

„Jak se může Evropa vyhnout další válce?“ – tak zněla elementární otázka tehdejšího politického myšlení nejen v západní, ale i východní Evropě. Jednotlivé proudy myšlení lze shrnout do tří skupin:<sup>176</sup>

- označení „viníka“ a jeho potrestání (stejně jako tomu bylo po 1.světové válce) – např. ministr financí USA Henry Morgenthau v roce 1944 navrhoval likvidaci německého průmyslu a přeměnu ekonomické struktury Německa z převážně průmyslové na zemědělskou, čímž by se eliminovala jeho ekonomická síla. Zkušenosti předchozího poválečného řešení však ukázaly, že válečné reparace a územní zisky vedou k rivalitě mezi národy a není tak zajištěno neopakování válečných tragédií.
- marxismus-leninismus tvoří druhý přístup, který je založen na kritice kapitalismu jakožto hlavního viníka všeho špatného, co se ve světě děje, včetně obou světových válek. V podstatě vychází z úvah Karla Marxe, jenž se domníval, že kapitalismus je pouze vývojovým stupněm, který zanikne a bude nahrazen lepším systémem, komunismem.
- třetí skupina viděla příčinu válečných tragédií v Evropě v destruktivním nacionalismu, jenž bude zapotřebí co nejdříve „obrousit“. Jako nástroj tohoto obroušení nabídli těsnější integraci všech evropských národů.

Na základě historických souvislostí je obecně známým faktem, že se prosadily poslední dva jmenované přístupy. Zatímco prvně uvedený je spojován s regionem střední a východní Evropy pod dominancí Sovětského svazu. Posledně jmenovaný přístup byl charakteristický pro západní Evropu, pro niž byl druhý přístup neakceptovatelný a dokonce působil jako spojovací článek zejména ve vojenské integraci.

Poválečný vývoj v Evropě byl významně ovlivněn taktéž rivalitou mezi Spojenými státy a Sovětským svazem – obě velmoci si rozdělily Evropu ještě během druhé světové války na své sféry vlivu, ve kterých se snažily prosazovat své zájmy a svou vůdčí úlohu.

Bezprostředně po ukončení války však bylo k integračním snahám daleko, neboť státy se potýkaly s problémy obnovování státní správy a fungování ekonomiky, anebo byly navíc ještě pod správou spojeneckých vojsk a Sovětského svazu (Německo a Rakousko). Zatímco západoevropské země řešily celou řadu problémů spojených s kritickou situací v oblasti zabezpečení základních životních potřeb pro své občany, ve východní Evropě se události vyvíjely mnohem rychleji. Sovětský svaz tlačil na ideologicky spřízněné politické strany v těchto zemích, tedy komunistické, aby převzaly moc, čímž by je definitivně dostal do své sféry vlivu. Některé státy dokonce obsadil a zařadil do systému svazových republik (Estonsko, Litva a Lotyšsko). Komunistické strany sílily nejen v těchto zemích, ale i v zemích západní Evropy (zejména v Itálii a Francii) či v Jugoslávii nebo Řecku. Tato skutečnost vyvolala především u Spojených států obavu v podobě dalšího možného rozšiřování komunismu v Evropě. Tím, že Spojené státy a Velká Británie kategoricky odmítaly sovětskou vizi světa, byl další osud Evropy v podstatě předurčen v tzv. „studenu válku“.<sup>177</sup>

Již v roce 1947 došli Američané a Britové k závěru, že ekonomicky silné Německo bude základním stavebním kamenem pro zachování demokracie v západní Evropě, a proto nejprve spojili své zóny v tzv. Bizonii (v roce 1948 se přidala i francouzská zóna a vznikla tzv. Trizonia). Tento krok vyvolal reakci Sovětského svazu, jenž se snažil nejprve o ztížení cestování a následně i obchodu mezi Berlínem a Trizonií, což vyvrcholilo až v blokádu, překonanou pomocí známého leteckého mostu.

---

<sup>176</sup> Baldwin – Wyplosz (2008, str.32)

<sup>177</sup> V této souvislosti je zapotřebí zmínit Trumanovu doktrínu z roku 1947, která je spojována se „zadržováním komunismu“.

V květnu roku 1949 vznikla na území pod okupační správou Francie, Británie a USA Spolková republika Německo<sup>178</sup> a tento okamžik výrazně ovlivnil poválečné dějiny. K postupnému prosazování západoevropské integrace přispělo několik aspektů:<sup>179</sup>

- Francouzi spatřovali v integraci s Německem šanci určité protiváhy vůči tehdy dominantnímu vlivu Británie a USA.
- Británie a USA v souladu s Trumanovou doktrínou vkládaly do západoevropské integrace naděje budoucí nejlepší možné obrany proti rozpínání komunismu.
- Samotné Německo vidělo v integraci příležitost zbavit se „nálepky“ válečného agresora.
- demokratické strany v Itálii viděly v integraci příležitost ideologické protiváhy vůči komunistickým stranám, jež měly v poválečné Itálii silný vliv a definitivně tak uzavřít nepřítel slavnou kapitolu fašistického režimu.

### **První kroky západoevropské integrace**

Pro další rozvíjení hospodářské a politické spolupráce v Evropě byl klíčový Marshallův plán a vznik Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (Organization for European Economic Cooperation, OEEC).

Marshallův plán<sup>180</sup> vznikl jako reakce na neutěšenou ekonomickou situaci v Evropě a sílící hrozbu převzetí moci komunisty nejen ve východní Evropě. Tehdejší americký ministr zahraničí George Marshall v červnu roku 1947 nabídl všem evropským zemím finanční pomoc, připojí-li se k jeho plánu poválečné obnovy. Jovanovic (2005) to zdůvodňuje strategickým zájmem Spojených států mít v Evropě raději spolehlivé partnery, kteří mezi sebou spolupracují než těžko předvídatelné soupeře. Pro přijetí do programu byly stanoveny dvě podmínky:

- účastnické země se musely připravit na společný program obnovy
- účastnické země musely souhlasit s výší celkové vyčleněné finanční pomoci a jejich individuálního podílu na tomto balíku.

V podstatě můžeme označit tyto podmínky jako signál evropským zemím, že je zapotřebí se v určité formě integrovat, pokud chtějí získat pomoc Spojených států. V roce 1947 byla za tímto účelem svolána konference v Paříži,<sup>181</sup> jejímž hlavním bodem byla diskuse ohledně podpisu programu společné obnovy. Důležitým okamžikem bylo založení Komise pro evropskou hospodářskou spolupráci (Committee of European Economic Cooperation, CEEC) jemuž bylo určeno navrhnout zásady programu obnovy. Marshallův plán byl schválen vládou Spojených států v dubnu roku 1948.<sup>182</sup> Během trvání programu měly Spojené státy poskytnout 15 miliard dolarů (z toho největšími příjemci pomoci byly Británie s 23 %, Francie s 20 % a západní zóna okupovaného Německa s 10 %). Předmětem následné diskuse se stala otázka založení stálé organizace, jež by měla za úkol podporovat vzájemné spolupráce mezi participujícími zeměmi. Jovanovic (2005) zmiňuje dva názorové proudy – (i) britský přístup, který zdůrazňoval vznik organizace, jež bude mít pravomoci právě takové, jež jsou zapotřebí k naplnění amerických podmínek spolupráce (tzv. minimalistická verze), kdežto (ii) francouzský přístup zdůrazňoval potřebu širších pravomocí. Nakonec zvítězil na základě

---

<sup>178</sup> 7. října 1949 vznikla na území pod správou Sovětského svazu Německá demokratická republika, jež byla začleněna mezi tzv. satelity Sovětského svazu.

<sup>179</sup> Baldwin – Wyplosz (2008, str.34)

<sup>180</sup> Oficiálně byl tento program uveden jako Evropský program obnovy (the European Recovery Programme)

<sup>181</sup> Konference se zúčastnily tyto země: Rakousko, Belgie, Británie, Dánsko, Francie, Řecko, Nizozemí, Irsko, Island, Itálie, Lucembursko, Norsko, Portugalsko, Švédsko, Švýcarsko a Turecko.

<sup>182</sup> Baldwin – Wyplosz (2008) uvádějí, že americký Kongres, který byl zpočátku zdrženlivý vůči této aktivitě, vložil finanční prostředky do Marshallova plánu v dubnu 1948, tedy krátce po převzetí moci v Československu komunisty.

dozvuků britského vítězství ve 2.světové válce, kdy Británie patřila mezi mocnosti vyjednávající budoucí světový mír na Jaltské konferenci a tehdejší koloniální velmoc s velkým světovým vlivem, minimalistický přístup. Vznikla tak Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci. Již při vzniku této organizace se ale projevila odvěká rivalita mezi Británií a Skandinávskými zeměmi na straně jedné a Francií s ostatními zeměmi kontinentální Evropy na straně druhé. V dalším vývoji západoevropské integrace měla tato okolnost fundamentální význam – zapříčinila rozdělení integračních snah do dvou směrů. První směr představovalo Evropské společenství uhlí a oceli, Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství pro atomovou energii, jež společně reprezentovaly supranacionální přístup, kdežto konkurenční Evropské sdružení volného obchodu představovalo funkcionální pojetí integrace.

### **Institucionální pojetí západoevropské integrace**

Ještě v době okupačních zón v západním Německu vznikl v roce 1949 Mezinárodní úřad pro rúrskou oblast (International Ruhr Authority), jehož hlavním cílem bylo kontrolovat produkci a distribuci uhlí, koksu a oceli v této oblasti tak, aby byl německý těžký průmysl pod řádnou kontrolou. Poměrně brzy se německá ekonomika a zejména průmysl začaly opět stavět na nohy a v důsledku toho se začalo Německo domáhat i větší nezávislosti. To samozřejmě vyvolalo obavy u Spojenců, kteří museli čelit dvěma výzvám - na jedné straně jak usměrnit rozvoj silného německého průmyslu, který by mohl vytvořit odolný a silný štít proti případnému nenadálému útoku ze strany východního bloku a na druhé straně zde existovalo riziko, že ekonomicky silné Německo může destabilizovat úsilí o mír a bezpečnost v západní Evropě.

Řešení těchto dvou konfliktních výzev spočívalo v tzv. Schumanově deklaraci, jejímž obsahem bylo vytvoření organizace dohlížející a koordinující uhelný a ocelářský průmysl. Nápad vycházel z tehdejší zprávy Ekonomické komise pro Evropu Organizace spojených národů. Ta upozorňovala na to, že národní investiční plány v sektoru těžby a uhlí jsou vyšší, než kolik by odpovídaly poptávce, což by mohlo v konečném důsledku vyústit v nadprodukcii. Jean Monnet, tehdejší vyšší úředník francouzské vlády v oblasti plánování, využil tuto zprávu jako podklad pro svůj návrh. V učebnicích evropské integrace jsou za otce zakladatele považováni právě Jean Monnet společně s Robertem Schumanem. Jean Monnet je pak označován za „mozek“ celého návrhu a Robert Schuman je praktickým realizátorem těchto snah – jako tehdejší francouzský ministr zahraničních věcí převzal za tento návrh politickou odpovědnost.

Schumanova deklarace byla podepsána 9.5.1950.<sup>183</sup> Na hlubší integraci bylo v této době, tedy 5 let po skončení války, zatím příliš brzy a jak Monnet, tak Schuman byli v této otázce realisté. Proto se integrace zaměřila jen na jeden sektor ekonomiky – těžbu uhlí a výrobu oceli. Přijít na to, proč tomu tak tehdy bylo, není po krátké úvaze příliš těžké – jak uvádí Jones (2001), tento sektor byl klíčový pro zbrojařský průmysl a tím, že se bude integrovat, navíc že vzniknou společné, nadnárodní orgány, bude sice válka mezi Francií a Německem teoreticky možná, ale v praxi materiálně téměř neproveditelná. Jednalo se o integraci sektorového typu, jež kombinovala prvky mezivládní a nadstátní integrace. Vznik Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO)<sup>184</sup> je třeba vidět ve dvou rovinách – národní a širší, evropské. Každá ze šesti zakládajících zemí<sup>185</sup> spatřovala v integraci možnost prosazení svých národních zájmů:

- Francie se obávala, že bez této integrace nebude schopna konkurovat německé výrobě;

---

<sup>183</sup> Jelikož je to významný milník v novodobé historii Evropy a navíc odstartoval poměrně úspěšné období prosperity, je tento den v současnosti i dnem, kdy se slaví v zemích EU tzv. Den Evropy.

<sup>184</sup> Poměrně často se můžeme setkat s názvem Montánní unie.

<sup>185</sup> Francie, Německo, Itálie, Belgie, Nizozemí a Lucembursko.



- integrace umožňovala Francii hrát i dominantní roli v evropském integračním procesu;
- Spolkový kancléř Německa Konrád Adenauer viděl v této integraci šanci k opětovnému respektování Německa jako mírutvorné a bezpečné země a z čistě ekonomického hlediska společný trh představoval velkou příležitost pro německé ocelářské výrobky;
- Země Beneluxu zase uvítaly integraci jako účinnější páku pro rozvoj hospodářských politik v tomto sektoru, jenž by bez ní nenastaly.

Samotný podpis smlouvy o založení ESUO, tzv. Pařížské smlouvy se uskutečnil v dubnu roku 1951 a Smlouva vešla v platnost o rok později.<sup>186</sup>

Jak píše Zlý (2004), bylo tak vytvořeno společenství, nadané mezinárodně právní subjektivitou s autonomně fungujícími institucemi a orgány, na které zakládající členské státy přenesly část svých suverénních práv, čímž vzniklo právo Společenství, kdy akty přijaté orgány Společenství v souladu se Smlouvou o ESUO nabývají platnost na celém území účastnických zemí a zavazují k jejich plnění všechny příslušné hospodářské subjekty.

Zkušenosti s fungováním ESUO shrnuje Fiala (2006):<sup>187</sup>

- Podařilo se vybudovat společný trh s uhlím a ocelí, což umožnilo rozvoj obchodu, snížení výrobních nákladů a dosažení cenové stability.
- Nepodařilo se vybudovat společnou energetickou politiku, ani jednotný energetický trh.
- V ocelářském a uhelném průmyslu se vliv Montánní unie projevil v celkovém růstu výroby a rozvoji investic.
- Bez existence unie by měly uhelná krize i stagnace v ocelářském průmyslu v druhé polovině padesátých let mnohem větší dopady na hospodářství jednotlivých členských zemí, nemluvě o značných dopadech sociálních.
- Nepodařilo se vybudovat účinný mechanismus zavádějící cla a kvóty proti zahraničnímu dumpingu či stanovující minimální ceny v době krize trhu.
- Velká očekávání ze stran členských států, převažování národních zájmů nad nadnárodními zájmy prezentované Montánní unií. Vysoký úřad omezené pravomoci a bezmocný.
- Podstatného úspěchu dosáhla Montánní unie v sociální oblasti (rekvalifikační programy, zlepšení bezpečnost práce a pracovní podmínky dělníků v těžebním a ocelářském průmyslu).

Montánní unii se nepodařilo zcela přesvědčit evropskou veřejnost o výhodách nadnárodní organizace, nepřesvědčila zájmové skupiny v uhelném a ocelářském průmyslu, nepodařilo se jí také vytvořit jednoznačnou a fungující autoritu nad národními vládami a parlamenty.

Zkušenost s činností Montánní unie byla využita při vypracovávání koncepce Evropského hospodářského společenství.

Ve stejné době kdy vzniklo ESUO, probíhala i Korejská válka, jež zvyšovala obavy z možného rozšíření konfliktu mezi oběma angažovanými nepřátelskými stranami, tj. komunistickým a kapitalistickým blokem. V implikaci na politický vývoj v tehdejší Evropě to znamenalo možnost eskalace konfliktu i na evropském kontinentu. USA proto tlačily na své spojence, aby zvýšili obranné úsilí, které mělo posílit opětovné vyzbrojení Západního Německa. Jestliže se tyto požadavky přišly jen 5 let po skončení války, bylo jejich logickým vyústěním odpor západoevropských zemí. Proto francouzský ministerský předseda René Pleven předstoupil v říjnu roku 1950 s plánem vytvoření Evropského obranného společenství, EOS (European Defence Community, EDC). EOS mělo integrovat vojenské síly všech členských zemí NATO, včetně Západního Německa a ministra obrany některé západoevropské země mělo zmocňovat velením nad těmito složkami. Smlouva o založení EOS byla podepsána

<sup>186</sup> Smlouva byl časově limitována na období 50 let, tj. v roce 2002 její platnost vypršela. Nicméně všechny závazky a aktiva přešly na Evropské společenství.

<sup>187</sup> Fiala, V. – Studijní materiály k předmětu Dějiny Evropské unie I.

v květnu 1952, avšak neprošla ratifikačním procesem ve francouzském parlamentu. Celý projekt ztroskotal zejména na těchto důvodech.<sup>188</sup>

- členské státy měly uplatňovat společnou obrannou politiku, ale ta nebyla doprovázena společnou zahraniční politikou;
- Francie v této době soustředila velké množství svých vojenských jednotek do oblasti Indočíny, kde usilovala o udržení svých koloniálních území. Za těchto okolností by se společná evropská armáda skládala z převážně německých vojáků, což bylo v té době pro Francii nepřijatelné.

Další snahou v západoevropské politické spolupráci byla diskuze ohledně založení Evropského politického společenství, EPS (European Political Community, EPC). Cílem bylo zaplnit mezeru v politické oblasti, jež jaksi v rámci ESUO chyběla. Konečná podoba smlouvy byla vyjednána v roce 1953. Podobně jako tomu bylo u EOS, i v tomto případě tyto snahy „potopil“ francouzský parlament (přitom ve čtyřech parlamentech již byla smlouva ratifikována), který ji odmítl ratifikovat. Mezi důvody odmítnutí patřily supranacionální povaha integrace, znovuvyzbrojení Západního Německa a absence Británie.<sup>189</sup>

Jedinou formou vojenské integrace tak představovala málo významná Západní unie. Signatáři této obranné aliance byly Velká Británie, Francie a země Beneluxu. Pakt zavazoval členy ke spolupráci ve sféře sociální, ekonomické, kulturní a především vojenské. Jelikož však byly obavy z Německa rychle zastíněny nebezpečím expanze komunismu, došlo o rok později k zahájení jednání o vytvoření velké aliance s účastí USA. Bruselský pakt byl brzy po svém založení rozšířen o Itálii a západní Německo a transformován v Západoevropskou unii (ZEU – 1954). V důsledku zostření rozporů mezi členy Západoevropské unie a růstem významu jiných organizací západoevropské integrace, zejména EHS, činnost Západoevropské unie na přelomu 60.-70. let zeslábla a stala se pouze formální. Obranu západní Evropy plně převzalo NATO<sup>190</sup>, které svou teritoriální strukturou členských zemí patří mezi mezikontinentální integrace, navíc pod dominantní pozicí Spojených států<sup>191</sup>. V této souvislosti je zapotřebí zmínit vstup Západního Německa do NATO v roce 1955, jenž vyvolal odvetnou reakci východního bloku – vznik Varšavské smlouvy<sup>192</sup> jakožto vojenské protiváhy NATO.

Z dosavadních západoevropských integračních snah bylo zřejmé, že integrace v politické rovině je reálná pouze v dlouhé časové období. Ač sektor těžby uhlí a výroby byl rozhodujícím segmentem zbrojařského průmyslu a jeho integrace výrazně snížila hrozbu opakování války, přeci jen bylo zapotřebí hledat další oblasti, ve kterých by se mohly členské státy dále integrovat. Po neúspěších s politickou či vojenskou integrací zbývala už jen

---

<sup>188</sup> Jovanovic (2005, str.10)

<sup>189</sup> Jak uvádí Baldwin – Wyplosz (2008), i podle současných měřítek byly ideje EOS a EPS nebývale revoluční.

<sup>190</sup> Mezi zakládající země patřily původní země Bruselského paktu + USA, Kanada, Dánsko, Island, Itálie, Norsko a Portugalsko. 4. dubna 1949 ve Washingtonu tyto země podepsaly smlouvu o založení Severoatlantické obranné aliance (North Atlantic Treaty Organization, NATO). V roce 1952 se připojilo Řecko a Turecko, 1955 Západní Německo, 1982 Španělsko, 1999 Polsko, Maďarsko a Česko, 2004 Litva, Lotyšsko, Estonsko, Rumunsko, Bulharsko, Slovinsko a Slovensko.

<sup>191</sup> Jones (2001) to komentuje tvrzením, že tehdejší západoevropské země by nebyly bez Spojených států sto čelit potenciálnímu vojenskému ataku ze strany Sovětského svazu

<sup>192</sup> Deklarativně byla cílem Varšavské smlouvy koordinace politiky a vytvoření systému kolektivní bezpečnosti v Evropě, resp. spolupráce ve vojenské oblasti při společné obraně socialismu, suverenity a nezávislosti, ve skutečnosti byla především mocenským nástrojem SSSR, zajišťujícím jeho hegemonii ve východoevropském prostoru, jako protipól severoatlantického paktu řízeného USA. Velení sídlilo v Moskvě a v jeho čele stáli pouze sovětské vojenské představitelé

ekonomická oblast, jež byla z krátkodobého či střednědobého hlediska reálně integrovatelná. K prohloubení integrace v této oblasti přispěly mimo jiné i zkušenost zemí Beneluxu<sup>193</sup>, jehož členské země navrhly svým partnerům z ESUO rozšíření integrace na oblasti úzce spojených s těžbou uhlí a výrobou oceli – dopravu a energii. Ministři zahraničních věcí členských zemí ESUO se sešli k projednání tohoto návrhu na konferenci v italské Mesině (červen 1955). K jednacímu stolu byla přizvána i Británie, která ale záhy opustila diskuzi z důvodu rozdílnému přístupu k pojetí integrace<sup>194</sup>. Během jednání se vyrojila celá řada problémů:<sup>195</sup>

- Francie se obávala dopadů otevření svého trhu na domácí zpracovatelský průmysl (německý průmysl byl konkurenceschopnější);
- nejednotné pojetí celní politiky (Francie silně protekcionistická země, zatímco např. Nizozemí tradiční země nakloněná volnému obchodu);
- problematika kolonií – v této době patřila většina zúčastněných zemí mezi významné koloniální země, se kterými udržovaly specifické politické a obchodní vztahy, což by ekonomická integrace výrazně narušila;
- sektor atomové energie – snaha Francie omezit vliv USA, od počátku bylo zřejmé, že atomová energie bude oblastí sektorové integrace, což bylo dáno obavou, že tradiční surovinové zdroje jako je např. černé uhlí budou v budoucnu vyčerpány.

Jednání vyvrcholila podpisem dvou smluv v roce 1957 nesoucí přídomek Římské smlouvy – Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství, EHS (European Economic Community, EEC) a Evropského společenství pro atomovou energii (European Atomic Energy Community, EURATOM). Smlouvy byly poměrně rychle ratifikovány národními parlamenty a vešly v platnost v roce 1958.

Obsahová náplň Smlouvy o vytvoření EHS předpokládala vznik celní unie (do roku 1970), se souběžným uvolňováním pohybu výrobních faktorů<sup>196</sup> mezi členskými zeměmi, které se označuje v ekonomické terminologii jako společný trh. Současně vznikly i společné politiky, jejichž realizaci přenesly členské země na společné orgány buďto mezivládního charakteru (Rada ministrů), nebo supranacionálního charakteru (Komise). Kromě těchto institucí vznikla i celá řada dalších, jako je Evropská investiční banka, Evropský sociální fond apod. V mnoha oblastech si členské státy ponechaly buď úplnou suverenitu, anebo v rámci integrace docházelo pouze ke koordinaci jednotlivých národních přístupů k dané problematice.

### **Funkcionální pojetí západoevropské integrace**

Již v předchozím výkladu jsem zmiňoval, že Británie stála od počátku mimo integrační snahy založené na institucionálním přístupu. Britský přístup byl založen na odlišném přístupu, který vychází z tzv. funkcionálního pojetí integrace chápající integraci jako proces spontánní a odmítající jeho institucionalizaci. Při pohledu na stupně integrace typickým příkladem tohoto přístupu je dosažení zóny volného obchodu, kterou tento přístup považuje za optimální či dostačující předpoklad prohlubování vzájemných vztahů a spolupráce. Funkcionální přístup vychází z anglosaské víry v trh a jeho autoregulační schopnosti (tzv. neviditelná ruka trhu), a proto odmítá vznik dalších institucí, které by tuto integraci řídily. V aplikaci na britský přístup to představovalo nejprve spolupráci v rámci Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci (OEEC) v otázkách liberalizace obchodu v Evropě. Jak jsem již ale uvedl výše Evropské hospodářské společenství zvolilo hlubší pojetí integrace,

---

<sup>193</sup> Smlouva o založení celní unie Benelux byla podepsána již v roce 1944 exilovými vládami Belgie, Nizozemí a Lucemburska. V platnost vešla v roce 1948.

<sup>194</sup> Blíže se tomuto aspektu věnuji v další části stati.

<sup>195</sup> Jovanovic (2005, str. 11)

<sup>196</sup> Jedná se o tzv. čtyři základní svobody – volný pohyb pracovních sil, kapitálu, zboží a služeb.

navíc s prvky nadstátosti, což bylo pro Británii nepřijatelné.<sup>197</sup> Proto v roce 1956 přišla s návrhem vytvořit zónu volného obchodu s průmyslovými výrobky.<sup>198</sup> Záhy poté, co vzniklo Evropské hospodářské společenství, podepsala Británie a dalších šest zemí<sup>199</sup> tzv. Stockholmskou konvenci, zakládající dokument Evropského společenství volného obchodu, ESVO (European Free Trade Association, EFTA). Oproti EHS nevznikly žádné instituce supranacionální povahy (pouze administrativní sekretariát čítající přibližně 70 zaměstnanců). Z liberalizace byl vyjmut sektor zemědělský, což ne všechny státy uvítaly, hlavně ty, které měly rozvinutý agrární či rybolovný sektor, čili Dánsko, Norsko nebo Portugalsko. Žádné další kroky typu koordinace hospodářských politik pro tento stupeň integrace není charakteristický a ESVO nebylo výjimkou. Očekávalo se, že výhody integrace naplní tržní síly.<sup>200</sup>

- Krátce po roce fungování ESVO (1961) podala Británie, nejdůležitější země ESVO, přihlášku na plné členství v EHS.<sup>201</sup> Důvodů bylo hned několik:<sup>202</sup>
- Suezská krize „nahlodala“ dosavadní víru Británie ve „exkluzivní“ vztahy se Spojenými státy;
- Commonwealth nebyl co se týče možných zdrojů růstu ve srovnání s EHS tak perspektivní (problém spočíval v ekonomické zaostalosti většiny zemí či značné geografické odlehlosti). Mimo to se začala projevovat tendence slábnutí vlivu Británie v mezinárodní politice.
- Obchod se zeměmi v rámci ESVO byl velmi nevyrovnaný (kontrast velkého trhu Británie jako příležitosti pro výrobce z ostatních zemí ESVO, a relativně malého trhu ESVO, v jehož rámci se mohli britští výrobci uplatnit).
- Výsledky britské ekonomiky ve srovnání s tehdejší výkonností zakladatelských zemí EHS byly méně uspokojivé (měřeno růstem HDP/ob.)

Baldwin – Wyplosz (2008) tento krok přirovnávají k překlopení více „kostek z domina“. Po počátečním šoku ostatních zemí ESVO způsobeného tímto jednostranným krokem Británie (nutno dodat čistě pragmatického charakteru) začaly i tyto země přehodnocovat své postoje vůči svému případnému členství v EHS. Irsko, Dánsko a Norsko poměrně záhy následovaly Británii v úsilí o plnohodnotné členství v EHS a podaly přihlášku. Zbylé země se rozhodly setrvat pouze v ESVO, převážně z důvodu své neutrality či nedostatku demokracie.

Vstup výše uvedených zemí ale nebyl bez problémů ani na straně stávajících zemí EHS. Zatímco Německo bylo příznivcem britského vstupu do EHS, zásadně proti byla Francie reprezentovaná tehdejším prezidentem Charlesem de Gaullem<sup>203</sup>, jenž na dvakrát (1963 a 1967) zablokoval vstup Británie do Společenství. Jovanovic (2005) to zdůvodňuje tím, že Francie si „zvykla“ na pozici hlavního hráče na evropském kontinentu, kdy bez britské účasti měla v podstatě monopol v oblasti politického směřování západní Evropy. Jones (2001) zase

---

<sup>197</sup> Svůj faktor sehrál zřejmě i kalkulace nebo očekávání neúspěchu EHS, podobně jako tomu bylo v případě EPS či EOS.

<sup>198</sup> Stávající země ESVO ale toto pojetí recipročně odmítly, hlavně z důvodu jednostranného zaměření a dále i z důvodu probíhajících jednání o založení své vlastní integrace.

<sup>199</sup> Dánsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Velké Británie, Švédsko a Švýcarsko. 1961- přidružení Finska (plný člen 1986 -1994), 1970 - Island. 1991 – Lichtenštejnsko.

<sup>200</sup> Komplikovaným aspektem fungování ESVO se ukázala silná geografická vzdálenost jednotlivých členských zemí, dále tyto země více obchodovaly se zeměmi EHS než mezi sebou a např. Jovanovic (2005) považuje důvody vzniku ESVO jako určitou neutralizaci účinků vzniku EHS na tyto země.

<sup>201</sup> Tehdejší ministerským předsedou byl konzervatívec Harrold McMillan.

<sup>202</sup> Jones (2001, str. 19)

<sup>203</sup> Do dějin vešlo jím vyslovené „non“ ohledně žádosti Británie o vstup do EU, přičemž vyslovení ne nepředcházela konzultace s ostatními členskými zeměmi EHS. Ostatní žadatelské země raději po tomto odmítnutí stáhly své přihlášky.

francouzský přístup zdůvodňuje až příliš těsnými vztahy Británie s USA a v obchodní rovině pak v systému Commonwealthu. Za této situace považovali Francouzi vstup Británie do EHS za trojského koně Spojených států, který by mohl narušit soudržnost integrace. Situace se změnila až po abdikaci de Gaulla<sup>204</sup> a po složitých jednáních byl v roce 1972 vyjednaný vstup Británie, Irsku, Dánska a Norska<sup>205</sup> do Evropských společenství<sup>206</sup>, jenž se uskutečnil o rok později.

Dle Baldwina – Wyplosze (2008) bylo parciálním výsledkem obou aktivit (EHS, ESVO) rozmělnění obchodních vztahů do dvou nepřekrývajících se kruhů konkurenční povahy. Za celkový výsledek pak můžeme považovat určitou koncentraci (jako důsledek prvního rozšíření ES). Vznikl vnější kruh obchodních vztahů, jenž zahrnoval jak státy ES, tak ESVO a který reprezentoval virtuální zónu volného obchodu pro obchod s průmyslovými výrobky zřetězením Římských smluv, Stockholmskou konvencí a individuálními bilaterálními dohodami mezi každou členskou zemí ESVO a EHS. Vnitřní kruh pak tvořilo samotné EHS.

## ZÁVER

V loňském roce jsme si mohli připomenout padesátileté výročí podpisu Římských smluv. Z pohledu lidského života představuje půlstoletí zásadní časový úsek, ovšem z pohledu dějin je to pouze marginální úsek. Novodobá historie evropských dějin je dosti často idealizována a v rámci této stati jsem se na základě dostupné literatury snažil poukázat na to, že západoevropská integrace procházela poměrně složitým vývoje a úspěchy střídaly i neúspěchy. Druhým problematickým aspektem výkladu dějin evropské integrace je jeho časté zužování pouze na Evropská společenství, což v konečném důsledku může vést k mylným představám jednoproudového přístupu k pojetí integrace. Jak ale bylo uvedeno v textu, přístupy byly dva a v podstatě je můžeme označit za konkurenční. I přes rozdílné pojetí přístupu nakonec zvítězilo pragmatické zhodnocení situace, neboli nákladů a přínosů, a většina členských zemí ESVO přistoupila dříve nebo později k ES. Největších úspěchů bylo dosaženo v ekonomické oblasti, naopak relativně neúspěšné byly snahy v oblasti politické a vojenské integrace.

Úplným závěrem bych chtěl dodat, že dosavadní zkušenosti z vývoje integračních snah v západoevropské, dnes již můžeme používat termín evropské integrace, dávají za pravdu iniciátorům tohoto složitého a dlouhodobého procesu, obzvláště v současné době globalizace, kdy je ekonomika EU vystavena konkurenčním tlakům ve světové ekonomice a právě integrace se ukázala jako jeden z možných nástrojů obrany vůči těmto vnějším tlakům

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BALDWIN, R., WYPLOSZ, CH. (2008): *Ekonomie evropské integrace*. Praha: Grada Publishing. 2008, 480 s. ISBN 978-80-247-1807-1
2. FIALA, V. (2006): *Studijní materiály k předmětu Dějiny Evropské unie*, dostupné na webových stránkách URL: <http://www.upol.cz/fakulty/pf/katedry-a-pracoviste/katedra-politologie-a-spolecenskych-ved/dejiny-evropske-unie/#c2694>
3. JONES, R.,A. (2001): *The politics and economics of the European Union: an introductory text*. Cheltenham: Edwar Elgar. 2001, 523 s. ISBN 1 84064 110 X

---

<sup>204</sup> Nový francouzský prezident Pompidou inicioval Haagský summit, který odstartoval vyjednávání nejen o prvním rozšíření Společenství, ale i o další zejména institucionální otázkách.

<sup>205</sup> Norsko ač mělo vyjednaný vstup do ES nakonec nevstoupilo z důvodu negativního výsledku referenda (53 % obyvatel se vyslovilo proti vstupu).

<sup>206</sup> V roce 1965 byla podepsána tzv. Slučovací smlouva (vešla v platnost v roce 1967), která sloučila orgány do té doby existujících tří integračních uskupení (ESUO, EHS a EURATOM) ve společnou Radu a Komisi. Taktéž se od této doby používá společný název Evropská společenství, i když platnost zakladatelských smluv byla zachována.

4. JOVANOVIĆ, M.,N. (2005): The Economics of European Integration. Cheltenham: Edward Elgar. 2005, 918 s. ISBN 1 84376 691 4
5. STEPHANOU, C.A. et al. (2006): Adjusting to EU Enlargement: recurring issues in a new setting. Cheltenham: Edward Elgar. 2006, 232 s. ISBN 1 84542 604 5
6. ZLÝ, B. (2006): Teorie a praxe ekonomické integrace. Karviná: OPF. 2006, 142 s. ISBN 80-7248-376-5
7. ZLÝ, B. (2002): Evropská unie v přelomovém období. Karviná: OPF. 2002, 204 s. ISBN 80-7248-149-5
8. Webový portál Úřadu vlády – oficiální zdroj informací o Evropské unii. URL: <http://www.euroskop.cz>

#### **KONTAKT**

Ing. Michal Tvrdoň, PhD.  
Obchodně podnikatelská fakulta  
Slezská univerzita v Opavě  
E-mail: [tvrdon@opf.slu.cz](mailto:tvrdon@opf.slu.cz)

#### **ABSTRAKT**

Predkladaný príspevok stručne popisuje zo strednodobého hľadiska vývoj jednotlivých kľúčových oblastí ekonomiky a zároveň poskytuje širší a komplexnejší pohľad na ekonomickú pozíciu Slovenska ako členskej krajiny Európskej únie v rámci spoločného ekonomického priestoru.

Úvodná časť príspevku sa zaoberá všeobecnou charakteristikou ekonomiky a súhrnnou komparáciou vybraných makroekonomických ukazovateľov (hrubý domáci produkt, inflácia, nezamestnanosť) k ich priemeru za Európsku úniu ako celok.

V nasledujúcej časti je pozornosť sústredená na aktuálny makroekonomický vývoj, najmä v oblastiach ako je menový vývoj, finančný vývoj a vývoj reálnej ekonomiky. V ďalších častiach sa príspevok zameriava na zahraničný obchod (obchodná bilancia, export a import z teritoriálneho a komoditného hľadiska) a priame zahraničné investície.

Súčasťou príspevku je aj identifikácia hlavných problémov ekonomiky Slovenska, s dôrazom na špecifikáciu doterajších základných trendov a možných vývojových tendencií.

#### **Kľúčové slová**

Charakteristika ekonomiky, Európska únia, makroekonomický vývoj, zahraničný obchod, priame zahraničné investície.

#### **ABSTRACT**

The article briefly describes from a mid-term view development of particular key areas of economy and gives a generous and more complex overview of the economic position of Slovakia as a EU member state within the common economic space.

Introductory part of the article focused on the general characteristics of the economy, a comprehensive comparison of selected macroeconomic indicators (gross domestic product, inflation, unemployment) to the average of the EU.

In the following part, attention is given to the actual macroeconomic development, especially in the areas of monetary development, financial development and the development of the real economy. Subsequently, the article is focused on the foreign trade (trade balance, export and import from both the territorial and commodity structure) and foreign direct investments.

Identification Slovakia's main economic problems forms a part of the article, which also includes specification of actual basic trends and possible development tendencies.

#### **Keywords**

Economy characteristics, European Union, macroeconomic development, foreign trade, foreign direct investments.

---

#### **ÚVOD**

Stabilné makroekonomické prostredie je predpokladom zabezpečenia výkonnosti a rastu hospodárstva. Za posledné roky si Slovensko zlepšilo makroekonomické parametre a podnikateľské prostredie, a to v mnohých oblastiach, ktoré ovplyvňujú nielen kvalitu rozvoja podnikania, ale aj zvýšenie objemu priamych zahraničných investícií.

V roku 2007 Slovensko zaznamenalo rekordný ekonomický rast. Podľa Štatistického úradu SR (ŠÚ SR) sa tempo rastu hrubého domáceho produktu (HDP) v porovnaní s rokom

2006 zvýšilo z 8,5% na úroveň 10,4% (v stálych cenách). Slovensko tak v uvedenom roku bolo najrýchlejšie rastúcou ekonomikou nielen v rámci zoskupenia krajín V4 (Slovensko, Česko, Maďarsko, Poľsko), ale v celej Európskej únii, kde priemerný rast HDP všetkých 27 krajín dosiahol 2,8%. Ekonomický rast podporoval domáci dopyt, najmä investície a spotreba domácností, a nárast zahraničného dopytu.

Napriek silnému zhodnoteniu slovenskej koruny si vývoz tovarov udržal vysokú dynamiku rastu, ktorá súvisela s uvádzaním nových výrobných kapacít a zvyšovaním produkcie v automobilovom a elektrotechnickom priemysle.

Otvorenosť ekonomiky Slovenska, meraná podielom obratu zahraničného obchodu (vývoz plus dovoz) na HDP, dosiahla v roku 2007 hodnotu 173%, čo predstavuje vysoký stupeň zapojenia hospodárstva do medzinárodnej deľby práce. Zároveň poukazuje na výrazný vplyv zahraničného obchodu na vývoj slovenskej ekonomiky.

Pokračujúci silný rast HDP, podporovaný rastom produktivity práce, sa premietol aj do rastu miezd a zamestnanosti, poklesu počtu nezamestnaných a zlepšenia finančného hospodárenia podnikateľských subjektov. V medziročnom porovnaní sa znížil deficit bežného účtu platobnej bilancie, predovšetkým vplyvom priaznivého vývoja obchodnej bilancie.

Implementácia konsolidačných cieľov jednotlivých vlád (efektívnejšie riadenie dlhu a štátnych finančných aktív, používanie príjmov z privatizácie na znižovanie dlhu, atď.) umožnila zníženie dlhu verejnej správy a vytváranie podmienok ekonomického rastu.

Štrukturálne ekonomické reformy, stabilný ekonomický vývoj, hospodársky rast a priaznivý vývoj verejných financií sa podpísali pod zlepšenie ratingového hodnotenia ekonomiky Slovenska zo strany medzinárodných ratingových agentúr (pozri tabuľku č. 1), čo predstavuje pozitívny signál pre potenciálnych zahraničných investorov.

**Tabuľka č. 1: Aktuálne ratingové hodnotenie Slovenskej republiky**

Agentúra	Standard & Poor's	Moody's <sup>1)</sup>	Fitch Ratings	R&I <sup>2)</sup>	JCR <sup>3)</sup>
<b>Stupeň Výhľad</b>	A pozitívny	A1 pozitívny	A+ stabilný	A- stabilný	A pozitívny

*Prameň: NBS*

Poznámka:

- 1) Moody's Investors Services
- 2) Rating and Investment Information
- 3) Japan Credit Rating Agency

### **Postavenie ekonomiky Slovenska v rámci ekonomického priestoru EÚ**

Komparácia vybraných ukazovateľov (HDP, inflácia, nezamestnanosť) za Slovensko a priemer Európskej únie, resp. eurozóny za obdobie rokov 2000 až 2007 je uvedená v nasledovných tabuľkách číslo 2 až 4.

Rast HDP Európskej únie a eurozóny sa v roku 2007 v porovnaní s rokom 2006 mierne spomalil. Na Slovensku naopak rast HDP výrazne vzrástol, a to z 8,5% v roku 2006 na 10,4% v roku 2007 a udržal si tak za celé obdobie rokov 2000 až 2007 vzostupný trend. V porovnaní s rokom 2000 bolo tempo rastu HDP v roku 2007 až 7,5 krát vyššie.



**Tabuľka č. 2: Miera rastu HDP za obdobie rokov 2000 až 2007**

rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<b>EÚ 27</b>	3.9	2.0	1.2	1.3	2.5	1.9	3.1	2.9
<b>Eurozóna</b>	3.8	1.9	0.9	0.8	2.1	1.7	2.8	2.7
<b>Slovensko</b>	1.4	3.4	4.8	4.8	5.2	6.6	8.5	10.4

Prameň: EUROSTAT

V roku 2007 dosiahla dynamika celkovej priemernej inflácie v eurozóne 2,1% a za celú Európsku úniu 2,3%. Slovensko s 1,9% mierou inflácie bolo pod úrovňou priemeru Európskej únie a eurozóny. Oproti roku 2000 tak výrazne klesla miera inflácie a významným spôsobom prispela k stabilizácii makroekonomického a podnikateľského prostredia na Slovensku.

**Tabuľka č. 3: Miera inflácie za obdobie rokov 2000 až 2007**

rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<a href="#">EÚ 27</a>	1.9	2.2	2.1	2.0	2.0	2.2	2.2	2.3
<a href="#">Eurozóna</a>	2.1	2.3	2.2	2.1	2.1	2.2	2.2	2.1
<a href="#">Slovensko</a>	12.2	7.2	3.5	8.4	7.5	2.8	4.3	1.9

Prameň: EUROSTAT

Od roku 2005 vykazovala miera nezamestnanosti klesajúci trend u všetkých porovnávaných subjektov. Na Slovensku však bola v celom období rokov 2000 až 2007 omnoho vyššia, ako bol priemer Európskej únie, resp. eurozóny.

Pozitívnym vývojovým trendom však bolo postupné znižovanie násobku miery nezamestnanosti na Slovensku v porovnaní s Európskou úniou. Ak napríklad v roku 2001 malo Slovensko 2,3 krát vyššiu mieru nezamestnanosti, ako bol priemer za Európsku úniu, tak v roku 2007 to už bol len 1,5 násobok.

**Tabuľka č. 4: Miera nezamestnanosti za obdobie rokov 2000 až 2007**

rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<a href="#">EÚ 27</a>	8.7	8.5	8.9	9.0	9.0	8.9	8.2	7.1
<a href="#">Eurozóna</a>	8.2	7.8	8.2	8.7	8.8	8.9	8.3	7.4
<a href="#">Slovensko</a>	18.8	19.3	18.7	17.6	18.2	16.3	13.4	11.1

Prameň: EUROSTAT

## Aktuálny makroekonomický vývoj a jeho prognóza

### Menový vývoj

Menová politika Národnej banky Slovenska (NBS) je zameraná na plnenie inflačného kritéria v podmienkach systému ERM II a prípravy na vstup do eurozóny. Za rok 2007 dosiahla inflácia (meraná HICP) 1,9%, čo v porovnaní s rokom 2006 predstavovalo spomalenie jej rastu o 2,4%. Cenový vývoj bol ovplyvnený vývojom svetových cien komodít (ropy, plynu, energií a potravinárskych vstupov), ktorý sa následne prejavil v úpravách regulovaných cien, cien pohonných látok a vo vývoji cien potravín.

Na začiatku roka 2008 sa medziročná miera inflácie nachádzala na úrovni 3,8%. Neskôr, po reakcii domácich cien na zmeny cien vo svete, vystúpila miera inflácie nad 4% a za polrok 2008 predstavovala 4,2%.

V priebehu roka 2008 zostáva základná úroková sadzba NBS na úrovni 4,25%. Jej zníženiu bránila rastúca inflácia, reflektujúca rast cien ropy a potravín vo svete. Naopak, jej zvýšenie nebolo aktuálne kvôli obavám z vplyvu globálnej finančnej krízy na ekonomiku Slovenska, ako aj kvôli neinflačným vnútorným podmienkam. Zvýšenie sadzby by mohlo skôr pribrzdiť rast a tempo konvergencie ekonomiky Slovenska, než zabezpečiť adekvátny efekt na vývoj inflácie. Do konca roka 2008 sa očakávala úroková sadzba NBS na nezmenenej úrovni.

Devízové rezervy NBS ku koncu roka 2007 dosiahli hodnotu 18,98 mld. USD (12,91 mld. EUR) a postačovali na pokrytie 3,5-násobku priemerného mesačného dovozu tovarov a služieb. Stav devízových rezerv celého bankového sektora Slovenska (NBS a obchodných bánk) predstavoval 21,9 mld. USD (14,9 mld. EUR).

Celkový hrubý zahraničný dlh Slovenska ku koncu roka 2007 dosiahol 44,3 mld. USD (30,2 mld. EUR) a na obyvateľa tak predstavoval 8237 USD. Podiel celkového krátkodobého zahraničného dlhu na celkovom hrubom zahraničnom dlhu bol na úrovni 53,3%.

V roku 2007 došlo k nárastu celkovej hrubej zahraničnej zadlženosti o 12,1 mld. USD, pričom celková dlhodobá zahraničná zadlženosť vzrástla o 4,1 mld. USD a celková krátkodobá zahraničná zadlženosť vzrástla o 8,0 mld. USD. Celkový hrubý zahraničný dlh na obyvateľa Slovenska sa zvýšil o 2250 USD.

Podiel celkovej hrubej zahraničnej zadlženosti Slovenska k vytvorenému HDP (v bežných cenách) bol za rok 2007 podľa predbežných údajov 54,7%, čo oproti roku 2006 predstavuje nárast o 3,8%.

### Vývoj verejných financií

Ministerstvo financií SR (MF SR) zvyšuje svoje ambície pri konsolidácii rozpočtu verejnej správy na roky 2009 až 2010 (tabuľka č. 5). Za prioritu si kladie zníženie deficitov v rokoch 2008 – 2010 a dosiahnutie vyrovnaného rozpočtu v roku 2011.

**Tabuľka č. 5: Rámec rozpočtu verejnej správy za roky 2007 až 2010**

Ukazovateľ / rok	2007	2008	2009	2010
<b>Príjmy verejnej správy (v mld. Sk)</b>	604,9	675,2	712,0	775,7
<b>Príjmy verejnej správy (v % na HDP)</b>	33,7	34,0	33,2	33,9
<b>Výdavky verejnej správy (v mld. Sk)</b>	657,7	721,7	751,4	794,9
<b>Výdavky verejnej správy (v % na HDP)</b>	36,6	36,3	35,1	34,7
<b>Schodok verejnej správy (v mld. Sk)</b>	-52,8	-46,5	-39,4	-19,2
<b>Schodok verejnej správy (v % na HDP)</b>	-2,9	-2,3	-1,8	-0,8

*Prameň: Ministerstvo financií SR*

MF SR predpokladá, že deficit verejnej správy za rok 2008 sa zníži v porovnaní s rozpočtom nominálne o 2,1 mld. Sk, z úrovne 46,5 mld. Sk na aktuálne odhadovanú úroveň 44,4 mld. Sk. Vo vyjadrení ako podiel na HDP sa deficit zníži o 0,1%, tzn. z 2,3% HDP na 2,2% HDP (vrátane nákladov spojených s 2. pilierom dôchodkového systému vo výške 1,1% HDP) čo znamená, že je mierne pod rozpočtovanou hodnotou.

Napĺňanie fiškálnych cieľov vlády SR a pokračujúci ekonomický rast sú hlavnými faktormi stabilizujúcimi úroveň hrubého verejného dlhu v strednodobom horizonte. Hrubý

verejný dlh dosiahne ku koncu roka 2010 úroveň 29,5% HDP (tabuľka č. 6), čo je výrazne pod úrovňou maastrichtského kritéria (60%).

**Tabuľka č. 6: Vývoj hrubého dlhu za roky 2006 – 2007 a jeho prognóza do roku 2010**

Ukazovateľ / rok	2006	2007	2008	2009	2010
<b>Hrubý dlh (mil. Sk)</b>	505 178	558 070	612 195	653 808	676 499
<b>Hrubý dlh (% HDP)</b>	30,4	30,6	30,8	30,5	29,5

*Prameň: Ministerstvo financií SR*

Výška hrubého dlhu verejnej správy sa postupne znižuje už od roku 2000, keď dosiahol najvyššiu úroveň 50,4% HDP. Do roku 2006 sa dlh postupne znížil o 19,9% HDP na úroveň 30,4% HDP, pričom v strednodobom horizonte sa už neočakáva výraznejší pokles dlhu, ale jeho stabilizácia na úrovni okolo 30% HDP.

Rozpočtové hospodárenie Slovenska skončilo za polrok 2008 deficitom vo výške 4,1 mld. Sk. Príjmy štátneho rozpočtu dosiahli hodnotu 156,2 mld. Sk a výdavky sa čerpali v objeme 160,3 mld. Sk.

### Vývoj reálnej ekonomiky

V roku 2007 Slovensko zaznamenalo rekordný rast ekonomiky. Podľa údajov ŠÚ SR sa tempo rastu HDP v porovnaní s rokom 2006 zvýšilo z 8,5% na úroveň 10,4% (v stálych cenách). Tvorbu HDP v roku 2007 ovplyvnil nielen vývoj pridanej hodnoty, ktorá vzrástla medziročne o 10,2% (v stálych cenách), ale aj čisté dane (daň z pridanej hodnoty, spotrebná daň, daň z dovozu po očistení od subvencií), ktoré vzrástli v úhrne o 11,8%.

Na ekonomický rast vplýval tak rast zahraničného, ako aj domáceho dopytu. Zahraničný dopyt vzrástol reálne o 16,0%, čím zvyšoval exportnú výkonnosť ekonomiky. Stimulujúco pôsobil na ekonomický rast aj domáci dopyt. V rámci domáceho dopytu najrýchlejšie rástol investičný dopyt (reálne o 7,1%). Rast spotrebnej zložky dopytu bol o 1,2% pomalší ako pred rokom, čo bolo ovplyvnené najmä spomalením rastu konečnej spotreby verejnej správy. Dynamika konečnej spotreby domácností sa medziročne zrýchlila o 1,2%.

Korporácie nefinančného a finančného sektora podľa predbežných výsledkov dosiahli v roku 2007 zisk v objeme 328 mld. Sk pri medziročnom raste o 22,2%. Tvorba zisku nefinančných korporácií sa oproti roku 2006 zvýšila o 10,1% na 308,6 mld. Sk. Finančné korporácie dosiahli zisk 19,4 mld. Sk (v roku 2006 mali stratu 12 mld. Sk).

Produktivita práce (HDP na zamestnanca hospodárstva) sa v roku 2007 vyvíjala rýchlejšie ako v roku 2006, keď nominálne vzrástla o 8,9%, reálne o 7,7%. Pozitívne sa vyvíjala produktivita práce v porovnaní s vývojom miezd, keď dynamika reálnej produktivity práce predstihla dynamiku reálnej mzdy o 3,4%.

Podľa odhadu ŠÚ SR sa za polrok 2008 vytvoril HDP v objeme 979,5 mld. Sk. V porovnaní s rovnakým obdobím minulého roku vzrástol v stálych cenách o 8,1% (v bežných cenách o 12,3%). Z vytvoreného HDP tvorila pridaná hodnota 894,2 mld. Sk pri medziročnom zvýšení o 8,8%. V štruktúre úhrnného dopytu sa zvýšil zahraničný dopyt o 10,5% a domáci dopyt o 8,4%. Medziročné zvýšenie HDP sa dosiahlo pri raste produktivity práce o 5,8% (v bežných cenách o 9,9%).

Korporácie nefinančného a finančného sektora podľa predbežných výsledkov dosiahli za polrok 2008 zisk v objeme 186,7 mld. Sk pri medziročnom raste o 2%. Tvorba zisku nefinančných korporácií sa zvýšila o 5,2% na 171,5 mld. Sk. Finančné korporácie dosiahli zisk v objeme 15,2 mld. Sk, v tom vo finančných inštitúciách 11,6 mld. Sk, v poisťovacích korporáciách a penzijných fondoch 2,3 mld. Sk a u ostatných finančných sprostredkovateľov 1,3 mld. Sk.

## Trh práce

Dynamický ekonomický vývoj v roku 2007 sa priaznivo premietol aj do vývoja na trhu práce. Zamestnanosť podľa metodiky národných účtov ESA 95 medziročne vzrástla o 2,1%. Z hľadiska odvetvového členenia rástol dopyt po práci v službách, čo sa prejavilo v raste zamestnanosti najmä v nehnuteľnostiach, prenájme, obchodných činnostiach, zdravotníctve a sociálnej pomoci. Úroveň zamestnanosti roku 2006 ale nedosiahlo školstvo, ostatné spoločenské služby, verejná správa, obrana a finančné sprostredkovanie. Z produkčných odvetví rástla zamestnanosť v stavebníctve, kým zamestnanosť v pôdohospodárstve poklesla.

Dopyt po pracovnej sile ovplyvnil vývoj nezamestnanosti (pozri tabuľky č. 7 a 8). Podľa výberového zisťovania pracovných síl sa počet nezamestnaných v roku 2007 medziročne znížil o 17,4%. Pokles počtu nezamestnaných sa premietol do miery nezamestnanosti, ktorá predstavovala 11,0% a v porovnaní s rokom 2006 poklesla o 2,3%. Klesajúcu tendenciu vo vývoji nezamestnanosti potvrdzujú aj údaje o evidovanej nezamestnanosti. Podľa evidencie úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, dosiahla miera nezamestnanosti v roku 2007 v priemere 8,4% a v porovnaní s rokom 2006 poklesla o 2%. Priemerná mesačná nominálna mzda zamestnanca v hospodárstve sa medziročne zvýšila o 7,2% na 20 146 Sk. Reálna mzda vzrástla o 4,3% (v roku 2006 o 3,3%).

Za polrok 2008 sa zvýšil počet pracujúcich podľa metodiky výberového zisťovania pracovných síl (VZPS) o 2,8%. K celkovému rastu zamestnanosti najviac prispela zamestnanosť v súkromnom sektore, zvýšil sa počet podnikateľov bez zamestnancov, avšak počet zamestnancov vo verejnom sektore klesá. Naďalej klesá počet nezamestnaných, čím sa miera nezamestnanosti podľa VZPS znížila na jednu z najnižších doterajších úrovní 10,1%. Podľa evidencie úradov práce, sociálnych vecí a rodiny dosiahla miera nezamestnanosti k júnu 2008 úroveň 7,4%. Priemerná mesačná nominálna mzda zamestnanca v hospodárstve sa medziročne zvýšila o 9,7% na 20950 Sk. Vyšší prírastok nominálnej mzdy v porovnaní s rastom spotrebiteľských cien pozitívne ovplyvnil vývoj reálnej mzdy, ktorá vzrástla o 5,3%.

**Tabuľka č. 7: Nezamestnanosť podľa VZPS v rokoch 2007 a 2008 (Q – údaje)**

Ukazovateľ/obdobie	2007					2008	
	1.Q.	2.Q.	3.Q.	4.Q.	rok	1.Q.	2.Q.
Počet nezamestnaných (v tis. osôb)	303,0	291,2	297,9	275,3	291,9	280,5	270,8
Miera nezamestnanosti (v %)	11,5	11,1	11,2	10,3	11,0	10,5	10,1

Prameň: ŠÚ SR

**Tabuľka č. 8: Miera evidovanej nezamestnanosti za rok 2007 a za január – jún 2008**

Ukazovateľ/obdobie	2007	január	február	marec	apríl	máj	jún
Miera evidovanej nezamestnanosti (v %)	8,4	8,1	7,8	7,6	7,4	7,4	7,4

Prameň: ŠÚ SR

Z hľadiska tvorby nových pracovných miest došlo v roku 2007, v porovnaní s rokom 2006, k medziročnému poklesu o viac ako 5 tisíc pracovných miest (bolo vytvorených 8479 nových pracovných miest). Tento vývoj v tvorbe nových pracovných miest môže signalizovať trend, že investičný boom má Slovensko už za sebou (tabuľka č. 9).

**Tabuľka č. 9: Počet vytvorených pracovných miest v rokoch 2003 až 2007**

rok	2003	2004	2005	2006	2007
<b>Počet nových pracovných miest</b>	7 751	18 557	10 850	13 527	8 479

*Prameň: Hospodárske noviny, Ernst & Young*

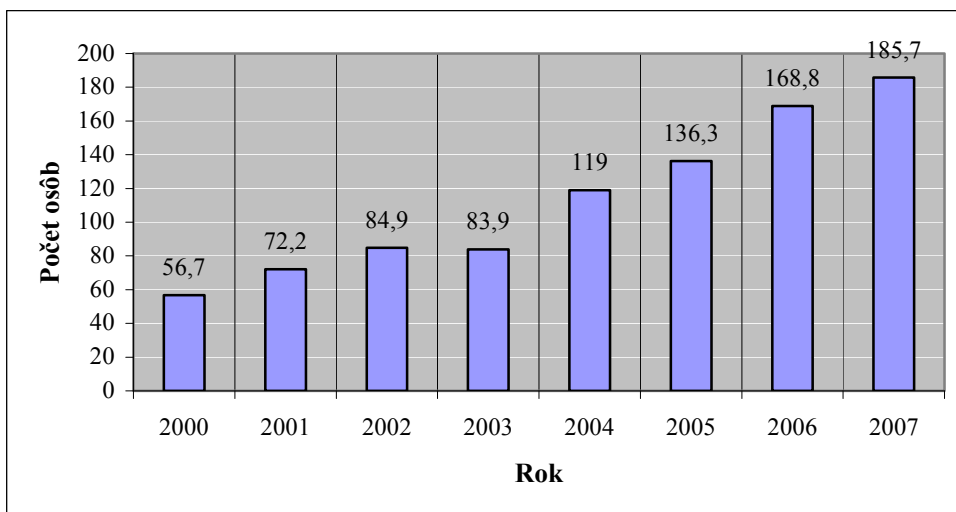
Podľa ŠÚ SR v roku 2007 pracovalo mimo slovenského trhu práce 185,7 tisíc osôb (pozri graf č. 1). Neoficiálne odhady uvádzajú počet výrazne vyšší (cca 200 až 250 tisíc osôb). Medziročný trend nárastu počtu ľudí pracujúcich v zahraničí sa však spomalil.

Z hľadiska vzdelanosti má z celkového počtu Slovákov v zahraničí ukončené základné, resp. stredoškolské vzdelanie bez maturity cca 70% osôb. Na trhu práce Slovenska tak vznikajú v niektorých odvetviach (najmä v automobilovom a strojárskom priemysle) problémy s nedostatkom pracovnej sily.

Za polrok 2008 sa zmenil trend vo vývoji odchodu za prácou do zahraničia. V priemere sa počet pracujúcich v zahraničí medziročne znížil o 3,6 tisíc osôb. Ich stav tak tvoril 7,1% z celkového počtu pracujúcich. Najviac zamestnaných v zahraničí bolo z Prešovského, Nitrianskeho a Žilinského kraja.

Z európskych krajín pracovali Slováci hlavne v Českej republike, Veľkej Británii, Maďarsku, Rakúsku, Nemecku, Taliansku a Írsku, a to najmä v priemyselných odvetviach a v stavebníctve.

**Graf č. 1: Slováci pracujúci v zahraničí (tisíc osôb)**



*Prameň: ŠÚ SR, Hospodárske noviny (26. 6. 2008)*

#### Prognózy vývoja ekonomiky Slovenska

Podľa NBS by ekonomika Slovenska mala pokračovať v rýchlom raste, čo je determinované rozvojom jej produkčných kapacít. Cenový vývoj by mal byť ovplyvňovaný najmä faktormi, ktoré sú mimo pôsobenia menovej politiky (svetové ceny potravín a energií).

Od roku 2009 by rast HDP, vplyvom očakávaného uvoľnenia menových podmienok, mal mierne predbiehať rozvoj produkčných kapacít. Dynamický rozvoj ekonomiky by však ani v ďalšom období nemal mať výrazne negatívny vplyv na domáce ceny.

V roku 2010 sa, vzhľadom na pozitívny vplyv investícií na ekonomiku, predpokladá pokračovanie medziročného zlepšovania salda zahraničného obchodu (tabuľka č. 10). Exportná výkonnosť ekonomiky by mala byť podporená aj vstupom Slovenska do eurozóny.

**Tabuľka č. 10: Strednodobá predikcia základných makroekonomických ukazovateľov**

Ukazovateľ	2007	2008	2009	2010
	Skutočnosť	Prognóza		
<b>Inflácia meraná HICP (priemer, %)</b>	1,9	3,2	3,0	3,0
<b>Jadrová inflácia (priemer, %)</b>	2,9	3,7	3,1	3,2
<b>Ceny priemyselných výrobcov (priemer, %)</b>	2,0	4,9	1,1	1,7
<b>HDP nominálny (mld. Sk)</b>	1 851,8	2 045,4	2 241,5	2 439,8
<b>HDP reálny (%)</b>	10,4	7,4	6,9	6,5
<b>Priemerná mesačná mzda nominálna (medziročne, %)</b>	7,2	7,3	7,6	7,5
<b>Zamestnanosť, VZPS (medziročne, %)</b>	2,5	1,9	1,5	1,0
<b>Miera nezamestnanosti, VZPS (%)</b>	11,0	10,0	9,8	9,6
<b>Produktivita práce (medziročne, %)</b>	7,7	5,7	5,4	5,6
<b>Otvorenosť ekonomiky (% z HDP)</b>	172,6	176,8	177,4	177,2
<b>Obchodná bilancia (% z HDP)</b>	-1,2	-0,1	0,7	1,1

*Prameň: NBS, Prognóza P2Q-2008*

Inštitút finančnej politiky Ministerstva financií SR (IFP MF SR) predpovedá ďalší rast slovenskej ekonomiky predovšetkým v dôsledku pozitívneho vývoja produkčnej stránky, a to tak z hľadiska produktivity práce, ako aj zamestnanosti.

Výkonnosť ekonomiky je stimulovaná rýchlejšou dynamikou spotreby domácností pri priaznivom trende čistého zahraničného dopytu. Motorom ekonomického rastu je automobilový a elektrotechnický priemysel so zvyšujúcim sa vplyvom na rast exportu Slovenska.

Po roku 2008 môže Slovensko dosahovať priaznivejší vývoj bilancie zahraničného obchodu, v dôsledku čoho bude deficit bežného účtu v porovnaní s tvorbou HDP klesať. Prognóza IFP MF SR (tabuľka č. 11) predpokladá rast miezd z dôvodu rýchlejšieho tempa reálnej konvergencie ekonomiky (po prijatí eura a následného znižovania medzery medzi reálnym rastom produktivity práce a reálnym rastom miezd).

**Tabuľka č. 11: Prognóza vybraných indikátorov vývoja ekonomiky**

Ukazovateľ	Skutočnosť	Prognóza			
	2007	2008	2009	2010	2011
<b>HDP (bežné ceny, mld. Sk)</b>	1 851,8	2 060,4	2 250,6	2 445,8	2653,6
<b>HDP (reálny rast, %)</b>	10,4	7,7	6,5	6,1	5,8
<b>Priemerná mesačná mzda za NH (nominálny rast, %)</b>	7,2	9,2	8,2	8,1	8,2
<b>Priemerná miera nezamestnanosti (VZPS, %)</b>	11,0	9,9	9,4	9,1	8,7
<b>Index spotrebiteľských cien (priemerný rast, %)</b>	2,8	4,3	3,5	3,2	3,5
<b>HICP (%)</b>	1,9	3,8	3,4	3,1	3,5
<b>Index výrobných cien (priemerný rast, %)</b>	2,1	5,7	2,9	2,2	2,0
<b>Bilancia bežného účtu (% HDP)</b>	-5,3	-4,1	-2,5	-1,5	-0,7
<b>Export tovarov a služieb (reálny rast, %)</b>	16,0	12,9	8,7	7,4	7,1
<b>Import tovarov a služieb (reálny rast, %)</b>	10,4	11,9	8,3	6,5	6,3

*Prameň: Inštitút finančnej politiky (Ministerstvo financií SR, jún 2008)*

ŠÚ SR prognózuje na rok 2008 rast HDP v stálych cenách o 7,9%. Priemerná ročná miera inflácie sa očakáva vo výške 4,4%. Na trhu práce (podľa výberového zisťovania pracovných síl) by zamestnanosť v hospodárstve mala vzrásť medziročne o 2,4% pri poklese počtu nezamestnaných o 8,2% na 268 tisíc osôb. Miera nezamestnanosti sa očakáva v priemere za rok 2008 vo výške 10%.

Európska komisia (EK) prognózuje priaznivý vývoj ekonomiky Slovenska v komparácii s vývojom ostatných krajín zoskupenia V4 v oblasti HDP (najvyšší rast 7%) a inflácie (najnižšiu mieru 3,8%). Pokiaľ ide o vývoj na trhu práce, patrí Slovensko s prognózovanou mierou nezamestnanosti 9,8% na posledné miesto v rámci V4.

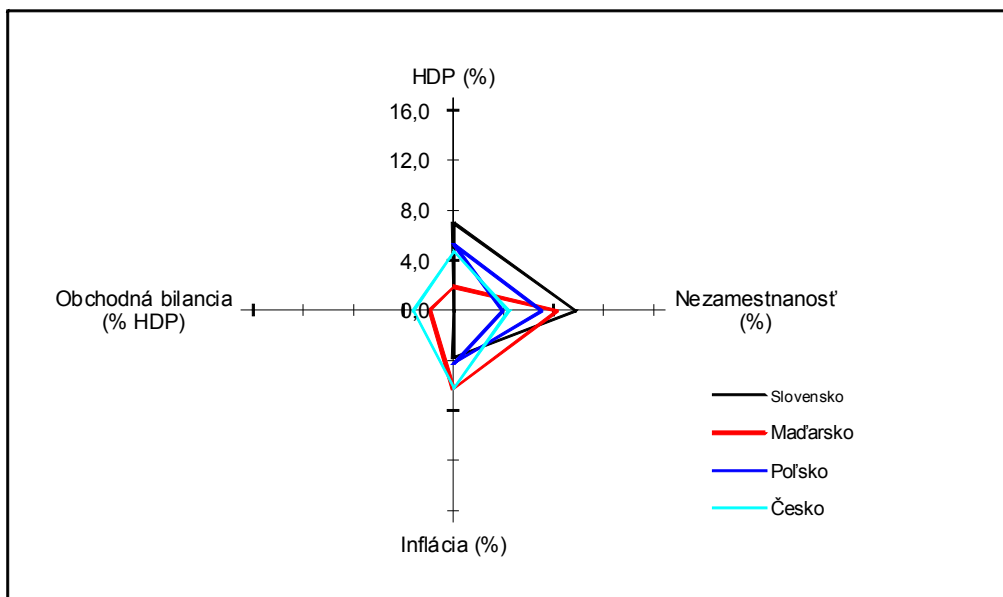
V zahraničnom obchode predpokladá EK v prípade Poľska a Slovenska zápornú bilanciu, na rozdiel od Českej republiky a Maďarska, kde prognózuje kladný vývoj obchodnej bilancie (tabuľka č. 12 a graf č. 2).

**Tabuľka č. 12: Prognóza makroekonomických ukazovateľov krajín V4 na rok 2008**

Ukazovateľ/krajina	Slovensko	Maďarsko	Poľsko	Česko
<b>HDP (%)</b>	7,0	1,9	5,3	4,7
<b>Nezamestnanosť (%)</b>	9,8	8,3	7,1	4,5
<b>Inflácia (%)</b>	3,8	6,3	4,3	6,2
<b>Obchodná bilancia (%HDP)</b>	-0,1	1,9	-3,9	3,2

*Prameň: Európska komisia, Economic Forecast Spring 2008*

**Graf č. 2: Prognóza vybraných makroekonomických ukazovateľov krajín V4 na rok 2008**  
 Prameň: Európska komisia, *Economic Forecast Spring 2008*



## Zahraničný obchod

### Zahraničnoobchodná bilancia

Podľa Ministerstva hospodárstva SR (MH SR) zahraničný obchod Slovenska naďalej ovplyvňujú faktory, ako rast konkurencieschopnosti exportnej produkcie, vysoký podiel štátov Európskej únie na vývoze, prevaha tovarov konkurencieschopných cenou nad tovarmi konkurencieschopnými kvalitou v štruktúre exportu, značná koncentrácia exportných kapacít a vyššia citlivosť slovenského exportu na cyklický vývoj svetového hospodárstva. Vzhľadom na existujúcu odvetvovú štruktúru priemyslu Slovenska a pomerne vysokú dovoznú náročnosť produkcie, predpokladá MH SR pre najbližšie obdobie pretrvávanie deficitu zahraničného obchodu (pozitívnym trendom je, že dynamika rastu exportu bude v priebehu nasledujúcich rokov prevyšovať dynamiku rastu importu). Uvedené faktory doplnia po vstupe Slovenska do eurozóny aj impulzy zo zavedenia eura. Efekty, ako nižšie transakčné náklady, cenová transparentnosť, vyšší konkurenčný tlak a celkovo vyššia kvalita podnikateľského prostredia, sa premietnu aj do zvýšenia zahraničného obchodu Slovenska.

Súhrnné výsledky zahraničného obchodu Slovenska za obdobie rokov 2001 až 2007 (v bežných cenách) sú uvedené v tabuľke č. 13 a grafe č. 3.

**Tabuľka č. 13: Vývoj zahraničného obchodu za roky 2001 až 2007**

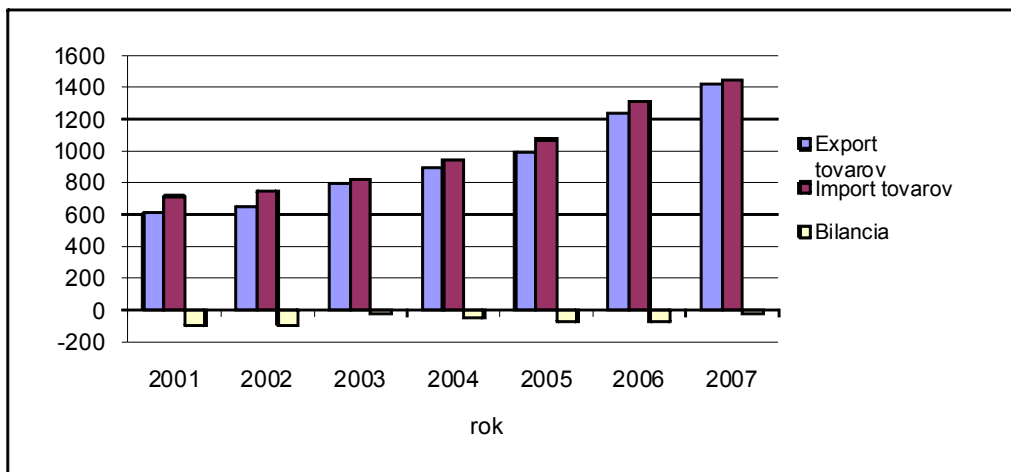
Ukazovateľ/rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<b>Export tovarov (v mld. Sk)</b>	611,3	652	794,7	890,9	994,6	1232,9	1420,7
<b>Import tovarov (v mld. Sk)</b>	714,1	748	817,7	940,5	1 070,9	1308,1	1442,1
<b>Bilancia (v mld. Sk)</b>	-102,8	-96	-23	-49,6	-76,3	-75,2	-21,4

Prameň: MH SR



**Graf č. 3: Vývoj zahraničného obchodu za roky 2001 až 2007 v mld. Sk**

*Prameň: MH SR*



Teritoriálna štruktúra zahraničného obchodu

Z celkového vývozu Slovenska v roku 2007 tvoril podiel vývozu do krajín EÚ27 spolu 86,7%. Vývoz do ostatných krajín Európy mimo EÚ vzrástol o 35,5%, podiel týchto krajín na celkovom vývoze Slovenska tvoril len 6,1%. Vývoz do Ázie vzrástol oproti roku 2006 o 19% (resp. o 7,8 mld. Sk). Export do Ameriky poklesol o 5,5%, rovnako ako vývoz do krajín Afriky (o 4,6%), pritom podiel Afriky na celkovom exporte sa znížil na 0,5%. Export do Austrálie - Oceánie bol zanedbateľný. Vývoz do krajín OECD tvoril 88,5% z celkového vývozu (pozri tabuľku č. 14).

**Tabuľka č. 14: Teritoriálna štruktúra vývozu v rokoch 2005 až 2007**

Zoskupenie / rok	Hodnota v mld. Sk			Podiel za rok 2007
	2005	2006	2007	
<b>VÝVOZ CELKOM</b>	994,6	1232,9	1420,7	100%
<b>EÚ</b>	868,2	1071,0	1231,4	86,7%
<b>Európa bez EÚ</b>	49,9	63,7	86,3	6,1%
<b>Amerika</b>	36,7	47,2	44,6	3,1%
<b>Ázia</b>	32,6	41,0	48,8	3,4%
<b>Afrika</b>	5,8	7,2	6,8	0,5%
<b>Austrália - Oceánia</b>	1,3	2,8	2,8	0,2%
<b>OECD</b>	891,9	1105,3	1258,0	88,5%

*Prameň: MH SR*

Podiel dovozu z krajín EÚ27 predstavoval v roku 2007 spolu 68,9% z celkového dovozu Slovenska. Mierny pokles dynamiky importu nastal z krajín EÚ a z krajín OECD. Výraznejší pokles dynamiky bol zaznamenaný v dovozoch z Ameriky. Z európskych krajín mimo EÚ a z Austrálie - Oceánie dovoz klesol aj v absolútnych hodnotách. Najväčší nárast importu bol z krajín Ázie (o 29,3%), čo predstavovalo v absolútnych hodnotách nárast o 55 mld. Sk. Tento rast bol spôsobený predovšetkým zvýšeným dovozom z Číny a Kórey. Z afrických krajín dovoz vzrástol o 25,9%, tvorí však stále len 0,3% celkového dovozu. Dovoz z Austrálie - Oceánie je dlhodobo zanedbateľný. Dovoz z krajín OECD tvoril 69,8% celkového dovozu (tabuľka č. 15).

**Tabuľka č. 15: Teritoriálna štruktúra dovozu v rokoch 2005 až 2007**

Zoskupenie / rok	Hodnota v mld. Sk			Podiel za rok 2007
	2005	2006	2007	
<b>DOVOZ CELKOM</b>	1070,9	1308,1	1442,1	100%
<b>EÚ</b>	769,2	902,6	993,4	68,9%
<b>Ázia</b>	127,0	187,4	242,4	16,8%
<b>Európa bez EÚ</b>	147,1	184,0	171,2	11,9%
<b>Amerika</b>	23,1	25,0	25,4	1,8%
<b>Afrika</b>	2,7	3,7	4,7	0,3%
<b>Austrália - Oceánia</b>	0,8	1,0	0,7	0,1%
<b>OECD</b>	749,1	917,3	1007,2	69,8%

*Prameň: MH SR*

#### Štruktúra exportujúcich firiem

V zahraničnom obchode Slovenska sa podiel 10-tich najväčších exportérov na celkovom vývoze zvýšil zo 40,9 % v roku 2006 na 42,5 % v roku 2007 (pozri tabuľku č. 16). Na prvom mieste v zozname najvýznamnejších exportérov sa dlhodobo nachádza Volkswagen Slovakia, a.s. Na druhé miesto sa dostala spoločnosť Samsung Electronics Europe Logistics B.V., ktorá posunula U.S.Steel Košice, s.r.o. na tretiu pozíciu. Do prvej desiatky sa v roku 2007 dostali aj firmy KIA Motors Slovakia, s.r.o. (6) a Slovnaft Petrochemicals, s.r.o. (9). Naopak z prvej desiatky boli vytlačené firmy Hydro Aluminium, a.s., a Whirlpool Slovakia, s.r.o.

**Tabuľka č. 16: Poradie najväčších exportérov Slovenska za roky 2006 a 2007**

Názov firmy/poradie v roku	2007	2006
VOLKSWAGEN SLOVAKIA, a.s.	1	1
Samsung Electronics Europe Logistics B.V.	2	5
U.S.Steel Košice, s.r.o.	3	2
SLOVNAFT, a.s.	4	3

PCA Slovakia, s.r.o.	5	7
KIA Motors Slovakia, s.r.o.	6	-
SAMSUNG Electronics Slovakia, s.r.o.	7	4
SONY SLOVAKIA, s.r.o.	8	6
Slovnaft Petrochemicals, s.r.o.	9	-
Mondi Business Paper SCP, a.s.	10	8
<b>Podiel na exporte</b>	<b>42,5%</b>	<b>40,9%</b>

*Prameň: MH SR*

#### Komoditná štruktúra zahraničného obchodu

Najvýznamnejšie vývozné komoditné skupiny uvádza tabuľka č. 17. Ich súhrn pokrýva 79% celkového exportu Slovenska za rok 2007.

**Tabuľka č. 17: Komoditná štruktúra vývozu v rokoch 2006 a 2007**

Vývoz v mld. Sk	Rok		Štruktúra 2007
	2006	2007	
	1232,9	1420,7	100%
<b>Vývoz celkom</b>			
<b>87 – Vozidlá</b>	251,1	343,3	24,2%
<b>85 – Elektrické stroje, prístroje</b>	211,7	283,6	20,0%
<b>84 – Jadrové reaktory, kotly, stroje</b>	137,9	136,9	9,6%
<b>72 – Železo a oceľ</b>	98,3	100,7	7,1%
<b>27 – Nerastné palivá</b>	74,5	69,3	4,9%
<b>73 – Výrobky zo železa alebo ocele</b>	41,0	46,4	3,3%
<b>39 – Plasty a výrobky z nich</b>	41,9	46,1	3,2%
<b>48 – Papier a lepenka</b>	31,6	32,3	2,3%
<b>94 – Nábytok</b>	28,0	31,3	2,2%
<b>40 – Kaučuk</b>	27,9	28,1	2,0%

*Prameň: MH SR*

Z hľadiska štruktúry dovozu sú hlavné komoditné skupiny, ktorých súhrn tvorí približne 74% z celkového dovozu Slovenska za rok 2007, uvedené v tabuľke č. 18.

**Tabuľka č. 18: Komoditná štruktúra dovozu v rokoch 2006 a 2007**

Dovoz v mld. Sk	Rok		Štruktúra 2007
	2006	2007	
<b>Dovoz celkom</b>	1308,1	1442,1	100,0%
<b>85 – Elektrické stroje a zariadenia</b>	181,0	256,3	17,8%
<b>87 – Vozidlá</b>	160,8	201,7	14,0%
<b>84 – Jadrové reaktory, kotly, stroje</b>	166,0	173,9	12,1%
<b>27 – Nerastné palivá</b>	178,0	161,2	11,2%
<b>72 – Železo a oceľ</b>	46,6	59,4	4,1%
<b>39 – Plasty a výrobky z nich</b>	54,4	58,5	4,1%
<b>90 – Nástroje a prístroje optické</b>	79,7	51,7	3,6%
<b>73 – Výrobky zo železa</b>	39,0	44,8	3,1%
<b>30 – Farmaceutické výrobky</b>	30,8	34,6	2,4%
<b>40 – Kaučuk a výrobky z neho</b>	22,9	25,2	1,7%

*Prameň: MH SR*

### Priame zahraničné investície

#### Prílev priamych zahraničných investícií

Priame zahraničné investície sú dôležitým faktorom ekonomického rastu a zohrávajú významnú úlohu pri rozvoji každého hospodárstva. Nízke mzdy, vysoká úroveň vzdelania a blízkosť odberateľských trhov robia zo Slovenska atraktívnu lokalitu pre priame zahraničné investície. Potvrdením toho je produkčná expanzia už etablovaných zahraničných investorov, ako aj zvýšený záujem podnikateľov o investovanie. Prílev priamych zahraničných investícií v absolútnych číslach ilustruje tabuľka č. 19. Z uvedeného vyplýva, že stav investícií v roku 2006 predstavoval v korunovom vyjadrení približne 273% hodnoty priamych zahraničných investícií z roku 2000 (resp. 4,9 násobok v ich dolárovom vyjadrení).

**Tabuľka č. 19: Prílev priamych zahraničných investícií<sup>1)</sup> v rokoch 2000 – 2006**

Stav /rok	2000	2001	2002	2003 <sup>2)</sup>	2004 <sup>3)</sup>	2005 <sup>4)</sup>	2006
<b>mil. Sk</b>	177 141	234 396	319 246	348 500	396 592	420 411	484 253
<b>mil. USD</b>	3 738	4 836	7 974	10 586	13 917	13 159	18 451

**Prameň: NBS, Menový prehľad 5/2008**

#### Poznámka:

Stav k 31. 12. Údaje za roky 2005 – 2006 sú predbežné.

1) Equity kapital.

2) Zmena metodiky účtovania z dôvodu novej účtovnej osnovy pre banky.

3) Zaradenie ostatných kapitálových fondov do equity kapitálu.

4) Zmena metodiky – zvýšenie hodnoty pre plnenie devízovej ohlasovacej povinnosti.

**Priame zahraničné investície – členenie podľa odvetvového smerovania**

Z hľadiska odvetvovej štruktúry priamych zahraničných investícií (pozri tabuľku č. 20 a graf č. 5) smeroval ich najväčší objem do priemyselnej výroby (39,5%) a do finančného sprostredkovania (19,3%).

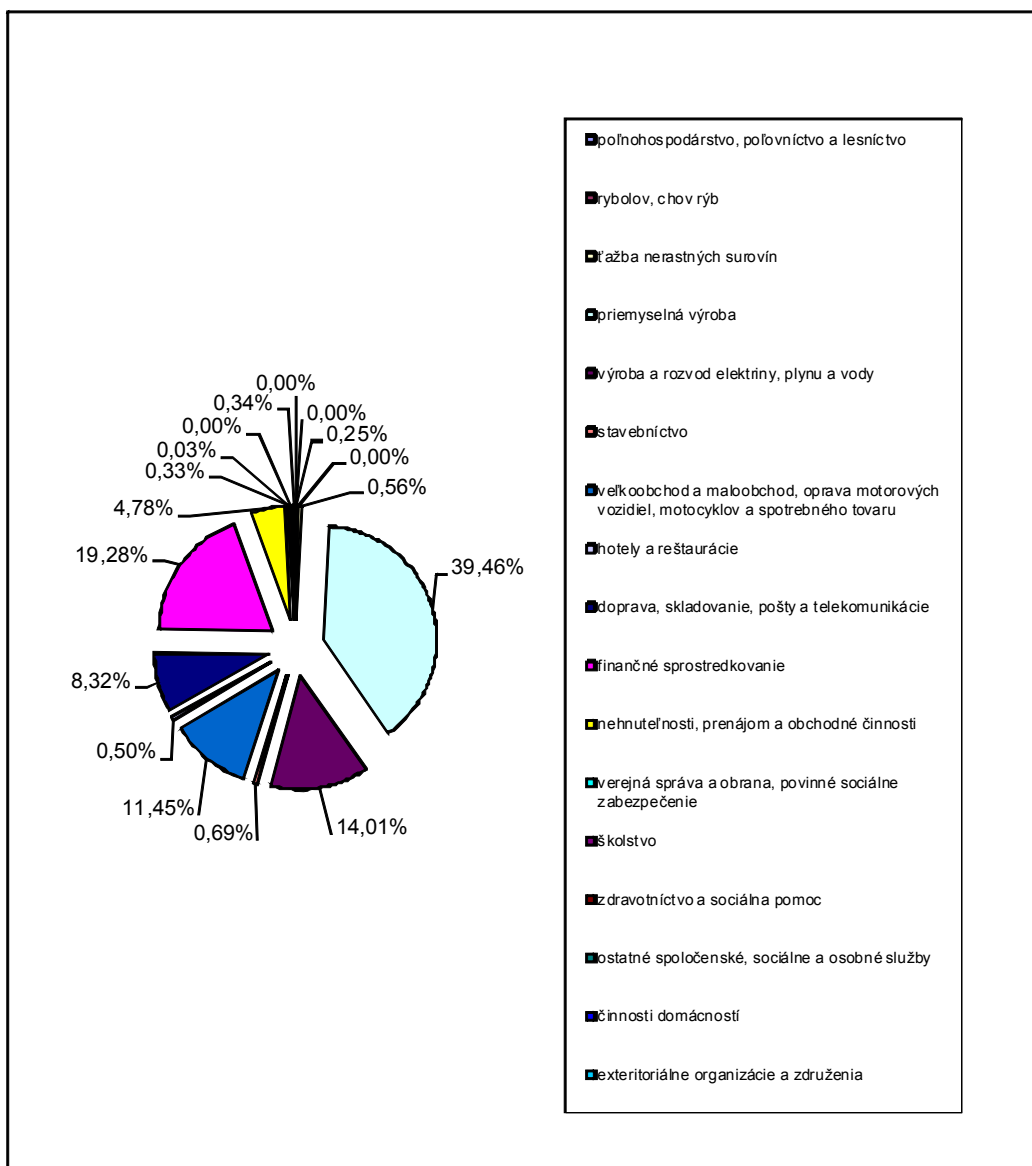
Tretiu najsilnejšiu investičnú oblasť tvorili investície do výroby a rozvodu elektriny, plynu a vody (14%). V rámci priemyslu boli realizované najvýznamnejšie investície najmä do automobilového odvetvia a jeho subdodávateľskej siete.

**Tabuľka č. 20: Stav priamych zahraničných investícií – členenie podľa jednotlivých odvetví k 31. 12. 2006**

Použitý kurz 26,246 Sk/USD	Podniková sféra			Banková sféra			Spolu		
	mil. Sk	mil. USD	%	mil. Sk	mil. USD	%	mil. Sk	mil. USD	%
<b>Priemyselné odvetvie</b>									
poľnohospodárstvo, poľovníctvo a lesníctvo	1 218	46,4	0,3	0	0	0	1 218	46,4	0,3
rybolov, chov rýb	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ťažba nerastných surovín	2 695	102,7	0,6	0	0	0	2 695	102,7	0,6
priemyselná výroba	191 067	7 279,90	45,7	0	0	0	191 067	7 279,90	39,5
výroba a rozvod elektriny, plynu a vody	67 843	2 584,90	16,2	0	0	0	67 843	2 584,90	14
stavebníctvo	3 346	127,5	0,8	0	0	0	3 346	127,5	0,7
veľkoobchod a maloobchod, oprava motorových vozidiel, motocyklov a spotrebného tovaru	55 455	2 112,90	13,3	0	0	0	55 455	2 112,90	11,5
hotely a reštaurácie	2 412	91,9	0,6	0	0	0	2 412	91,9	0,5
doprava, skladovanie, pošty a telekomunikácie	40 270	1 534,30	9,6	0	0	0	40 270	1 534,30	8,3
finančné sprostredkovanie	27 172	1 035,3	6,5	66 182	2 521,60	100	93 354	3 556,90	19,3
nehnutelnosti, prenájom a obchodné činnosti	23 163	882,5	5,5	0	0	0	23 163	882,5	4,8
verejná správa a obrana, povinné sociálne zabezpečenie	150	5,7	0	0	0	0	150	5,7	0
školské	0	0	0	0	0	0	0	0	0
zdravotníctvo a sociálna pomoc	1 623	61,8	0,4	0	0	0	1 623	61,8	0,3
ostatné spoločenské, sociálne a osobné služby	1 657	63,1	0,4	0	0	0	1 657	63,1	0,3
činnosti domácností	0	0	0	0	0	0	0	0	0
exteritoriálne organizácie a združenia	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<b>Stav PZI spolu</b>	<b>418 071</b>	<b>15 929</b>	<b>100</b>	<b>66 182</b>	<b>2 522</b>	<b>100</b>	<b>484 253</b>	<b>18 451</b>	<b>100</b>

*Prameň: NBS, Menový prehľad 5/2008*

**Graf č. 5: Stav PZI - členenie podľa jednotlivých odvetví (k 31. 12. 2006)**



*Prameň: NBS, Menový prehľad 5/2008*

**Priame zahraničné investície – členenie podľa krajiny investora**

V roku 2006 predstavovalo Holandsko s kumulovaným objemom investícií 3726,1 mil. USD najvýznamnejšieho zahraničného investora na Slovensku (pozri tabuľku č. 21 a graf č. 6). Holandské investície dosiahli pätinu z celkových priamych zahraničných investícií. Investičným cieľom bol najmä bankový a finančný sektor. Za Holandskom nasledovalo Nemecko s investíciami vo výške 3124,7 mil. USD (cca 17% z celkového objemu investícií). V poradí tretiu pozíciu obsadilo Rakúsko s 2729,7 mil. USD (dominoval bankový a finančný

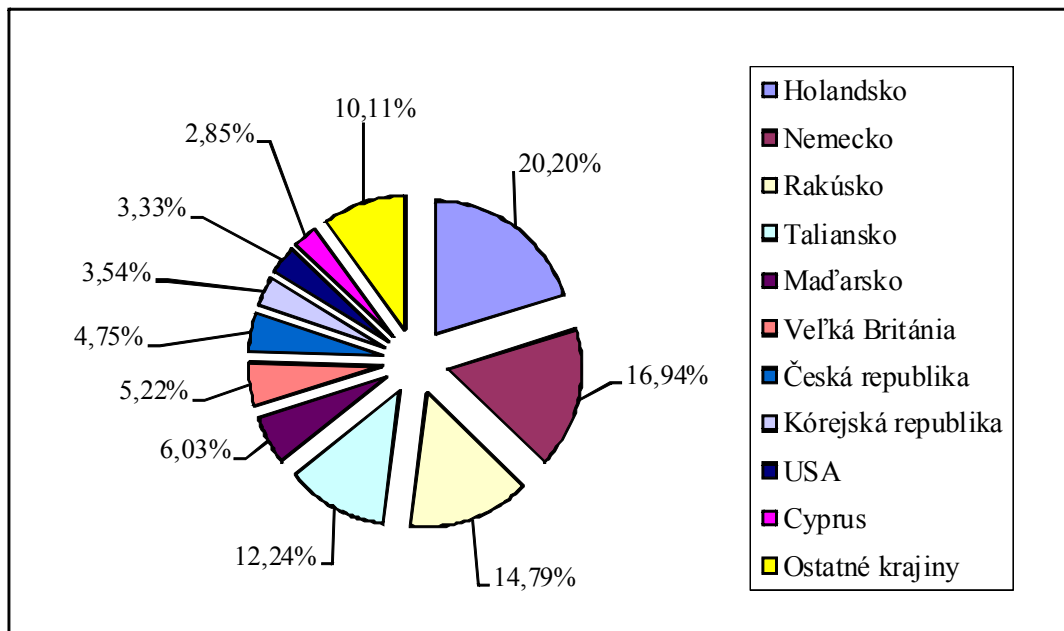
sektor). Medzi ďalšie významné investorské krajiny k uvedenému roku patrili Taliansko, Maďarsko, Veľká Británia a Česká republika.

**Tabuľka č. 21: Stav priamych zahraničných investícií – členenie podľa krajiny investora k 31. 12. 2006**

Použitý kurz 26,246 Sk/USD	Podniková sféra			Banková sféra			Spolu		
	mil. Sk	mil. USD	%	mil. Sk	mil. USD	%	mil. Sk	mil. USD	%
<b>Krajina investora</b>									
<b>Holandsko</b>	97182	3702,70	23,2	612	23,3	0,9	97794	3726,10	20,2
<b>Nemecko</b>	81150	3091,90	19,4	861	32,8	1,3	82011	3124,70	16,9
<b>Rakúsko</b>	38578	1469,90	9,2	33 067	1 259,90	50	71645	2729,70	14,8
<b>Taliansko</b>	35105	1337,50	8,4	24 185	921,5	36,5	59290	2259,00	12,2
<b>Maďarsko</b>	27195	1036,20	6,5	2 007	76,5	3	29202	1112,60	6
<b>Veľká Británia</b>	2584	963,30	6,0	0	0	0	2584	963,30	5,2
<b>Česká republika</b>	19536	744,30	4,7	3 486	132,8	5,3	23022	877,20	4,8
<b>Kórejská republika</b>	17125	652,50	4,1	0	0	0	17125	652,50	3,5
<b>USA</b>	14466	551,20	3,5	1 650	62,9	2,5	16116	614,00	3,3
<b>Cyprus</b>	13800	525,80	3,3	0	0	0	13800	525,80	2,8
<b>Ostatné krajiny</b>	48650	1853,60	11,6	314	12	0,5	48964	1865,60	10,1
<b>Stav PZI spolu</b>	<b>418071</b>	<b>15928,90</b>	<b>100,0</b>	<b>66 182</b>	<b>2 522</b>	<b>100</b>	<b>484253</b>	<b>18450,50</b>	<b>100</b>

Prameň: NBS, Menový prehľad 5/2008

**Graf č. 6: Stav PZI - členenie podľa krajiny investora (k 31. 12. 2006)**



Prameň: NBS, Menový prehľad 5/2008

### Priame zahraničné investície – členenie podľa krajov (regionálna alokácia)

Ku koncu roka 2006 stúpol kumulovaný objem priamych zahraničných investícií do Bratislavského kraja na 323,4 mld. Sk, čo predstavuje cca 67% z celkových zahraničných investícií na Slovensku. Za ním nasleduje Košický kraj, kde celkový objem priamych zahraničných investícií dosiahol k uvedenému obdobiu 37,8 mld. Sk, čo je približne 8% podiel z celkového objemu investícií. Skupinu troch najúspešnejších krajov uzatvára Žilinský kraj, s investíciami vo výške 35,6 mld. Sk a so 7% podielom.

Na druhej strane trojica najmenej rozvinutých regiónov bola podstatne menej investične úspešná. Kumulovaný objem zahraničných investícií za dané obdobie v Prešovskom kraji predstavoval len 7,8 mld. Sk (1,6% podiel), v Banskobystrickom kraji 12,5 mld. Sk (2,6% podiel) a v Nitrianskom kraji 17,9 mld. Sk (cca 4% podiel). Objemy priamych zahraničných investícií do ostatných krajov na Slovensku stúpili na 26,1 mld. Sk, čo je 5,4% podiel v prípade Trnavského kraja a na 23,3 mld. Sk, tzn. menej ako 5% podielom v rámci Trenčianskeho kraja, v porovnaní s objemom za celé Slovensko (tabuľka č. 22 a graf č. 7).

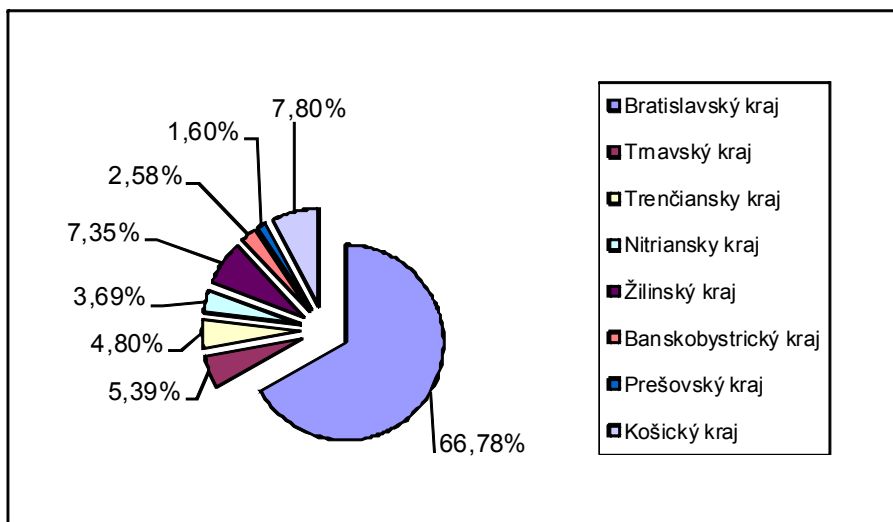
**Tabuľka č. 22: Stav priamych zahraničných investícií – členenie podľa regiónov k 31. 12. 2006**

Použitý kurz 26,246 Sk/USD	Podniková sféra			Banková sféra			Spolu		
Región	mil. Sk	mil. USD	%	mil. Sk	mil. USD	%	mil. Sk	mil. USD	%
<i>Bratislavský kraj</i>	258 143	9 835,50	61,7	65 232	2 485,40	98,6	323 375	12 320,90	66,8
Trnavský kraj	26 114	995,00	6,2	0	0	0	26 114	995,00	5,4
Trenčiansky kraj	23 251	885,9	5,6	0	0	0	23 251	885,9	4,8
Nitriansky kraj	17 892	681,7	4,3	0	0	0	17 892	681,7	3,7
Žilinský kraj	34 638	1 319,70	8,3	950	36,2	1,4	35 588	1 355,90	7,3
Banskobystrický kraj	12 489	475,8	3	0	0	0	12 489	475,8	2,6
Prešovský kraj	7 770	296	1,9	0	0	0	7 770	296	1,6
Košický kraj	37 774	1 439,20	9	0	0	0	37 774	1 439,20	7,8
<b>Stav PZI spolu</b>	<b>418 071</b>	<b>15 929</b>	<b>100</b>	<b>66 182</b>	<b>2 522</b>	<b>100</b>	<b>484 253</b>	<b>18 451</b>	<b>100</b>

*Prameň: NBS, Menový prehľad 5/2008*



Graf č. 7: Stav PZI - členenie podľa krajov (k 31. 12. 2006)



Prameň: NBS, Menový prehľad 5/2008

NBS predpokladá v súvislosti so zavedením eura od 1. januára 2009 na Slovensku zvýšenie objemu priamych zahraničných investícií. Z hľadiska teritoriálnej štruktúry pôvodu priamych zahraničných investícií na Slovensku, pochádza cca 80% investícií z členských krajín Európskej únie (za rok 2006). Pri doterajšom objeme priamych zahraničných investícií išlo predovšetkým o prílev dlhodobého kapitálu. Zavedenie eura na Slovensku by preto malo mať (z pohľadu teritoriálnej štruktúry) pozitívny vplyv na dodatočné zvýšenie priamych zahraničných investícií z členských krajín eurozóny.

Medzi hlavné faktory, ktoré by mali prispieť k zvýšenému prílevu priamych zahraničných investícií po zavedení eura, patrí odstránenie volatility výmenného kurzu, zníženie nákladov na kapitál a odstránenie transakčných nákladov. Zvýšený prílev priamych zahraničných investícií tak môže urýchliť samotný proces konvergencie ekonomiky Slovenska k členským krajinám eurozóny.

Investičné aktivity na Slovensku vytvárajú nové pracovné miesta, čím zvyšujú počet pracujúcich a zároveň znižujú stále vysoký, ale postupne klesajúci počet nezamestnaných. V roku 2007 sa Slovensko dostalo do desiatky najatraktívnejších destinácií z hľadiska zahraničných investícií na počet obyvateľov v Európe. Počet 8479 vytvorených pracovných miest na Slovensku za rok 2007 predstavoval 8. pozíciu v Európe.

Tabuľka č. 23: Počet novovytvorených pracovných miest v Európe za rok 2007

Poradie	Krajina	Počet nových pracovných miest
1	Veľká Británia	24 186
2	Poľsko	18 399
3	Česko	15 102
4	Rusko	14 934
5	Francúzsko	14 488
6	Rumunsko	12 464
7	Maďarsko	11 104
<b>8</b>	<b>Slovensko</b>	<b>8 479</b>

9	Španielsko	7 335
10	Nemecko	5 972

*Prameň: Hospodárske noviny, Ernst & Young*

## **Slovensko a euro**

Podpísaním Prístupovej zmluvy k Európskej únii dňa 16. apríla 2003 sa Slovensko zaviazalo k vstupu do Hospodárskej a menovej únie a k zavedeniu spoločnej meny eura. Prípravy na zavedenie eura na Slovensku sa začali ešte pred vstupom Slovenska do Európskej únie. Vláda SR schválila 16. júla 2003 materiál Stratégia prijatia eura v SR a spoločný postup vlády SR a NBS pri vstupe Slovenska do eurozóny.

Vstupom do Európskej únie v roku 2004 sa Slovensko stalo zároveň členom Hospodárskej a menovej únie (zatiaľ s výnimkou z povinnosti zaviesť spoločnú európsku menu). Platí však podmienka, že pred zavedením eura musí byť mena krajiny, ktorá plánuje euro prijať, aspoň 2 roky v európskom mechanizme výmenných kurzov ERM II. Za toto obdobie musí daná krajina preukázať, že jej kurz voči euru je dostatočne stabilný, a teda ho bude možné neodvolateľne zafixovať pri zavedení eura. Okrem toho počas tohto obdobia musí krajina preukázať, že dokáže stabilitu kurzu udržiavať prirodzeným spôsobom, bez toho, aby snaha o kurzovú stabilizáciu išla na úkor stability zvyšku ekonomiky.

Pred vstupom do eurozóny musí Slovensko splniť nasledovné 4 konvergenčné kritériá – tzv. maastrichtské kritériá (ich plnenie ilustruje tabuľka č. 24):

### 1. Verejné financie

Kritérium pre hospodárenie verejných financií zahŕňa v sebe dve oblasti. Verejný deficit za posledný rok pred hodnotením nesmie presiahnuť 3% HDP a verejný dlh nesmie presiahnuť 60% HDP.

### 2. Inflačné kritérium

Priemerná inflácia za posledných 12 mesiacov, meraná podľa harmonizovaného indexu spotrebiteľských cien, nesmie presiahnuť priemer troch krajín EÚ s najlepšimi výsledkami v oblasti cenovej stability o viac ako 1,5%.

### 3. Stabilita dlhodobých úrokových sadzieb

Priemerná dlhodobá úroková sadzba za posledných 12 mesiacov nesmie presiahnuť priemer dlhodobých úrokových sadzieb troch krajín EÚ s najlepšimi výsledkami v oblasti cenovej stability o viac ako 2%.

### 4. Stabilita výmenného kurzu

Dva roky pred hodnotením musí byť národná mena zapojená do mechanizmu výmenných kurzov (ERM II). Počas tohto obdobia nesmie krajina menu jednostranne devalvovať, mena nesmie vybočiť z dohodnutého fluktuatívneho pásma, musí sa pohybovať blízko centrálnej parity a pri vývoji kurzu sa nesmú vyskytnúť vážne napätia.

Slovenská koruna vstúpila 28. novembra 2005 do mechanizmu výmenných kurzov ERM II. Centrálna parita koruny voči euru bola stanovená na úrovni trhového kurzu 38,4550 EUR/SKK. Od uvedeného dátumu slovenská koruna využívala v ERM II štandardné fluktuatívne pásmo  $\pm 15\%$  okolo centrálnej parity. To znamená, že výmenný kurz sa mohol pohybovať v rozpätí 32,6868 SKK/EUR až 44,2233 SKK/EUR.

Na žiadosť Slovenska (po dohode ministrov financií krajín eurozóny, prezidenta ECB a ministrov financií a guvernérov centrálnych bank Cypru, Dánska, Estónska, Litvy, Lotyšska, Malty a Slovenska) sa 19. marca 2007 centrálna parita slovenskej koruny v ERM II revalvovala. Nová centrálna parita koruny voči euru bola stanovená na úrovni 1 euro = 35,4424 Sk (spodná hranica pre povinné intervencie 30,1260 SKK/EUR a horná hranica 40,7588 SKK/EUR).

29. mája 2008, po dohode ministrov financií krajín eurozóny, prezidenta ECB a ministrov financií a guvernérov centrálnych bánk Dánska, Estónska, Litvy, Lotyšska

a Slovenska, centrálna parita slovenskej koruny v ERM II revalvovala o 17,6472 %. Nová centrálna parita koruny voči euru bola stanovená na úrovni 1 euro = 30,1260 Sk (spodná hranica pre povinné intervencie 25,6071 SKK/EUR a horná hranica 34,6449 SKK/EUR).

Rada Európskej únie na úrovni ministrov financií členských štátov Európskej únie (ECOFIN) oznámila 8. júla 2008 konečné a definitívne rozhodnutie o prijatí eura ako budúcej meny Slovenska. Slovensko vstúpi do eurozóny 1. januára 2009.

Konverzný kurz bol stanovený na úrovni centrálnej parity 1 euro = 30,1260 Sk. Euro sa na Slovensku zavedie 1. januára 2009 súčasne do hotovostného aj bezhotovostného obehu bez prechodného obdobia spôsobom, tzv. Veľkého tresku („Big-Bang Scenario“) a stane sa zákonným platidlom na území Slovenska.

Tabuľka č. 24: Plnenie maastrichtských kritérií Slovenskou republikou

Maastrichtské kritérium	Dosiahnutá hodnota (marec 2008)	Referenčná hodnota
<b>1. Verejné financie</b>		
Verejný deficit (v % z HDP) <sup>1)</sup>	2,2*	3,0
Verejný dlh (v % z HDP)	29,4*	60,0
<b>2. Inflácia</b> (priemer HICP, v %)	2,2	3,2
<b>3. Dlhodobé úrokové sadzby</b> (v %)	4,5	6,5
<b>4. Výmenný kurz</b>	Vstup Sk do ERM II od 28. novembra 2005	

Prameň: Eurostat, NBS, MF SR

Poznámka:

\*Odhad za rok 2007, verejný deficit vrátane vplyvu dôchodkovej reformy.

## ZÁVER

Doterajší priaznivý ekonomický vývoj Slovenska podporil splnenie maastrichtských kritérií stanovených pre zavedenie eura. Prognózy vývoja na nasledujúce roky naznačujú, že kritériá boli splnené udržateľným spôsobom a Slovensko je pripravené zaviesť euro 1. januára 2009.

Napriek dosiahnutým pozitívnym výsledkom ekonomiky Slovenska stále existujú oblasti, ktoré limitujú jej hospodársku výkonnosť a konkurencieschopnosť. Medzi nepriaznivé ekonomické javy patria najmä deficitné verejné financie a záporná bilancia zahraničného obchodu (aj keď v oboch oblastiach dochádza k postupnému poklesu deficitu) a v priemysle pretrvávajúca vysoká náročnosť produkcie na surovínové a energetické zdroje. Riziková je aj miera závislosti vývozu Slovenska na cenových faktoroch a na zmenách dopytu v zahraničí.

Nadálej je problematická vysoká miera nezamestnanosti a výrazné regionálne disparity v jej úrovni, ako i nevyváženosť v ekonomickom rozvoji jednotlivých regiónov Slovenska. V oblasti podnikania existujú viaceré bariéry, ako vysoké odvodové zaťaženie, komplikovaná a často sa meniacia legislatíva, preťaženosť súdov (napr. zdĺhavé konkurzné konanie, vymožitelnosť práva) a korupcia (napr. pri verejnom obstarávaní).

K vonkajším ekonomickým rizikám s významným vplyvom na ekonomiku Slovenska možno zaradiť vývoj cien strategických energetických komodít (ropy, plynu), poľnohospodárskych komodít (potravinárskych vstupov) na svetových trhoch, vývoj ekonomiky USA (vplyv hypotekárnej krízy) a výmenného kurzu amerického dolára voči euru. Aktuálnou otázkou ostáva vplyv turbulencií na svetových finančných trhoch na vývoj ekonomiky eurozóny a obchodných partnerov Slovenska.

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Hospodárske noviny 26. 6. 2008, článok „Vláda láka ľudí zo zahraničia domov.“
2. Hospodárske noviny 11.-13. 7. 2008, článok „Investičný vrchol už máme za sebou.“
3. Hospodárske noviny 11.-13. 7. 2008, článok „Investori nás začínajú obchádzať.“
4. Konvergenčný program Slovenska na roky 2007 až 2010 (aktualizácia 2007), Ministerstvo financií Slovenskej republiky, Bratislava 2007
5. Menový prehľad 5/2008, Národná banka Slovenska, Bratislava 2008
6. Návrh rozpočtu verejnej správy na roky 2008 až 2010, Ministerstvo financií Slovenskej republiky, Bratislava 2007
7. Prognóza vybraných indikátorov vývoja ekonomiky Slovenska, Inštitút finančnej politiky (jún 2008), Ministerstvo financií Slovenskej republiky, Bratislava 2008
8. Správa o vývoji zahraničného obchodu za rok 2007, Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky, Bratislava 2008
9. Strednodobá predikcia základných makroekonomických ukazovateľov P2Q-2008, Národná banka Slovenska, Bratislava 2008
10. Štatistická databáza makroekonomických údajov, EUROSTAT 23. 7. 2008
11. Štatistická správa o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR v 1. štvrtroku 2008 a prognóza vývoja na rok 2008, Štatistický úrad Slovenskej republiky, Bratislava 2008
12. Štatistická správa o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR v 1. polroku 2008 a aktualizovaná prognóza vývoja na rok 2008, Štatistický úrad Slovenskej republiky, Bratislava 2008
13. Výročná správa NBS za rok 2007, Národná banka Slovenska, Bratislava 2008

## KONTAKT

Ing. Vladimír Hniličan, PhD.  
Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie  
Fakulta medzinárodných vzťahov  
Ekonomická univerzita v Bratislave  
E-mail: hnilican@dec.euba.sk

### ÚVOD

Hlavnou motiváciou integračných snáh v západnej Európe po druhej svetovej vojne bolo udržanie mieru. S týmto zámerom bolo založené i Európske združenie pre uhlie a oceľ. Mier v regióne bol základným predpokladom naplnenia ekonomických cieľov členských krajín tohto združenia. Povojnová integrácia mala dôležitý význam i pre Holandsko. Okrem naštartovania industrializácie bol pre krajinu dôležitý najmä obchodný aspekt. Holandsko nemalo záujem na obnovení predvojnového protekcionizmu. Strata kolónií, a teda i možnosti lacného importu surovín a exportu hotových výrobkov, ho prinútila orientovať sa na susedné krajiny. Príležitosť pre tradične obchodne zamerané Holandsko sa ukázala v kvantitatívnom ale i kvalitatívnom raste odbytových trhov. Preto pri európskej integrácii Holandska bolo odstraňovanie bariér obchodu jednou z priorít.

Na prvý pohľad hralo Holandsko v európskej integrácii vždy aktívnu rolu. V povojnovom období stálo pri zrode viacerých ekonomických, politických či obranných zoskupení. Je členom viacerých medzinárodných organizácií a združení, patria medzi ne popri iných Západoeurópska únia, Benelux, Európska únia, Severoatlantická aliancia. Okrem toho majú viaceré medzinárodné inštitúcie v Holandsku svoje sídlo.

Vzťah Holandska k Európskej únii je do veľkej miery podložený pragmatizmom, keďže Holandsko si je vedomé výhod, ktoré prináša krajine európska integrácia. Napriek tomu však existujú medzi Holandskom a Európskou úniou rozpory. V poslednom čase sa do popredia dostali najmä otázky financovania spoločného rozpočtu Európskej únie. Trhlinu vzťah únie a Holandska spôsobilo odmietnutie Zmluvy o Ústave pre Európu v referende z júna 2005. Finančné otázky zhmotnené v nespokojnosti s výškou holandského príspevku do európskeho rozpočtu, nespokojnosť s kurzom, ktorým sa európska integrácia uberá a rastúca kritika Európskej únie vytvárajú predpoklady pre vznik holandskej euroskepsy.

### Príspevok Holandska do spoločného rozpočtu Európskej únie

Problém financovania spoločného rozpočtu možno označiť za jeden z najvážnejších problémov vzťahu Holandska a Európskej únie. Dá sa naň nazerať z viacerých rovín. Čisté prispievateľstvo Holandska prvom rade vyplýva z ekonomickej pozície krajiny a zásad princípu solidarity. Tŕňom v oku holandskej exekutívy je však miera, akou sa na financovaní rozpočtu podieľajú iné vyspelé krajiny. Holandsko požaduje solidaritu i od ostatných členských krajín s porovnateľnou ekonomickou úrovňou.

Spory sa však vedú i o spôsob výpočtu čistej pozície. Zásadný rozdiel vo výpočtoch spočíva v ponímaní tradičných vlastných prostriedkov. Európska únia ich nepovažuje, na rozdiel od holandského ministerstva financií, za príspevky daného členského štátu, ale za spoločné prostriedky únie ako celku. Clá, poľnohospodárske poplatky a poplatky za cukor sa vyberajú na hranici, bez ohľadu na konečné miesto určenia zdaňovaného tovaru. Holandsko hrá pri výbere týchto poplatkov významnú rolu, najmä prostredníctvom prístavu v Rotterdame. Cez holandskú hranicu tak vstupuje na územie Európskej únie tovar, určený na spotrebu v ďalších európskych krajinách. Objem cla vybraného v Holandsku a odvádzaného do rozpočtu únie je tak proporčne oveľa vyšší ako v iných členských krajinách. Možno teda vychádzať z predpokladu, že Holandsko vyberá poplatky, ktoré v konečnom dôsledku zaplatí

spotrebiteľ v inej členskej krajine, na mieste určenia daného tovaru. Táto skutočnosť je označovaná ako „gateway“ efekt, alebo „rotterdamský efekt“.<sup>207</sup>

Ekonomická analýza spracovaná holandským Centrálnym plánovacím úradom (CPB) poukázala na fakt, že clo vyberané Holandskom je z väčšej miery nakoniec platia spotrebiteľia z iných krajín Európskej únie a nemožno teda celú výšku cla odvádzaného do spoločného rozpočtu považovať za príspevok Holandska.<sup>208</sup> Táto analýza sa ale zamerala na skúmanie sekundárnych efektov. Podľa údajov holandského Centrálného štatistického úradu (CBS) však 80% cla vyrubeneho Holandskom zaplatia primárne holandskí rezidenti.<sup>209</sup> Argumentácia holandskej exekutívy vychádza z faktu, že ekonomické bremeno zaplateného cla leží v prvom rade na subjekte, ktorý ho zaplatil. Tento subjekt má pochopiteľne snahu o prenesenie týchto nákladov do ceny produktu, rovnako ako má snahu o zohľadnenie aj všetkých ostatných nákladov. Podľa holandskej vlády sú takéto kroky súčasťou bežného ekonomického procesu a nie je možné stanoviť, do akej miery je tento subjekt v tejto snahe aj úspešný, keďže do hry vstupujú aj iné ekonomické faktory. Nemožno preto s úplnou istotou povedať, že konečný spotrebiteľ vyrubené clo nakoniec v cene výrobku aj v plnej výške zaplatí.<sup>210</sup> Podporu svojho stanoviska opiera holandská exekutíva aj o jedinú oficiálnu štúdiu vypracovanú na základe zadania Európskej komisie v roku 1998, skúmajúcu Gateway efekt. Táto štúdia vychádza z primárnych dopadov výberu cla. V záveroch tejto štúdie sa konštatuje, že 73% cla vyrubeneho Holandskom má priamy dopad na holandskú ekonomiku, jednak preto že produkty zaťažené clom smerujú na holandský trh a jednak preto, že produkty zaťažené clom sú určené v Holandsku na ďalšie spracovanie. Zostávajúcich 27% z vyrubeneho cla má priamy dopad na iné štáty Európskej únie.<sup>211</sup>

Nezávisle na tom, akú metódu výpočtu použijeme, bolo Holandsko v rokoch 2004, 2005 a 2006 najväčším čistým prispievateľom do rozpočtu Európskej únie per capita alebo v porovnaní s hrubým domácim produktom. Ak by sa vychádzalo z porovnania s HDP, Holandsko prispelo do spoločného rozpočtu viac ako trojnásobne väčšou mierou ako napríklad Francúzsko. Podľa výročnej správy Európskej komisie Holandsko prispelo v roku 2006 do rozpočtu Európskej únie sumou 6,13 miliardy eur a získalo z tohto rozpočtu celkom 2,19 miliardy eur. Čistá pozícia Holandska bola teda v roku 2006 - 3,94 miliardy eur, čo predstavuje zhruba 0,74% hrubého domáceho produktu krajiny. Podľa metodiky komisie však čistá pozícia predstavovala len - 2,6 miliardy eur, respektíve 0,48% hrubého domáceho produktu, keďže z celkových príjmov boli odpočítané náklady na administratívu a z celkových výdavkov tradičné vlastné prostriedky. Rovnako bol upravený i národný príspevok.<sup>212</sup>

Údaje z výročných správ Európskeho dvora audítorov, uvedené v tabuľke, sa mierne líšia od údajov výročnej správy komisie.

---

<sup>207</sup> De Nederlandse nettopositie en het 'Rotterdam-effect', Directie Voorlichting, Ministerie van Financiën, 2005

<sup>208</sup> CPB, Macro economische verkenning 2005

<sup>209</sup> Internationale handel, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen 2005

<sup>210</sup> De Nederlandse nettopositie en het 'Rotterdam-effect', Directie Voorlichting, Ministerie van Financiën, 2005

<sup>211</sup> European Policy Forum, Rotterdam gateway effect, 1998

<sup>212</sup> EU budget 2006 – Financial report, European Communities, 1995-2008

Tabuľka č. 1: Najväčší čistí prispievatelia do a príjemcovia zo spoločného rozpočtu Európskej únie, v miliónoch eur

Členská krajina	príspevok do rozpočtu EÚ			príjem z rozpočtu EÚ			čistá pozícia		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Nemecko	20.229,6	20.136,2	20.501,2	11.430,3	12.057,3	11.953,8	8.799,3	8.078,9	8.547,4
Veľká Británia	11.682,4	12.156,9	12.380,6	6.903,2	8.470,5	8.080,5	4.779,2	3.686,4	4.300,1
<i>Holandsko</i>	<i>5.268,8</i>	<i>5.947,0</i>	<i>6.131,5</i>	<i>2.028,6</i>	<i>1.998,1</i>	<i>2.082,6</i>	<i>3.240,2</i>	<i>3.948,9</i>	<i>4.048,9</i>
Francúzsko	16.013,4	16.854,0	16.635,9	12.508,6	13.282,9	13.050,8	3.504,8	3.571,1	3.585,1
Taliansko	13.785,9	13.546,6	13.506,8	10.120,3	10.619,4	10.804,4	3.665,6	2.927,2	2.702,4
Grécko	1.742,3	1.801,5	1.834,1	5.749,3	5.547,7	6.805,2	4.007,0	3.746,2	4.971,1
Španielsko	8.383,6	9.474,9	9.799,7	16.262,5	14.753,7	12.811,0	7.878,9	5.278,8	3.011,3
Poľsko	1.310,7	2.327,2	2.446,6	2.698,5	4.046,3	5.289,0	1.387,8	1.719,1	2.842,4
Portugalsko	1.332,3	1.527,0	1.378,4	4.385,7	3.861,5	3.610,9	3.053,4	2.334,5	2.232,5
Maďarsko	537,1	833,2	782,5	722,8	1.350,4	1.821,5	185,7	517,2	1.039,0

Zdroj údajov: Európsky dvor audítorov – výročné správy 2004 – 2006, European Communities, 1995-2008, Eurostat, ec.europa.eu/eurostat

Najväčším absolútnym prispievateľom je Nemecko, ktoré do rozpočtu Európskej únie odvieďlo v roku 2006 o 8.547,4 milióna eur viac, ako z neho získalo. Netto-pozícia Nemecka však po prepočte na jedného obyvateľa predstavuje len 104 eur. Holandsko prispieva do spoločného rozpočtu významnou mierou i v absolútnom objeme. Jeho absolútna čistá pozícia v roku 2006 predstavovala až 4.048,9 milióna eur, čo znamená, že Holandsko bolo po Nemecku a Veľkej Británii tretou najviac prispievajúcou krajinou. Najvýznamnejším čistým príjemcom v absolútnom meradle bolo v roku 2006 Grécko, s 4.971,1 miliónom eur. Významnými čistými príjemcami boli i Španielsko, Poľsko a Portugalsko. Okrem Holandska sú významnými čistými prispievateľmi na jedného obyvateľa i Belgicko a Luxembursko. Pozíciu týchto krajín však v konečnom dôsledku výrazne zlepšujú administratívne platby z Európskej únie, ktoré pokrývajú náklady na chod inštitúcií, sídlacích v týchto krajinách. Tieto platby nie sú súčasťou prepočtov uvedených v tabuľke. Po ich započítaní, tak ako to zverejnila Európska komisia, na prvom mieste zostalo Holandsko s 159 eurami na jedného obyvateľa, nasledované Švédskom a Dánskom. Podľa oboch metód je najväčším príjemcom z rozpočtu Európskej únie na jedného obyvateľa Grécko.

Tabuľka č. 2: Čistá pozícia jednotlivých členských krajín vo vzťahu k spoločnému rozpočtu Európskej únie, v miliónoch eur a v eurách

Členská krajina	čistá pozícia (mil. euro)			čistá pozícia per capita (euro)		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Holandsko	-3.240,2	-3.948,9	-4.048,9	-199	-242	-248
Belgicko	-1.455,2	-1.654,3	-1.819,7	-140	-158	-173
Luxembursko	-87,2	-94,3	-75,7	-193	-207	-165
Dánsko	-403,3	-472,7	-737,5	-75	-87	-136
Švédsko	-1.275,5	-1.130,1	-1.169,1	-142	-125	-129
Nemecko	-8.799,3	-8.078,9	-8.547,4	-107	-98	-104
Veľká Británia	-4.779,2	-3.686,4	-4.300,1	-80	-61	-71
Fínsko	-114,8	-143,7	-320,3	-22	-27	-61
Francúzsko	-3.504,8	-3.571,1	-3.585,1	-56	-57	-57
Rakúsko	-463,7	-387,0	-417,9	-57	-47	-51
Taliansko	-3.665,6	-2.927,2	-2.702,4	-63	-50	-46
Česká republika	237,6	67,3	275,0	23	7	27
Slovensko	180,2	246,4	286,5	33	46	53
Slovinsko	112,8	82,9	129,3	57	42	65
Španielsko	7.878,9	5.278,8	3.011,3	186	123	69
Poľsko	1.387,8	1.719,1	2.842,4	36	45	74
Cyprus	46,1	59,5	74,3	63	79	97
Maďarsko	185,7	517,2	1.039,0	18	51	103
Lotyšsko	193,6	249,2	247,9	83	108	108
Estónsko	141,4	143,9	162,0	105	107	120
Litva	366,5	449,7	557,7	106	131	164
Írsko	1.524,9	1.020,1	812,7	379	248	193
Portugalsko	3.053,4	2.334,5	2.232,5	292	222	211
Malta	42,4	80,0	91,8	106	199	227
Grécko	4.007,0	3.746,2	4.971,1	363	338	447

Zdroj údajov: Európsky dvor audítorov – výročné správy 2004 – 2006, European Communities, 1995-2008, Eurostat, ec.europa.eu/eurostat

V súvislosti s diskusiou o výhladoch rozpočtu na roky 2007 až 2013 zaujalo Holandsko v otázke zníženia svojho príspevku nekompromisný postoj. Od roku 2007 dostane zľavu zo svojho príspevku do rozpočtu Európskej únie vo výške 1 miliardy eur. Toto opatrenie by malo viesť k zníženiu čistej prispievateľskej pozície Holandska a bolo dohodnuté na zasadnutí lídrov členských krajín 15. a 16. decembra 2005 v Bruseli.<sup>213</sup>

Holandská vláda sa za zníženie čistej prispievateľskej pozície krajiny zasadzovala už dlho. Prvé zníženie holandského príspevku do rozpočtu Európskej únie o 1,5 miliardy guldenov sa podarilo dohodnúť v roku 1999 a týkalo sa roku 2002. Dohodnutá suma zníženia príspevku sa postupne zvyšovala až na 1,8 miliardy guldenov v roku 2006.

<sup>213</sup> Nederland krijgt 1 miljard korting, Directie Voorlichting, Ministerie van Financiën, 2005



## Referendum o Zmluve o ústave pre Európu v Holandsku

Otázka financovania európskeho rozpočtu mala nepochybne vplyv i na ľudové hlasovanie o euroústave. Referendum sa financovania rozpočtu síce priamo netýkalo, v hlasovaní sa však prejavili všetky nakopené problémy, súvisiace s európskou integráciou. Podľa niektorých prieskumov voliči nehlasovali ani tak proti zmluve, ako chceli vyjadriť svoju nespokojnosť a i nemožnosť vyjadriť sa inak k európskym otázkam.

Referendum o Zmluve o Ústave Európy sa v Holandsku konalo v stredu, 1. júna 2005. Referendum malo odporúčací charakter a bolo prvým referendum v modernom Holandsku<sup>214</sup>. Návrh zákona na vypísanie referenda schválila Druhá komora 25. novembra 2003 a Prvá komora 3. februára 2005.<sup>215</sup>

Otázka položená v referende znela: Ste za alebo proti súhlasu Holandska so zmluvou stanovujúcou Ústavu pre Európu? (Bent U voor of tegen instemming door Nederland met het verdrag tot vaststelling van een grondwet voor Europa?)<sup>216</sup> Napriek tomu, že referendum o euroústave malo v Holandsku iba odporúčací charakter, bol jeho výsledok dôležitý. Viaceré politické strany sa totiž vopred zaviazali jeho výsledok rešpektovať pri hlasovaní o zmluve ako v Druhej komore (parlamente), tak aj v Prvej komore (senáte).<sup>217</sup>

Zástancami prijatia zmluvy boli všetky strany vtedajšej vládnej koalície CDA<sup>218</sup>, VVD<sup>219</sup> a D66<sup>220</sup>. Koaličnú trojicu dopĺňali opozičné strany PvdA<sup>221</sup> a GroenLinks<sup>222</sup>. Zástancovia zmluvy mali značnú prevahu v zákonodarných orgánoch. Vláda Holandska, ktorá zmluvu o ústave pre Európu bez výhrad podpísala, sa cítila povinná urobiť všetko pre úspešnú ratifikáciu dokumentu, a teda tiež pre pozitívny výsledok referenda. Vládny kabinet preto zaujal v predreferendovej kampani aktívnu pozíciu a prezentoval zmluvu ako dokument, ktorý Európsku úniu robí „demokratickejšou, transparentnejšou a pohotovejšou“.<sup>223</sup>

Tábor strán, ktoré zmluvu odmietali bol rovnako rôznorodý, ako tábor jej zástancov. Medzi odporcov zmluvy patrili strany SP<sup>224</sup>, LPF<sup>225</sup>, Groep Wilders<sup>226</sup>, SGP<sup>227</sup> a

---

<sup>214</sup> V časoch Batávskej republiky boli obyvateľstvu (hlasovať mohli len muži) predkladané na schválenie návrhy ústavy (napríklad v 1796, 1798, 1801) a toto hlasovanie malo určité prvky všeľudového hlasovania – referenda. Napriek tomu, že i neskôr došlo k prípadom hlasovania, ktoré obsahovalo tieto prvky, prvým skutočným referendum v Holandsku bolo referendum o Euroústave. (Únie k referendum Parlementair Documentatie Centrum, [www.parlement.com](http://www.parlement.com))

<sup>215</sup> Referendum over EU-grondwet in Nederland, [www.grondweteuropa.nl](http://www.grondweteuropa.nl)

<sup>216</sup> Referendum Europese Grondwet, Parlementair Documentatie Centrum, [www.parlement.com](http://www.parlement.com)

<sup>217</sup> Kamer respecteert uitslag EU-referendum, Elsevier, 2005

<sup>218</sup> Christen Democratisch Appèl (CDA) – „Kresťansko-demokratický apel“ je stredovou stranou.

<sup>219</sup> Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) – „Ľudová strana za slobodu a demokraciu“ je liberálnou stranou.

<sup>220</sup> Democraten 66 (D66) – „Demokrati 66“, oficiálny názov strany znie Politická strana Demokratov 66, je stranou progresívne liberálnou, s prvkami pragmatizmu.

<sup>221</sup> Partij van de Arbeid (PvdA) – „Strana práce“ je sociálno-demokratickou stranou.

<sup>222</sup> GroenLinks (GL) – „ZelenáĽavica“, strana sa v zmysle svojho názvu zaraďuje k ľavicovým subjektom, s dôrazom na ekológiu.

<sup>223</sup> Referendum Europese Grondwet, [www.regering.nl](http://www.regering.nl)

<sup>224</sup> Socialistische Partij (SP) – „Socialistická strana“.

<sup>225</sup> Lijst Pim Fortuyn (LPF) – „Listina Pima Fortuyna“, oficiálny názov Politické združenie „Listina Pima Fortuyna“, nesie v názve meno svojho zakladateľa. Strana bola často označovaná ako populistická strana. Bez svojho charizmatického vodcu, zavraždeného 6. mája 2002, strácala na popularite a po dvoch ďalších parlamentných voľbách nezískala dostatok hlasov na zastúpenie v parlamente. Členovia strany sa ju rozhodli k 1. januáru 2008 rozpustiť.

ChristenUnie<sup>228</sup>. Tieto strany videli v zmluve stratu suverenity a vznik nedemokratickeho a byrokratickeho európskeho superštátu. Oba tábory viedli intenzívnu predreferendovú kampaň. Oficiálne výsledky referenda boli prezentované 6. júna 2005 referendovou komisiou. 61,54 % z účastníkov referenda sa vyslovilo proti zmluve. Za zmluvu hlasovalo len 38,46% zúčastnených voličov. Na referende sa zúčastnilo celkovo 63,30 % oprávnených voličov.

Výsledok referenda bol veľkým sklamaním pre zástancov zmluvy. Predseda vlády Balkenende vyjadril „veľké sklamanie“ z výsledku referenda. Ako pozitíva referenda vyzdvihol vysokú účasť a tiež spoločenskú diskusiu. Podľa premiéra Balkendeho sa voliči vyslovili proti zmluve o ústave, ale nevyslovili sa proti európskej spolupráci. Podľa neho zostáva Holandsko, ako jeden zo zakladateľských štátov, konštruktívnym partnerom v rámci Európy pri riešení problémov, ktoré pred ňou stoja.<sup>229</sup>

Balkenende sa aj pred svojimi európskymi kolegami vyslovil za rešpektovanie výsledku referenda. „Rozumieme obavám Holanďanov. Zo straty suverenity. Z tempa zmien, bez toho aby sa obyvatelia cítili zainteresovaní. O náš finančný príspevok. Toto sa musí i v Európe brať do úvahy.“<sup>230</sup>

Po neúspechu referend vo Francúzsku a Holandsku bolo treba nájsť riešenie vzniknutej situácie. Od Holandska, ako jednej z krajín, ktorá zmluvu odmietla, sa očakávalo jasné stanovisko ohľadom prípadnej revízie zmluvy. Holandská vládna koalícia, ktorá vzišla z jesenných parlamentných volieb v roku 2006 a pozostáva zo strán CDA, PvdA a ChristenUnie, sa v texte koalíčnej zmluvy zhodla na tom, že nová zmluva, riešiaci vzťahy v rámci Európskej únie sa nesmie volať „ústava“. Okrem toho musia byť vzťahy medzi členskými štátmi a Bruselom jasnejšie vymedzené. Únia by sa nemala zaoberať otázkami, ako sú sociálne istoty, na druhej strane v oblastiach ako je justícia alebo migrácia by mala byť operatívnejšia.<sup>231</sup>

Riešenie patovej situácie sa začalo dohodou lídrov členských krajín o zvolaní medzivládnej konferencie, ktorá mala vypracovať text novej, reformnej zmluvy. Udialo sa tak na schôdzi Európskej rady pod nemeckým predsedníctvom 21. a 22. júna 2007. Na základe tohto mandátu Rada Európskej únie počas portugalského predsedníctva zvolala medzivládnu konferenciu, ktorá sa začala 23. júla 2007. K definitívnej dohode dospeli hlavy štátov a vlád Európskej únie 19. októbra 2007 a 13. decembra 2007 došlo v Lisabone k jej podpisu. Zámerom únie bolo, aby zmluva vstúpila do platnosti 1. januára 2009, najneskôr však pred voľbami do Európskeho parlamentu v júni 2009. Zmluvu ale predtým muselo ratifikovať všetkých 27 členských štátov Európskej únie.<sup>232</sup> Nová zmluva dostala názov Lisabonská zmluva<sup>233</sup>.

Keďže v prípade Lisabonskej zmluvy nešlo o novú zmluvu, ale o zmeny už platných zmlúv, ratifikačný proces sa vo väčšine členských krajín odohrával v parlamentoch. Lisabonská zmluva bola v Holandsku ratifikovaná v Druhej komore 5. júna a v Prvej komore

---

<sup>226</sup> Groep Wilders – (parlamentná) skupina Wilders, neskôr Partij voor de Vrijheid (PVV) – „Strana za slobodu“. Túto stranu založil bývalý člen VVD, Geert Wilders. Jedným z hlavných bodov agendy PVV je zastavenie ďalšej islamizácie Holandska.

<sup>227</sup> De Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) – „Štátnická reformovaná strana“ je ortodoxne protestantská strana.

<sup>228</sup> De ChristenUnie (CU) – „Kresťanská únia“ je stranou s ortodoxne protestantským a sociálnym zameraním.

<sup>229</sup> Europese verdragen, [www.regering.nl](http://www.regering.nl)

<sup>230</sup> Europese verdragen, [www.regering.nl](http://www.regering.nl)

<sup>231</sup> Geen referendum Europese Grondwet, NRC Handelsblad, 5. februára 2007

<sup>232</sup> [europa.eu/lisbon\\_treaty](http://europa.eu/lisbon_treaty)

<sup>233</sup> úplný názov znie „Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná v Lisabone 13. decembra 2007 zmeny a doplnenia zmluvy o Európskej únii a zmluvy o založení Európskeho spoločenstva“

na 8. júla 2008. Jedinou výnimkou v ratifikačnom procese bolo Írsko, kde sa voliči k zmluve mohli vyjadriť v referende. Negatívny výsledok írského referenda z 12. júna 2008 znamenal pozastavenie ratifikačného procesu.

### **Euroskepsa v Holandsku**

Výsledok holandského referenda bol pre Európu prekvapením aj preto, že Holandsko bolo vždy považované za krajinu, ktorá európsku integráciu podporovala. Pro-európska orientácia krajiny sa opierala o podporu tak na úrovni politickej reprezentácie, ako aj u obyvateľstva.<sup>234</sup> Téma integrácie bola otvorená len sporadicky a kritika nenachádzala pevnú pôdu pod nohami. Integrácia bola pragmaticky vnímaná ako nezvratná skutočnosť a ako niečo, čo nie je predmetom diskusie. I politické strany venovali, v týchto intenciách, integrácii len marginálnu pozornosť. V zmysle všeobecne platného názoru, že európska spolupráca sa nedá ovplyvniť ani zvrátiť, bola táto téma nezaujímavá a nemobilizovala dostatočnú pozornosť elektorátu.<sup>235</sup>

V posledných rokoch sa však zdá, akoby sa situácia začala meniť a téma proti/pro-európskej orientácie je prirovnávaná k spiacemu obrov, ktorý sa prebúdzá<sup>236</sup>. Táto téma má ambíciu stať sa jednou z určujúcich a mobilizujúcich politických tém, ktoré majú vplyv na správanie voličov.

Prvé príznaky rastu kritiky európskej integrácie sa na holandskej politickej scéne objavili v 90.-tych rokoch minulého storočia a spájajú sa s menom Fritsa Bolkesteina<sup>237</sup>, vtedajšieho lídra parlamentnej frakcie liberálnej VVD. Podľa neho mala Európska únia splňať tri základné úlohy: 1. odstrániť ekonomické bariéry medzi členskými štátmi, 2. venovať sa cezhraničným problémom, ktoré nemôžu byť adekvátne riešené na národnej úrovni a 3. spravovať oblasti, ktorých správa na európskej úrovni prináša zrejmy prospech.<sup>238</sup> Bolkestein bol teda silným zástancom liberalizácie európskeho trhu, dokonca i Európskej monetárnej únie. Jeho kritika bola zameraná na nezmyselnú redistribúciu a reguláciu, ktoré považoval za trhovo škodlivé opatrenia. Rovnako za škodlivú považoval integráciu na politickej úrovni a stratu niektorých národných právomocí v prospech Európskej únie. Kritika Európskej únie v rámci VVD pretrváva a prejavila sa napríklad pri rozšírení o desať krajín v roku 2004. VVD však nemožno zaradiť medzi vyhranene euroskeptické strany.

Téma euroskepsy sa na pravej strane politického spektra badateľnejšie posunula do popredia s príchodom sa Pima Fortuyna, ktorého strana Listina Pima Fortuyna, zaznamenala v roku 2002 výrazný volebný úspech napriek tomu, že ju založili len niekoľko mesiacov pred voľbami. Navzdory tomu, že euroskepticizmus nebol hlavnou Fortuynovou témou, mal pevné miesto v jeho politických postojoch. Fortuyn nepresadzoval vystúpenie Holandska z Európskej únie, ani zrušenie únie ako takej. Navrhoval však zásadné škrtky v európskych kompetenciách a reformu inštitúcií Európskej únie. Tieto zmeny by v zásadnej miere redefinovali celý európsky integračný proces. Svoje názory na európsku integráciu publikoval v knihe s príznačným názvom Európa bez duše – proti Európe technokratov, byrokracie, subsidií

---

<sup>234</sup> Cas Mudde, Petr Kopecký, "Euroscepticism: a conceptualisation", Euroscepticism in Nederland, Lemma Utrecht 2005

<sup>235</sup> Joop van Holsteyn, Josje den Ridder, Een reus in de polder, Euroscepticism in Nederland, Lemma Utrecht 2005

<sup>236</sup> C. van der Eijk, M.N. Franklin, Potential for contestation on European matters at national elections in Europe, European Integration and Political Conflict, Cambridge University Press 2004

<sup>237</sup> S. Rozemond, Bolkestein en de Euroscepticism, Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael' 1996

<sup>238</sup> Robert Harmsen, Euroscepticism in the Netherlands: Stirrings of Dissent, European Studies: A Journal of European Culture, History and Politics 2004

a nevyhnutných podvodov<sup>239</sup>. Európsku úniu v nej charakterizoval ako súkromnú záležitosť elit, slúžiacu ich vlastným záujmom a umožňujúcu korupciu a plytvanie. Oproti nej postavil národný štát, kde by mala byť realizovaná väčšina moci, keďže táto je vykonávaná pod väčšou kontrolou a bližšie k občanom.

Svoje názory na Európsku úniu rozvinul v poslednej zo svojich kníh Ruiny ôsmich fialových rokov<sup>240</sup>, ktorá bola zároveň volebným programom jeho strany a kritikou vládných strán<sup>241</sup>. Tvrdý postoj Fortuyna k téme imigrácie sa tu prejavil tiež v jeho názoroch na niektoré aspekty európskej integrácie. Podľa neho malo Holandsko vypovedať Schengenskú zmluvu ako predpoklad opätovného zavedenia kontrol na hraniciach. Fortuyn spracoval tiež deväťbodový plán na zásadnú reformu Európskej únie, ktorý obsahoval renegociáciu výšky holandského príspevku do rozpočtu Európskej únie a jeho určenie na základe počtu obyvateľov a prosperity krajiny v pomere k ostatným členským krajinám; zrušenie poľnohospodárskych dotácií a spätnú nacionalizáciu poľnohospodárskej politiky, zrušenie všetkých štrukturálnych fondov, vytvorenie nového dočasného štrukturálneho fondu pre nových členov, umožňujúci dostať ich ekonomiky na úroveň únie; dočasné nepripustenie nových členských krajín do EMÚ; organizáciu politicky záväzných referend o pristúpení nových štátov, alebo skupín štátov; podporu Holandska pri zorganizovaní konferencie Európskej únie o prehodnotení právomocí, ktoré by sa mohli vrátiť na národnú úroveň a tých, ktoré by mali ostať Bruselu; prehodnotenie existencie Európskeho parlamentu<sup>242</sup>; väčšia zainteresovanosť holandského parlamentu v európskych záležitostiach, ktorý by ministrom udeľoval záväzné, limitované mandáty na rokovania v rámci Európskej únie.<sup>243</sup>

Fortuyn však nemal na európsku integráciu len kritické názory. Napriek vážnej kritike nazval Európsku úniu i „fenomenálnym experimentom“, ktorý priniesol členským krajinám mier a prosperitu<sup>244</sup>. Podľa neho Európska únia priniesla Holandsku značné ekonomické výhody, umožnila lepšie vzájomné spoznávanie a vytvorila situáciu, keď sú niektoré záležitosti lepšie spravované na komunitnej úrovni. Stručne možno povedať, že jeho euroskepticizmus bol založený na hlbokej skepse v európsky federalizmus, bol však zástancom spoločného trhu a integrácie na ekonomickej úrovni.<sup>245</sup>

Euroskepticizmus na ľavej strane holandského politického spektra reprezentuje najmä Socialistická strana (SP). Pre túto stranu je charakteristický tvrdý euroskeptický postoj, založený na skutočnosti, že Európsku úniu v súčasnej podobe považujú za neoliberálny projekt, slúžiaci záujmom podnikateľov a škodiaci obyčajným občanom. Ako príklad sa v tejto súvislosti uvádza priestor na konkurenciu v daňovej oblasti, vytvorený Európskou úniou, ktorá stavia národné vlády pod tlak na znižovanie daňového zaťaženia, a tým pádom podľa SP i na

---

<sup>239</sup> Pim Fortuyn, *Zielloos Europa: tegen een Europa van technocraten, bureaucratie, subsidies en onvermijdelijke fraude*, Bruna Utrecht 1997

<sup>240</sup> Pim Fortuyn, *De puinhopen van acht jaar Paars*, Karakter Rotterdam 2002

<sup>241</sup> Pod fialovými rokmi treba rozumieť osem rokov vlády tzv. Fialového kabinetu. Pojem Fialový kabinet opisuje vládu zloženú z liberálnych strán (charakterizovaných obvykle modrou farbou) a sociálnodemokratických strán (obvykle červená farba). Zmiešaním červenej a modrej vznikne fialová farba. Takýto kabinet vládol v Holandsku v rokoch 1994 – 1998 a 1998 – 2002 a pozostával v oboch prípadoch zo strán PvdA, VVD a D66.

<sup>242</sup> podľa Fortuyna by mohol byť Európsky parlament nahradený senátom, pozostávajúcim z poslancov národných parlamentov

<sup>243</sup> Pim Fortuyn, *De puinhopen van acht jaar Paars*, Karakter Rotterdam 2002

<sup>244</sup> *Partij-programma Lijst Pim Fortuyn*, Afdeling Voorlichting Lijst Pim Fortuyn

<sup>245</sup> Robert Harmsen, *Euroscepticism in the Netherlands: Stirrings of Dissent*, *European Studies: A Journal of European Culture, History and Politics* 2004

znižovanie verejných služieb.<sup>246</sup> Kritika Európskej únie sa orientuje tiež na nedostatočne demokratické rozhodovanie a byrokráciu. SP vidí problém aj v neregulácii migrácie pracovných síl, najmä z nových členských krajín.<sup>247</sup>

Téme európskej integrácie venuje NKO<sup>248</sup> priestor v rámci svojich výskumov od začiatku sedemdesiatych rokov. Otázky z prieskumu nemali vždy priamu relevanciu k postoju voličov k európskej integrácii a vzhľadom na obmenu otázok nie sú výsledky, bohužiaľ, porovnateľné. Z otázok týkajúcich sa postoja, očakávaní, prípadne znalosti o vývoji európskej integrácie sa však možno pokúsiť sledovať trend postoja holandského elektorátu k Európskej únii a zoskupeniam jej predchádzajúcim. V časovej osnove je však nutné vynechať osemdesiate roky, keď neboli v rámci volebného prieskumu otázky týkajúce sa európskej integrácie zaradené. Pevná sada otázok týkajúca sa Európskej únie sa do prieskumu dostala až v deväťdesiatych rokoch. Tento fakt poukazuje na nárast významu tejto témy a je to tiež dôležitý krok k porovnateľnosti údajov a možnosti presnejšej analýzy správania a postojov voličov.<sup>249</sup>

Z údajov prieskumu NKO na začiatku sedemdesiatych rokov vyplýva, že 90% holandským voličom bol známy fakt členstva Holandska v Európskom hospodárskom spoločenstve. V elektoráte však prevládala názor, že bežný občan nemá na udalosti v rámci neho žiadny vplyv.<sup>250</sup> Podľa prieskumu z roku 1972 sa 70% opýtaných stotožnilo s názorom, že vstup Holandska do Európskeho hospodárskeho spoločenstva bol správnym krokom. Len 10 percent z nich by bolo radšej videlo Holandsko mimo tohto zoskupenia.<sup>251</sup> Vývoj voličských preferencií vo vzťahu k Európe prieskum NKO v osemdesiatych rokoch nezmapoval. Deväťdesiate roky znamenali návrat európskych otázok i ich hlbšie skúmanie vo vzťahu k vnútropolitickému spektru a taktiež vo vzťahu k politickej preferencii respondenta. Prieskumy v jednotlivých rokoch nie sú úplne rovnaké, niektoré otázky sa však identicky opakujú.

V roku 1994 bola voličom adresovaná otázka o rýchlosti napredovania európskeho zjednocovania. Voliči mohli na škále od 1 do 7 (1 – európske zjednocovanie ide príliš rýchlo, 7 – európske zjednocovanie musí byť ukončené čo najrýchlejšie) vyjadriť názor na rýchlosť tohto procesu. 10% opýtaných nevedelo na túto otázku reagovať a 28% si vybralo strednú pozíciu. Proces zjednocovania považovalo za príliš rýchly 27% opýtaných oproti 34 %-ám, ktorí si želajú jeho čo najskoršie ukončenie.<sup>252</sup>

Podľa údajov z voličských prieskumov z rokov 1998, 2002 a 2003 vyplýva, že masová podpora európskej integrácii bola na prelome storočia už minulosťou. 30 až 40% opýtaných si myslí, že zjednotenie Európy zašlo už príďaleko. Na druhej strane porovnateľná skupina voličov sa vyslovuje za pokračovanie integračných aktivít a neutrálnu odpoveď si

---

<sup>246</sup> Robert Harmsen, Euroscpticism in the Netherlands: Stirrings of Dissent, *European Studies: A Journal of European Culture, History and Politics* 2004

<sup>247</sup> Een beter Nederland, voor hetzelfde geld, Verkiezingsprogramma van de SP, 2006-2010

<sup>248</sup> Het Nationaal Kiesersonderzoek – Národný voličský prieskum

<sup>249</sup> Joop van Holsteyn, Josje den Ridder, Een reus in de polder, *Euroscopsis in Nederland*, Lemma Utrecht 2005

<sup>250</sup> Deth, J.W. van Horstman, A.R. Universiteit Twente, Enschede Fac. bestuurskunde, Nationaal kiezersonderzoek, 1971-1986, cumulatieve file - NKO'71'86, Amsterdam, Steinmetz Archives

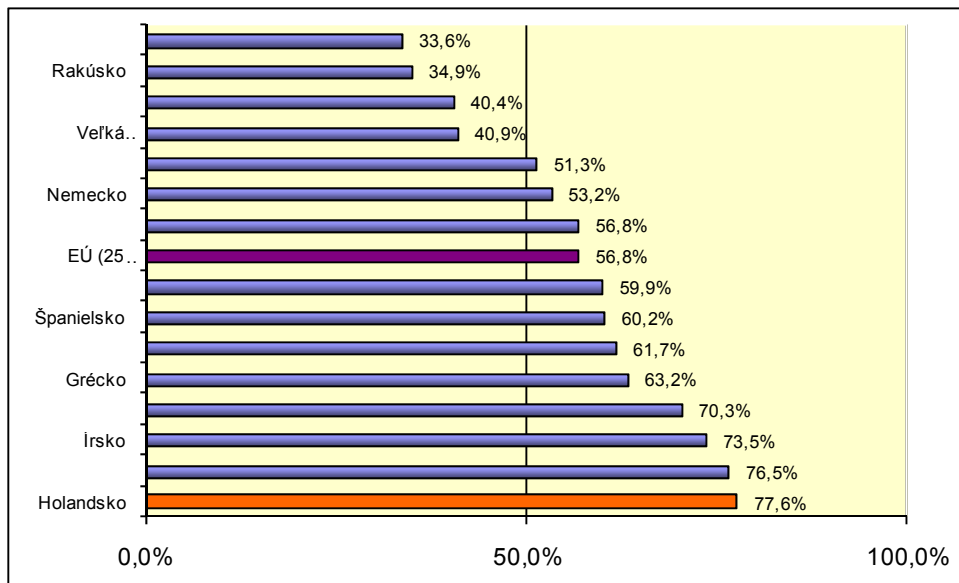
<sup>251</sup> Werkgroep Nationaal Kiesersonderzoek, Nationaal kiezersonderzoek, 1972, 1973 - NKO'72'73, Amsterdam, Steinmetz Archives

<sup>252</sup> Prof.Dr. J. Thomassen, Universiteit Twente, Fac. Bestuurskunde, Nationaal kiezersonderzoek, 1994 - NKO'94, Amsterdam, Steinmetz Archives

vybrala približne štvrtina voličov.<sup>253</sup> V porovnaní so sedemdesiatymi rokmi zreteľne poklesla i dôvera v Európsku úniu a skupina voličov, ktorí jej nedôverujú sa stala väčšou ako skupina, ktorí majú v úniu dôveru. Napríklad v roku 2003 nemá žiadnu dôveru v Európsku úniu 10% opýtaných a 52% má malú dôveru. Na druhej strane dostatočnú dôveru má u 37% opýtaných a u 2% opýtaných má veľkú dôveru.<sup>254</sup>

Ak však Holandsko porovnáme s ostatnými krajinami Európskej únie, z prieskumu verejnej mienky Eurobarometra je zrejmé, že holandskí respondenti zostávajú najväčšími eurooptimistami.

Graf č. 13: Podpora členstva v Európskej únii – otázka „Myslíte si, že vo všeobecnosti je členstvo vašej krajiny v Európskej únii ...“ zodpovedaná ako „dobrá vec“, dvojiročná priemerná hodnota, v %



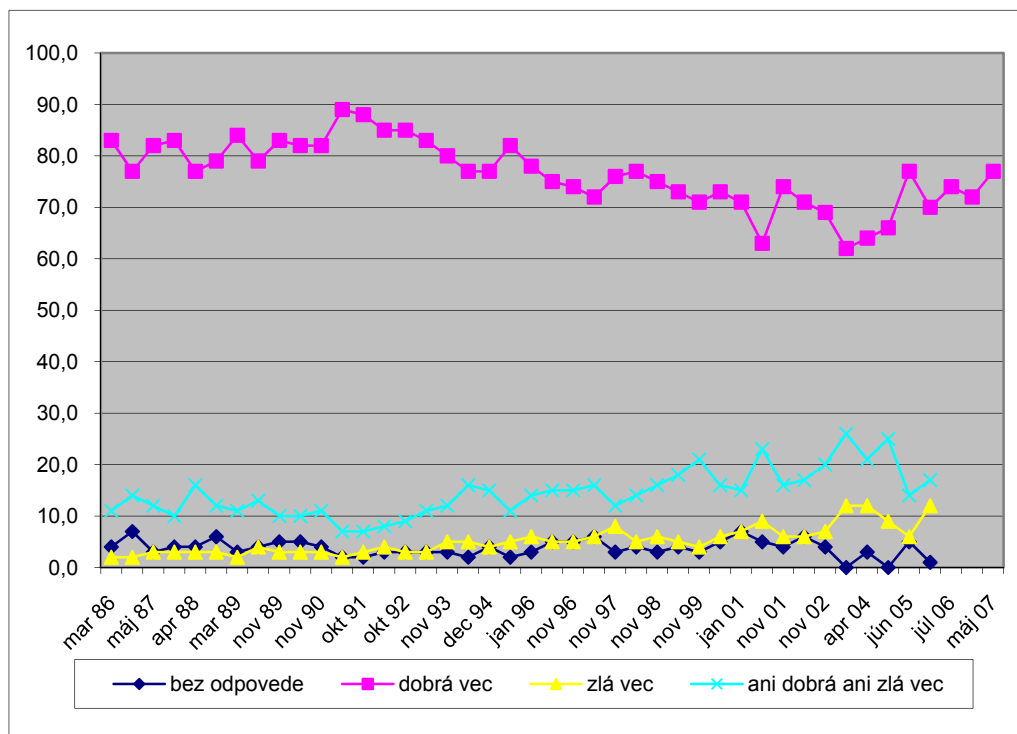
Zdroj: Ida Petter, Richard Griffiths, Gekke Henkie in Europa, Financiële euroscepsis in Nederland, Euroscepsis in Nederland, Lemma Utrecht 2005, Eurobarometer 1986 – 2004

Podľa prieskumu Eurobarometra dosiahlo percento holandských respondentov, ktorí považovali členstvo v únii za „dobrú vec“ v roku 2003 svoju historicky najnižšiu hodnotu a priblížilo sa k európskemu priemeru. Rovnako počet respondentov, hodnotiacich Európsku úniu ako zlé, nebol nikdy predtým taký vysoký. Tieto čísla sa v ďalších rokoch upravili. Dá sa povedať, že minimum a aj následná úprava podpory Európskej únie bola v súlade s celoeurópskym trendom.

<sup>253</sup> Aarts, K. Kolk, H. van der Kamp, M. Thomassen, J. Universiteit Twente Enschede, Nationaal kiezersonderzoek, 1998 verse steekproef - NKO'98, Amsterdam, Steinmetz Archives; Prof.Dr. G.A. Irwin, J.J.M. van Holsteyn, J.M. den Ridder, Vakgroep Politieke Wetenschappen, Universiteit Leiden, Nationaal Kiezersonderzoek 2002/2003 - NKO'02-'03, Amsterdam, Steinmetz Archives

<sup>254</sup> Prof.Dr. G.A. Irwin, J.J.M. van Holsteyn, J.M. den Ridder, Vakgroep Politieke Wetenschappen, Universiteit Leiden, Nationaal Kiezersonderzoek 2002/2003 - NKO'02-'03, Amsterdam, Steinmetz Archives

Graf č. 14: Podpora členstva v Európskej únii v Holandsku, odpovede na otázku „Myslíte si, že vo všeobecnosti je členstvo vašej krajiny v Európskej únii ...“, v %



Zdroj údajov: Eurobarometer 1986 – 2007, European Communities, 1995-2008, Eurostat, ec.europa.eu/public\_opinion

V porovnaní s číslami charakterizujúcimi podporu členstva v únii sú zaujímavé údaje sledujúce názor respondentov na výhody z členstva pre vlastnú krajinu. Hoci sa podpora v roku 2004 vrátila podľa Eurobarometra do starých koľají, počet holandských respondentov, ktorí si myslia, že ich krajina nemá žiadne výhody z členstva v únii narástol na nezvykle vysokú hodnotu, okolo 33%.<sup>255</sup> V ďalších prieskumoch Eurobarometra bola i táto hodnota skorigovaná, ale napriek tomu je tento stav a rozdiel vo vnímaní únie a výhod z nej vyplývajúcich vyjadrením špecifickej holandskej euroskepsy. Obyvatelia podporujú členstvo v Európskej únii a zásady, na ktorých integrácia stojí. Tento pozitívny postoj však doprevádza kritika založená na vnímaní národných výhod z integrácie.

Téma európskej integrácie môže byť voličsky relevantná až v prípade, že k nej politické strany zaujmú jasné stanovisko. Z údajov z prieskumov NKO však vyplýva, že táto podmienka ešte nebola splnená. Kým počas prieskumu v roku 1998 ešte relatívne veľká časť voličov nevedela otázku o pozícii jednotlivých strán k integrácii zodpovedať, v rokoch 2002 a 2003 sa táto skupina zmenšila na 10 až 20 %. Znalosť postoja politických strán k téme integrácie však nie je postačujúca, pokiaľ k danej téme nevzniknú jasné a konkrétne rozdiely medzi jednotlivými stranami. Rozdiely medzi vnímaním politických strán voličmi na základe postoja týchto strán k Európe, sú podľa prieskumov minimálne. Podľa voličov teda neexistujú

<sup>255</sup> Eurobarometer 1986 – 2007, European Communities, 1995-2008, Eurostat, ec.europa.eu/public\_opinion

žiadne výrazne protieurópske strany a i najviac protieurópska LPF je len tesne nad stredovou hodnotou.<sup>256</sup>

## ZÁVER

Z ekonomického hľadiska je Holandsko, ako relatívne malá krajina, silne závislá odmedzinárodných obchodných väzieb. Ekonomická spolupráca a integrácia mala a má preto pre krajinu značný význam. Veľmi zjednodušene by sa dal pozitívny vplyv európskej integrácie dokumentovať prudkým rastom obchodnej výmeny medzi členskými štátmi, čo je markantné i v prípade Holandska. Pozitívne integračné účinky potvrdili i štúdie a modely viacerých ekonómov (Waelbroeck<sup>257</sup>, Verdoorn a Meyer zu Schlochtern<sup>258</sup>, Balassa<sup>259</sup> i Aitken<sup>260</sup>). Úloha, ktorú hralo Holandsko v rámci európskych integračných procesov, sa neodvíjala len od ekonomických a politických podmienok. Určujúce boli a sú iné faktory, napríklad geografická poloha, sociálno-politické pozadie a demografický vývoj v krajine. Základy, na ktorých holandská spoločnosť stojí, možno hľadať i v kontexte historických udalostí. Holandsko hralo v mnohých ohľadoch rolu priekopníka v oblasti demokratizácie a slobody myšlienok, ale významnou časťou histórie sú i úspechy a prvenstvá krajiny na poli ekonomickom, obchodnom a finančnom. Obchodný charakter Holandska bol poznateľný už za éry Spojenej východoindickej spoločnosti.

Holandsko má vyspelú ekonomiku, pre ktorú je príznačný vysoký stupeň otvorenosti a významná miera zapojenia do medzinárodného obchodu. Váhu integrácie pre krajinu potvrdzuje pozitívny vývoj obchodného salda a dôležitosť krajín Európskej únie ako obchodných partnerov. Pozitívne vplyvy integrácie a obraz únie v očiach verejnosti zatiaľujú v poslednom čase viaceré problémy. Jeden z najvýznamnejších, výška príspevku do spoločného rozpočtu, hrá závažnú rolu i v ďalších problematických oblastiach vzťahu Holandska a Európskej únie. Napriek zjavnému rastu euroskepticizmu, holandský proeurópsky pragmatizmus stále prevažuje. Zmena postoja elektorátu, ktorého jasným signálom bolo odmietnutie návrhu Zmluvy o Ústave pre Európu v referende z 1. júna 2005, dala politickým predstaviteľom mandát na nekompromisnejší prístup v rámci politiky vo vzťahu k Európskej únii.

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Aarts, K. Kolk, H. van der Kamp, M. Thomassen, J. Universiteit Twente Enschede, Nationaal kiezersonderzoek, 1998 verse steekproef - NKO'98, Amsterdam, Steinmetz Archives; Prof.Dr. G.A. Irwin, J.J.M. van Holsteyn, J.M. den Ridder, Vakgroep Politieke Wetenschappen, Universiteit Leiden, Nationaal Kiezersonderzoek 2002/2003 - NKO'02-'03, Amsterdam, Steinmetz Archives
2. Arbeidskosten en concurrentiepositie industrie, Conjunctuurbericht, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2007

---

<sup>256</sup> Joop van Holsteyn, Josje den Ridder, Een reus in de polder, Eurosceptis in Nederland, Lemma Utrecht 2005

<sup>257</sup> J. Waelbroeck, Le Commerce de la Communauté Européenne avec les Pays Tiers, Integration Européenne et Réalité Economique, Brussels 1964

<sup>258</sup> P.J. Verdoorn, F.J.M. Meyer zu Schlochtern, Trade Creation and Trade Diversion in the Common Market, Integration Européenne et Réalité Economique, Brussels 1964

<sup>259</sup> Béla Balassa, Trade Creation and Trade Diversion in the European Common Market, The Economic Journal, Vol 77, No. 305, 1967, pp. 1-21

<sup>260</sup> Norman D. Aitken, The Effect of the EEC and EFTA on European Trade: A Temporal Cross-Section Analysis, The American Economic Review, Vol. 63, No. 5, December 1973, pp. 881-892



3. Béla Balassa, Trade Creation and Trade Diversion in the European Common Market, *The Economic Journal*, Vol 77, No. 305, 1967, pp. 1-21
4. C. van der Eijk, M.N. Franklin, Potential for contestation on European matters at national elections in Europe, *European Integration and Political Conflict*, Cambridge University Press 2004
5. Cas Mudde, Petr Kopecký, Eurosceptis“ een conceptualisatie, Eurosceptis in Nederland, Lemma Utrecht 2005
6. Christine WIRTZ, Tatiana MRLIANOVA, Harmonized Indices of Consumer Prices December 2007, *Statistics in focus, Economy and finance*, 5/2008, Eurostat 2008
7. CPB, Macro economische verkenning 2005
8. De Nederlandse economie 2006, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2007
9. De Nederlandse geschiedenis, Ministerie van buitenlandse zaken, [www.minbuza.nl](http://www.minbuza.nl)
10. De Nederlandse nettopositie en het 'Rotterdam-effect', Directie Voorlichting, Ministerie van Financiën, 2005
11. Deth, J.W. van Horstman, A.R. Universiteit Twente, Enschede Fac. bestuurskunde, Nationaal kiezersonderzoek, 1971-1986, cumulatieve file - NKO'71'86, Amsterdam, Steinmetz Archives
12. E. Groot, Aantal vacatures op record, werkloosheid daalt langzamer, *Het Financieele Dagblad* 2007
13. Een beter Nederland, voor hetzelfde geld, Verkiezingsprogramma van de SP, 2006-2010
14. EU budget 2006 – Financial report, European Communities, 1995-2008
15. [europa.eu/lisbon\\_treaty](http://europa.eu/lisbon_treaty)
16. European Policy Forum, Rotterdam gateway effect, 1998
17. Europese verdragen, [www.regering.nl](http://www.regering.nl)
18. Geen referendum Europese Grondwet, NRC Handelsblad, 5. februára 2007
19. Gert P. den Bakker, Theo A. Huitker, Cornelis A. van Bochove, *The Dutch Economy, 1921 – 1939 and 1969 – 1985 a comparison based on revised macro-economic data for the interwar period*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, National Accounts Research Division, 1987
20. Gert-Jan van Steeg, Ook in 2007 blijft inflatie onder de 2 procent, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2008
21. Inflatie in 2006 historisch laag, CBS Persbericht PB07-001, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2007
22. Internationale handel, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen 2005
23. J. Waelbroeck, *Le Commerce de la Communauté Européenne avec les Pays Tiers, Integration Européenne et Réalité Economique*, Brussels 1964
24. Joop van Holsteyn, Josje den Ridder, Een reus in de polder, Eurosceptis in Nederland, Lemma Utrecht 2005
25. Jules Hermans, *Uitgerekend Europa, Geschiedenis van de Europese integratie*, Het Spinhuis 2004
26. Kamer respecteert uitslag EU-referendum, Elsevier, 2005
27. Ketenrelatie Schiphol en achterland, Districon & Cargonaut, 2006
28. Land- en tuinbouwcijfers 2007, LEI en Centraal Bureau voor de Statistiek, 2007
29. Luis de la Fuente Layos, Air transport in Europe in 2005, *Statistics in focus*, Transport 8/2007, Eurostat 2007
30. Luis de la Fuente Layos, Inland Waterways Freight Transport in Europe in 2005, *Statistics in focus*, Transport 13/2006, Eurostat 2006
31. M.A.L.M. Jaarsma, Het toenemende belang van wederuitvoer in de Nederlandse handel, ESB 2005

32. Martin Mellens , Arbeidskosten per eenheid product Nederlandse verwerkende industrie CEP 2008, Centraal Planbureau 2008
33. Nederland krijgt 1 miljard korting, Directie Voorlichting, Ministerie van Financiën, 2005
34. Nederland langs de Europese meetlat, , Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2004
35. Nederlandse export is voor 40 procent wederuitvoer, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2006
36. Norman D. Aitken, The Effect of the EEC and EFTA on European Trade: A Temporal Cross-Section Analysis, The American Economic Review, Vol. 63, No. 5, December 1973, pp. 881-892
37. P.J. Verdoorn, F.J.M. Meyer zu Schlochtern, Trade Creation and Trade Diversion in the Common Market, Integration Européene et Réalité Economique, Brussels 1964
38. Partij-programma Lijst Pim Fortuyn, Afdeling Voorlichting Lijst Pim Fortuyn
39. Pim Fortuyn, De puinhopen van acht jaar Paars, Karakter Rotterdam 2002
40. Pim Fortuyn, Zielloos Europa: tegen een Europa van technocraten, bureaucratie, subsidies en onvermijdelijke fraude, Bruna Utrecht 1997
41. Port of Rotterdam, Totale goederenoverslag, www.portofrotterdam.com
42. Prof.Dr. G.A. Irwin, J.J.M. van Holsteyn, J.M. den Ridder, Vakgroep Politieke Wetenschappen, Universiteit Leiden, Nationaal Kiezersonderzoek 2002/2003 - NKO'02-'03, Amsterdam, Steinmetz Archives
43. Prof.Dr. J. Thomassen, Universiteit Twente, Fac. Bestuurskunde, Nationaal kiezersonderzoek, 1994 - NKO'94, Amsterdam, Steinmetz Archives
44. Referendum Europese Grondwet, Parlementair Documentatie Centrum, www.parlement.com
45. Referendum Europese Grondwet, www.regering.nl
46. Referendum over EU-grondwet in Nederland, www.grondweteuropa.nl
47. Robert Harmsen, Euroscepticism in the Netherlands: Stirrings of Dissent, European Studies: A Journal of European Culture, History and Politics 2004
48. S. Rozemond, Bolkestein en de Eurosceptis, Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael' 1996
49. Sylvie VILLAUME, Anatole TOKOFAI, Structure of government debt in Europe, 2006, Statistics in focus, Economy and finance, 6/2008, Eurostat 2008
50. The Global Competitiveness Report 2007-2008, World Economic Forum, 2007
51. TNO Inro, De maatschappelijke waarde van logistiek, 2003
52. Werkgroep Nationaal Kiezersonderzoek, Nationaal kiezersonderzoek, 1972, 1973 - NKO'72'73, Amsterdam, Steinmetz Archives
53. WHAT IS WEU TODAY?

materiály Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, www.minbzk.nl

materiály Ministerie van Buitenlandse Zaken, www.minbuza.nl

materiály Worldbank Data & Statistics, www.worldbank.org

materiály AMECO Database, European Communities

materiály Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen

materiály Eurobarometer 1986 – 2007, European Communities, 1995-2008, Eurostat, ec.europa.eu/public\_opinion

materiály Európskeho dvora auditorov

materiály Európskej komisie

materiály Het Nationaal Kiezersonderzoek – Národný voličský prieskum

materiály Ministerie van Financiën a Belastingdienst

Zdroje z internetu:

[www.benelux.be](http://www.benelux.be)

[www.benelux-parl.org](http://www.benelux-parl.org)

[www.elsevier.nl](http://www.elsevier.nl)

[www.fd.nl](http://www.fd.nl)

[www.nrc.nl](http://www.nrc.nl)

[www.parlement.com](http://www.parlement.com)

[www.regering.nl](http://www.regering.nl)

[www.weu.int](http://www.weu.int)

#### **KONTAKT**

Ing. Samuel Kovács

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

E-mail: [s.kovacs@veslo.nl](mailto:s.kovacs@veslo.nl)

## INFORMÁCIE

### **POHĽAD NA HISTÓRIU A VÝVOJ FRANCÚZSKEJ HOSPODÁRSKEJ DIPLOMACIE**

---

Ing. Katarína Majtánová, PhD.

#### **ABSTRAKT**

Francúzsko je kolískou diplomacie. V tomto článku sa venuje pozornosť prvým zmienkam o diplomacii ako takej ale je to predovšetkým mapovanie histórie hospodárskej diplomacie. Diplomacia mala veľký význam pri budovaní fungujúceho hospodárstva a pri nadväzovaní obchodných vzťahov s blízkymi i ďalekými krajinami. Postupne sa formovalo inštrumentárium hospodárskej diplomacie, ktoré podliehalo mnohým reformám nevyhnutným kvôli meniacim sa podmienkam hospodárskeho medzinárodného prostredia. Proces budovania hospodárskej diplomacie Francúzskej republiky bol veľmi zložitý a komplexný. Je zaujímavé sledovať, čo bolo na počiatku tejto diplomatickej veľmoci a ako si poradilo s nástrahami, ktorým bolo nútené čeliť.

Kľúčové slová: diplomacia, hospodárstvo, politika, zahraničné vzťahy, Francúzsko...

#### **ABSTRACT**

France is the place where diplomacy was born. The theme of this article is the history and development of diplomacy especially of its economic part. Diplomacy had very important role in creating the frames of foolproof economy as well as in building commercial relations with less or more distant countries. The instruments of economic diplomacy were built subsequently and depended on changes in worlds economic background. This diplomacy must be adapted to new conditions of the international environment. This trend has an impact on the economic diplomacy of the Republic of France as well as of the other countries. It is interesting to follow up the very first roots of this diplomatic power.

Key words: diplomacy, economy, politics, foreign affairs, France...

---

#### **Úvod**

Zmena hospodárskych praktík zahraničnej politiky, či už išlo o administratívnu štruktúru alebo o intervenciu, odrážala prispôbovanie zahraničných aktivít medzinárodnému prostrediu. Vyzdvihuje aj vývoj „hospodárskej diplomacie“, ktorá je plnohodnotnou kategóriou zahraničnej činnosti štátu. Tento článok sa venuje konfigurácii vývoja medzinárodných vzťahov ako aj reprezentácii politikov v hospodárskej a zahraničnej politike.

Hospodárska diplomacia je politickou kategóriou, ktorá zahŕňa mnohé praktiky v zahraničných činnostiach. V tomto článku sa budeme venovať hospodárskej diplomacii, ktorá sprevádzala vývoj Francúzskeho štátu a hospodárskych vzťahov.

Spojenie hospodárstva a diplomatických vzťahov nie je nové, ale intenzita ekonomickej výmeny a zvýšený počet aktérov z neho robia aktuálne špecifikum. Diplomatické praktiky v spojení s hospodárstvom nie sú žiadnou novinkou. Dnešný pojem „hospodárskej diplomacie“ sa vyvinul v dlhom procese hospodárskych vzťahov a politik štátu. Administratívne praktiky a intervencie zahraničnej politiky sa menili spolu s transformáciami medzinárodného hospodárskeho prostredia.

## 1 Začiatky formovania diplomacie a hospodárstva

Pre začiatok treba determinovať dôležité obdobia pre štruktúry diplomacie. Ministerstvo zahraničných vzťahov Francúzska postupne naberalo viac a viac kompetencií, malo pomerne komplexnú organizáciu ako aj rôzne špecifiká. Neskôr však spolu s komplexnosťou medzinárodných vzťahov pocítilo problémy s koordináciou svojej štruktúry a zahraničnými misiami.

### 1.1 Historický pohľad na francúzsku diplomaciu

Stabilizácia monarchie vo Francúzsku umožnila zavedenie stálych misií, autorita centrálnej moci bola dostatočne silná na to, aby mohla udržať pravidelný kontakt aj mimo svojich hraníc. Francúzsko malo svojich vyslancov už od doby vlády Františka I. a muselo súperiť s Habsburgovcami. Prvý vyslanec bol na poste vo Švajčiarsku v roku 1522 a druhý v poradí bol vyslaný do Turecka v roku 1536.<sup>261</sup> Z administratívneho hľadiska to bol však až Henry III., ktorý zaviedol tzv. sekretárov kráľa, ktorí mali prerozdelené kompetencie. Prvým sekretárom povereným celkovým riadením zahraničných vzťahov bol Revol (1.1.1589).<sup>262</sup>

Definitívne bola funkcia štátneho sekretára pre zahraničné vzťahy zavedená až 11. marca 1626 z iniciatívy kardinála Richelieua.<sup>263</sup> Zavedenie stálych veľvyslanectiev v zahraničí bolo nasledujúcim logickým krokom. Cieľom Richelieua bolo opätovné zavedenie „prirodzených“ hraníc Francúzska (Rýn a Pyreneje). Ciele zahraničnej politiky a diplomatická efektívnosť motivovali stabilizáciu organizačnej štruktúry.

Prvú organizovanú administratívu mal Štátny sekretariát až pod vedením sekretára Jean-Baptista Colberta z Croissy (1679). Tento reorganizoval svoj „úrad“ a sekretariát. Založil Diplomatickú Akadémiu, ktorá mala vzdelávať budúcich agentov zahraničných vzťahov. Spôsob ako Francúzsko riadilo toto odvetvie a štruktúra ministerstva sa stali modelom a vzorom<sup>264</sup> pre mnohé európske krajiny, ktoré ich prebrali (napr. Rusko).<sup>265</sup> Zosobnenie moci Ľudovítom XV. a nedostatočné presadzovanie sa štátnych sekretárov spôsobili, že táto organizácia pretrvala až do Revoluácie v roku 1789.

Revolúcia túto oblasť zahraničných vzťahov nijako zvlášť neovplyvnila. V roku 1792 sa dve „kancelárie politickej expedície“ rozdelili na šesť kancelárií a aby bola medzi nimi zabezpečená súhra, bola zriadená funkcia politického riaditeľa. Počas ďalších rokov prišli zmeny, ktoré výrazne ovplyvnili obchodný rozmer medzinárodných vzťahov. V období od konca 15. až do konca 18. storočia sa rozvinul všeobecný rámec, ktorý pretrval až do 20. storočia. Pozostával z troch oddelení: Politické služby, Konzulárne služby a Archivné služby. Od Francúzskej revolúcie mali inovácie za cieľ predovšetkým zorganizovať vnútornú štruktúru, ale vznikali aj nové orgány pod tlakom zložitosti medzinárodných vzťahov, ako orgány pre riadenie obchodnej politiky, ktoré v 19. storočí vyvolali diskusie o rozdelení sekcií na politické a hospodárske.

Vzniku Ministerstva zahraničných vzťahov a Ministerstva hospodárstva a financií predchádzal dlhý proces paralelného vývoja hospodárskych a politických vzťahov. Tento vývoj viedol k zavedeniu hospodárskych záležitostí do diplomatických aktivít.

### 1.2 Politické vzťahy založené na obchodnej výmene

Predtým, ako bol koncom 19. storočia obchod zahrnutý do diplomacie, bol často prvým kontaktom medzi štátmi. A tak boli obchodníci prvým spojivom medzi dvoma

---

<sup>261</sup> TALLON, A.: *Division de la Chrétienté et invention de la diplomatie*. s. 38.

<sup>262</sup> LABOURDETTE, J.-F.: *Le recrutement dans ambassadeurs sous les derniers Valois*. s. 99.

<sup>263</sup> DIXNEUF, M.: *L'économie et la politique étrangère de la France: pratiques et représentations*. 2000. s. 211.

<sup>264</sup> ANDERSON, M.: *The rise of modern diplomacy*. 1993. s. 76.

<sup>265</sup> BAILLOU, J.: *Les Affaires étrangères et le corps diplomatique français*. 1984. s. 75.

politikami. V 12. storočí bol centrom obchodu veľtrh v meste Champagne, kde sa stretávali obchodníci z Francúzska, Talianska a Holandska. Práve tohto veľtrhu sa týkalo ustanovenie, že všetci obchodníci sú pod ochranou. Ďalším a jedným z prvých aktov vôbec, bol akt vydaný Filipom Augustom (1185), ktorý vyhlásil, že všetci obchodníci na veľtrhu vo Flámsku sú pod jeho ochrannou rukou.<sup>266</sup> V tomto prípade predchádzala obchodná imunita diplomatickej.

Mnohé mestá, ako napríklad Ženeva, mali so zahraničím uzavreté iba obchodné<sup>267</sup> dohody. Benátky, ako prvá obchodná veľmoc, boli jedným z prvých miest, ktoré mali v zahraničí stálych vyslancov. Boli to takzvaní *baiuli*, niečo ako konzuli. Boli to predovšetkým obchodníci, ktorých poslanie nebolo v podstate diplomatické, aj keď niektoré štáty im mohli prideliť aj toto poslanie. Rozmach veľvyslancov koncom stredoveku nedosahoval úroveň konzulov, ktorí si zachovávali svoje hospodárske a obchodné funkcie. Sem-tam sa možno stretnúť aj s výnimkami, ako napríklad Biche a Mouche, pôvodom z Florencie, ktorí boli ale v službách francúzskeho kráľa. Boli finančnými attaché Francúzska v Taliansku v rokoch 1299-1302 a mali aj diplomatické poslanie a povolenie vyjednávať.<sup>268</sup> V období stredoveku bolo bežné stretnúť tzv. nunciiov, ktorí robili kuriérov medzi štátmi a podobne ako florentskí kupci aj oni boli poverení riešiť všetko spojené s pôžičkami, dlhmi a prácou pre obchodné podniky.<sup>269</sup> Vo Francúzsku mali špeciálni vyslanci ako diplomatické tak aj obchodné poslanie. Obchodné vzťahy mohli byť aj jediné, ktoré daný štát udržiaval so zahraničím. Tak tomu bolo aj v prípade Severného Talianska a Holandska.

Ako dobrý ilustračný príklad z neskoršieho obdobia poslúži Rusko, ktoré bolo dlhodobo v izolácii a obchodné vzťahy rozvíjalo iba v rámci Baltského mora.<sup>270</sup> Prvé diplomatické kontakty nadviazalo Rusko s Anglickom v roku 1555 počas obchodnej výpravy po Bielom mori. V roku 1559 vyslalo do Londýna prvého vyslanca. Anglicko sa obmedzilo iba na dočasných vyslancov na cárskom dvore, ktorých poslanie malo prevažne politický charakter.

Otvorenie obchodných ciest neznamenalo vždy automatický aj rozvoj diplomatických vzťahov. Interakcie medzinárodného obchodu a diplomatických vzťahov existovali, ale záviseli od množstva aktérov. Ako poznamenal Kalevi Holsti: „organizácia diplomacie závisela aj od rozvoja obchodných sietí v Európe a na Blízkom Východe, ako aj od politických a hospodárskych otázok. Diplomatické služby Benátok boli pôvodne služby obchodné.“<sup>271</sup> Hospodárske vzťahy ponúkli komunikačné kanále, ktoré mohli slúžiť ako podpora politickým vzťahom.

### 1.3 Integrácia hospodárskych otázok do diplomatických aktivít

Potreba zahrnúť ekonomické otázky do administratívy zahraničných vzťahov sa objavila začiatkom 18. storočia. Bolo nominovaných niekoľko špeciálnych agentov ako Coulange v Madride (1723), ktorý tam riadil obchodné záležitosti alebo Nicolas Le Bailly v Holandsku.

Vytvorenie klasickej normálnej štruktúry prišlo až o niekoľko rokov neskôr pod vplyvom revolučných tlakov. 30. marca 1793 bol vytvorený „špeciálny diplomatický

---

<sup>266</sup> BRAUDEL, F.: *Civilisation matérielle et capitalisme. XV.-XVIII. Siècle.* 1979. s. 90.

<sup>267</sup> DIXNEUF, M.: *L'économie et la politique étrangère de la France: pratiques et représentations.* 2000. s. 214.

<sup>268</sup> Tamtiež, s. 215.

<sup>269</sup> HAMILTON, K., LANGHORNE, R.: *The practice of diplomacy. Its Evolution, Theory and Administration.* 1995. s.39.

<sup>270</sup> Ak štát nominoval vyslanca do Ruska, neznamenalo to automaticky, že Rusko vyšle recipročne svojho vyslanca do danej krajiny. Napr. Francúzsko vyslalo svojho zástupcu do Moskvy v roku 1589 a Rusko poslalo svojho prvého až v roku 1615.

<sup>271</sup> HOLSTI, K.J.: *International politics.* 1992. s. 135.

a obchodný úrad“, ktorý mal na starosti predovšetkým štúdiom obchodných a priemyselných vzťahov so zahraničím.<sup>272</sup> Ďalšou zmenou bolo, že konzuláty prešli z kompetencií Ministerstva námorníctva pod Ministerstvo zahraničných vecí. Táto zmena mala za cieľ prideliť konzulom okrem obchodných aj politické kompetencie.

Postupne sa začali realizovať rôzne projekty týkajúce sa zahraničných vzťahov. Ako napríklad zriadenie Ministerstva manufaktúry (1811), ktoré si vyžadovalo kompetencie v zahraničnom obchode a clách. V januári 1812, bola Napoleonovi I. predložená správa o reorganizácii služieb, ktorej hlavným cieľom bolo „prideliť viac činností Riaditeľstvu obchodných záležitostí.“<sup>273</sup>

Záujem Napoleona Bonaparte o obchodné vzťahy sa prejavil ešte pred založením Cisárstva. V záujme zachovania mieru s Ruskom boli vyslaní francúzski reprezentanti na novovzniknuté posty do Petrohradu, Odesy, Kronštadt a Sevastopolu (1801). V mnohých mierových zmluvách boli zahrnuté aj klauzuly obsahujúce podmienky vzájomných obchodných výmen. Konkrétne v zmluve Lunéville z roku 1801 s Rakúskom a v mierovej zmluve z Amiens (1802) s Anglickom.<sup>274</sup>

Nasledujúce režimy pokračovali v integrácii obchodných služieb do administratívy zahraničných vzťahov a zavedenie obchodu do kompetencií konzulov. Toto posilnenie hospodárskej stránky spôsobilo aj niekoľko konfliktov a rivalít. Veľvyslanec Rayneval sa sťažoval na komunikáciu konzulov s oddeleniami: „konzuláty sú ministerstvá v ministerstve. Konzuli sú agentmi tejto divízie (obchodná a konzulárna divízia), a nie oddelení. Táto divízia žiarli a pod rúškou svojich právomocí nedovolí konzulom komunikovať s jednotlivými oddeleniami. Zostávajú izolovaní, bez akýchkoľvek informácií a nariadení. Je to jednoduché. Nie je to iba obchod (...) čo riadi ministerstvo zahraničných vecí, ale obchod vo vzťahu s politikou.“<sup>275</sup> Táto poznámka je dôležitá z dvoch dôvodov, po prvé, že upozorňuje na komunikačné problémy v zahraničných službách obchodných vzťahov ako aj v diplomatických službách, problémy, ktoré sú aj dnes aktuálne. Po druhé, zdôrazňuje jednu z misií zahraničných vzťahov, ktorou je profitovať zo vzťahu medzi hospodárstvom a politikou, a nielen riadiť hospodársku expanziu.

#### 1.4 Budovanie nových štruktúr

V prvom rade bolo treba stanoviť ekonomické ciele: jednoduché politické sprevádzanie obchodnej výmeny alebo propagovanie obchodu. Neskôr sa vyskytol problém s integrovaním novo vzniknutých štátov Južnej Ameriky do už zavedenej štruktúry. Z týchto dvoch problémov vzniká potreba novej organizácie nástrojov, o ktorej sa často diskutovalo v priebehu 19. storočia. Odvtedy sa hľadá ideálna kompozícia a administratívna organizácia tak, aby boli v rovnováhe hospodárske a diplomatické kompetencie. Medzi rokmi 1814 a 1832 sa uskutočnilo päť reforiem. Keď sa na čelo dostal Charles de Talleyrand (14. mája 1814), založil dve riaditeľstvá: jedno zahŕňalo klasické divízie Severu a Strediu a obchodnú divíziu, volalo sa Riaditeľstvo politických záležitostí. Druhé sa volalo Riaditeľstvo „Chancelleries“.<sup>276</sup> Barón z Damašku, ktorý bol na poste ministra v rokoch 1825-1828 zrušil geografické rozdelenie kompetencií. V roku 1829 Jules de Polignac zaviedol opätovné geografické

---

<sup>272</sup> DIXNEUF, M.: *L'économie et la politique étrangère de la France: pratiques et représentations*. 2000. s. 217.

<sup>273</sup> Tamtiež. s. 218.

<sup>274</sup> MÉZIN, A.: *Les consuls de France du siècle des Lumières, acteurs secondaires des relations diplomatiques*. s. 347.

<sup>275</sup> Tamtiež, str. 530.

<sup>276</sup> Toto Riaditeľstvo združovalo protokol, čísla a matriku. Dnes sa tak v bežnej reči hovorí Ministerstvu spravodlivosti Francúzska. Aj iné ministerstvá majú v bežnej komunikácii svoje „prezývky“ napr. MZV FR je Quai d'Orsay...

rozdelenie a každé oddelenie malo k dispozícii tri divízie: politické, obchodné a zvláštnych udalostí. Geografické rozdelenie bolo vždy kontroverzné, nielen ako súčasť administratívnych štruktúr, ale aj v nomenklatúre „Sever“ a „Stred“. Toto rozdelenie ignorovalo mnohé krajiny, s ktorými už vtedy Francúzsko obchodovalo. V roku 1819 vyšlo nariadenie, ktoré dalo vzniknúť oddeleniu Ameriky, a malo zahŕňať USA a Brazíliu. Táto organizácia skončila s nástupom do funkcie Casimira Perriera v roku 1832.<sup>277</sup>

Počas Druhého Cisárstva ako, aj počas Druhej Republiky, mala administratívna štruktúra štyri Riaditeľstvá.<sup>278</sup> V tomto období sa inovácia týkala najmä Riaditeľstva obchodných záležitostí, ktoré bolo rozdelené do troch divízií: Politické Riaditeľstvo so Severom, Stredom a zriadenie Divízie Amerických a Indských záležitostí.<sup>279</sup> Minister knieža Louis Decazes (1873-1877) sa pýtal na dôvod rozdelenia Riaditeľstva politických záležitostí a Riaditeľstva obchodu: „Má Riaditeľstvo politických záležitostí všetky prostriedky, aby mohlo vyhodnotiť požiadavky zahraničných vlád, aj keď nepozná všetky ich potreby a materiálne zdroje? Môže sa konzulárne riaditeľstvo úspešne zapojiť do obchodných projektov, ak nie je zapojené do politiky?“<sup>280</sup> O niekoľko rokov neskôr Charles de Freycenet považoval za potrebné zriadiť personálne služby: „Momentálne riadi každé Riaditeľstvo svoje personálne otázky. Medzi jednotlivými kategóriami agentov, ktorých úlohy sa stretávajú vo viacerých bodoch, a ktoré by bolo treba zoskupiť, a nie separovať, vládne izolácia a tiež eventuálny prechod z jednej služby do druhej....) Preto navrhujem zriadenie Personálneho Riaditeľstva.“<sup>281</sup>

Poslednou reformnou tendenciou pred Prvou Svetovou vojnou bola snaha ministra Stephena Pichona, ktorý odsúdil ich rozdelenie: „Rozdelenie politických a obchodných záležitostí je umelé. Nič nie je v európskom kontexte horšie, ako ich abstraktne disociovať a riešiť oddelene: charakteristickým príkladom je pôžička.“<sup>282</sup> Nové rozdelenie bolo prezentované 29. apríla 1907 a bolo čisto geografické. V roku 1912 vyšiel nový dekrét, ktorý chcel úplne zrušiť rozdiel medzi politikou a obchodom.<sup>283</sup>

### 1.5 Rozšírenie aktivít štátu

Od začiatku 19. storočia chceli vlády od svojich konzulov čo najviac ekonomických informácií vo forme kódovaných správ. Tri obežníky (z rokov 1819, 1827 a 1828) pripomínali konzulom získať nevyhnutnosť posielat' vláde odporúčania ohľadom obchodných vzťahov, dovozov, vývozov a aj navigácie.<sup>284</sup> V tomto období bol charakter ekonomiky výrazne protekcionistický a obežníky sa stali pravidelným rituálom. Napríklad na začiatku Druhej Republiky obežník z 28. júna 1848 pripomínal konzulom obežník z 31. marca 1841, podľa ktorého musia „pripravovať výročné správy o obchode, navigácii a priemysle.“<sup>285</sup>

---

<sup>277</sup> MÉZIN, A.: *Les consuls de France du siècle des Lumières, acteurs secondaires des relations diplomatiques*. s. 527-530.

<sup>278</sup> Boli to Riaditeľstvá: Politických záležitostí, Obchodných záležitostí, Archívov a Spravodlivosti, Fondov a Účtovníctva.

<sup>279</sup> MÉZIN, A.: *Les consuls de France du siècle des Lumières, acteurs secondaires des relations diplomatiques*. s. 583 a 717.

<sup>280</sup> Správa prezidentovi Republiky, 1.2.1877.

<sup>281</sup> DIXNEUF, M.: *L'économie et la politique étrangère de la France: pratiques et représentations*. 2000. s. 222.

<sup>282</sup> Správa prezidentovi Republiky, 29.4.1907, J.O. z 3.5.1907, s.3265.

<sup>283</sup> BAILLOU, J.: *Les Affaires étrangères et le corps diplomatique français*. 1984. s. 60.

<sup>284</sup> Tamtiež, str. 543.

<sup>285</sup> DIXNEUF, M.: *L'économie et la politique étrangère de la France: pratiques et représentations*. 2000. s. 223.



Počas Druhého Cisárstva boli prijaté liberálnejšie princípy a na základe obchodnej dohody s Veľkou Britániou (1860) sa zintenzívnila obchodná výmena s touto krajinou a neskôr aj s Pruskom, Belgickom a Holandskom. Bolo nevyhnutné, aby konzuli dobre poznali krajinu, s ktorou išli mene Francúzska podpísať obchodnú zmluvu v .

Hospodárske prostredie tohto obdobia bolo diametrálne odlišné od liberálneho obdobia Cisárstva. Rýchly nárast výmen spojený s technickým rozvojom, stavbou železníc a nových zámorských ciest, zmenil obchodné toky. Výrobky nových krajín, zaplavovali Európu. Francúzsko bolo nútené čeliť anglickej a nemeckej konkurencii v boji o nové trhy Afriky, Ameriky a Ázie. Na nátlak rozvoja hospodárstva a potreby priemyselných informácií boli vytvorené dva orgány. Národný úrad pre zahraničný obchod<sup>286</sup>, ktorý bol poverený zbieraním informácií a ich následným predávaním ďalej prostredníctvom konferencií. Druhým významným bodom bolo zavedenie prvých obchodných attaché. Návrhy podobného charakteru sa objavovali už od roku 1879, ale až v roku 1895 boli zriadené dočasné misie, ktoré sa v Číne a Rusku stali pravidelnými od roku 1898. Bolo to neskôr ako vo Veľkej Británii a Nemecku, kde mali zriadené stále obchodné misie s obchodnými attaché už od roku 1880. Nových agentov menovalo a zamestnávalo ministerstvo ZV<sup>287</sup>. Ich nízky počet – bolo ich iba šesť pre všetky kontinenty - a žiadne nástroje, im neumožňoval mať svoj vlastný úrad.<sup>288</sup> Diplomatická činnosť postupne integrovala obchodné misie ako nových aktérov zahraničných aktivít.

Čím viac sa francúzske hospodárstvo zapájalo do medzinárodných obchodných tokov, tým viac sa organizovala a obohacovala administratívna štruktúra ZV. Váhania ohľadom organizácie ministerstva, či geografické alebo kompetenčné rozdelenie a problémy so zriadením úradu pre obchodných attaché odrážajú hlboké transformácie, ktoré prebiehali počas celého 19. storočia.

## 2 Rastúci význam hospodárstva v medzištátnych vzťahoch

Rozvoj hospodárskych vzťahov musí sprevádzať priaznivá konfigurácia politických vzťahov, či už na bilaterálnej úrovni (príklad Ruských pôžičiek) alebo vo svete (situácia po Druhej svetovej vojne).

Hospodárska veľmoc neznamená automaticky aj diplomatickú veľmoc, najmä preto, že hospodárstvo samo osebe na to nestačí a aj preto, že chýba záujem prípadne príležitosť ich spojiť. Na ilustráciu možno použiť príklad mesta Ženeva, ktorá dominovala finančným trhom medzi rokmi 1555 a 1630. Ženeva využívala svoju hospodársku moc iba na svoju ochranu.<sup>289</sup> Bola medzinárodným finančným centrom a patrične z toho profitovala. Jej geografická poloha medzi morom a horami a smerovanie hospodárskych záujmov do Francúzska a Španielska jej neumožnili také dominantné postavenie, ako mali Benátky v 15. storočí so svojou *Terra Ferma*.<sup>290</sup> Moc Ženevy bola iba v jej obchodnom a finančnom potenciáli.

Naopak Holanďania sa často zaujímali o politiku krajín, s ktorými obchodovali. Zasiahli do konfliktu medzi Dánskom a Švédskom, aby ochránili obchodné cesty, alebo sa snažili udržať konflikty, čo najďalej od svojich teritórií.<sup>291</sup> Niektoré ich politické spojenectvá neodrážali ich hospodárske záujmy. Počas nástupníckej vojny Španielska sa realizovali platby francúzskych vojsk prostredníctvom Amsterdamu, aj keď spojenci Holandska Angličania proti

---

<sup>286</sup> ONCE (Office national du commerce extérieure) čiže Národný úrad pre zahraničný obchod bol legalizovaný zákonom z 4.3.1898.

<sup>287</sup> ZV – Zahraničné vzťahy

<sup>288</sup> Le MOCI: *Les conseillers commerciaux*. č.1193, 21.9.1972, s. 12.

<sup>289</sup> DIXNEUF, M.: *L'économie et la politique étrangère de la France: pratiques et représentations*. 2000. s. 229.

<sup>290</sup> Benátky uplatňovali svoju moc nad mestami Bergamo, Brescia, Padova a Verona.

<sup>291</sup> DIXNEUF, M.: *L'économie et la politique étrangère de la France: pratiques et représentations*. 2000. s. 230.

Francúzom bojovali. Neskôr v 19. storočí mestá ako Brême, Hamburg či Lübeck, malé republiky, ktorých záujmy boli čisto ekonomické, vyslali svojich reprezentantov na misie do Berlína, Kodane, Londýna či Paríža. Hospodárska sila nevedla automaticky k nadviazaniu diplomatických či politických vzťahov. Až v 19. storočí sa hospodárske vzťahy stávajú súčasťou diplomatických vzťahov, umožnila to najmä relatívne stabilná politická situácia, právna kontrola a administratívna štruktúra.

## 2.1 Príklad ruských pôžičiek

Koncom 19. storočia bola finančná situácia priaznivá a úrokové miery výhodné pre investície do zahraničia. Kótovania zahraničných pôžičiek na Parížskej burze musela schváliť vláda. V roku 1886-1887 nastal obchodný konflikt medzi Francúzskom a Talianskom, kvôli nevydarenej colnej dohode. Francúzsko bolo dovtedy hlavným investorom a veriteľom Talianska. Taliani podpísali vojenskú taliansko-nemeckú konvenciu, čo predžilo talianske splátky na Parížskej Burze. Tým sa narušili francúzsko-talianske vzťahy, no na druhej strane sa posilnili vzťahy Nemecka s Talianskom.<sup>292</sup>

Medzi ruskou vládou a francúzskymi bankami bola 17. novembra 1888 podpísaná dohoda o pôžičke. Aj keď celý proces prebehol mimo politických oficialít, tento fakt sa dotkol vzájomných diplomatických vzťahov s Talianskom a Nemeckom. Vzťahy Ruska a Francúzska boli v prvom rade obchodné a finančné. V roku 1889 cár Alexander III súhlasil, že sa zúčastní na Svetovej medzinárodnej výstave v Paríži. O rok neskôr kúpilo Rusko od Francúzska 500 tisíc fosílnych palív. Pôžičky Talianska a Ruska boli ukazovateľom francúzskych a nemeckých spoločenstiev. Ich diplomatický záujem spočíval v tom, ako sa rozdelí spojenie medzi týmito štyrmi krajinami. Využitie financií ako diplomatického nástroja je možné iba v prípadoch, že pôžičky majú hospodársky význam, ktorý podporuje politický záujem. Napríklad, keď sa Taliansko dostalo v rokoch 1890-1891 do hospodárskej krízy, nemecká vláda apelovala na banky, aby mu pomohli. Na druhej strane minister zahraničných vecí v Paríži upozornil bankára Rotschilda, aby bol patriot a odmietol Talianom akúkoľvek pomoc. Rusi neboli presvedčení, že spojenectvo s Francúzskom je výhodnejšie ako spojenectvo s Nemeckom. Avšak blížila sa potreba ďalšej pôžičky a po odmietnutí nemeckými bankami a opätovným schválením pôžičky francúzskou vládou, bolo rozhodnuté. Pri tejto príležitosti minister ZV Francúzska poznamenal: „na túto dôležitú pôžičku sa viaže aj politický záujem.“<sup>293</sup> Odvtedy si Rusi udržiavali odstup.

Každý z partnerov mal iné záujmy. Francúzsko potrebovalo spojenca proti Nemecku a využívalo na to svoju finančnú moc. Rusko potrebovalo finančné prostriedky na výrobné a priemyselné vybavenie a zariadenia. Pre francúzsky priemysel bolo samozrejme výhodné aj to, že mohli ponúkať svoje produkty na ruskom trhu. Na jar v roku 1893 ruský minister financií Sergej Witte pochopil, že akákoľvek nemecká pomoc závisí od politickej aliancie s touto krajinou a odvtedy sa ich vzájomné obchodné vzťahy trochu narušili. Medzi rokmi 1894 a 1900 vzrástli finančné vklady do ruských pôžičiek na 47,2% a francúzske priame zahraničné investície do Ruska na 149%.

Príklad rusko-francúzskych vzťahov ukazuje, že nešťatní aktéri na európskej scéne môžu mať rozdielne záujmy. Francúzski priemyselníci si želali rozvíjať obchodné vzťahy s Ruskom a tým smerom tlačili aj vládu, ktorá zas sledovala svoj politický záujem. Banky tiež nemali rovnaký záujem, niekedy boli tlačené poskytnúť pôžičku, inokedy zas samy odblokovali financie. Využitie hospodárstva a diplomacie vo francúzsko-ruských vzťahoch značí objavenie novej formy diplomacie, ktorá reaguje niekedy na obchodné potreby a niekedy na politické.

---

<sup>292</sup> GIRAULT, R.: *Emprunts russes et investissements français en Russie*. 1973. s. 40 a 561.

<sup>293</sup> Tamtiež, str. 169.

Zložitost' politických a hospodárskych vzťahov v tomto období umožnila príchod obchodníkov do riadenia zahraničnej politiky. Relatívna stabilita európskych štátov im umožnila koncentrovať sa na ich rozvoj a hľadanie nových výziev. Otomanská ríša, Čína a Japonsko vstúpili na medzinárodnú scénu prostredníctvom svetového obchodu a európske krajiny museli byť pripravené na konkurenčný boj.

## 2.2 Administratíva Zahraničných vzťahov do roku 1945

V roku 1889 bol zriadený osobitný úrad pre obchodných attaché, ktorý spadal do právomocí Ministerstva obchodu.<sup>294</sup> Dôsledky Prvej svetovej vojny ovplyvnili aj štruktúru Zahraničných vzťahov. Francúzsko, Veľká Británia a Nemecko stratili vedúce postavenie investorov a dodávateľov najmä pre oblasť Ázie a Južnej Ameriky, kde ich nahradili USA, Brazília a Argentína. Po Prvej svetovej vojne to boli francúzski obchodní attaché a diplomatické misie, ktoré umožnili Francúzsku udržať sa v obchode s týmito krajinami.

Počas medzivojnového obdobia sa štruktúra výrazne nemenila. V polovici 30-tych rokov sa Henri Hauser vyjadril o vzdelávaní študentov-diplomatov: „Vo Francúzsku konkurz na výkon povolania veľvyslanca alebo konzula vyžaduje mnohé schopnosti a vedomosti: obchodnú politiku, námorníctvo a kolónie v dejinách diplomacie, geografiu, ekonomické štúdium veľmocí a hlavných svetových regiónov, ich prírodných zdrojov a surovín, suma – sumárum naše lekcie boli ako osvedčenie programu, ktorý vyzdvihuje cukor, čaj, drevo, olej, ropu, obilniny namiesto diplomatických osobností.“<sup>295</sup>

Rýchly rozvoj ministerstiev umožnil vidieť, akú dôležitú úlohu zohralo vo vývoji hospodárske prostredie. Vývoj organizácie ZV možno rozdeliť na dve fázy. Prvá fáza datuje obdobie prvých poradcov kráľa a skončila sa spolu s monarchiou. Druhá fáza zahŕňa obdobie začiatku 19. storočia a tiahne sa až do polovice 20. storočia. Obe fázy mali spoločný znak dôležitý pre pochopenie postavenia hospodárstva v zahraničnej politike štátu. Rozhodujúce je prostredie a nie orientácia politického režimu. V prvej fáze sa pomaly formovala štruktúra a reformy sa uskutočňovali podľa potrieb centralizácie. Organizácia ministerstva bola jednoduchá a stabilizácia monarchie a rozvoj obchodnej výmeny vyprovokovali vznik špecializovaných a dočasných agentov. Počas druhej fázy sa zvýšila intenzita obchodnej výmeny a nastali výnimočné okolnosti, ako revolučné vojny, ktoré prinútili vládu viac sa koncentrovať na problematiku obchodných výmen. Liberálna politika zvýšila intenzitu obchodu ako aj počet štátov zapájajúcich sa do svetového obchodu, čo viedlo, niekedy okolo roku 1870, k návratu k protekcionistickej politike.

Z pohľadu Ministerstva zahraničných vzťahov bolo 19. storočie rovnako významné ako nasledujúce 20. storočie. Odohrali sa počas neho podobné zmeny na ministerstvách ako napr. nárast počtu štátov, rastúca vzájomná závislosť politiky a hospodárstva, čoraz častejšie polemiky politikov a reprezentantov ohľadom rastúceho významu hospodárstva pre medzinárodné vzťahy, použitie diplomacie ako podpory pre hospodárske ciele, prípadne hospodárstva pre ciele diplomatické. Toto všetko sú praktiky typické a časté nielen pre 20. storočie, ale aj dnes. Hospodárska a politická stabilita veľmocí podporovala interakcie dvoch domén. Pod tlakom politických podmienok pred Druhou Svetovou vojnou a prerozdelením strategických aliancií sa zvýšili vzájomné výmeny. Prepletenie súkromných a verejných záujmov, prípadne politických a hospodárskych záujmov sa objavujú pri tejto príležitosti často a intenzívne.

---

<sup>294</sup> HAMILTON, K., LANGHORNE, R.: *The practice of diplomacy. Its Evolution, Theory and Administration*. 1995. s.119.

<sup>295</sup> HAUSER, H.: *Economie et diplomatie. Les conditions nouvelles de la politique étrangère*. 1937. s. Iv.

Samozrejme, že aj druhá polovica 20. storočia mala svoje špecifiká, či už išlo o organizáciu medzištátnych vzťahov, obchodné toky a obchodnú legislatívu, ciele a prostriedky firiem či štátov. V každom prípade však vytváranie nových administratívnych štruktúr na podporu nových misií a interakcií vo svete a v medzištátnych vzťahoch, je fenomén vychádzajúci z 19. storočia. Transformácie hospodárskych praktík diplomacie a zahraničnej politiky sa vpísali do procesu globálneho vývoja, kde sa spája vývoj medzištátnych vzťahov a administratívne štruktúry. Administratívny aparát, ktorý vzišiel z týchto zmien, bol spojený s konkrétnym hospodárskym prostredím. A tak mohli aj iné technické ministerstvá rozvíjať svoje zahraničné kompetencie a budovať vlastné siete zahraničných vzťahov. Ministerstvo zahraničných vzťahov bolo väčšmi štrukturované a vzniknuté úrady boli väčšmi špecializované.

## **POUŽITÁ LITERATÚRA**

### ***Knížné publikácie***

1. ANDERSON, M.: *The rise of modern diplomacy 1450-1919*. London: Longman. 1993.
2. BAILLOU, J.: *Les Affaires étrangères et le corps diplomatique français*. Paris: CNRS, 1984.
3. BAILLOU, J., PELLETIER, P.: *Les affaires étrangères*. Paris: PUF, 1962.
4. BRAUDEL, F.: *Civilisation matérielle et capitalisme. XV.-XVIII. Siècle*. Paris: Armand Colin, 2. ed., 1979.
5. DIXNEUF, M.: *L'économie et la politique étrangère de la France: pratiques et représentations*. 2000.
6. GIRAULT, R.: *Emprunts russes et investissements français en Russie*. Paris: Armand Colin, 1973.
7. HAMILTON, K., LANGHORNE, R.: *The practice of diplomacy. Its Evolution, Theory and Administration*. London: Routledge, 1995.
8. HAUSER, H.: *Economie et diplomatie. Les conditions nouvelles de la politique étrangère*. Paris: Sirey, 1937.
9. HOLSTI, K.J.: *International politics. A framework for analysis*. 1992.
10. LABOURDETTE, J.-F.: *Le recrutement dans ambassadeurs sous les derniers Valois*.
11. MÉZIN, A.: *Les consuls de France du siècle des Lumières, acteurs secondaires des relations diplomatiques*
12. TALLON, A.: *Division de la Chrétienté et invention de la diplomatie*.
13. TÓTH, Ľ., HORVÁTHOVÁ, K.: *Hospodárska diplomacia*. Bratislava: Sprint 2006. ISBN 80-890885-61-X
14. TÓTH, Ľ. A kol.: *Diplomatický protokol*. Bratislava: Ekonóm 2004. ISBN 80-225-1866-2

### ***Časopisecké publikácie***

1. Le MOCI, Les conseillers commerciaux, č.1193, 21.9.1972, str.12.
2. Le Monde, 6.1.1960.
3. Le Monde, 11.2.1966.
4. Le Monde, 25.7.1966.

### ***Interné dokumenty a publikácie vlády a iných inštitúcií:***

1. Bottins Administratifs. 1976, 1978.
2. Bulletin d'information, 9.6.1998, číslo 109-98.
3. Journal Officiel (J.O.); ročníky 1907-1989.
4. Politique étrangère de la France (PEF); ročníky 1967-1995.

5. *Rapport de la Commission aux Affaires économiques sur la réorganisation du Commerce extérieur*. Assamblé nationale, návrh zákona podal M. Ramonet, 1.3.1956.
6. *Rapport de la Comission de réforme et de modernisation*. MZV, jún 1987.
7. *Rapport sur le Ministère des Affaires étrangères*. MZV, dec. 1968.
8. Revue administrative, č.281, september-október 1994.
9. Zriad'ovací dekrét MINEFI č.2004-12003

### **Internet**

[www.cia.com](http://www.cia.com)

[www.diplomatie.gouv.fr](http://www.diplomatie.gouv.fr)

[www.exporter.gouv.fr](http://www.exporter.gouv.fr)

[www.insee.fr](http://www.insee.fr)

[www.legifrance.gouv.fr](http://www.legifrance.gouv.fr)

[www.minefi.gouv.fr](http://www.minefi.gouv.fr)

[www.missioneco.org](http://www.missioneco.org)

[www.ubifrance.fr](http://www.ubifrance.fr)

### **KONTAKT**

Ing. Majtánová Katarína,

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

E-mail: kubincova@euba.sk

## ÚVOD

Malajzia je jednou z najvýznamnejších krajín juhovýchodnej Ázie združených v ASEANE. V teórii medzinárodných hospodárskych vzťahov je zaradená medzi novo-industrializované krajiny sveta. Podľa Economist Intelligence Unit v Malajzii v súčasnej dobe žije 27,2 miliónov obyvateľov.<sup>296</sup> Rozprestiera sa na ploche približne 330,000 km<sup>2</sup>, pričom štyri pätiny územia sú pokryté lesným porastom. Tvoria ju dve, od seba asi 600-650 km vzdialené časti. Západná Malajzia leží na Malajskom polostrove a východná časť štátu na severe ostrova Kalimantan (Borneo). Západná Malajzia na severe susedí s Thajskom a druhá časť štátu susedí na juhu s Indonéziou. Ako rovníkový štát sú pre Malajziu typické zrážky po celý rok, najviac od marca do mája a od septembra do novembra. Najvýznamnejšie malajzijské rieky sú Pahang, Perak a Rajang.



- hustota zaľudnenia: 83,39 obyv. / km<sup>2</sup> (údaj z roku 2005);
- mena: malajský ringgit (1 ringgit = 100 senov);
- rasové a národnostné zloženie: Malajci a iné domorodé národnosti 62%, Číňania 30%, India 8%.
- náboženstvo: islam – suniti 60%, budhizmus 19%, hinduizmus 6%, kresťanstvo 9%, iné 6%.
- nezamestnanosť: 5,2%. HDP na 1obyv. = 12.800 USD (údaj z roku 2005)
- urbanizácia: 53,7%
- hlavné mesto Kuala Lumpur (1 145 300 obyv.); iné významnejšie sídla: Ipoh (383 000 obyv.), Johor Bahru (329 000 obyv.), Melaka (296 000 obyv.)<sup>297</sup>

<sup>296</sup> Malaysia Country information

EIU country report Malaysia / Economist Intelligence Unit, August 2008.

<sup>297</sup> Malajzia, Základné informácie, Ministerstvo zahraničných vecí SR,  
<http://www.foreign.gov.sk/App/WCM/main.nsf?Open>

## História

Malajzijský polostrov bol osídlený už v praveku. Prvé malajzijské kmene, ktoré prišli z Južnej Číny v niekoľkých vlnách, sa začali na území dnešnej Malajzie usádzať už od 1. tisícročia pred n.l. Približne 100 rokov pred našim letopočtom prišli Indovia a priniesli so sebou hinduizmus a budhizmus. Od prelomu letopočtov bolo územie významnou križovatkou rôznych kultúr a vplyvov. Už v 12. storočí bola Malajzia silnou ríšou. V 15. stor. väčšinu polostrova dobyla Thajská ríša. V roku 1400 sa princ zo Sumatry - Parameswara, usídlil na území a založili sultanát Malacca, v ktorom bol oficiálnym náboženstvom islam. Sultanát prosperoval a prilákal pozornosť Portugalcov, ktorí ho dobyli v 1511 a vládli až do príchodu Holanďanov, ktorí Portugalcov v roku 1641 vystriedali.<sup>298</sup>

Holanďania nemali pod kontrolou celý región. Džohor, v južnej časti polostrova a Perak na severe ostali moslimskými obchodnými centrami pod kontrolou miestnych. Po príchode Britov v roku 1786 (prostredníctvom Britskej Východo-indickej spoločnosti) prevzali v roku 1824 od Holanďanov sultanát Malacca, v roku 1819 založili Singapur a podpísali dohody s Perakom v roku 1874 a Džohorom v roku 1885. V roku 1909 mali už pod kontrolou všetky štáty polostrova. Britskí obchodníci a dobrodruhovia získali v druhej polovici 19. storočia kontrolu nad severným Borneom, ktorý sa neskôr stal súčasťou Malajzie. V tomto období prilákala Malajzia pozornosť značného počtu indických a čínskych imigrantov, ktorí vytvorili základ pre vytvorenie moderného multi-etnického štátu.

Počas druhej svetovej vojny v r. 1941 – 45 sa Malajzia dostala pod japonskú okupáciu.

V roku 1946 vznikla Malajzijská únia, od r. 1948 transformovaná na Malajzijskú federáciu v rámci Commonwealthu. Nezávislosť získala v rokovaníach s Britskou ríšou v roku 1957. Od r. 1958 bola vyhlásená nezávislá Malajzijská federácia, ktorá bola v r. 1963 rozšírená o Singapur, Sarawak a Britské severné Borneo. Proti založeniu Malajzie vystúpili Indonézia a Filipíny, kríza trvala do konca 60. rokov.

História Malajzie bola vo veľkej miere determinovaná jej strategickou pozíciou na jednej zo svetových námorných obchodných križovatiek. Je to krajina kde spolunažíva široké spektrum rás, náboženstiev a tradícií. Premiér Mahathir bin Mohamed vládol Malajzii 22 rokov (1981 – 2003). Pod jeho vládou sa malajzijská ekonomika premenila z krajiny, ktorá len exportovala suroviny na krajinu vyvážajúcu výroby, služby a tiež na turisticky atraktívnu destináciu. Malajzia exportuje ropu a zemný plyn, čo jej prinieslo značný zisk pri vysokých cenách ropy v roku 2006. Hlavným mestom je Kuala Lumpur no vo výstavbe je nové hlavné mesto Putrayaia.<sup>299</sup>

### 1 Politická a spoločenská situácia

Politická situácia Malajzie je ovplyvňovaná zemepisnou, etnickou, náboženskou a kultúrnou rozmanitosťou krajiny. Malajzijčania dnes predstavujú 62% populácie, nasledovaní Číňanmi s 30% Indmi s 8%. Krajina je vo veľkej miere moslimská (60%) obyvateľstva, s dôležitou budhisticou, hinduistickou a kresťanskou komunitou.

Od nezávislosti v Malajzii vládlo niekoľko koalíčných vlád na čele s hlavnou stranou Zjednotenou malajskou národnou organizáciou (United Malays National Organisation -

---

<sup>298</sup> Malaysia Factsheet, The Economist, 22 October 2008

<http://www.economist.com/countries/Malaysia/profile.cfm?folder=Profile-FactSheet>

<sup>299</sup> Malaysia Country information

EIU country report Malaysia / Economist Intelligence Unit, August 2008.

UMNO). Po protičínskych protestoch v roku 1969, aliancia ktorá vládla od nezávislosti v roku 1957 bola vymenená širšou koalíciou Národného frontu (National Front, Barisan National - BN) zloženej z malajskej strany, hlavnej čínskej strany a hlavnej indickej strany. BN zaviedol novú politiku pozitívnej diskriminácie, tzv. „Novú hospodársku politiku“ (NEP), po ktorej v roku 1990 nasledovala „Národná rozvojová politika“, s cieľom zníženia rasového napätia prostredníctvom zlepšenia ekonomických podmienok.<sup>300</sup>

Pre politickú scénu je charakteristický pomerne vysoký stupeň politickej stability a kontinuita zahŕňajúca koalíciu politických strán. Hlavná vládna strana Zjednotená malajská národná organizácia (United Malays National Organisation - UMNO). Ďalšie vládne strany sú Malajské čínske združenie (MCA – Malaysian Chinese Association) a Malajský indický kongres (MIC - Malaysian Indian Congress). Opozičné strany sú Národná strana spravodlivosti (PKR – National Justice Party) Strana demokratickej akcie (DAP – Democratic Action Party) a Pan Malajzijská Islamská strana (PAS – Pan Malaysian Islamic Party). Politické vedenie krajiny sa dlhodobo sústreďuje na dva kľúčové ciele: upevnenie národnej jednoty a ekonomický rozvoj. Pokiaľ národná jednota ostáva dlhodobo nedostihnuteľným cieľom, vysoko úspešná industrializácia (od polovice 1980tych rokov) premenila krajinu na jeden z najdôležitejších obchodných partnerov vo svete. Chudoba v krajine klesla z 49.3% v roku 1970 na 5.7% v 2004.<sup>301</sup> Hospodársky výkon Malajzie je silný, jej sociálny rozvoj môže byť príkladom pre iné rozvojové krajiny.

Vláda Malajzie sa vo svojich krokoch riadi celkovým cieľom sformulovaným v tzv. Politike národnej vízie („National Vision Policy“), tiež známy aj ako Vízia 2020 (Vision 2020). Táto politická línia, po prvýkrát formulovaná v roku 1991 si kladie za cieľ transformáciu Malajzie na rozvinutú krajinu do roku 2020, vyzýva na vhodné ekonomické politiky, politickú stabilitu a kontinuitu, sociálnu kohéziu a odhodlanie udržať mier a solidaritu medzi rôznymi etnickými a náboženskými skupinami v krajine.

### **Politický systém**

Malajzia vznikla 16. septembra 1963. Od svojej nezávislosti krajina prijala politický systém parlamentnej demokracie. Je federálna, konštitučná monarchia. Pozostáva z 13 štátov, 11 na ostrovnej časti Malajzie vrátane Sarawaku a Sabahu. Okrem toho zahŕňa tri federálne územia; Kuala Lumpur, ostrov Labuan a federálne administratívne hlavné mesto Putrajaya. Kráľ menuje predsedu vlády a na odporúčanie predsedu vlády kabinet.<sup>302</sup>

Úloha kráľa je veľkej miere formálna. Mení sa každých päť rokov. Takzvaná Konferencia vládcov štátov polostrova okrem Malacca a Penang (sultáni Kedahu, Peraku, Džohoru, Selangoru, Pahangu, Terengganu a Kelantanu, yang dipertuan besar, alebo najvyšší minister Negeri Sembilan a jadža z Perlis) volia spomedzi seba jedného, aby sa stal kráľom. Každý z vládcov je tiež hlavou islamskej cirkvi na území svojho štátu.

Legislatívu prijíma dvojkomorový federálny parlament. Senát (Dewan Negara, horná komora) pozostáva zo 69 poslancov - 26 volených a 43 menovaných kráľom. Snemovňa reprezentantov (Dewan Rakyat, dolná komora) pozostáva z 222 priamo volených poslancov. Senátori sú volení na obdobie šiestich rokov a poslanci dolnej komory na päť ročné volebné obdobie.

---

<sup>300</sup> Malaysia Factsheet, The Economist, 22 October 2008

<http://www.economist.com/countries/Malaysia/profile.cfm?folder=Profile-FactSheet>

<sup>301</sup> Malaysia Country information

EIU country report Malaysia / Economist Intelligence Unit, August 2008.

<sup>302</sup> Malajzia, Základné informácie, Ministerstvo zahraničných vecí SR,

<http://www.foreign.gov.sk/App/WCM/main.nsf?Open>



Posledné parlamentné voľby sa konali 8. marca 2008; najbližšie všeobecné voľby sú plánované v apríli 2013.<sup>303</sup>

### **Islam ako oficiálne náboženstvo**

V prvom tisícročí pred našim letopočtom na územie dnešnej Malajzie prišli Indovia a priniesli so sebou hinduistické a budhistické náboženstvo, čo značne ovplyvnilo kultúru regiónu. V roku 1400 sa tu usadil princ zo Sumatry, Parameswara a založil sultanát Malacca, kde bol oficiálnym náboženstvom Islam. Sultanát dominoval a prosperoval a čoskoro prilákal pozornosť Portugalcov (1511) a Holanďanov (1641) so svojim kultúrnym a náboženským vplyvom. V súčasnej dobe sú v Malajzii nasledovné náboženstvá: majoritný islam, budhizmus, hinduizmus, kresťanstvo a iné.

K islamu sa hlási najväčšia časť populácie Malajzie (60%). V septembri 2001 oficiálni predstavitelia krajiny vyhlásili, že Malajzia „už“ je islamským štátom. Toto vyhlásenie zvýšilo obavy hlavne medzi nemuslimskou časťou populácie, ktorých je 40% a zotrvalo kontroverznou témou. Podľa ústavy je islam oficiálnym náboženstvom, ale ostatné náboženstvá môžu byť voľne praktizované. V posledných dvoch desaťročiach vláda aktívne podporovala a uprednostňovala islam. Islam, alebo právo šaría je uplatňované skôr na štátnej ako na federálnej úrovni a týka sa len moslimov. Etnickí Malajzijčania sú tradične moslimovia. Pokračujúca islamizácia znamená, že narastajú konflikty medzi šáriou a princípmi ľudských práv, zakotvené vo federálnej ústave.<sup>304</sup>

V máji roku 1969 sa vláda rozhodla marginalizovať Číňanov a Indov vo verejných službách a ozbrojených silách. Len malý počet ne-Malajzijčanov bolo povýšených do vyšších funkcií, no vo väčšine prípadov je kariéra väčšiny ne-Malajzijčanov oklieštená okrem situácie keď sa stanú moslimami.

Zrejme kvôli medzinárodnému tlaku, ale aj stagnujúcej situácii vo vnútri krajiny malajzijský premiér Abdullah Ahmad Badawi vyzval v novembri 2007 na výročnom kongrese svojej strany moslimskú väčšinu vo svojej krajine, aby rešpektovala ľudí s iným vierovyznaním. Pokojné spolužitie rôznych rás a náboženstiev je nevyhnutné pre ďalšie napredovanie krajiny. Harmonické spolužitie rôznych spoločností a náboženstiev označil za "nevyhnutnosť" a nie iba za "luxus, pre ktorý sa môže (Malajzia) dobrovoľne rozhodnúť". Príslušníkov menšín zároveň ubezpečil, že nedopustí nesprávny výklad islamu, ktorý by porušoval ich práva. Moslimovia predstavujú asi 60 percent obyvateľov Malajzie, medzi najvýznamnejšie menšiny patria Číňania a Indovia. Krajina je známa vysokým stupňom rasovej a náboženskej tolerancie, v poslednom čase sa však množia sťažnosti príslušníkov menšín, podľa ktorých náboženstvo neprimerane zasahuje do štátnej správy a súdnictva. Zmierlivý tón malajzijského premiéra je pozoruhodný aj vzhľadom na prostredie, v ktorom so svojim prejavom vystúpil. Výročné kongresy Zjednotenej malajzijskej národnej organizácie (UMNO) totiž slúžia na potvrdenie moslimskej identity ako sily, ktorá má nárok na vodcovstvo v krajine.<sup>305</sup>

### **Bezpečnostná situácia a bezpečnostné opatrenia**

V Malajzii nedošlo v posledných rokoch k žiadnym teroristickým útokom, vláda nekompromisne a v zárodku likviduje prejavy extrémizmu a doposiaľ úspešne kontroluje aktivity radikálnych moslimov. Krajina začína budovať systém včasnej výstrahy voči živelným

---

<sup>303</sup> Malaysia Factsheet, The Economist, 22 October 2008

<http://www.economist.com/countries/Malaysia/profile.cfm?folder=Profile-FactSheet>

<sup>304</sup> Malaysia Factsheet, The Economist, 22 October 2008

<http://www.economist.com/countries/Malaysia/profile.cfm?folder=Profile-FactSheet>

<sup>305</sup> Tlačová agentúra SITA, November 2007

pohromám a monitoruje hrozby epidémií. Kriminalita a drobné krádeže sa vyskytujú najmä v mestských oblastiach.

## 2 Hospodárstvo

Malajzia v posledných tridsiatich rokoch prešla fázou rýchlej industrializácie. Krajina sa transformovala z hospodárstva založenom hlavne na prírodných a poľnohospodárskych produktoch na hospodárstvo, v ktorom dominuje výroba a služby. Dnes je Svetovou bankou klasifikovaná ako "upper middle income country", s príjmom HDP 4,051 Euro per capita v roku 2005. Rast HDP dosiahol v roku 2005 5.3 percenta a inflácia bola v tom istom roku 3,0 percentná. Krajina je zaradená ako tretia najbohatšia krajina ASEANu, po Singapure a Brunejskom sultanáte.<sup>306</sup>

Malajzia je bohatá na rozmanité nerastné suroviny: cín, volfrám, železo, bauxit, ropa, zemný plyn. Najdôležitejšími odvetviami priemyslu sú: elektronika, elektrotechnika, výroba presných prístrojov, gumárska výroba a spracovanie dreva. Najvýznamnejšou plodinou je ryža, ale štát je odkázaný na jej dovoz. Poľnohospodárstvo: vývoz: kokosových orechov (kopra), kakao, čaj, kaučuk a palmový olej. Významný je vývoz drevnej guľatiny. V krajine sa veľmi rýchlo rozvíja finančníctvo, burza a cestovný ruch.<sup>307</sup>

### Dane

V súčasnej dobe je korporátna daň vo výške 26%, a pravdepodobne v roku 2009 klesne na 25%. Malajzia aplikuje progresívnu daň z príjmu. Prvých v prepočte 725 USD z príjmu je nezdanených, ale ak je príjem vyšší podlieha dani od 1% do 28.<sup>308</sup>

## 3 Zahraničná politika

Malajzia patrí do geopolitického priestoru juhovýchodnej Ázie, je zakladajúcim členom ASEAN, Hnutia nezúčastnených krajín (HNK) a Organizácie islamskej konferencie (OIK), čo determinuje hlavné vektory jej zahraničnej politiky. Základným prvkom zahraničnej politiky Malajzie sú vzťahy s ASEAN, ktoré prerastajú do širšieho kontextu vzťahov s východnou Áziou a predstavujú bohatú agendu spolupráce. V rámci ASEAN presadzuje silnejšie integrované združenie. V tomto duchu bola iniciátorom Charty ASEAN s cieľom posunúť spoluprácu ASEAN na kvalitatívne vyššiu úroveň. V záujme užšej spolupráce východnej Ázie sa Malajzia angažuje v budovaní platformy Východoázijského summitu, ktorý sa prvýkrát uskutočnil v Kuala Lumpur (XII/05). Malajzia vníma súčasný svet ako komplikovaný a plný vážnych výziev. Normy suverénnej rovnosti a nezasahovania sú podľa nej znevažované, prebiehajú pokusy o definovanie nových pravidiel svetového poriadku, sila a moc dostáva prednosť pred princípmi medzinárodného práva. Princíp suverénnej rovnosti je oslabený „koalíciami rovnakého želania“ a národná, regionálna a globálna bezpečnosť musí čeliť rôznym formám nadnárodných asymetrických hrozieb. Malajzia sa stavia proti unilateralizmu vo svetovej politike a hlási sa k centrálnej úlohe OSN a k multilaterálnym princípom. V súvislosti s globálnou finančnou krízou podporuje vytvorenie nového systému finančných inštitúcií. V oblasti boja proti terorizmu presadzuje, aby táto definícia zahŕňala okrem individuálnych teroristických aktov aj štátny terorizmus, t.z. také činy štátu, ktoré sú páchané jeho ozbrojenými silami voči civilnému obyvateľstvu alebo voči nebojovým jednotkám. Konflikt medzi západom a moslimskými krajinami vníma ako dôsledok opakovaného používania sily mocnosťami voči slabým krajinám v záujme ich strategických

---

<sup>306</sup> Malaysia Factsheet, The Economist, 22 October 2008

<http://www.economist.com/countries/Malaysia/profile.cfm?folder=Profile-FactSheet>

<sup>307</sup> Malaysia Country information

EIU country report Malaysia / Economist Intelligence Unit, August 2008.

<sup>308</sup> Malaysia Country information

záujmov. Za najdôležitejšiu otázku ležiacu na ceste mieru medzi západom a moslimským svetom považuje otázku palestínsko-izraelského konfliktu. Malajzia sa v rozvojovom svete usiluje profilovať do pozície modelového štátu, ktorému sa podarilo úspešne transformovať zaostalú agrárnu krajinu na modernú ekonomiku a úspešne budovať harmonickú multi-etnickú spoločnosť.<sup>309</sup>

### Zahraničný obchod

Export v roku 2007 dosiahol výšku 176.4 miliárd USD a dovoz výšku 139.1 miliárd USD, vytvárajúc aktívne saldo vo výške 37.3 miliárd USD.<sup>310</sup>

Export 2007	%	Import 2007	%
Elektronika	35.2	Medziprodukty	71.1
Elektrické zariadenia	12.3	Kapitál	13.9
Chemické výrobky	6.2	Spotrebné tovary	5.7
Palmový olej	5.3	Reexportné položky	5.1
Ropa	5.3	Tovary na duálne použitie	2.5

Hlavné trhy 2007	%	Hlavní dodávatelia 2007	%
USA	15.9	Singapur	13.1
Singapur	14.9	Japonsko	12.9
Japonsko	9.1	Čína	12.8
Čína	8.7	USA	10.7
Thajsko	4.9	Thajsko	5.4

## 4 EÚ a Malajzia

Spolupráca EÚ a Malajzie až do nedávna nebola významná, z časti preto, že Malajzia aktívne nevyhľadávala spoluprácu s EÚ. Po otvorení Delegácie Európskej komisie v Malajzii v roku 2003, federálne a štátne úrady, občianska spoločnosť, akademická obec a miestna podnikateľská komunita ukázali oveľa väčší záujem o spoluprácu s EÚ, ktorá značne vzrástla.

Na obdobie rokov 2002-2006 bolo vyčlenených 5.6 miliónov euro na rozvoj spolupráce medzi EÚ a Malajziou. Hlavnými prioritami spolupráce boli obchod a zabezpečenie investícií a vyššie vzdelávanie. Doteraz bola spolupráca úspešná v oblastiach strategickej dôležitosti a spoločných záujmov, so špeciálnym záujmom na rozvoji ekonomických vzťahov, vedeckej a technologickej spolupráci ako aj vzdelávaní (hlavne ľudský kapitál) a technologické požiadavky rozvoja. Spolupráca zahŕňa aj niektoré aktivity v oblasti ľudských práv, hlavne rodová rovnosť a ochrana marginalizovaných skupín. Spolupráca sa doposiaľ nerozšírila na oblasti boja proti organizovanému zločinu a terorizmu, demokratického rozhodovania, oblasti spravodlivosti a vnútra.<sup>311</sup>

Niektoré aspekty politiky Malajzie v oblasti ľudských a politických práv vzbudzujú obavy, hlavne čo sa týka praktík ako je trest smrti a početné obmedzenia slobody informácií, vyjadrovania a združovania.

Na obdobie rokov 2007-13 sa priority posunuli k dialógu o obchode a investíciám, konkrétne obchodné a investičné vzťahy, ľudské zdroje prostredníctvom vyššieho vzdelávania a výskumu, ľudskoprávnej agende, demokratickému rozhodovaniu, udržateľnému lesnému hospodárstvu a biodiverzite. Na uvedené obdobie bolo vyčlenených 17 miliónov euro. Tieto

<sup>309</sup> Malajzia, Základné informácie, Ministerstvo zahraničných vecí SR, <http://www.foreign.gov.sk/App/WCM/main.nsf?Open>

<sup>310</sup> Malaysia Country information

EIU country report Malaysia / Economist Intelligence Unit, August 2008.

<sup>311</sup> Malaysia - Country Strategy Paper 2007-2013 / June 11, 2007.

[http://ec.europa.eu/external\\_relations/malaysia/csp/index.htm](http://ec.europa.eu/external_relations/malaysia/csp/index.htm)

zdroje budú doplnené o projekty a programy financované v rámci regionálnych programov pre krajinu Ázie a pod inými tematickými programami.<sup>312</sup>

### **Programy spolupráce**

Spolupráca s Malajziou je realizovaná najmä prostredníctvom programov regionálnej spolupráce. Sústredí sa na dve kľúčové oblasti: hospodárske a obchodné vzťahy, a vyššie vzdelávanie. Prvý program sa uskutočnil v období 2002 až 2006 v celkovej sume 5.6 miliónov euro a najbližší program pokryje obdobie od 2007 do 2013. Bilaterálna spolupráca sa v súčasnosti uskutočňuje formou programu Erasmus Mundus, čím vhodne dopĺňa program regionálnej spolupráce v oblasti vyššieho vzdelávania.

### **Hospodárska a obchodná spolupráca**

Európska únia je jedným z hlavných obchodných partnerov Malajzie. V roku 2004 pohltila 15,5% malajzijského exportu a podieľala sa 12% na importe krajiny. EÚ je pre Malajziu tretím najväčším exportným trhom po ASEANe a USA. EÚ je na piatom mieste v dovoze do Malajzie po ASEANe, Japonsku, USA a Číne. Vzájomná obchodná výmena medzi Malajziou a EÚ bola v posledných rokoch stabilná. Malajzia vyviezla do EÚ v roku 2005 tovary vo výške zhruba 15.9 miliárd euro a EÚ do Malajzie doviezla v tom istom období tovary v hodnote 9.2 miliárd euro. Strojárstvo a dopravné zariadenie tvoria hlavnú komoditu v malajzijskom obchode s EÚ, tak v exporte ako aj importe.<sup>313</sup>

Vyššie 70% malajzijského exportu do EÚ nepodlieha tarifám. Neexistujú žiadne bilaterálne preferenčné obchodné dohody medzi Malajziou a EÚ. Malajzia požíva výhodu Všeobecného systému preferencií EÚ (GSP), ktorý všeobecne poskytuje tarifné preferencie pre rozvojové krajiny. V oblasti priamych investícií, EÚ je najväčším zahraničným investorom v malajzijskom strojárstve v období posledných piatich rokov.<sup>314</sup>

Hospodárska a obchodná spolupráca medzi EÚ a Malajziou sa realizuje v rámci regionálnych programov prostredníctvom obchodu a zabezpečenia investícií, energetiky, životného prostredia a informačných technológií. Okrem toho sa v rokoch 1995 až 2003 realizoval špeciálny bilaterálny program prostredníctvom založenia Európskeho obchodného a informačného centra.

Prebiehajúce iniciatívy podporované EÚ v Malajzii zahŕňajú programy na zabezpečenie obchodu a investícií Asia-Invest a Asia IT&C. Patrí sem napríklad aj program EC ASEAN Intellectual Property Programme (ECAPII).<sup>315</sup>

### **Vyššie vzdelávanie**

Spolupráca vo oblasti vyššieho vzdelávania medzi Malajziou a Európskou úniou sa v posledných dvoch rokoch postupne rozšírila, so zameraním na vytvorenie nových partnerstiev alebo posilnenia už existujúcich s cieľom podpory výmenu skúseností a vedomostí, dobudovania ľudských zdrojov a vytvorenia takých syláb, ktoré by lepšie odrážali rastúce potreby trhu práce v Malajzii, v oblasti informačných technológií, životného prostredia a udržateľného rozvoja, poľnohospodárstva, strojárstva.

---

<sup>312</sup> The EU's relations with Malaysia / Info on Relex website,

[http://ec.europa.eu/external\\_relations/malaysia/intro/index.htm](http://ec.europa.eu/external_relations/malaysia/intro/index.htm)

<sup>313</sup> Malaysia - Country Strategy Paper 2007-2013 / June 11, 2007.

[http://ec.europa.eu/external\\_relations/malaysia/csp/index.htm](http://ec.europa.eu/external_relations/malaysia/csp/index.htm)

<sup>314</sup> EU trade relations with ASEAN / Factsheet

[http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc\\_138792.pdf](http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc_138792.pdf)

<sup>315</sup> EU trade relations with ASEAN / Factsheet

[http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc\\_138792.pdf](http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc_138792.pdf)

Spolupráca v oblasti vyššieho vzdelávania sa uskutočňuje prostredníctvom dvoch regionálnych programov. Prvý je Asia Link, ktorého cieľom je realizácia partnerských projektov medzi inštitúciami vyššieho vzdelávania v EÚ a Ázii; druhý ASEAN-EU University Network Programme (AUNP) sa zameriava na rozšírený dialóg medzi rôznymi inštitúciami (napríklad úrady, inštitúcie vyššieho vzdelávania, akademická obec) v EÚ a ASEANe. Spoločne definovanými oblasťami záujmu boli napríklad oblasti zabezpečenia kvality, systém prenosu kreditov, udržateľný rozvoj vo vyššom vzdelávaní.<sup>316</sup>

Program bilaterálnej spolupráce je komplementárny k spolupráci v oblasti vyššieho vzdelávania medzi EÚ a Malajziou. Program Erasmus Mundus, spustený v roku 2004 a jeho nedávno realizovaný podprogram Malaysia Window z roku 2005 sú vhodnou reakciou na potreby Malajzie v oblastiach vytvárania ľudského kapitálu, prostredníctvom mobility študentov. V roku 2005 bolo prijatých 23 malajzijských študentov v rámci programu Erasmus Mundus.<sup>317</sup>

### **Životné prostredie**

Oblasť životného prostredia je prierezovou oblasťou v kľúčových programoch spolupráce. Možno spomenúť niektoré špecifické projekty v rámci existujúcich regionálnych a globálnych programov. Sú to napríklad Asia Pro Eco: Tento projekt sa zameriava na ekoturizmus, udržateľné mestské prostredie a transfer technológií a expertízy; Asia Urbs: projekty sa zameriavajú na udržateľné plánovanie a správu mestského prostredia; účasť v EC ASEAN Energy Efficiency programme (EAEF); v špecifických oblastiach dažďových pralesov sa malajzijskí partneri zapájajú do aktivít so zameraním na udržateľnú správu lesov, rozvoj pôvodných komunít a podporu legálnej ťažby dreva.<sup>318</sup>

### **Ďalšie oblasti spolupráce**

Spolupráca s Malajziou zahŕňa aktivity v oblasti rovnosti príležitostí a ľudských práv. Projekty sú spolufinancované v rámci Európskej iniciatívy pre demokraciu a ľudské práva (European Initiative for Democracy and Human Rights - EIDHR). Projekty sa hlavne zameriavajú na podporu žien menšinových indických komunít v krajine a podporu slobody vyjadrovania.

Od roku 2002 Malajzia prejavila proaktívny záujem. V rámci ASEM sa zapojila do programu TEIN2, cieľom ktorého je vytvorenie kapacít na prepojenie medzi Ázijskými členmi ASEM a sieťou tzv. EÚ GEANT (sieť európskych výskumných a vzdelávacích pracovísk) s cieľom vytvorenia lepšieho prepojenia medzi Ázijskými členmi ASEM a EÚ GEANT na podporu výskumných a vzdelávacích sietí.

Spolupráca v oblasti výskumu je realizovaná výlučne prostredníctvom výskumných a rozvojových projektov financovaných EÚ, hlavne cez medzinárodnú spoluprácu v rámci International Co-operation (INCO). Sedem projektov, ktoré zahŕňajú malajzijských partnerov už boli realizované pod hlavičkou piateho rámcového programu a tiež sú súčasťou projektov prebiehajúceho šiesteho rámcového programu EÚ. Cieľové oblasti spolupráce v oblasti výskumu možno definovať do siedmich priorít, hlavne informačná spoločnosť a technológie,

---

<sup>316</sup> EU External Cooperation Programmes, European Commission

[http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation/index_en.htm)

<sup>317</sup> Malaysia - Country Strategy Paper 2007-2013 / June 11, 2007.

[http://ec.europa.eu/external\\_relations/malaysia/csp/index.htm](http://ec.europa.eu/external_relations/malaysia/csp/index.htm)

<sup>318</sup> The EU's relations with Malaysia / Info on Relex website,

[http://ec.europa.eu/external\\_relations/malaysia/intro/index.htm](http://ec.europa.eu/external_relations/malaysia/intro/index.htm)

biotechnológia, nanotechnológia, potravinová bezpečnosť a kvalita, udržateľný rozvoj a zdravie.<sup>319</sup>

## 5 Malajzia a SR

Diplomatické vzťahy medzi Slovenskom a Malajziou boli nadviazané v roku 1993 bezprostredne po vzniku samostatného Slovenska. K otvoreniu Veľvyslanectva SR v Kuala Lumpur došlo v roku 2001, čo následne vyústilo do užšej spolupráce medzi oboma krajinami. Ako najvýznamnejšiu udalosť vo vývoji doterajších vzťahov možno klasifikovať návštevu prezidenta Slovenskej republiky I. Gašparoviča v Malajzii v decembri 2004, ktorého sprevádzala misia slovenských podnikateľov. Návšteva potvrdila úsilie Slovenska a Malajzie o udržanie a rozvoj efektívneho politického dialógu s dôrazom na ekonomické partnerstvo ako základného prvku vzájomnej spolupráce. Pokračujúca spolupráca vyústila do otvorenia Honorárneho konzulátu SR na Sabahu a Honorárneho konzulátu Malajzie v Bratislave v máji 2006, ale i k príprave niekoľkých dohôd ekonomického charakteru a celému radu aktivít zameraných na identifikáciu konkrétnych podnikateľských príležitostí medzi oboma krajinami. Obchodné saldo medzi Slovenskom a Malajziou vyznieva síce v prospech Malajzie, čo je dlhodobo typické i pre obchodné vzťahy väčšiny členských krajín EÚ s Malajziou. Existuje reálny potenciál na zvýšenie slovenského exportu a úpravu súčasného obchodného stavu. Zastupiteľský úrad uskutočnil v priebehu posledných rokov viacero kultúrnych aktivít na propagáciu Slovenska v Malajzii.<sup>320</sup>

### Hospodárske vzťahy SR - Malajzia:

Vzájomná obchodná výmena (v mil. USD, resp. v mil. EUR):

rok	dovoz	vývoz	obrat	saldo
2003	3	10	13	+7
2004	0	4,9	4,9	+4,9
2005	5,97	1,599	7,569	-4,371
2006	2,165	0,179	2,34	-1,99

Zdroj: MZV SR

<sup>319</sup> Malaysia - Country Strategy Paper 2007-2013 / June 11, 2007.

[http://ec.europa.eu/external\\_relations/malaysia/csp/index.htm](http://ec.europa.eu/external_relations/malaysia/csp/index.htm)

<sup>320</sup> Malajzia, Základné informácie, Ministerstvo zahraničných vecí SR, <http://www.foreign.gov.sk/App/WCM/main.nsf?Open>

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ASEAN - Trade Statistics / DG Trade, August 2008
2. [http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc\\_113471.pdf](http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113471.pdf)
3. Commissioner Mandelson in Malaysia: 'Asia is changing; Europe's trade policy needs to change with it' / Memo, May 17/2006
4. Impact Study of EU ASEAN FTA
5. Economic Impact of a Potential Free Trade Agreement (FTA) between the European Union and ASEAN
6. Houssein Boumellassa, Yvan Decreux and Lionel Fontagné, CEPII-CIREM, European Commission, DG Trade, May 2007
7. EU-ASEAN BILATERAL TRADE RELATIONS / Introduction DG Trade website
8. [http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/regions/asean/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/regions/asean/index_en.htm)
9. EP Policy Department study
10. EU-ASEAN Trade Relations / Xavier NUTTIN, Policy Department, February 2007
11. EU-ASEAN: two to tango? /David Camroux, Notre Europe, June 2008. 31 p.
12. EU-ASEAN Free Trade Agreements: A seminar reader, Transnational Institute, February 2007, 66 pages  
(Critical to EU trade policy)
13. EU External Cooperation Programmes, European Commission  
[http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation/index_en.htm)
14. EU trade relations with ASEAN / Factsheet 2 p.
15. [http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc\\_138792.pdf](http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc_138792.pdf)
16. The EU's relations with Malaysia / Info on Relex website
17. [http://ec.europa.eu/external\\_relations/malaysia/intro/index.htm](http://ec.europa.eu/external_relations/malaysia/intro/index.htm)
18. FTAs and the Prospects for Regional Integration in Asia / Razeen Sally, ECIPE Working Paper No. 01, 2006. 23 p.
19. Malajzia, Základné informácie, Ministerstvo zahraničných vecí SR,  
<http://www.foreign.gov.sk/App/WCM/main.nsf?Open>
20. Malaysia Country information
21. EIU country report Malaysia / Economist Intelligence Unit, August 2008. 23 p
22. Malaysia - Country Strategy Paper 2007-2013 / June 11, 2007. 40 p.
23. [http://ec.europa.eu/external\\_relations/malaysia/csp/index.htm](http://ec.europa.eu/external_relations/malaysia/csp/index.htm)
24. Malaysia - Trade Statistics DG Trade, August 2008/
25. Process of Institutionalisation and democratisation in ASEAN: features, challenges and prospects of Regionalism in Southeast Asia (by Jewellord T. Nem Singh, Centre for East and Southeast Asian Studies, Lund University. January 2008. 28 p.
26. Research shows big potential gains from new EU FTAs - 23 April 2007
27. European Commission welcomes adoption of negotiating mandates for new Free Trade Agreements with India, Korea and ASEAN / 23 April 2007, press release
28. Trade Policy in Asia / Razeen Sally, ECIPE Policy Briefs No. 01, 2007. 8 p.
29. The Trans-Regional EU-ASEAN Trade Initiative (TREATI)
30. TREATI – work programme and progress report / December 2007, European Commission

## KONTAKT

Mgr. Júlia Hurná  
Fakulta medzinárodných vzťahov  
Ekonomická univerzita v Bratislave  
E-mail: [hurnajulia@yahoo.com](mailto:hurnajulia@yahoo.com)

### **PRÍPADOVÉ ŠTÚDIE ZAVEDENIA ENVIRONMENTÁLNYCH DANÍ A ENVIRONMENTÁLNEJ DAŇOVEJ REFORMY VO VYBRANÝCH KRAJINÁCH EÚ**

---

Ing. Lucia Gálová

#### **ABSTRAKT**

Napriek tomu, že v súčasnosti sa pozornosť vedeckej, ale aj širokej verejnosti obracia k finančnej kríze, problematika environmentálnych otázok a predovšetkým klimatických zmien je z dlhodobého hľadiska veľmi dôležitá. Autorka sa vo svojom príspevku zaoberá environmentálnymi daňami a environmentálnou daňovou reformou ako významným trhovo orientovaným nástrojom environmentálnej politiky. Na skúsenosti so zavádzaním tohto nástroja do praxe poukazujú prípadové štúdie zavedenia environmentálnej daňovej reformy vo vybraných krajinách Európskej únie.

#### **ABSTRACT**

In spite of the fact that currently academic and also broad public deals mostly with the issues connected to financial crisis, environmental issues and especially climate change issues are very important in the longtime perspective. The author in the article deals with environmental taxes and environmental tax reform as important market-based instrument of the environmental policy. Case studies of implementation of environmental tax reform in selected countries of the European union shows the experiences with the implementation of this instrument into the praxis.

---

#### **ÚVOD**

Environmentálne dane boli historicky používané jednotlivito ako spôsob dosiahnutia určitých environmentálnych cieľov.

Na začiatku 90. tých rokov 20. stor. dochádza k všeobecnému presunu daňového bremena z práce a iných ekonomických funkcií na využitie zdrojov a znečistenie. Ide o tzv. Environmentálnu daňovú reformu.

**Environmentálna daňová reforma /EDR/-** je reforma národného daňového systému, kde dochádza k presunu daňového zaťaženia z tradičných daní, napríklad na prácu, k environmentálne škodiacim aktivitám ako je používanie zdrojov alebo znečistenie. Daňové zaťaženie by malo padať viac na „zlé“ ako na „dobré“, takže spotrebiteľom a výrobcom sa dávajú vhodné signály a daňové zaťaženie je v rámci hospodárstva z perspektívy trvalo udržateľného rozvoja lepšie rozmiestnené.<sup>321</sup>

Ekonomické odôvodnenie je, že blahobyť sa vytvára znižovaním daní na prácu a kapitál a zvyšovaním daní na externality, a tak pomáha vyhýbať sa tzv. „blahobyť znižujúcim“ aktivitám. Typický prípad je zvýšenie v dani na energie a súčasné zníženie v daniach na prácu alebo sociálnych odvodoch.

Používajú sa tiež termíny „ekologická daňová reforma“ alebo „zelená daňová reforma“.

**Environmentálna / alebo ekologická / fiškálna reforma /EFR/** je širší prístup, ktorý sa zameriava nielen na presunutie daní a daňovej záťaže, ale tiež na reformovanie ekonomicky motivovaných dotácií, z ktorých niektoré škodia životnému prostrediu.

---

<sup>321</sup> European Environmental Agency: Market-based instruments for environmental policy in Europe, Denmark, 2005



EFR je neskorší fenomén ako EDR a ponúka viac príležitostí k rozvoju a tiež viac zachytáva princíp znečisťovateľ platí a koncept trvalo udržateľného rozvoja.

Vlády vo Fínsku (1990), potom vo Švédsku (1991) s Dánsku (1993) boli prvé, ktoré prijali koncepciu a stratégiu EDR a zaviedli nové dane alebo upravili existujúce (energetické) dane v rámci tejto koncepcie.

Neutralita príjmov sa často pokladá za dôležitú charakteristiku EDR, kde dodatočné príjmy z environmentálnych daní sa využijú na zníženie príjmov z iných daní, takže rozpočtová pozícia vlády zostane nezmenená a celkové daňové bremeno zostáva rovnaké. Samozrejme, príde k zmenám v zaťažení jednotlivých častí ekonomiky. Neutralita príjmov je však voľbou, a EDR môže byť tiež časťou prístupu celkového zníženia alebo zvýšenia daní.

Severský príklad nasledovali ostatné európske krajiny ako v Holandsko (1996, 2001), Nemecko (1999) a Spojené kráľovstvo (1996, 2001, 2002).

EDR je pravidelne spájaná s tzv. „**double dividend**“ **hypotézou**.<sup>322</sup> Podľa tejto hypotézy EDR môže viesť k zlepšeniu aj v životnom prostredí (prostredníctvom správneho ocenenia externalít) a prostredníctvom zníženia deformácií v daňovom zaťažení aj v celkovom fungovaní ekonomiky, a viesť tak napríklad k vyššej zamestnanosti.

Hlavné odôvodnenie pre zavedenie EDR bolo Niekoľko rokov zamerané práve na vytvorenie double dividend efektu. Európska Únia podporila myšlienku EDR v roku 1993 v Delorsovej Bielej knihe o raste, konkurencieschopnosti a zamestnanosti práve v snahe benefinovať z double dividendy.

Ako sa však neskôr ukázalo, existuje viacero námietok, ktoré môžu double dividendu znížovať.<sup>323</sup>

Niektoré závery správy OECD sú nasledovné:<sup>324</sup>

- Vo všeobecnosti, daňový presun z relatívne hojného faktora (práca) k nedostatkovému faktoru (životné prostredie) vedie k pozitívnym efektom na zamestnanosť (substitučný efekt) a negatívnym efektom na HDP (efekt nominálneho príjmu).
- Pozitívne efekty na zamestnanosť možno očakávať, ak sú príjmy použité na zníženie zdanenia práce, vo všeobecnosti, a špeciálne na príspevky na sociálne zabezpečenie. Naopak, ak sú príjmy použité na jednorazové platby pre domácnosti alebo na zníženie dane z pridanej hodnoty, vedie to k menej výraznému alebo dokonca negatívnemu efektu na zamestnanosť.
- Pre väčšinu európskych krajín väčší efekt na zamestnanosť možno očakávať, ak zníženie v príspevkoch na sociálne zabezpečenie je zamerané na nekvalifikovanú pracovnú silu.
- Predurčenie väčšej časti získaných príjmov, napríklad na environmentálne investície, redukuje potenciálny double dividend benefit.

V nasledujúcej časti využívame sériu prípadových štúdií zavedenia environmentálnych daní a environmentálnej daňovej reformy vo vybraných krajinách Európskej únie. Vybrali sme krajiny ako Nemecko, pre jeho vedúce postavenie pri presadzovaní tejto reformy, zástupcu škandinávskych krajín, Dánsko pre ich všeobecne známy silný proenvironmentálny postoj, Veľkú Britániu, ako významného aktéra, ktorý má vplyv na celkové dianie v Európskej únii. Prípadová štúdia zavedenia environmentálnej daňovej reformy vo Francúzsku predstavuje istý neúspešný pokus a jej neprijatie vládou ako aj širšou

<sup>322</sup> Repetto, R.: Green fees: How a tax shift can work for the environment and the economy, World Resources Institute, 1992

<sup>323</sup> Bach, S. and Bork, C.: Die ökologische Steuerreform in Deutschland. Eine modellgestützte Analyse ihrer Wirkungen auf Wirtschaft und Umwelt, Heidelberg, 2001

<sup>324</sup> OECD: Environmentally related taxes in OECD countries: Issues and strategies, Paris, 2001

verejnosťou. Naopak prípadová štúdia z Írska predstavuje výrazne pozitívnu implementáciu konkrétnej environmentálnej dane.

## 1 Environmentálna daňová reforma v Nemecku

Pred predstavením EDR systematický prístup k environmentálnemu zdaňovaniu neexistoval v Nemecku. Environmentálna politika pozostávala najmä z príkazovo-kontrolných nástrojov, riadených cien, dotácií alebo vyjednávania dobrovoľných dohôd. Existovalo niekoľko daní s vplyvom na životné prostredie, ako napríklad daň na minerálne oleje a motorové vozidlá, ale ich cieľ nebol pôvodne environmentálny.

Od začiatku 90. tých rokov 20. storočia koncepcia EDR získala politickú podporu a stala sa súčasťou nemeckej politickej agendy, silne podporovaná Weizsäckerom<sup>325</sup> a Görresom<sup>326</sup>. Jej zavedeniu však predchádzala dlhá a intenzívna politická diskusia. Možno rozlíšiť tri fázy diskusie. Počas prvej fázy do roku 1994 sa prediskutovalo niekoľko koncepcií EDR<sup>327</sup>. Avšak komplexnosť týchto koncepcií zabránila ich politickej atraktivite. Vo volebnej kampani v roku 1990, EDR uznali za vysoko prioritnú otázku tak Sociálni demokrati, ako aj Strana zelených.

Druhá fáza diskusie môže byť spojená s publikáciou Nemeckého inštitútu pre ekonomický výskum /DIW/ pred federálnymi voľbami v máji 1994. Po prvýkrát, DIW odhadol makroekonomické efekty EDR v Nemecku. Hodnotenie prišlo k záveru, že EDR by nemala žiadne výrazne negatívne efekty ani na infláciu ani na rast HDP. Navyše by podstatne znížila spotrebu energie a nezamestnanosť.<sup>328</sup> Ale správa spomenula tiež niektoré priemyselné sektory, kde by EDR mohla spôsobiť negatívne efekty. Počas roka 1995 všetky parlamentné strany vytvorili svoje vlastné oficiálne alebo neoficiálne návrhy EDR. Avšak implementácia EDR v tomto prípade zlyhala, a to najmä kvôli priemyselnej lobby a interným konfliktom medzi stranami vo vláde. Počas federálnej volebnej kampane v roku 1998, EDR nadobudla dôležitosť kvôli podpore zo strany Zelených, niekoľkých environmentálnych mimovládnych organizácií a zelených podnikateľských asociácií.

Tretia „horúca“ fáza diskusie sa tak začala v roku 1998. Nemecká EDR bola zavedená v roku 1999 a má dva ciele. Prvým je ochrana životného prostredia a špeciálne, zníženie emisií skleníkových plynov ako prostriedok zmiernenia klimatických zmien. Druhým cieľom je zníženie príspevkov na sociálne zabezpečenie v snahe znížiť náklady na prácu a zvýšiť zamestnanosť.

EDR v Nemecku je implementovaná prostredníctvom dvoch zákonov schvaľujúcich päť krokov zvýšenia daní uvalených na hlavné dopravné palivá (benzín a naftu) a navyše zvýšením daňových sadzieb na ostatné energetické produkty v období piatich rokov a predstavením dane uvalenej na elektrinu.

Nasledujúci graf znázorňuje nárast daňových sadzieb ako súčasť environmentálnej daňovej reformy v Nemecku.

---

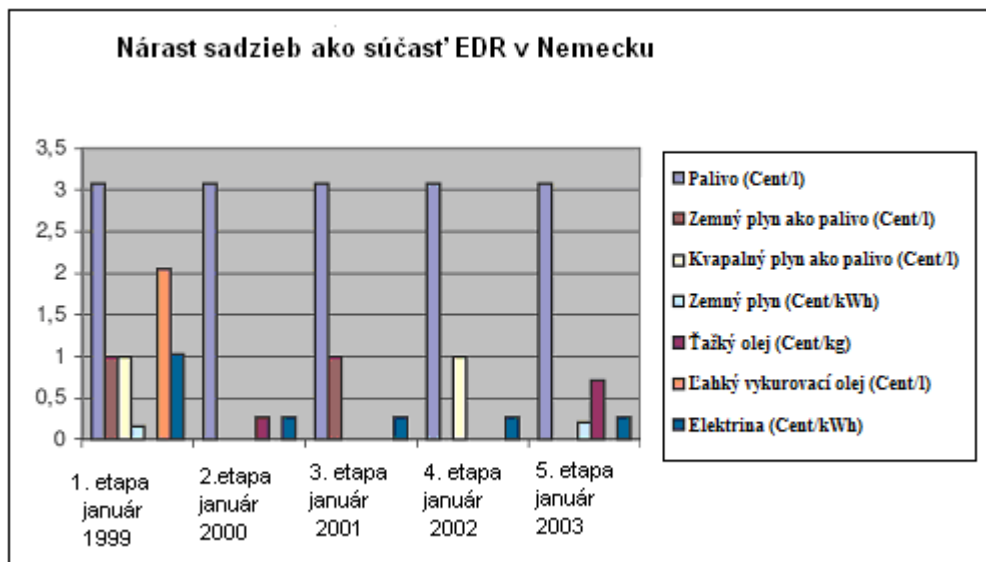
<sup>325</sup>WEIZSÄCKER, E.U.: *Erdpolitik: Ökologische Realpolitik an der Schwelle zum Jahrhundert der Umwelt*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1990

<sup>326</sup>GÖRRES, A. – EHRINGHAUS, H. – WEIZSÄCKER, E. U.: *Der Weg zur ökologischen Steuerreform. Weniger Umweltbelastung und mehr Beschäftigung. Das Memorandum der Fördervereins "Ökologische Steuerreform"*. München, 1994

<sup>327</sup>UPI, *Ökosteuern als marktwirtschaftliches Instrument- Vorschläge für eine ökologische Steuerreform*. UPI-Bericht, Nr.9, Umwelt- und Prognose-Institut, Heidelberg, 1988

<sup>328</sup>DIW, *Wirtschaftliche Auswirkungen einer ökologische Steuerreform*, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, Berlin, 1995

Graf č. 12: Nárast sadzieb ako súčasť EDR v Nemecku



Zdroj: Ökosteuer – sparen oder zahlen? Umweltbundesamt, November 2002

V princípe je nemecká EDR navrhnutá ako fiškálne neutrálna s výnimkou sumy približne 200 miliónov Eur v roku 2004 na financovanie programu na podporu alternatívnych zdrojov energie.

Zhodnotenie sociálnych odoziev na EDR v Nemecku ukazuje, že sa jej akceptácia v priebehu rokov vo všeobecnosti rozširovala. Pred a počas jej implementácie je najviac kritizoval priemysel a asociácie podnikateľov. Po jej zavedení sa kritika rozšírila medzi ostatné záujmové skupiny a širokú verejnosť. V máji 2000, keď ceny pohonných látok prevýšili symbolickú cenu 2 DEM za liter po prvýkrát, negatívne sociálne odozvy (1 EUR) vyvrcholili. Zatiaľ čo protesty v tom čase boli organizované proti rastu cien pohonných látok v niektorých ostatných európskych krajinách, verejný protest v Nemecku bol zameraný hlavne proti EDR.

Nasledujúca diskusia medzi opozičnými a vládnymi stranami, rozličnými lobbystickými skupinami a vládou administratívou bola taká intenzívna, že od EDR takmer upustili.

Vyrovňavacie formy programov daňových úľav zachránili EDR a diskusia sa uvoľnila so znížením cien ropy v roku 2001. Vládna koalícia Sociálnych Demokratov a Zelených sa po svojom znovuzvolení v roku 2002 rozhodla v roku 2003 nepokračovať vo zvyšovaní daňových sadzieb a energii.

### 1.1 Použitie príjmov z EDR v Nemecku

V roku 2003 príjmy vytvorené ekodaňou tvorili približne 18,7 mld. Eur, z čoho 16,1 mld., t.j. 90%, išlo do verejnej dôchodkovej schémy. Zamestnávateľia a zamestnanci mohli teda benefitovať zo zníženej sadzby príspevku, z 20,3% v roku 1998 na 19,5% v roku 2005. Avšak úľava poskytnutá EDR je väčšia: bez EDR, príspevky do verejnej dôchodkovej schémy by naďalej rástli v rovnakom časovom horizonte ako dôsledok demografických a ekonomických tlakov. Bez EDR by tak príspevky v roku 2005 boli minimálne o 1,7% vyššie t.j. 21,2%.

Štúdia Nemeckého inštitútu pre ekonomický výskum (DIW Berlín) ukazuje, že náklady reformy pre hospodárstvo a súkromné domácnosti sú malé v porovnaní s daňovými príjmami reformy, ktoré boli 18,7 mld. Eur v roku 2003. Čisté náklady hospodárstva v dôsledku reformy boli 0,3 mld. Eur v roku 2002 a 1,2 mld. Eur v roku 2003. Toto je dané

hlavne skutočnosťou, že množstvo príjmov sa použilo na zníženie mimomzdových pracovných nákladov. Niektoré sektory hospodárstva v skutočnosti vidia zníženie ich daňového zaťaženia v dôsledku zníženia týchto nákladov. Toto platí napríklad pre niektoré pracovne náročné služby, ako aj pre výrobný priemysel. Straty produkcie vykazuje najmä energetický sektor. Poľnohospodársky a chemický sektor a sektor surovín boli podstatne menej ovplyvnené.

Jasne pozitívny efekt na HDP a zamestnanosť možno podľa štúdie prisúdiť investíciám zameraným na zníženie energetickej náročnosti, ktoré boli uskutočnené v skorších štádiách EDR. Neskôr získalo dôležitosť zníženie mzdových nákladov, spôsobené využitím daňových príjmov na zníženie dôchodkových príspevkov,. Toto spôsobilo nahradenie produkčných faktorov kapitálu a energie produkčným faktorom práce.

## 1.2 Dôsledky pre súkromné domácnosti

Súkromné domácnosti sú ovplyvnené EDR hlavne prostredníctvom nárastu cien za elektrinu, vykurovanie a palivá. Tieto vedú k vyšším nákladom za využitie energie a tak vytvárajú tak stimuly na jej efektívnejšie využívanie. Ústav Ecologic<sup>329</sup> skúmal zmeny spôsobené vyššími cenami energie v každodennom spotrebiteľskom správaní pomocou výskumu verejnej mienky. V septembri 2004 bol vykonaný telefonický prieskum na vzorke 1002 osôb. Otázky sa týkali využitia energie, vykurovania a mobility. Všeobecne výsledky ukázali, že podľa ich vlastných vyjadrení väčšina populácie sa aktívne snaží znížiť spotrebu energie. Preferované opatrenia sú tie, ktoré sú jednoduché a uskutočniteľné v krátkom čase. Väčšina populácie tvrdí, že vynakladajú veľké úsilie na zníženie spotreby elektriny, napríklad prostredníctvom kompletného vypínania elektrických spotrebičov. 78% tých, ktorí uskutočňujú opatrenia na úsporu energie, tvrdia že EDR ovplyvnila ich správanie: pre 18% environmentálna daň predstavuje veľmi silnú motiváciu, pre 25% silnú motiváciu a pre 35% menej silnú motiváciu šetriť energiou. Iba 21% deklarovalo, že environmentálna daň nezohrávala úlohu v ich motivácii šetriť elektrinu. Celkovo možno povedať, že prieskum ukázal, že vo všetkých troch sektoroch - pri elektrine, vykurovaní a mobilite - väčšina populácie tvrdí, že sa vďaka EDR snažia znižovať spotrebu energie a hoci iné motívy, ako napr. ochrana životného prostredia alebo ceny energií vo všeobecnosti tiež hrali dôležitú úlohu, dodatočný impulz spôsobený EDR je jasne viditeľný. Týmto spôsobom EDR mala značný prínos k efektívnejšiemu využívaniu energie v súkromných domácnostiach.

## 1.3 Dôsledky EDR na inovácie a prenikanie na trh

Vzhľadom na to, že sa EDR presunula a posilnila zameranie vývoja na inovácie šetriace energiu, prispela k ekologickej modernizácii. Prispela k tomuto procesu niekoľkými spôsobmi. EDR prispela k zvýšeniu spoľahlivosti plánovania investícií, pretože na rozdiel od neočakávaných výkyvov cien ropy, je predpovedateľná a je možné s ňou dopredu počítať. Tento efekt je obzvlášť jasný pre výskum a vývoj, ale aj pre nákup nových zariadení a produktov. EDR vytvára tiež signalizačný efekt. Diskusia okolo reformy posilnila uvedomenie potreby u spotrebiteľov a podnikov, pre využití energie, ktoré je ekonomickejšie a racionálnejšie, takže kritérium využitia energie sa pri nákupoch a investičných rozhodnutiach berie viac do úvahy. Tak boli vytvorené stimuly pre ďalšie inovácie a rozvoj.

Niektoré sektory, ako spotreba paliva v doprave alebo spotreba energie v súkromných domácnostiach, zaznamenávajú v posledných rokoch pozoruhodný vývoj. Od roku 1999 spotreba paliva v Nemecku klesala niekoľkých za sebou idúcich rokov, stalo sa tak po

---

<sup>329</sup>Ecologic: Institute for International and European Environmental Policy. Dostupné na internete. [online] <[www.ecologic.de](http://www.ecologic.de)>

prvýkrát za posledných 50 rokov, hoci počet vozidiel naďalej rastie.<sup>330</sup> Je to hlavne kvôli zníženiu spotreby jednotlivých vozidiel, ale tiež vďaka nárastu verejnej dopravy, efektívnejším autám a autám na zemný plyn. Uvedenie si dôležitosti šetrenia energie podnikmi aj súkromnými domácnosťami, výrazne ovplyvnené EDR, sa zreteľne odráža aj v iných oblastiach. Počet áut na zemný plyn napríklad vzrástol 10-násobne počas rokov 1998-2004. V roku 2004, približne každé 40-te ďalšie auto je na zemný plyn. Žiarovky šetriace energiu využíva ako bežný produkt veľká časť populácie. Trhové rozšírenie inovatívnych produktov často sprevádzalo zníženie ceny vďaka poklesu nákladov spôsobenému masovou produkciou. Navyše náklady energeticky náročných produktov v dôsledku zavedenia EDR vzrástli v porovnaní s energeticky efektívnymi inováciami. Reforma tak vytvorila všeobecný rámec, ktorý pomáha inovatívnym technológiám získať väčší podiel na trhu.<sup>331</sup>

Z hodnotiacej štúdie dôsledkov EDR v Nemecku vyplýva nasledovné<sup>332</sup>:

- EDR povedie k zníženiu nemeckých emisií CO<sub>2</sub> v rokoch 2003-2010 o približne 2% pod projekciu základného roku
- Zatiaľ čo v strednodobom horizonte je HDP ovplyvnený minimálne, zamestnanosť môže vzrásť o 0,6 - 0,8% /180 000 - 240 000 ľudí/ počas rokov 2003 - 2010.
- EDR zahŕňa závažnú štrukturálnu zmenu na sektorovej úrovni, posilňujúci trend k dezindustrializácii. Tento efekt vzniká napriek zníženej daňovej sadzbe pre výrobný priemysel. Je to hlavne v dôsledku zmien v štruktúre dopytu vznikajúcich z ekodane a zo zníženia príspevkov na sociálne zabezpečenie.
- Priaznivý efekt na zamestnanosť zanikne a efekt na HDP sa prejaví negatívne, ak akýkoľvek rast zamestnanosti spustí nároky na zvýšenie miezd.
- EDR uskutočnená v Nemecku môže poskytnúť dvojité dividendu vzhľadom na emisie a zamestnanosť.

## 2 Environmentálna daňová reforma v Spojenom kráľovstve

Diskusia o environmentálnych daniach bola v Británii ovplyvnená zavedením uhlíkových daní v severských krajinách na začiatku 90. tých rokov 20. storočia. V Británii, na rozdiel od severských krajín, prišiel základný blok zo strany verejnosti, a nie biznisu. Myšlienka zvýšenia zdanenia domácej energie narazila na tvrdý odpor verejnosti v roku 1993 pri snahe zaviesť DPH na domácu energiu. Na rozdiel od iných európskych krajín, dejiny slabšej izolácie domov zanechali v Spojenom kráľovstve trvalý problém. Ďalší progres pri zavedení opatrení EDR prišiel po všeobecných voľbách po zmene vlády v roku 1997. V marci 1998, Lorda Marshalla (prezident British Airways) vláda poverila, aby preskúmal potenciál ekonomických nástrojov nazníženie skleníkových plynov. Marshallova správa<sup>333</sup> prišla k záveru, že ekonomické nástroje, používané v balíku politik, by boli najefektívnejší spôsob zníženia emisií. Jeho správa vytvorila podmienky na zavedenie „Climate Change Levy“ (ďalej CCL). CCL bola oznámená v marci 1999, o jej finálnej podobe sa rozhodlo v marci 2000 a implementovaná bola v apríli 2001. Ide o daň na spotrebu energie podnikmi, pričom príjmy sú

---

<sup>330</sup>Ecologic: *Ökosteuer – Stand der Diskussion und der Gesetzgebung in Deutschland, auf der EU-Ebene und in den anderen europäischen Staaten*. [online] Dostupné na internete: <[http://ecologic.de/download/projekte/1850-1899/1880/1880\\_oekosteuer\\_de.pdf](http://ecologic.de/download/projekte/1850-1899/1880/1880_oekosteuer_de.pdf)>

<sup>331</sup>Tamtiež

<sup>332</sup>WELSCH, H. – EHRENHEIM, V.: Environmental fiscal reform in Germany: a computable general equilibrium analysis. In.: *Environmental Economics and Policy Studies* roč. 6, 2004, č.3, s. 197-219. ISSN 1432-847X

<sup>333</sup>MARSHALL, L.: *Economic instruments and the business use of energy: a report by Lord Marshall*. London: HM Treasury, 1998. [online] Dostupné na internete: <<http://www.hm-treasury.gov.uk/3923.htm>>

recyklované podnikom, hlavne prostredníctvom zníženia národných poisťných príspevkov, ktoré platí zamestnávateľ, ale aj prostredníctvom schém podpory energetickej efektívnosti a obnoviteľných zdrojov. Daň sa vzťahuje na zemný plyn, uhlie a elektrinu používanú podnikmi, poľnohospodárstvo a verejný sektor, no výrobcovia elektriny sú vylúčení. Rovnako aj domácnosti.

Pri zavedení CCL v roku 1999, sa predpokladalo, že prostredníctvom nej sa v prvom roku po zavedení získa približne £1,75 mld.. Ako už bolo spomenuté, finálna podoba CCL bola oznámená v marci 2000. Sadzby dane boli znížené. Energeticky intenzívny priemysel bol oprávnený na 80% zníženie na dane za výmenu za dobrovoľné dohody. Príjmy získané a recyklované prostredníctvom CCL boli znížené na £1 mld. a zníženia v národných poisťných príspevkoch boli zredukované na 0,3%. V roku 2002 minister financií oznámil zvýšenie národných poisťných príspevkov zamestnancov a zamestnávateľov o 1% u každého. Toto zvýšenie kontrastovalo so znížením o 0,5% uskutočneným vďaka CCL a dane na skládky odpadov. Toto sa vnímalo ako skutočnosť, ktorá podkopáva samotný argument EDR. Samozrejme, ak by opatrenia EDR uskutočnili, poisťné príspevky by boli jednoducho stále vyššie o 0,5%. Avšak tento nárast zvýšil daňové zaťaženie na prácu, ako opak presunu zdanenia z práce na environmentálne zaťaženie, ktorý bol uskutočnený predtým.

CCL bola myslená ako daň na energiu podnikov, a nie na súkromné domácnosti. Nebola to ani daň na uhlíkové emisie. Hlavným dôvodom jej zavedenia bola snaha zabrániť poškodeniu krehkého uholného priemyslu. Uhlíková daň bola tiež absolútne politicky nepripustná pre určité sekcie Labour Party. Aj uhlíkovou daňou bol zvýhodnený jadrový priemysel.<sup>334</sup>

### **3 Environmentálna daňová reforma v Dánsku**

Spolu s krajinami ako Švédsko, Nórsko, Fínsko a Holandsko, môže byť Dánsko vnímané ako súčasť prvej vlny krajín, ktoré zaviedli celostné využívanie environmentálnych daní a EDR na konci 80. tých a začiatku 90. tých rokov 20. storočia. Zavádzanie EDR v Dánsku možno rozdeliť na tri fázy: obdobie pred prvou vlnou environmentálneho zdaňovania, ktoré začalo v roku 1987; obdobie od roku 1987 do roku 1993, keď bola predložená škála niekoľkých environmentálnych daní, posledné obdobie medzi rokmi 1993 až 2001, keď bola zavedená EDR založená na zvýšení a zavedení nových, daní vzťahujúcich sa na životné prostredie ako dane na energiu a vodu, pri súčasnom znížení daní vzťahujúcich sa na prácu.

#### **3.1 Obdobie pred rokom 1987**

Živá debata bola začala v roku 1976, keď skupina prírodovedcov a humanitných vedcov spojených s environmentálnym hnutím prezentovalo tzv. alternatívny energetický plán. Tento plán bol motivovaný odporom voči zavedeniu nukleárnej energie, obavami o znečistenie ovzdušia a tiež problémom nedostatku zdrojov. Podľa neho, dánska energetická politika by mala byť založená na prudkej expanzii obnoviteľných zdrojov energie a predložením striktných opatrení v snahe zvýšiť celkovú energetickú efektívnosť a technologické inovácie. Celkové zvýšenie energetických daní bolo navrhnuté ako spôsob poskytnutia stimulov pre energeticky efektívne správanie. Otázky konkurencieschopnosti a zamestnanosti však prevážili. Dôvod, prečo boli nové spotrebné dane na energiu, na konci 70. tých rokov 20. storočia predsa len zavedené, bol primárne fiškálny. Ich hlavným cieľom bolo zníženie stúpajúceho deficitu platobnej bilancie. Nové energetické dane boli výrazne zvýšené v roku 1986. Impulz bol opäť fiškálny, tentokrát urýchlený poklesom svetových cien palív.

---

<sup>334</sup>DRESNER, S. - JACKSON, T. - GILBERT, N.: History and social responses to environmental tax reform in the United Kingdom, In: *Energy policy*, roč. 34, 2006, č. 8, s. 930-939. ISSN 0301-4215

### 3.2 Obdobie medzi rokmi 1987 až 1993

Na konci 80.tych rokov 20. storočia v atmosfére zvýšenej popularity záujmu o životné prostredie väčšina strán v dánskom parlamente bola ochotná akceptovať myšlienku, že Dánsko, ako vysoko industrializovaný štát, by malo niesť „extra“ záťaž v spoločnej snahe v boji s novými medzinárodnými problémami. Práve v tomto období myšlienky environmentálneho zdanenia po prvýkrát seriózne zasiahli do dánskej politickej agendy. Na konci 80.tych rokov 20.storočia väčšina strán dánskeho parlamentu prijala novú myšlienku environmentálneho zdanenia ako efektívnejší nástroj environmentálnej regulácie, než bol tradičný príkazovo-kontrolný. Toto znamenalo, že existoval široký konsenzus o zavedení nových daní na CFC plyny, odpad ako aj o diferenciaciu medzi olovnatým a bezolovnatým benzínom.

Nezamestnanosť, ako aj environmentálne problémy, patrila k najzávažnejším otázkam. V tejto súvislosti vláda poverila expertný výbor s cieľom sformulovať plány pre celkovú daňovú reformu. Rozšírené využitie zeleného zdanenia, vrátane daní na CO<sub>2</sub>, sa pokladalo za výhodný spôsob získania nových verejných príjmov, ktoré by umožnili všeobecné zníženie daní z príjmu. Environmentálne zdanenie jednotlivé ministerstvá vnímali ako efektívny nástroj environmentálnej regulácie, ale pravdepodobnejšie dôležitejší bol fakt, že toto zdanenie predstavovala nový stabilný a vhodnejší zdroj verejných príjmov. V roku 1991 sa opäť zmobilizovala „alternatívna zelená väčšina“, tentoraz v snahe dosiahnuť „širokú“ daň na CO<sub>2</sub> pokrývajúcu spotrebu domácností aj podnikov. Daň na CO<sub>2</sub>, zavedená dodatočne k existujúcim energetickým daniam na uhlie, ropu, zemný plyn a spotrebu elektriny, sa rovnala DKK 100 (13,4 EUR) za tonu CO<sub>2</sub>, pričom nafta a benzín do toho neboli zahrnuté. Na domácnosti bola daň zavedená od januára 1992 a na podniky od januára 1993. Avšak, v snahe zachovať konkurencieschopnosť všetkých podnikov sa týkala len 50% sadzba. Nová CO<sub>2</sub> daň na podniky vo všeobecnosti prevýšila nové minimálne dane na minerálne oleje zavedené Európskou komisiou v roku 1992, okrem sadzieb, ktoré sa týkali energeticky najintenzívnejších firiem.

### 3.3 Od roku 1993 po súčasnosť

V roku 1993 bola sformovaná nová stredo-ľavá vláda pod vedením sociálnych demokratov. V prvom roku svojho pôsobenia nová vláda ohlásila komplexnú „zelenú“ daňovú reformu. Hlavným cieľom reformy bolo zníženie daní z príjmu. Príjmy sa mali získať zvýšením existujúcich zelených daní, zavedením nových zelených daní a zabránením daňovým únikom. Vo vzťahu k celkovým príjmom bola daňová reforma v snahe podporiť dánsku ekonomiku v prvom roku podfinancovaná. Sociálny dopad nepriameho environmentálneho zdanenia na nižšie príjmové skupiny bol kompenzovaný prostredníctvom zníženia zdanenia nízkych príjmov a rastom prídavkov na deti. Daňová reforma viedla k rastu úrovne daní na energiu domácností, daní na odpad a nových daní na vodu, plastové tašky a benzín, ktoré boli určené tak, aby nasledovali úrovne v Nemecku. Podniky zostali „zelenou“ daňovou reformou z roku 1993 v podstate nedotknuté. Neskôr však CO<sub>2</sub> daň zahrnila aj podniky. Celkové príjmy z daní na CO<sub>2</sub> sa vracajú podnikovému sektoru väčšinou prostredníctvom zníženia odvodov platených zamestnávateľmi, ale tiež cez granty podporujúce úsporu energie a schémy na podporu pracovných podmienok v malých firmách. Dane na spotrebu energie v domácnostiach boli zvýšené ešte raz v roku 1999, tentokrát ako súčasť celkového balíčka opatrení hospodárskej politiky, zameraného na „schladenie“ hospodárstva prejavujúceho znaky priehriatia. Neskôr, v roku 2001, ako súčasť návrhu rozpočtu na rok 2002, stredo-ľavá vláda plánovala podstatný nárast daní na CO<sub>2</sub> pre podniky. Táto iniciatíva však bola zablokovaná,

keď v dôsledku všeobecných volieb v novembri 2001 liberálne a konzervatívne strany sformovali novú pravicovú koaličnú vládu.<sup>335</sup>

V tabuľke č.1 vidíme dánsku daňovú štruktúru v rokoch 1984 až 2000. Vidíme, že „zelené dane“ a energetické dane rástli v tomto období rýchlejšie ako ostatné dane (daň z príjmu a DPH), napriek tomu však „zelené“ a energetické dane tvoria len 10% dánskych daňových príjmov.

Tab. č. 1

Dánska daňová štruktúra 1984-2000

Daň	Index 2000 (1984=100)	Percento príjmov (2000)
Energia, CO <sub>2</sub> a SO <sub>2</sub>	430	5
Ostatné zelené dane	250	5
Ostatné dane	228	90
Dane spolu	235	100

Zdroj: Dahl et al., 2006

#### 4 Environmentálna daňová reforma vo Francúzsku

EDR bola vo Francúzsku implementovaná v roku 1999. Bola známa ako “Taxe Générale sur les Activités Polluantes” alebo TGAP. Jej cieľom bolo zjednotiť a zjednodušiť niekoľko existujúcich poplatkov (na priemyselný a domáci odpad, znečistenie ovzdušia, hluk) a implementovať nové dane napr. na energiu. Príjem z EDR bol určený na financovanie zníženia daní z príjmu. Toto zníženie daní z príjmu bolo spojené so skrátením a reorganizáciou pracovného času (tzv. 35 hodinový program). Politika práce (schválená predchádzajúcou vládou) mala byť čiastočne hradená prostredníctvom EDR. V oblasti energie, najaktívnejšia časť implementácie EDR sa uskutočnila v rámci medzinárodného kontextu rokovaní týkajúcich sa otázky klimatických zmien. Vláda prezentovala svoj projekt zdaňovania energie ako súčasť svojho programu. 20. mája 1999 vláda finalizovala novú energetickú daň, ktorá mala byť implementovaná v roku 2001. Toto rozhodnutie bolo prezentované ako výsledok francúzskeho záväzku ku Kjótskemu protokolu. Táto energetická daň mala ovplyvniť priemyslú spotrebu a jej príjmy (ako aj z iných daní zahrnutých do EDR) mali byť použité na zníženie sociálnych príspevkov. Spotreba energie domácností mala byť z dane vyňatá. Tento projekt bol potvrdený Národným programom proti klimatickým zmenám “Programme National de Lutte contre le Changement Climatique”. Tento program odporúčal daňové úľavy alebo zníženia pre energetický intenzívny priemysel. Hlavné opatrenie tohto programu bolo potvrdenie sadzby tejto energetickej dane: mala sa progresívne zvyšovať, z €23 na €30 za tonu uhlíka v roku 2001 a nasledovné roky až do výšky €76 v rokoch 2008-2010. Daň, ktorá bola nakoniec parlament predložil bola daň na podniky. Týkala by sa 40 000 firiem z celkového počtu 2,8 milióna. Ako bolo pôvodne plánované, príjmy by boli použité na zníženie daní z príjmu, avšak len pre zamestnávateľov implementujúcich “35 hodinový program”.

Dvojročný konzultačný proces vyústil do veľmi kompromisného návrhu dane, ktorá sa netýkala domácností, bola štedrá k energeticky-intenzívnemu priemyslu, bola považovaná za technokratickú a protiústavnú, a bola slabá ekonomicky aj environmentálne.

EDR sa začala implementovať vo Francúzsku, ako je uvedené vyššie, v roku 1999, spočiatku bez špecifickej alokácie príjmov a bola prezentovaná ako environmentálna

<sup>335</sup>KLOK, J. – LARSEN, A. – DAHL, A. – HANSEN, K.: Ecological tax reform in Denmark: history and social acceptability, In: *Energy policy*, roč. 34, 2006, č. 8, s. 905-916. ISSN 0301-4215



politika. Ale predpokladaný príjem z energetickej dane náhle spravil z EDR zaujímavú otázku pre politikov bez akéhokoľvek záujmu o životné prostredie.

Od júna 1998, keď vstúpil do platnosti zákon venovaný skráteniu a reorganizácii pracovného času, bolo dohodnuté, že zamestnanci, ktorí pristúpia na 35 hodinový pracovný týždeň budú benefitovať zo zníženia daní z príjmu. Problém, ktorému takto čelilo Ministerstvo financií, bolo nájsť € 3,2 mld. Polovica z tejto sumy mala byť financovaná opatreniami EDR. Táto alokácia nebola preferovaným riešením Ministerstva životného prostredia, ale Ministerstvo financií potrebovalo príjmy. Ako sa návrh energetickej dane stával kontroverzným, daňové zníženia boli poskytované energeticky intenzívnemu priemyslu so znižovaním predpokladaného príjmu z dane, klesala aj podpora Ministerstva financií (a ministra Laurenta Fabuisa). Je to ľahké pochopiť, ak si predstavíme čísla. V roku 1999, Ministerstvo životného prostredia predpokladalo príjem z energetickej dane približne vo výške € 1,4 mld., v máji 2000 to bolo € 1,2 mld., no pri predložení projektu parlamentu predpokladaný príjem predstavoval len € 610 miliónov. Dizajn dane (daňový základ apoužitie príjmov) zostal medzi týmito dvomi ministerstvami kontroverzný. Tieto nezrovnalosti prispeli k nedostatku transparentnosti, ktorý bol charakteristický pre rokovací proces medzi vládou a zástupcami podnikov, a viedli ku konečnému rozhodnutiu Ústavného súdu ukončiť projekt. Snaha politikov nájsť rovnováhu medzi transparentnosťou a dôverihodnosťou zlyhala. Snažili sa implementovať EDR iba ako fiškálne opatrenie, a nie ako štrukturálnu reformu.

Po rozhodnutí Ústavného súdu ukončiť návrh energetickej dane v rámci EDR, myšlienka energetického zdanenia podľa princípov EDR pomaly vymizla.<sup>336</sup>

## 5 Írska daň na plastické tašky

Odpad predstavuje v Írsku významný environmentálny problém. Podľa Monitorovacieho orgánu pre odpad v roku 2004 plastické tašky podľa váhy tvorili 5% všetkého odpadu. Predstavujú výraznú záťaž pre životné prostredie, keďže sa ťažko rozkladajú v pôde. V januári 1999 írsku vláda vytvorila štúdiu o vplyve využívania plastických nákupných tašiek, ktoré zákaznikom poskytovali bezpoplatne maloobchodníci. Voľne dostupné plastické nákupné tašky boli charakteristické pre írsky maloobchod vyše štvrt storočia. Odhadovaný celkový počet ročne použitých tašiek v Írsku bol 1,26 miliardy, čo je ekvivalent priemernej spotreby jednej tašky na obyvateľa denne.

Pri riešení problémov životného prostredia spôsobených plastickými taškami bolo skúmaných niekoľko politických možností. Prišlo sa k záveru, že určitý druh poplatku, by predstavoval najvhodnejší prostriedok na zníženie spotreby nákupných plastických tašiek a tak zníženie negatívneho dopadu na životné prostredie. V júni 2000 vláda súhlasila so zavedením dane vo výške 0,15 EUR za tašku vyrobenú v Írsku alebo importovanú na využitie na írskom trhu. Daňová sadzba nebola založená na odhade hodnoty negatívneho environmentálneho dopadu spôsobeného taškou, ale na základe úrovne, ktorá bola predpokladaná ako dostatočne vysoká, aby spôsobila výraznú zmenu správania spotrebiteľov. Tašky používané na ochranu určitého jedla sú vyňaté, ako aj znovupoužiteľné tašky, ktoré sa predávajú za 0,70 EUR alebo viac. Daň vstúpila do platnosti 4. marca 2002 a sprevádzala ju masívna multimediálna reklamná kampaň na informovanie verejnosti.

Írska daň na plastické nákupné tašky sa stretla so širokou podporou verejnosti a nebola sprevádzaná kontroverznými alebo výrazne opozičnými prejavmi. Mala obrovský vplyv na spotrebu plastických tašiek a na problém viditeľného odpadu. Je inšpirujúca pre ostatné krajiny sveta. Okrem bezprostredného cieľa zníženia spotreby voľne dostupných tašiek,

---

<sup>336</sup>DEROUBAIX, J. - LÉVEQUE, F.: The rise and fall of French Ecological Tax Reform: social acceptability versus political feasibility in the energy tax implementation process, In: *Energy policy*, roč. 34, 2006, č. 8, s. 940-949. ISSN 0301-4215

bola veľmi efektívna v zvýšení povedomia v otázkach riadenia odpadu a v úlohe, ktorú môže hrať jednotlivec pri znižovaní množstva odpadu, ktorý produkuje.

Prostredníctvom dane na plastické tašky sa získali príjmy vo výške 13 miliónov EUR, ktoré smerovali do Environmentálneho fondu na podporu riadenia odpadu a iné environmentálne iniciatívy. Väčšina maloobchodov hovorí o 90% znížení spotreby plastických tašiek odkedy bola daň zavedená. Výskumy uskutočnené Írskymi podnikmi proti odpadu a Národným Trustom Írska, ukazujú, že počet oblastí, kde nie je žiadna evidencia odpadu z plastických tašiek, vzrástol o 21% medzi januárom 2002 a aprílom 2003, zatiaľ čo počet miest bez stopy po plastických taškách vzrástol o 56%. Vzhľadom na trvanlivosť týchto tašiek, sú tieto čísla pozoruhodné.

Nedávne výskumy tiež potvrdzujú, že viac ako 90% verejnosti podporuje túto daň. Medzi inými dôvodmi pre podporu sa uvádza, že daň zlepšuje životné prostredie, znižuje problém odpadu na uliciach a tiež fakt, že znovupoužiteľné tašky sú spoľahlivejšie. Skutočnosť, že príjmy z dane boli určené pre Environmentálny fond, tiež prispela k dobrému vnímaniu dane zo strany verejnosti. Ukázalo sa, že táto daň je medzi írskou verejnosťou taká populárna, že by bolo politicky zničujúce ju odstrániť.

## ZÁVER

Záverom môžeme konštatovať, že z prípadových štúdií uvedených krajín vyplýva, že implementácia EDR bola najúspešnejšia v Nemecku, kde mala značný prínos k efektívnejšiemu využívaniu energie v súkromných domácnostiach, a výrazne pozitívny vplyv na zníženie spotreby paliva, ako aj na podporu inovácií.

„Climate change levy“ vo Veľkej Británii predstavovala čiastkové zavedenie niektorých prvkov EDR, odrážala však snahu o ochranu krehkého uholného priemyslu Veľkej Británie. Dánsko bolo podobne ako ostatné severské krajiny v prvej vlnе zavádzania EDR, avšak výrazným EDR cieľom okrem ochrany životného prostredia bol aj fiškálny aspekt. Francúzsko predstavuje krajinu, kde bola implementácia EDR neúspešná. Nezrovnalosti medzi francúzskym Ministerstvom financií a Ministerstvom životného prostredia prispeli k nedostatku transparentnosti, ktorý bol charakteristický pre rokovací proces medzi vládou a zástupcami podnikov, a viedli ku konečnému rozhodnutiu Ústavného súdu ukončiť projekt. Snaha politikov nájsť rovnováhu medzi transparentnosťou a dôveryhodnosťou zlyhala. Snažili sa implementovať EDR iba ako fiškálne opatrenie, a nie ako štrukturálnu reformu.

Naopak veľmi úspešný príklad implementácie environmentálnej dane zaznamenalo Írsko. Írska daň na plastické tašky mala obrovský vplyv na zníženie spotreby plastických tašiek, na problém viditeľného odpadu, ako aj na všeobecné zvýšenie povedomia verejnosti o otázkach životného prostredia. Sme toho názoru, že táto relatívne jednoduchá environmentálna daň je inšpirujúca nielen pre všetky krajiny Európskej únie, ako aj pre ostatné krajiny sveta.

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. European Environmental Agency: Market-based instruments for environmental policy in Europe, Denmark, 2005.
2. Repetto, R.: Green fees: How a tax shift can work for the environment and the economy, World Resources Institute, 1992.
3. Bach, S. and Bork, C.: Die ökologische Steuerreform in Deutschland. Eine modellgestützte Analyse ihrer Wirkungen auf Wirtschaft und Umwelt, Heidelberg, 2001.
4. OECD: Environmentally related taxes in OECD countries: Issues and strategies, Paris, 2001
5. WEIZSÄCKER, E.U.: Erdpolitik: Ökologische Realpolitik an der Schwelle zum Jahrhundert der Umwelt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1990.

6. GÖRRES, A. – EHRINGHAUS, H. – WEIZSÄCKER, E. U.: *Der Weg zur ökologischen Steuerreform. Weniger Umweltbelastung und mehr Beschäftigung. Das Memorandum der Fördervereine "Ökologische Steuerreform"*. München, 1994.
7. UPI, *Ökosteuern als marktwirtschaftliches Instrument- Vorschläge für eine ökologische Steuerreform*. UPI-Bericht, Nr.9, Umwelt- und Prognose-Institut, Heidelberg, 1988.
8. DIW, *Wirtschaftliche Auswirkungen einer ökologische Steuerreform*, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, Berlin, 1995.
9. Forum *Ökologisch-soziale Marktwirtschaft*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.eco-tax.info/>>
10. Ecologic: *Institute for International and European Environmental Policy*. Dostupné na internete. [online] <[www.ecologic.de](http://www.ecologic.de)>.
11. Ecologic: *Ökosteuer – Stand der Diskussion und der Gesetzgebung in Deutschland, auf der EU-Ebene und in den anderen europäischen Staaten*. [online] Dostupné na internete: [http://ecologic.de/download/projekte/1850-1899/1880/1880\\_oekosteuer\\_de.pdf](http://ecologic.de/download/projekte/1850-1899/1880/1880_oekosteuer_de.pdf).
12. WELSCH, H. – EHRENHEIM, V.: *Environmental fiscal reform in Germany: a computable general equilibrium analysis*. In.: *Environmental Economics and Policy Studies* roč. 6, 2004, č.3, s. 197-219. ISSN 1432-847X
13. MARSHALL, L.: *Economic instruments and the business use of energy: a report by Lord Marshall*. London: HM Treasury, 1998. [online] Dostupné na internete: <http://www.hm-treasury.gov.uk/3923.htm>.
14. DRESNER, S. - JACKSON, T. - GILBERT, N.: *History and social responses to environmental tax reform in the United Kingdom*, In: *Energy policy*, roč. 34, 2006, č. 8, s. 930-939. ISSN 0301-4215
15. KLOK, J. – LARSEN, A. – DAHL, A. – HANSEN, K.: *Ecological tax reform in Denmark: history and social acceptability*, In: *Energy policy*, roč. 34, 2006, č. 8, s. 905-916. ISSN 0301-4215.
16. DEROUBAIX, J. - LÉVEQUE, F.: *The rise and fall of French Ecological Tax Reform: social acceptability versus political feasibility in the energy tax implementation process*, In: *Energy policy*, roč. 34, 2006, č. 8, s. 940-949. ISSN 0301-4215.

## KONTAKT

Ing. Lucia Gálová  
 Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie  
 Fakulta medzinárodných vzťahov  
 Ekonomická univerzita v Bratislave  
 E-mail: galova@euba.sk

## Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, ročník VI., 2/2008.

Hlavná redaktorka: prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.  
Redakčná rada: prof. Ing. Víťazoslav Balhar, CSc.  
prof. Dr. Otmar Höll  
prof. PhDr. Zuzana Lehmanová, Csc.  
JUDr. Ing. Juraj Králik, CSc.  
prof. PhDr. Peter Kulašik, CSc.  
doc. PhDr. Ján Lidžák, CSc.  
Ing. Ladislav Lysák, DrSc.  
doc. PhDr. Milan Márton, CSc.  
Mgr. Boris Mattoš  
doc. Ing. Miroslav Mečár, CSc.  
prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.  
doc. Ing. Pavel Nezval, PhD.  
prof. Dr. Joachim Osinski  
JUDr. Peter Rusiňák, PhD.  
doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.  
prof. JUDr. Eudovít Tóth, CSc.  
PhDr. Peter Weiss, CSc.  
prof. Ing. Dana Zdražilová, CSc.  
doc. Mykola Palinčak, PhD.  
doc. Mykola Sidak, PhD.